

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

JOURNAL OF LIBERAL ARTS, UBONRATCHATHANI UNIVERSITY
ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566 | ISSN 2697 - 6358 | [ONLINE](#)

ภาพปก | อินทิราพร ต้นตะกูล

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้อัดแน่นไปด้วยบทความวิจัยที่น่าสนใจใหม่ ๆ ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และภาษาจำนวน 9 บทความ และมีบทความวิชาการอีก 1 บทความ บทความทั้งหมดเขียนโดยนักวิชาการหลากหลายมหาวิทยาลัย เริ่มจากบทความวิจัยเรื่อง “การบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก และร่างทรงกะเทยในสังคมเวียดนาม” โดย พัชรินทร์ สิริสุนทร และ วัชรวุฒิ ชื่อสัตย์ ที่ทำความเข้าใจการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวเวียดนามมาตั้งแต่ 2336 ปีก่อนพุทธศักราช จนกระทั่งการปรากฏกายของร่างทรงกะเทยในพิธีกรรมเข้าทรงเจ้าแม่เทพีแห่งโลก บทความนี้ชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงของเครือข่ายระหว่าง ฝึ การช่วงชิงอำนาจของความเป็นเพศสภาพ และความเหลื่อมล้ำทางสังคม ส่วนบทความวิจัยเรื่อง “ว่าด้วยชนชั้นและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยร่วมสมัย” โดยปิ่นวดี ศรีสุพรรณ ฐานิดา บุญวรรณ และสุรางค์รัตน์ จำเนียรพล เน้นการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มทางสังคม ทั้งมิติเพศ รุ่น ฐานะเศรษฐกิจ สังคม และ พื้นที่ผ่านแนวคิดทุนประเภทต่างๆของ Pierre Bourdieu ทำให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางสังคมจำแนกได้ถึง 5 ชนชั้น ได้แก่ชนชั้นชายขอบ ชนชั้นต่อสู้ดิ้นรน ชนชั้นกลาง ชนชั้นมั่นคง และชนชั้นมั่นคงอย่างยั่งยืน

ในบทความวิจัยเรื่อง “พหุจักรวาลแห่งการพัฒนาภาคปฏิบัติมีหน้าตาอย่างไร? กรณีศึกษาชุมชนกิจกรรมทางเลือกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” โดยธิดา อ่อนอินทร์ ศึกษาผ่านแนวคิด ‘Pluriverse’ เพื่อถกเถียงถึงความหลากหลายแนวคิดและปฏิบัติการของสังคมด้านเกษตรกรรมโดยชี้ให้เห็นว่าโลกนี้ไม่มีอะไรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้านการพัฒนาเกษตรกรรม หากเติมไปด้วยวาทกรรมการพัฒนาเกษตรกรรมชนิดต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรมตามแนวทางจริยธรรมทางพุทธศาสนา และการเกษตรนิเวศ เป็นต้น ส่วนบทความวิจัยเรื่อง “การศึกษาพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนานเนสโทเรียนในสมัยราชวงศ์ถัง ตั้งแต่ ปี ค.ศ. 635 - 845” โดย ธวัชชัย ชัยชนะกิจพงษ์ และกนกพร นุ่มทอง นำเสนอพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนานเนสโทเรียนในสมัยราชวงศ์ถังผ่านบทบาทของมิชชันนารีที่ได้รับตำแหน่งทางการเมืองการปกครอง โดยชี้ให้เห็นบทบาทของคริสต์ศาสนานเนสโทเรียนด้านการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจที่อิทธิพลอย่างสำคัญต่อราชวงศ์ถัง บทความวิจัยเรื่อง “ภาพยนตร์คนยาก: การสร้างพื้นที่สื่อสารกับคนไร้บ้าน” โดยองอาจ หาญชนะวณิช ทวีเคราะห์การผลิตสื่อร่วมกับคนไร้บ้านในเมืองที่มียุทธศาสตร์ขับเคลื่อนสู่

การเป็นสมาร์ทซีตีด้วยแนวความคิดทางการเมืองเรื่องความเสมอภาคของ Jacques Rancière ที่ให้อำนาจผลิตสื่อแก่ผู้ที่ไม่มีความรู้ในการออกเสียงสามารถสร้างพื้นที่แสดงตัวตนของคนจนเมืองผ่านสายตามและมุมมองของคนเมือง

บทความวิจัยเรื่อง “การใช้ภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการในย่านธุรกิจการค้า เขตเทศบาลนครขอนแก่น: การศึกษาตามแนวภูมิทัศน์ภาษา” โดยเทียมแข ประมวล และ ดุจฉัตร จิตบรรจง พบว่าภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่นจำนวน 759 ป้ายนั้นส่วนใหญ่ภาษาเค้าเดิมพหุภาษาพบภาษาไทยกับภาษาบาลี-สันสกฤตมากที่สุด รองลงมาคือตัวอักษรภาษาอังกฤษ ซึ่งทั้งสองได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับกลุ่มลูกค้าเพื่อให้กลุ่มลูกค้าในพื้นที่เข้าถึงการบริการได้มากที่สุด ส่วนบทความวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์และการตลาดการท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียว เชื่อมโยงไทย - ลาว กรณีศึกษาพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร - สะหวัน - เซโน และนครพนม - ท่าแขก” โดยอรุณพล ศิริเวชพันธุ์ ที่ใช้การวิจัยนี้เป็นแบบผสมผสาน มีข้อสรุปว่าทุกพื้นที่มีศักยภาพด้านการมีอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงธรณีวัฒนธรรม เชิงศาสนา สถาปัตยกรรม และท่องเที่ยวโดยมีแม่น้ำเป็นฐาน สำหรับบทความด้านภาษาเรื่อง “ลักษณะการแปลการเล่นคำส่อนัยทางเพศในบทบรรยายใต้ภาพ จากภาษาไทยเป็นภาษาจีนของซีรีส์วายไทย: กรณีศึกษาซีรีส์วายไทยเรื่อง ‘เพราะเราคู่กัน’” โดย อธิปัติ นิติย่นรา และกนกพร นุ่มทอง ได้วิเคราะห์ผ่านแนวคิดของ Delabastita พบว่าการเล่นคำของภาษาต้นทางจัดอยู่ในประเภทของคำพ้องรูปพ้องเสียง ส่วนการเล่นคำของภาษาปลายทางจัดอยู่ในประเภทคำที่มีความใกล้เคียงของเสียงหรือรูป แต่มีกลวิธีการแปลการเล่นคำส่อนัยทางเพศจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนที่ใช้ในการแปลมากที่สุดคือกลวิธีการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางโดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้ และกลวิธีการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นกลวิธีการประพันธ์อื่น ๆ

บทความวิจัยเรื่อง “การอ่านแบบกว้างขวางและการพัฒนาความจำผ่านความรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษและความเข้าใจการอ่าน: การศึกษาสหสัมพันธ์ขนาดใหญ่” โดยกสิน จันทร์จรัสภักดี ศึกษาเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 506 ราย ที่ได้เข้าร่วมโครงการการอ่านอย่างกว้างขวาง พบว่าการวิเคราะห์ถดถอยแสดงว่ามีความเข้มของความสัมพันธ์เชิงบวกน้อยระหว่างผลการสอบหนังสืออ่านนอกเวลากับคะแนนและพบความสัมพันธ์ระดับค่อนข้างมากระหว่างข้อสอบที่เน้นการทดสอบความจำกับการพัฒนาความจำ แต่แลก

มากับความสามารถเชิงปริชานอื่นเช่นความเข้าใจ ส่วนบทความสุดท้ายเป็นบทความวิชาการเรื่อง “วิธีวิทยาการสร้างควมไว้วางใจว่าด้วยการเลือกใช้นโยบายในภาษาลาวและตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยในการศึกษากลุ่มแรงงานชาวลาวข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดอุบลราชธานี” โดย ธนเชษฐ วิสัยจร ผ่านมุมมองแบบชาติพันธุ์วรรณนา ตำแหน่งแห่งที่และการสร้างความไว้วางใจ ได้สรุปว่าการใช้ความรู้สึกในการเป็นพวกพ้องเดียวกันกับผู้ถูกศึกษาผ่านภาษาปากไม่ได้ผลในการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูล หากแต่เป็นการใช้เวลาในสนามให้มากพอผ่านการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณนาทำให้ได้ข้อมูลสนามมากกว่า

รองศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์
บรรณาธิการ

สารบัญ
Table of Content

เรื่อง Content	หน้า page
การบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก และร่างทรงกะเทยในสังคมเวียดนาม The Worship of the Mother Goddess and Queer Mediums in Vietnamese Society..... 1 พัชรินทร์ สิริสุนทร และ วัชรวุฒิ ซื่อสัตย์ Patcharin Sirasoonthorn and Wacharawuth Suesat	
ว่าด้วยชนชั้นและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยร่วมสมัย On Social Class and Inequality in Contemporary Thai Society ..... 27 ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ ฐานิดา บุญวรรณ สุรางกรัตน์ จำเนียรพล Pinwadee Srisupan, Thanida Boonwanno, Surangrat Jumnianpol	
พหุจักรวาลแห่งการพัฒนาภาคปฏิบัติมีหน้าตาอย่างไร? กรณีศึกษา ชุมชนกสิกรรมทางเลือกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย What does Development ‘Pluriverse’ in Practice look like in the Case of Agricultural Communities in Northeastern, Thailand? ..... 58 ธิตา อ่อนอินทร์ Thita Orn-in	

สารบัญ
Table of Content

เรื่อง Content	หน้า page
การศึกษาพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียน ในสมัยราชวงศ์ถัง ตั้งแต่ ปี ค.ศ. 635 - 845 A Study of the Development and Role of Nestorianism Christianity during the Tang Dynasty from AD 635-845..... 84 ธวัชชัย ชัยชนะกิจพงษ์ และ กนกพร นุ่มทอง Tawatchai Chaichanakijpong and Kanokporn Numtong	
ภาพยนตร์คนยาก: การสร้างพื้นที่สื่อสารกับคนไร้บ้าน Homeless Filmmakers: Creating a Forum for Homeless Messages ... 110 องอาจ หาญชนะวงศ์ Ongart Hanchanawong	
การใช้ภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการในย่านธุรกิจการค้า เขตเทศบาลนครขอนแก่น: การศึกษาตามแนวภูมิทัศน์ภาษา Language Used in Business and Service Signs in the Business Areas, at Municipality of Khon Kaen: A Linguistic Landscape Study..... 135 เทียมแข ประมวล ดุจฉัตร จิตบรรจง Thiamkhae Pramual, Dutchat Jitbanjong	

สารบัญ
Table of Content

เรื่อง	หน้า
Content	page
อัตลักษณ์และการตลาดการท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียว เชื่อมโยงไทย - ลาว กรณีศึกษาพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร – สะหวัน – เซโน และนครพนม - ท่าแขก Identities and Tourism Marketing Between Thailand-Laos as a Single Destination: A Case Study of Mukdahan – Savan - Seno and Nakhon Phanom -Thakhek Special Economic Zones.....	162
อรรถพล ศิริเวชพันธุ์ Autthapon Sirivejjabhandu	
ลักษณะการแปลการเล่นคำส่อนัยทางเพศในบทบรรยายใต้ภาพ จากภาษาไทย เป็นภาษาจีนของซีรีส์วายไทย: กรณีศึกษาซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” Characteristics of Translation of Pun Words Expressing Sexual Implications in the Subtitles from Thai to Chinese of the Thai Boys’ Love Series: A Case Study of the Thai Boys’ Love Drama “2gether The Series”	195
อธิปัตย์ นิตยน์รา และ กนกพร นุ่มทอง A-thipat Nitnara and Kanokporn Numtong	
การอ่านแบบกว้างขวางและการพัฒนาความจำผ่านความรู้คำศัพท์ ภาษาอังกฤษและความเข้าใจการอ่าน: การศึกษาสหสัมพันธ์ขนาดใหญ่ Extensive Reading and Memory Improvement through English Vocabulary Knowledge and Reading Comprehension: A Large-Scale Correlational Study.....	228
กสิน จันทร์จรวงศ์ Kasin Janjarongpak	

สารบัญ
Table of Content

เรื่อง Content	หน้า page
วิธีวิทยาการสร้างความไว้วางใจว่าด้วยการเลือกใช้สำเนียงในภาษาลาวและ ตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยในการศึกษากลุ่มแรงงานชาวลาวข้ามชาติ ที่ไม่ได้ลงทะเบียนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดอุบลราชธานี Trust-building as a Methodological Issue: The Selective Use of Lao Dialects with Unregistered Lao Labourers in the Borderlands of Ubon Ratchathani.....	249
ธนเชษฐ วิสัยจร Thanachate Wisaijorn	

การบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก และร่างทรงกะเทยในสังคมเวียดนาม¹

The Worship of the Mother Goddess and Queer Mediums in Vietnamese Society

พัชรินทร์ สิริสุนทร² และ วัชรวุฒิ ชื่อสัตย์³

Patcharin Sirasoonthorn² and Wacharawuth Suesat³

Received: February 12, 2023/ Revised: June 7, 2023/ Accepted: June 21, 2023

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลกและร่างทรงกะเทยในเวียดนาม และ 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภายใต้มนต์ศักราชอย่างอิงคน-ผี-เจ้าแม่เทพี ที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ผ่านวิธีการทบทวนเอกสารทั้งเป็นลายลักษณ์อักษร และสื่อภาพเคลื่อนไหวประเภทวีดิทัศน์ออนไลน์จาก AnthroSource, ASSIA, Wilson Web, CSA, และ Sociological Abstracts

ผลการศึกษาพบว่า 1) สถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลกเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวเวียดนามมายาวนาน แม้ในช่วงที่ต้องเผชิญกับภัยสงครามและก่อนยุคฟื้นฟูวัฒนธรรม ซึ่งรัฐใช้กลไกทางกฎหมายที่เข้มงวดเพื่อควบคุมความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมนี้ ในปัจจุบันกระแสการเคลื่อนไหวเรื่องความเท่าเทียมด้านเพศสภาพและปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำ เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับการเพิ่มขึ้นของความ

¹ บทความนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง สถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้ประกอบพิธีกรรมร่างทรงกะเทย ในดินแดนอุษาคเนย์ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากมหาวิทยาลัยนเรศวร ปีงบประมาณ 2565

² รองศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร (Associate Professor, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University), Email: patcharins76@gmail.com

³ Corresponding author, อาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (Lecturer, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University), Email: oa.apsa@gmail.com

เชื่อเกี่ยวกับการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก จนรัฐบาลเสนอให้ขึ้นบัญชีเป็นมรดกทางความทรงจำแห่งโลก และ 2) การปรากฏกายของร่างทรงกะเทยในพิธีกรรมเข้าทรงเจ้าแม่เทพีแห่งโลก กระทำผ่านการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกรอบอ้างอิงคน-ผี กรอบอ้างอิงเพศสภาพและกรอบอ้างอิงความเหลื่อมล้ำ นำมาซึ่งปฏิบัติการทางสังคมบนพื้นที่พิธีกรรม ซึ่งเปิดพื้นที่ให้สังคมรับรู้ช่องว่างของนโยบายผ่านคำอธิษฐานและเสียงร้องขอให้อำนาจลี้ลับของเจ้าแม่เทพีช่วยดลบันดาลให้ในสิ่งที่รัฐและผู้ปกครองไม่สามารถตอบสนองได้ และการช่วงชิงอำนาจทางเพศสภาพของร่างทรงกะเทย

คำสำคัญ: ร่างทรงกะเทย, เจ้าแม่เทพีแห่งโลก, กรอบอ้างอิง

Abstract

The purposes of this study were: 1) to explore the status of knowledge about the worship of the mother goddess and queer mediums in Vietnamese society, 2) to analyze the relationship of the human-ghost-mother goddess in Vietnam by using Schema Theory. Data were collected and analyzed using documentary research, reviewing both written documents and online video media from AnthroSource, ASSIA, Wilson Web, CSA, and Sociological Abstracts.

The results of the study were as follows: 1) the status of knowledge about worshipping the mother goddess has been hidden in the oral literature of the daily lives of people in Vietnamese society a long time ago. Although faced with war and laws prohibiting beliefs and rituals, the worship of the mother goddess has continued and is present in the current cultural revival of beliefs. The emergence of a cultural renaissance along with the international movement of gender equity has encouraged government policy to propose the worship of the mother goddess and queer mediums. 2) The presence of queer mediums in the ceremony of the mother goddess is related to a human-mother goddess-ghost, gender bias, and social inequality *Schemas* or frame of references. This will lead to the establishment of a new social space of hope in terms of *Séance Ceremony* and the maintenance of the

rituals of worshipping the mother goddess to continue. This pathway provides a way for demanding LGBTQs rights and sexual freedom and allowing voices of vulnerable Vietnamese to be heard as well as providing a ceremony helping to address a policy gap.

Keywords: Queer Mediums, Mother Goddess, Schemas

บทนำ

“ความมงมกาย” และ “ความโง่เขลา” เป็นคำที่ถูกใช้เพื่อลดคุณค่าของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยกรอบคิดแบบวิทยาศาสตร์ ทำให้ชุดความเชื่อและความจริงทางสังคมบางประการที่มีความหลากหลายและมีสภาพเลื่อนไหลตามบริบทของสังคมถูกมองว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา การดำรงอยู่ของศาสนาผี (Animism) และปฏิบัติการทางสังคมในรูปของพิธีกรรมเข้าทรง สะท้อนข้อโต้แย้งถึงการดำรงอยู่และอำนาจในความเชื่อซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เหนือกว่าคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ รูปแบบความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและระบบความเชื่อเรื่องผีของชาวเวียดนาม นอกจากจะสะท้อนความพยายามค้นหาที่พึ่งพิงทางใจ ในช่วงเวลาที่บุคคลอยู่ในสภาพอ่อนไหวแล้ว ปฏิบัติการทางสังคมที่อยู่ในรูปของพิธีกรรมเข้าทรง ยังเปิดเผยสภาวะความเลื่อนไหลของสถานภาพทางสังคมของร่างทรงเทพเจ้าสตรีองค์สำคัญ ซึ่งมีคุณลักษณะที่สลายพรมแดนระหว่างผีท้องถิ่นและความเชื่อในศาสนาอื่น (Uitekeng, 2017)

ศาสนาผีถือกำเนิดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือดินแดนอุษาคเนย์ มาช้านาน และมีภาคปฏิบัติการทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ในอดีต ผู้คนที่ทำหน้าที่สื่อสารกับผีและสิ่งเหนือธรรมชาติล้วนเป็นเพศหญิง เนื่องจากเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับผู้หญิง และให้คุณค่าการสืบทอดสายผีจากผู้หญิง การนับถือผี จึงเป็นความเชื่อที่เปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่ผู้หญิง (Wongthes, 2006) การนิยามหรือการกำหนดชื่อของภูมิกายต่าง ๆ จึงมีคำเรียกสะท้อนความเพศหญิงจำนวนมาก เช่น แม่น้ำ (Wongthes, 2019) หรือแม้กระทั่งสัญลักษณ์ที่แสดงความอุดมสมบูรณ์ หรือการเกิดใหม่ที่ถูกร่างผ่านสัญญาณของครรภ์มารดา และโยนีของเพศหญิง (Laomanacharoen, 2022) การบูชาผีผู้หญิง หรือเจ้าแม่หรือเทพเจ้าสตรีจึงมีอยู่ก่อนการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์-พุทธจากดินแดนชมพูทวีป

ก่อนมีการผสมระหว่างเจ้าแม่ที่เป็นผีผู้หญิงท้องถิ่นเข้ากับเทวสตรีในศาสนาอื่น จนเกิดเป็นศาสนาใหม่ในลักษณะของการเข้ามารวมกัน ทั้งด้านความเชื่อและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แอบซ่อนอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Uitekeng, Panich & Laomanacharoen, 2021)

อย่างไรก็ตาม การผสมปนเปของความเชื่อในดินแดนอุษาคเนย์ มีลักษณะแบบ “ประนีประนอม” ไม่มีศาสนาใดช่วงชิงพื้นที่ในดินแดนแห่งนี้ได้แบบสำเร็จเด็ดขาด แม้ว่า จะพบร่องรอยของการทำให้ “ศาสนาผี” กลายเป็นอื่นในต่างกรรมต่างวาระ (Wongthes, 2021) เสนอว่า “ศาสนาผีรักษากฎเกณฑ์ทางสังคม ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับศาสนาพุทธรักษากฎเกณฑ์ทางจิตวิญญาณของบุคคล” คำอธิบายดังกล่าว สอดคล้องกับการดำรงอยู่ของหลากหลายความเชื่อและศาสนาในดินแดนแถบนี้ตราบถึงปัจจุบัน ในงานเขียนเรื่อง *เปิดระบบผีของคนไทยในทะเลอันที่เวียดนาม มีผีก็แบบ ผีบ้าน-ผีเมือง ถึง “ผีมืด”* ซึ่งเผยแพร่ในศิลปวัฒนธรรมออนไลน์ มีข้อเสนอเกี่ยวกับกลไกของศาสนาผีในเวียดนามหลายประการ ประการแรก ระบบผีเป็นชุดความสัมพันธ์ที่ช่วยให้ผู้คนรับรู้ถึงความเป็นกลุ่มก้อนหรือความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันโดยเฉพาะการนับถือผีบรรพบุรุษ ประการที่สอง ระบบผีมีรูปแบบของการจัดลำดับชั้นที่เลียนแบบสถานภาพของผู้คนบนโลกมนุษย์ และประการที่สาม ระบบผีมีความซับซ้อนและถูกสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะไม่ถูกยกให้เป็น “ศาสนา”

บทความนี้ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของศาสนาผีท้องถิ่นในเวียดนาม ในประเด็นเกี่ยวกับการบูชา “เจ้าแม่เทพีแห่งโลก (the Mother Goddess)” และร่างทรงกะเทย (Queer) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมตามมโนทัศน์ของชาวเวียดนาม จนนำมาสู่การฟื้นฟูพิธีกรรมดังกล่าวและการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายขนาดใหญ่ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าประเทศเวียดนามต้องเผชิญหน้ากับภัยสงคราม การล่าอาณานิคม และรูปแบบการปกครองที่ทำลายระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาผี จากผู้ปกครองบางยุคสมัยที่มองว่าพิธีกรรมเข้าทรงเป็นเพียงเรื่องไร้เหตุผล โง่เขลา งามาย และไม่เป็นวิถีแบบวิทยาศาสตร์ แต่เป็นที่น่าสนใจว่า เวียดนามในยุคที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยีขนาดใหญ่ กลับให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายฟื้นฟูความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ดังปรากฏในกลยุทธ์การพัฒนาประเทศของรัฐบาลเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคณะรัฐบาลมีมติเห็นชอบเสนอเสนอให้ “การบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลกของเวียดนาม” เป็นมรดกทางความทรงจำแห่งโลก ในปี ค.ศ. 2016 (VN Express, 2016)

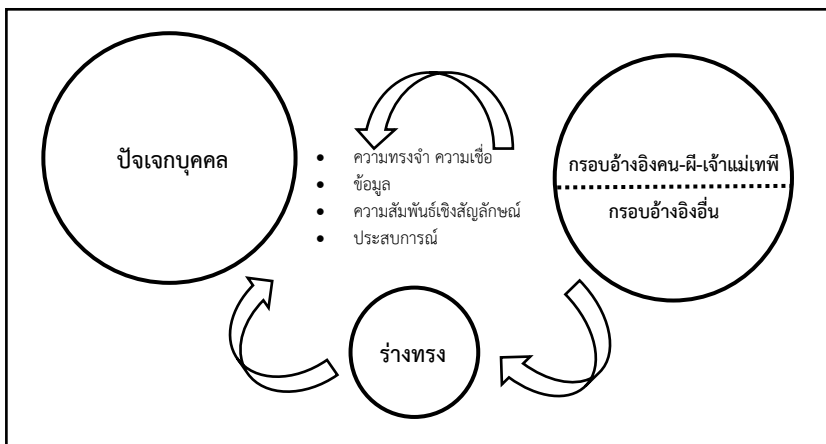
ระเบียบวิธีวิจัย

บทความฉบับนี้ใช้กรณีศึกษาผู้ประกอบพิธีกรรมเข้าทรงเจ้าแม่เทพี่แห่งโลกประเทศเวียดนามเป็นประเด็นตั้งต้น และใช้รูปแบบการศึกษาเอกสารเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และข้อมูลที่ได้จากภาพเคลื่อนไหว ประเภทวิดีโอสื่อออนไลน์ที่ถูกเผยแพร่ในเว็บไซต์ จากแหล่งข้อมูลสำคัญ ได้แก่ AnthroSource, ASSIA, Wilson Web, CSA, และ Sociological Abstracts ผู้วิจัยนำมโนทัศน์กรอบอ้างอิงคน-ผี (Schema) มาใช้วิเคราะห์การรับรู้ข้อมูลของปัจเจกต่อกระบวนการพิธีกรรม ที่กระทำผ่านประสาทสัมผัสจากหลากหลายแหล่งข้อมูล การเรียงร้อยประสบการณ์ และการก่อรูปเป็นความทรงจำ การรับรู้โลก และการให้คุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการกระทำเพื่อสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ที่ชาวเวียดนามเผชิญในชีวิตประจำวัน

มโนทัศน์กรอบอ้างอิงคน-ผี

ผู้เขียนใช้แนวคิด “กรอบอ้างอิงคน-ผี (Schemas)” ของ Anderson (2000) และ Bartlett (1932) เพื่อวิเคราะห์ภาคปฏิบัติการของพิธีกรรม ที่อยู่ในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งรอบตัว ความเชื่อเรื่องการบูชาเจ้าแม่เทพี่แห่งโลก และการเกิดขึ้นของร่างทรงกะเทย นอกจากนี้ ยังนำข้อเสนอของ Tanabe (2012) ที่เสนอไว้ในงานเขียนเรื่อง *การปรากฏความทรงจำในพิธีกรรม : กระบวนการรับรู้ในพิธีกรรมเข้าทรงในภาคเหนือของประเทศไทย* ซึ่งให้ความสำคัญกับภาคปฏิบัติการของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ “ผี” ซึ่งตามนัยยะนี้ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นอยู่บนฟ้า ซึ่งครอบคลุมถึงเทพเจ้าด้วย นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับความเชื่อ การสื่อสารกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติผ่านร่างทรง ที่ครอบคลุมมิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และอิทธิพลของข้อมูลข่าวสารที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นกรอบอ้างอิงใหม่ ที่ช่วยเยียวยาจิตใจและสร้างความหวังให้แก่คนในสังคม

กรอบอ้างอิง (Schema) ในบทความนี้ หมายถึง หน่วยที่สมองใช้เพื่อวางโครงสร้างการรับรู้ด้านบุคคล เหตุการณ์ และประกอบสร้างขึ้นเป็นความรู้และการกระทำในกระบวนการพิธีกรรมดังภาพ

ภาพที่ 1 แผนผังมโนทัศน์กรอบอ้างอิงคน-ผี

ที่มา: พัฒนามาจากงานเขียนของ Tanabe (2012) และ Anderson (2000)

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 เจ้าแม่เทพีแห่งโลก

1.1 ปฐมบทของกำเนิดเจ้าแม่เทพีแห่งโลก

ความเชื่อในผีและเทพเจ้าสตรีของชาวเวียดนาม ว่าเป็นผู้ที่ลบล้างบาปให้เกิดสิ่งเหนือธรรมชาติที่ตอบสนองความต้องการของผู้คนได้ วางอยู่บนฐานคติเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะความสัมพันธ์ของมนุษย์ แต่ครอบคลุมถึงภูตผี วัตถุสิ่งของ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความทรงจำ ประสบการณ์ และค่านิยม การมีอยู่ของศาสนาผีส่งผลให้ชาวเวียดนามจำนวนมาก เลือกอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ผ่านกรอบอ้างอิง ซึ่งเชื่อมโยงบุคคลเข้ากับตำนานที่เกี่ยวข้องกับปฐมบทของเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ซึ่งแบ่งกำเนิดออกเป็น 2 ประเภทคือ

ประเภทแรก กำเนิดจากตำนานและเรื่องเล่าที่บอกต่อกันมา ว่าการเป็นเจ้าแม่เทพีแห่งโลก เกิดจากบุคคลที่มีคุณลักษณะโดดเด่น เช่น เป็นนักรบ ผู้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเกิดเมืองนอน ผู้มีศีลธรรม นักปราชญ์ ผู้นำทางความคิด-ความเชื่อ ผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือวีรบุรุษวีรสตรี คนเหล่านี้เมื่อตายลงก็กลายเป็นเทพเจ้าสตรีผู้มีอิทธิฤทธิ์และมีพลังอำนาจช่วยลบล้างบาปให้คำขอต่าง ๆ บรรลุผลตามที่ต้องการได้

ประเภทที่สอง กำเนิดจากความทรงจำเกี่ยวกับพลังอำนาจของชนชั้นปกครอง ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องการสืบเชื้อสายมาจากเทพมังกรลี้หลงควาน (Lạc Long Quân) และเทพธิดาเอาโก (Âu Cơ) บนสวรรค์ และมีความชอบธรรมในการปกครอง ซึ่งต่อมาอำนาจของผู้ปกครอง ได้แก่ จักรพรรดิ ชุนนาง วีรบุรุษ ได้ถูกขยายออกไปสู่กรอบอ้างอิงเรื่องความดีและชาติ

ภาพที่ 2 ภาพเขียนสีเทพเจ้าและเทพเจ้าสตรีในศาสนาพื้นถิ่นเวียดนาม
ที่มา: Vũ Thị Tú Anh (2015)

ภาพที่ 2 เป็นภาพเขียนสีโบราณ บนวัสดุกระดาษ ประกอบด้วย หมายเลข 1 เจ้าแม่เทพีแห่งโลก ทั้ง 4 องค์ หมายเลข 2 เจ้าแม่เทพีแห่งโลก ทั้ง 3 องค์ และหมายเลข 3 เทพเจ้าขุนพลผู้ยิ่งใหญ่ Trần Hưng Đạo (วีรบุรุษคนสำคัญ)

การบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลกของชาวเวียดนาม เป็นการเชื่อมโยงคำอธิบายที่บุคคลได้รับเข้ากับเรื่องเล่าท้องถิ่น ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม และกระทำผ่านการบอกเล่าซ้ำ ๆ ในช่วงเวลาต่าง ๆ จนสร้างความรับรู้ทั่วไปให้แก่คนในสังคม ตัวอย่างเช่น การหยิบยกเรื่องราวของสตรีเวียดนามมาเป็นประเด็นสำคัญในการสร้างสำนึก

ร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคม พบการกล่าวอ้างประเด็น ส่งต่อและการผลิตซ้ำ “กรอบอ้างอิงความเป็นหญิง” ที่เชื่อมต่อกับพิธีกรรมบูชาเทพเจ้าสตรี (Rato, 2005)

การที่เจ้าแม่เทพีแห่งโลกลงประทับทรงในโอกาสและเงื่อนไขตามคำขอที่แตกต่างกัน มีเครื่องแต่งกายด้วยอาภรณ์ที่มีสีและเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีบทเพลง ดนตรี เต้นรำในท่วงท่าเฉพาะ และมีพิธีพิเศษเพื่อประทานให้แก่ผู้ตกทุกข์ได้ยากที่แตกต่างกัน ทำให้ช่องว่างระหว่างความทรงจำ ความหวัง และความต้องการถูกเรียงร้อยเข้าด้วยกัน ในปัจจุบัน ชาวเวียดนามจำนวนมากยังคงมีความเชื่อว่า ทุกหนทุกแห่งมีเจ้าแม่เทพีสิงสถิตย์ และมีเจ้าแม่เทพีแห่งโลกทำหน้าที่ปกครองดินแดนทั้ง 4 คือ ท้องฟ้าและสวรรค์ สายน้ำและบาดาล ขุนเขาและป่าไม้ และแผ่นดิน แต่บุคคลมีอิสระในการเลือกเช่นไหว้บูชาเจ้าแม่เทพีที่ตนศรัทธา นอกจากนี้ คำอธิบายเกี่ยวกับเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ยังเลื่อนไหลไปตามสภาพพื้นที่ ความเชื่อ เงื่อนไขของเวลา สภาพปัญหา ความต้องการ และข้อมูลที่บุคคลได้รับ (Vũ Thi Tú Anh, 2015)

1.2 การเลือนหายของเจ้าแม่เทพีแห่งโลก

มูลเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับระบบผี และการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลกเลือนหายไปจากสังคมเวียดนาม คือ การที่บุคคลต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่จำต้องสร้างจุดเชื่อมโยงในชีวิตเมื่อเกิดมิติทางการเมืองใหม่ อาทิ ภัยสงคราม การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ทางการเมืองและนโยบายของผู้ปกครอง ตัวอย่างเช่นกรณีเหตุการณ์รุกรานของลัทธิล่าอาณานิคมฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1883 ความพยายามของฝรั่งเศสในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมวัฒนธรรม ระบบอุดมการณ์และความคิดความเชื่อแบบขงจื้อ ตลอดจนการเปลี่ยนระบบและโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมครั้งใหญ่ ที่นำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการเอารัดเอาเปรียบของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส จนทำให้ชาวเวียดนามจำนวนมากมีความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น ยากจน เกิดความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างชาวเวียดนามกับชาวต่างชาติ จนในที่สุดนำมาสู่การลุกฮือของกระแสชาตินิยม และจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งแฝงอยู่ในความทรงจำที่พบในประวัติศาสตร์สังคมของเวียดนามอยู่แล้ว แม้ว่าขบวนการต่อสู้เพื่อต่อต้านเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส อาทิ สมาคมปฏิรูป (Duy Tân hội) ขบวนการมุ่งตะวันออก (Phong trào Đông Du) จะไม่ประสบความสำเร็จ แต่ก็มีส่วนสำคัญในการเพิ่มเติมบทเรียนด้านการต่อสู้เพื่อเอกราชและปลุกกระแสความรักเรื่องความเป็นไปได้ของการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ยิ่งเมื่อชาวเวียดนามได้รับรู้เรื่องขบวนการชาตินิยมจากโลกตะวันตก ยิ่งทำให้เกิดความคิดว่าการก่อตั้งขบวนการ

ชาตินิยมใหม่เกิดขึ้นได้ อาทิ การเกิดพรรครัฐธรรมนูญ และสมาคมยุวชนปฏิวัติเวียดนามของโฮจิมินห์ ซึ่งต่อมาขบวนการเหล่านี้มีส่วนสำคัญต่อการเคลื่อนไหวไปสู่แนวทางการสร้างชาติแบบคอมมิวนิสต์ (Ho Chi Minh, 1979: 199-207)

หลังการปฏิวัติใหญ่ของเวียดนามในปี ค.ศ. 1945 ตามด้วยการปฏิรูปประเทศขนานใหญ่ในช่วงปี ค.ศ. 1945-1954 พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้กำหนดแนวนโยบายเพื่อก้าวข้ามขั้นตอนการพัฒนาตามระบอบทุนนิยม โดยกำหนดเป้าหมายของการปฏิวัติไว้ 3 ด้านคือ ด้านความสัมพันธ์ทางการผลิต ด้านเทคโนโลยี ด้านวัฒนธรรมและอุดมการณ์ตามแบบสหภาพโซเวียตและจีน (Honey, 1963: 11-14) ในด้านวัฒนธรรม พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามเร่งพัฒนาด้านวรรณกรรม ดนตรี ศิลปกรรม เพื่อฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของเวียดนาม หลังจากถูกริดรอนและทำให้เสื่อมทรามลงเป็นอย่างมากจากลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศส จนถึงช่วงปี ค.ศ. 1954-1965 วรรณกรรม การแสดงและวัฒนธรรมพื้นบ้านเวียดนามจึงกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง แม้กระทั่งในช่วงปี ค.ศ. 1954-1975 ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการสร้างรัฐสังคมนิยมเวียดนามเหนือ เพลงและการแสดงพื้นบ้านก็ยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือปลุกกระตมมวลชน เพื่อต่อสู้กับจักรวรรดินิยม อย่างไรก็ตาม ความเสียหายจากสงครามเวียดนาม-ฝรั่งเศส ในช่วง ค.ศ. 1945-1954 ตามมาด้วยสงครามเวียดนามในช่วงปี ค.ศ. 1954-1975 และการสถาปนาระบอบสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ทำให้เวียดนามต้องเผชิญกับปัญหาความยากจน การศึกษา สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตตกต่ำลง (Duiker, 1981, 1983; Singthep, 2004)

ปรากฏการณ์ทางสังคมเหล่านี้ ถูกบ่มเพาะในความทรงจำ ความคิด ระบบอุดมการณ์ และการรับรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการพึ่งพาตนเอง กระบวนการพิธีกรรมเข้าทรง จึงเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของปฏิบัติการทางสังคมที่ชาวเวียดนามกระทำในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น ชาวไทขาวทางตอนเหนือของเวียดนาม ประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ผีแม้ว่าพิธีกรรมบางส่วนจะถูกลดทอนลง และกรณีของชาวไทดำซึ่งเคยประกอบพิธีกรรมเข้าทรงอย่างกว้างขวาง และถูกยกเลิกไปในปี ค.ศ. 1954 ก็หันกลับมาประกอบพิธีกรรมเข้าทรงอีกเช่นกัน (Endres, 2001; Pitiphat, 2002; Bunditkul, 2012; Choowonglert, 2021)

1.3 จากความเชื่อใน “เจ้าแม่เทพีแห่งโลก” สู่อุดมการณ์สตรีนิยม

หลังสถานการณ์พหุวัฒนธรรมจําเรื่องการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก รัฐบาลเวียดนามได้จัดวางอุดมการณ์ทางสังคมใหม่ผ่านแนวนโยบายสังคม เพื่อฉายภาพการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ ที่ขนานรับกับกระแสการพัฒนาของโลกมากขึ้น แต่ชาวเวียดนามจำนวนมากก็ยังคงเชื่อในอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ และประกอบพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลกอย่างกว้างขวาง กระแสความนิยมที่เพิ่มมากขึ้นนี้เอง มีส่วนผลักดันให้รัฐบาลเวียดนามเสนอให้องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือยูเนสโก (UNESCO) ขึ้นบัญชีอามานัจกรของเจ้าแม่เทพีโลกทั้งสาม หรือ “The Mother Goddesses of Three Realms” และรับรองพิธีกรรมเข้าทรง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ (Intangible Cultural Heritage of Humanity) ในการประชุมครั้งที่ 11 ที่จัดขึ้นที่เมืองอาดิสอาบาบา (Addis Ababa) ประเทศเอธิโอเปีย ในปี ค.ศ. 2016 แม้ว่ารัฐซึ่งปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ก่อนหน้านี้ เคยมีนโยบายควบคุมการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ และถือว่าการกระทำที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเป็นสิ่งผิดกฎหมาย เป็นเรื่องมลายาย ล้าหลัง และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา จนถึงกับตรากฎหมายและออกประกาศห้ามการปฏิบัติบูชา พร้อมกับกำหนดบทลงโทษไว้ แต่กระนั้น การประกอบพิธีกรรมเข้าทรง “เจ้าแม่เทพีแห่งโลก” ก็ยังถูกปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาในช่วงปฏิวัติใหญ่ในปี ค.ศ. 1945 (Nguyen Thi Bich Van, 2012; Vn Express, 2016; Sorrentino, 2022)

ในปัจจุบัน รัฐบาลเวียดนามอนุญาตให้การประกอบพิธีกรรมเข้าทรงกระทำได้อย่างเปิดเผยและยกย่องให้เป็นกิจกรรมซึ่งมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติซึ่งถูกรับรองโดยยูเนสโก แม้ว่าจะขัดกับหลักธรรมคำสอนทางศาสนา ทั้งศาสนาพุทธ ลัทธิเต๋า และศาสนาคริสต์ก็ตาม ปราบกฏการณ์เลื่อนไหลของนโยบายที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับวัฒนธรรมความเชื่อ ส่งผลให้พิธีกรรมทรงเจ้าและธรรมเนียมการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก เปิดพื้นที่ทางสังคมใหม่ในประเด็นด้านเพศวิถี ทั้งการยึดโยงเข้ากับนโยบายการขึ้นสู่อุตสาหกรรม ดังปรากฏหลักฐานในรูปของการจัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนด้านพิธีกรรมเข้าทรงเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ณ พิพิธภัณฑ์สตรีแห่งเวียดนาม (Vietnamese Women’s Museum) กรุงเทพมหานคร และการก่อตัวของวงการค้าเครื่องแต่งกายในเขตอานฮว่า แม้ว่าสถานะของเจ้าแม่เทพีแห่งโลกไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากการเป็นที่พึ่งของปัจเจกและการเป็นภาพแทนเชิงสัญลักษณ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวเวียดนาม

แม้ว่าพิธีกรรมเข้าทรงจะถูกยกระดับขึ้น-ลง ตามอุดมการณ์ที่รัฐยึดถือ แต่กลับส่งผลต่อการขยายขอบเขตและเพิ่มความซับซ้อนเชิงพื้นที่ทางสังคมให้แก่พิธีกรรม (Nguyen Thi Bich Van, 2012) ดังพบหลักฐานในช่วงศตวรรษที่ 21 เมื่อเวียดนามมีการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดด และตกอยู่ภายใต้แรงกดดันของจีนหรือที่รู้จักกันในนามของ “การรุกรานที่เลิศหรู (Invader Par Excellence)” ก็เกิดการปรากฏตัวของนิทรรศการพิธีกรรมเข้าทรงเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแห่งเวียดนาม ในปี ค.ศ. 2009 โดยความสนับสนุนของมูลนิธิฟอร์ด และสถาบันการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาทางวัฒนธรรม สภาวะความทับซ้อนของกรอบอ้างอิงเรื่องเพศวิถีและกรอบอ้างอิงคน-ผี บนพื้นที่สาธารณะซึ่งได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการจากรัฐ นอกจากจะเป็นการรับรองตำแหน่งแห่งที่ของเจ้าแม่เทพีแห่งโลกในพื้นที่ใหม่ซึ่งกว้างขวางและพันพรมแดนแล้ว ยังขยายการรับรู้ในเรื่องความชอบธรรมของเพศวิถีในสังคมเวียดนาม (Tu Anh Thi Vu, 2011; Vn Express, 2016)

การที่สมาคมสตรีแห่งเวียดนาม ใช้ประเด็นด้านความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็นมรดกภูมิปัญญาพื้นบ้าน และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่พิธีกรรม ตลอดจนความสำคัญของการพัฒนาที่คำนึงถึงความหลากหลายของเพศสภาพ ประสบการณ์ของคนในชุมชนต่าง ๆ และความสมดุลระหว่างสุขภาพกายและจิตวิญญาณ ดังพบหลักฐานจากสารของผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแห่งเวียดนาม ที่กล่าวว่า “หัวใจของพิธีกรรมเข้าทรงคือ เสี่ยงและประสบการณ์ของผู้คนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเวียดนามเหนือ และกรุงฮานอยที่มาราบไหมบูชาเจ้าแม่” (Vn Express, 2016) ทำให้การช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมภายใต้กรอบอ้างอิงเรื่องสตรีนิยม ถูกสื่อสารสู่สังคมอีกครั้งในรูปแบบของนิทรรศการ สะท้อนพลังอำนาจของความเชื่อ วัฒนธรรม และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งกระทำผ่านวัตถุวัฒนธรรม อาทิ สีสรรของเสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องเซ่นไหว้ บทเพลง “Châu vãn” (Spiritual Singing) และเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเข้าทรง (Endres, 2001; Nguyen Thi Bich Van, 2012; Sorrentino, 2016, 2022)

ในปี ค.ศ. 2011 พบความพยายามฟื้นฟูพิธีกรรมเข้าทรง ผ่านการจัดองค์ความรู้ในมิติใหม่ที่เชื่อมโยงพิธีกรรมเข้ากับระบบคุณค่าร่วมสมัย อาทิ จัดแสดงงานหัตถศิลป์พื้นบ้านในนิทรรศการ *Worshipping Mother Goddess: Pure Heart-Beauty-Joy* เพื่อสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับกุศโลบายของรัฐ ที่ถูกใช้เพื่อขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ ยังพบการสื่อสารโดยใช้บทเพลงและการแสดงดนตรี

ประกอบพิธีกรรมเข้าทรง ที่อ้างเหตุผลเรื่องความพึงพอใจของเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ปราบกฎการณ์เหล่านี้ล้วนกระตุ้นให้กับชาวเวียดนามเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่เทพีแห่งโลก แทนการฟื้นฟูพิธีกรรมทรงเจ้าแบบดั้งเดิมในรูปของการแสดง (Performance) ที่อ้างเหตุผลเรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์ดนตรีพื้นถิ่น

1.4 ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

ในปี ค.ศ. 1986 เวียดนามเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาตามระบบทุนนิยมโลก ซึ่งมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ภายใต้นโยบายการปรับปรุง หรือ “Đổi Mới” (Renovation Policy) ส่งผลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดด Human Development Index (HDI) ของเวียดนามเติบโตอย่างมีนัยสำคัญ จนบรรลุ The Millennium Development Goals ในปี 2009 และในระหว่างปี 2010 ถึง 2020 แต่ในลักษณะกระจุกตัวและความเหลื่อมล้ำได้ขยายวงกว้างขึ้น รายงานล่าสุดของ Oxfam (2017) กล่าวว่า ในปัจจุบัน มหาเศรษฐีของเวียดนาม มีรายได้มหาศาลและสามารถยกระดับภาพรวมของรายได้ประชาชาติ จนทำให้ชาวเวียดนามอีกประมาณ 30 ล้านคนอยู่เหนือเส้นความยากจนตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 แต่ The World Bank Country Director for Vietnam เปิดเผยความจริงที่น่าเจ็บปวดไว้ใน *The World Bank Poverty and Equity Report* ปี 2022 ว่า ช่องว่างระหว่างกลุ่มคนรวยที่สุดและกลุ่มคนยากจนที่สุดได้ขยายห่างขึ้น โดยชาวเวียดนามที่มีรายได้ปานกลางค่อนข้างต่ำมีรายได้เพียงประมาณ 3.2 ดอลลาร์ต่อวัน ปัญหาดังกล่าว ถูกซ้ำเติมด้วยการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 โดยกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ ผู้หญิง ชนกลุ่มน้อย คนจน เกษตรกรรายย่อย ผู้อพยพ และแรงงานนอกระบบ ทำให้ชาวเวียดนามจำนวนมากตกอยู่ในสภาวะ “จนสุดขีด (Extremely Poor)” ซึ่งความจนในความหมายใหม่นี้ อยู่ในรูปของการขาดโอกาส ขาดคนรับรู้รับฟังปัญหา ความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชาวเวียดนามในภาพรวม ทำให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย และชาวเวียดนามจำนวนมากหันมาให้ความสำคัญกับการใช้พิธีกรรมเข้าทรงเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ (Turk, 2021)

นอกจากนี้ ยังพบว่าพิธีกรรมเข้าทรงได้ถูกเชื่อมต่อกับกลุ่มผลประโยชน์และโอกาสในการเติบโตของธุรกิจอื่น อาทิ การท่องเที่ยว ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเครื่องเซ่นไหว้บูชา เครื่องดอกไม้สด และวัตถุดิบของที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเข้าทรง ตลอดจนอาชีพอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ หมอดู (Thầy bói) หมอผี (Người Gõi Hồn) และร่างทรง (Nguyễn Thị Hiên, 2006) ตามทัศนะของ Davis (1984) และ Tanabe (1991) มโนทัศน์เกี่ยวกับ

โชคชะตา ระบบอุดมการณ์ และคติความเชื่อทางศาสนา ที่ถูกผนวกเข้ากับความเชื่อในท้องถิ่น ความเชื่อทางโหราศาสตร์และมโนทัศน์เรื่องเคราะห์กรรม มีความเชื่อมโยงกับการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและสิ่งที่เป็นมงคลในสังคมนั้นกำลังเผชิญ ก่อนถูกตีความ รับรู้ และถูกตัดสินใจเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำการบางอย่าง

ส่วนที่ 2 พิธีกรรมเข้าทรงและร่างทรง “กะเทย”

2.1 พิธีกรรมเข้าทรง “เจ้าแม่เทพีแห่งโลก”

งานเขียนของ Uitekkeng (2017) เสนอว่า รูปแบบการจัดลำดับชั้นของเจ้าแม่เทพีแห่งโลก มีความทับซ้อนระหว่างความเชื่อแบบผีกับศาสนาอื่น ๆ จนเกิดเป็นศาสนาพื้นบ้านเวียดนาม ดังคำว่า “ฉะนั้น ศาสนาเจ้าแม่เวียดนามก็คือศาสนาผีพื้นเมืองเวียดนามที่ถูกประดับด้วยเต๋า แต่อาศัยอยู่บนพื้นที่ของพุทธศาสนา ก่อนถูกพัฒนาส่งต่อและผลิตเป็นกิจกรรมในรูปแบบมหรสพสมโภชประจำปี” ในกรณีนี้ กรอบอ้างอิงคน-ผี-เจ้าแม่เทพี เปรียบเสมือนภาพแทนความจริงแบบนามธรรม ที่มีลักษณะซับซ้อนแต่เชื่อมโยงกันด้วยเงื่อนไขของปัจจัยภายในระบบคิดและการรับรู้ของปัจเจก ความทรงจำ ประสบการณ์ และข้อมูลที่ได้รับ ซึ่งในยามปกติ กรอบอ้างอิงนี้จะอยู่ในภาวะสมดุลระหว่างขอบเขตของร่างกายและจิตวิญญาณ แต่เมื่อใดก็ตาม ที่ชีวิตต้องเผชิญกับวิกฤตหรือมีปัญหารุมเร้ามากเกินไปกว่าข้อมูลและประสบการณ์ที่เคยมีจะเยียวยาได้ ภาวะการเสียสมดุลจะทำให้พลังชีวิตลดน้อยถอยลง และถูกชักนำด้วย “กรอบอ้างอิงเรื่องอำนาจเร้นลับ” เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกคุกคามโดยพลังงานที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ชีวิต ความรู้สึกไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย ความหวาดกลัวและความรู้สึกวิตกกังวลที่เพิ่มมากขึ้นเหล่านี้เอง ทำให้ “คนกลาง” มีความสำคัญ เพราะช่วยเชื่อมโยงระหว่างความต้องการและความหวัง (Johnson, 1987)

บทบาทของเจ้าแม่เทพีในชีวิตประจำวันของชาวเวียดนาม จึงเปรียบเสมือนสภาวะนามธรรมซึ่งเกิดขึ้นในเงื่อนไขพิเศษ ที่เปิดพื้นที่และโอกาสให้บุคคลหลุดพ้นจากภาวะเสียสมดุลและเข้าสู่ภาวะแห่งความหวัง ในการหลุดพ้นจากความยากลำบากและเคราะห์กรรมซึ่งไม่พบทางออกจากนโยบายของรัฐ อย่างไรก็ตาม ด้วยสถานภาพที่สูงส่งและความเป็นนามธรรมของเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ทำให้ร่างทรงเข้ามามีบทบาทในการเปิดช่องทางพิเศษเพื่อบอกเล่าความทุกข์และความต้องการที่ไม่มีใครรับรู้รับฟัง (Chauvet, 2012; Endres, 2011)

พิธีกรรมเข้าทรง (Lên đồng) ที่ถูกกระทำผ่านเรือนร่างของร่างทรง (Hầu Đồng) โดยมีอำนาจเหนือธรรมชาติและจิตวิญญาณของชาวเวียดนามเป็นเครื่องยึดโยงจึงเกิดจากรากฐานที่มั่นคงจากภายใน ที่มีบทสวด การเปล่งเสียงร้องเรียก วัตถุสิ่งของ และพิธีเช่นไหว้ บวงสรวงเป็นเครื่องมือในการอัญเชิญเจ้าแม่เทพีลงมาประทับในร่างทรง เพื่อรับฟังคำร้องขอและดลบันดาลให้คำร้องขอเหล่านั้นบรรลุตามความต้องการ ในอดีต พิธีกรรมเข้าทรง นิยมจัดขึ้นในช่วงก่อนการเพาะปลูก หรือในวันข้างขึ้นข้างแรม แต่ในปัจจุบัน เจือนไซเรื่อง เวลา คำร้องขอและพื้นที่ที่มีความยึดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงตามความสะดวกของผู้ประกอบ พิธีและผู้เข้าร่วมกิจกรรม อาทิ จัดขึ้นในวัดสำคัญ ในลักษณะของงานสมโภชประจำปี ที่ผู้คนจำนวนมากจากหลายพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ (Uitekkeng, 2017)

งานศึกษาจำนวนมากพบว่า ในปัจจุบันพิธีกรรมเข้าทรง ยังคงเป็นหนทางหนึ่งในการบรรเทาความทุกข์ยากและเปิดโอกาสให้กลุ่มคนด้อยโอกาสเข้าถึงหนทางแห่งการแก้ปัญหาที่ตนเผชิญอยู่ (Boddy, 1994: 408; Carrin, 1999; Crapanzano & Garrison, 1977; Ong, 1987; Sharp, 1993) แต่ก็มีประเด็นโต้แย้งว่า ทศณะดังกล่าว ดูจะละเลยความแตกต่างระหว่างลัทธิความเชื่อแบบชายขอบ ที่ก่อรูปจากพลังอำนาจของจิตวิญญาณ ซึ่งละเลยความสำคัญของศีลธรรมหลักหรือศูนย์กลางทางศาสนาที่คนในสังคมเวียดนามยึดถือเป็นบรรทัดฐาน แต่กระนั้นนักวิชาการบางส่วน ก็มีทัศนะว่าอาจเกิดจากสาเหตุแห่งความทุกข์ทรมาน ที่สร้างความอับอายให้แก่ผู้หญิงมากกว่า (Lewis, 1989; Bourguignon, 2004)

ภาวะของการประทับทรงโดยใช้ร่างกายมนุษย์ จึงเป็นสถานภาพสำคัญที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับ “เจ้าแม่เทพี” โดยอาศัยการสื่อสารผ่านระบบผัสสะ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ ในการค้นหาหนทางที่ทำให้การร้องขอความช่วยเหลือถูกได้ยิน ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นการดึงความเป็นมนุษย์เข้ามาผสมผสานกับวัตถุที่ใช้ประกอบการเช่นไหว้และความเชื่อเหนือธรรมชาติ ซึ่งในบางทัศนะมองว่าเป็นเรื่องมงายไร้เหตุผล (Duangwiset, 2022)

อย่างไรก็ตาม ร่างทรงตามความเชื่อของชาวเวียดนาม ไม่ได้มีลักษณะสถิตย์ แต่มีสภาพเลื่อนไหลไปตามช่วงเวลาและพื้นที่สมมติซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น ในเดือนเมษายน ใช้ร่างทรงที่เรียกว่า “lễ hầu Nhập hạ” เดือนกรกฎาคมใช้ร่างทรงชื่อ “lễ hầu Tân hạ” ร่างทรงช่วงสิ้นปีหรือช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านระหว่างปี เรียกว่า “lễ hầu xông

dền” ในอดีต ร่างทรงมีทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่แต่งกายเป็นหญิง ก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นร่างทรง “กะเทย” ซึ่งได้รับความนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน (Tran Thi Thuy Binh, 2022)

ภาพที่ 3 ตัวอย่าง ร่างทรงผู้หญิงขณะทรงเจ้าชายสิบ Đại Bái เมื่อปี ค.ศ. 1998
ที่มา: Endres (2011: 2)

Endres (2011) และ Sorrentino (2016) เสนอว่าขั้นตอนของพิธีกรรมเข้าทรง เจ้าแม่เทพีแห่งโลก มีสี่ขั้นตอนประกอบด้วย ขั้นตอนแรก การถวายเครื่องบวงสรวงเซ่นไหว้ ซึ่งถูกจัดวางไว้ในบริเวณที่จะประกอบพิธีกรรม โดยมีร่างทรงนั่งอยู่บริเวณหน้าแท่นบูชา กล่าวคำปวารนาตนเอง เพื่อเข้าสู่สถานะร่างทรง และแสดงพฤติกรรมตามความปรารถนาของเจ้าแม่เทพีแห่งโลก มีผู้ช่วยประจำอยู่ทั้งชายและหญิงเพื่ออำนวยความสะดวก ขั้นตอนที่สอง ขึ้นประทับทรง เริ่มจากผู้ช่วยนำผ้าคลุมสีแดงคลุมศีรษะและร่างกายของร่างทรง ซึ่งค่อย ๆ เคลื่อนไหวตัวช้า ๆ พร้อมกับการประโคมดนตรี จนถึงการสั่นไหวร่างกายอย่างรุนแรง เพื่อเป็นสัญญาณบ่งบอกว่าเจ้าแม่เทพีแห่งโลกองค์ใดองค์หนึ่งได้เข้าประทับทรงแล้ว ผู้ช่วยจึงค่อย ๆ ปลดผ้าที่คลุมร่างทรงออก เริ่มบรรเลงเพลงไหว้และประกอบพิธีบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ขั้นตอนที่สาม การปรับสถานะ ประกอบด้วยการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายของ

ร่างทรงให้สอดคล้องกับคุณลักษณะเฉพาะของเจ้าแม่เทพีแห่งโลกที่ประทับทรง หลังจากนั้นก็ร่างทรงจึงลุกขึ้นยืน และรำร่ายตามเพลงและอัตลักษณ์ของเจ้าแม่เทพีแห่งโลกนั้น และขั้นตอนสุดท้าย สิ้นสุดพิธีกรรม ร่างทรงจะนั่งลง โดยมีผู้ช่วยล้าเสียงเครื่องเช่นไห้วเข้ามาถวาย หลังจากรับเครื่องเช่นไห้วแล้ว จึงเริ่มการพูดคุยและกล่าวคำอวยพรด้วยถ้อยคำมงคลกับผู้เข้าร่วมพิธี ในระหว่างนี้ ดนตรีและการขับร้องเพลงยังคงดำเนินต่อไป ก่อนผู้ช่วยจะนำผ้าแดงมาคลุมศีรษะและร่างกายของร่างทรงอีกครั้ง เป็นสัญญาณว่าเจ้าแม่เทพีแห่งโลกกำลังจะออกจากร่างทรงกลับคืนสู่สวรรค์

การวิเคราะห์ที่สื่อมีมติมีเดียในรายการสารคดี *ในจังหวัดแห่งศรัทธา* ตอน บนเส้นทางแห่งศรัทธา “ทรงเจ้าแม่เวียดนาม” (Thai PBS, 2020) พบว่าบทบาทของเจ้าแม่เทพีแห่งโลกได้แผ่ขยายออกไปในระดับชุมชน โดยพบหลักฐานที่อยู่ในรูปของศาลเจ้าผู้เหยี่ยววูบ้าน ในเขตเวียดนามเหนือ และในชุมชนอื่น ๆ เช่น ศาลเจ้าแม่ในเมืองนานบิน และยังพบว่ามีกรประกอบพิธีกรรมเข้าทรงอย่างแพร่หลายในพื้นที่ต่าง ๆ โดยผู้ที่มากราบบูชาและเช่นไห้วบวงสรวงเจ้าแม่เทพีแห่งโลก มักขอพรทางสุขภาพ เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง และใช้ศาลเจ้าเป็นที่พักพิงทางจิตวิญญาณ

ในปัจจุบัน “การเข้าทรงเจ้าแม่เทพีแห่งโลก” ถูกดัดแปลงและปรับเปลี่ยนให้อยู่ในลักษณะของการแสดงมากขึ้น โดยอ้างเหตุผลเรื่องการอนุรักษ์และเผยแพร่ชุดความเชื่อเกี่ยวกับการทรงเจ้าของเวียดนาม (Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre Public Organization, 2015) งานเขียนของ Sorrentino (2016) เปิดประเด็นถกแถลงที่สำคัญไว้ 2 ประการคือ ประการแรก พิธีกรรมในฐานะที่เป็นภาพสะท้อนของการจัดเรียงลำดับชั้นทางสังคมของเวียดนามร่วมสมัย โดยพิจารณาจากลำดับการปรากฏองค์ของเจ้าแม่เทพีแห่งโลกแต่ละองค์ ที่เริ่มจากเจ้าแม่เทพีสูงสุดก่อน ซึ่งล้วนเป็นผู้หญิง และติดตามด้วย เจ้าชายทั้งหลาย การเปลี่ยนแปลงลำดับชั้นดังกล่าว พบได้จากการแต่งกาย ซึ่งชุกช่อนอยู่ใต้ผ้าคลุมสีแดงของเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ประการที่สอง พิธีกรรมในมิติที่สะท้อนถึงพลังอำนาจหน้าที่ของผี/ วิญญาณแต่ละชั้น ซึ่งบ่งบอกลำดับและสถานะของเจ้าแม่เทพีแห่งโลกแต่ละองค์ ดังจะเห็นได้ว่าเจ้าแม่เทพีสูงสุด (เจ้าแม่เทพีแห่งฟ้า) จะไม่ปรากฏใบหน้าในระหว่างการเข้าทรง แต่ใช้การคลุมใบหน้าไว้ด้วยผ้าเป็นสัญลักษณ์เพื่อบ่งบอกถึงพลังอำนาจของเจ้าแม่เทพีสูงสุดที่บุคคลทั่วไปไม่สามารถมองเห็นได้

2.2 ร่างทรงกะเทย และระบบอุดมการณ์ใหม่

ความเชื่อว่า สถานะที่ไม่เป็นหญิงหรือชาย ทำให้เกิดสภาพเป็นกลางในจินตนาการและอุดมการณ์ มีส่วนสำคัญที่เปิดพื้นที่ให้ร่างทรงกะเทย ถูกยอมรับจากสังคมและช่วงชิงพื้นที่ในพิธีกรรมร่างทรงจากร่างทรงสตรีได้ นอกจากนี้ การรับรู้เรื่องการดำรงอยู่ของชายรักร่วมเพศ ความทนทาน และการยอมรับต่อสถานะที่หลากหลายทางเพศวิถีในสังคมเวียดนาม เผยให้เห็นการก่อตัวของ “กรอบอ้างอิงด้านเพศวิถีร่วมสมัย” Tran Thi Thuy Binh (2022) เสนอว่า การบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก มีรากฐานความเชื่อมาจากปฏิบัติการณ์ทางพิธีกรรมของชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Norton, 2000: 59; Duc Thinh Ngo, 2009) พิธีกรรมเข้าทรงจึงเป็นเครื่องมือเพื่อแสดงความเคารพต่อธรรมชาติและขุนเขาหรือสิ่งทีนอกเหนือจากมนุษย์ และเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่ได้รับการส่งต่อเรื่อยมา การที่เจ้าแม่เทพีแห่งโลกมีภาพแทนที่มีความเลื่อนไหล ทั้งที่อยู่ในรูปของผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ทำให้การประกอบพิธีกรรมเข้าทรงเพื่อบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลกยืดหยุ่นตามบริบทสังคมวัฒนธรรม เพศสภาพของร่างทรงปัญหาและความต้องการของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม (Tu Anh Thi Vu, 2011)

แม้ว่าการปรากฏกายของร่างทรงกะเทย จะยังไม่มีการศึกษาหรือพบหลักฐานในประเด็นด้านการก่อเกิดที่ชัดเจน เนื่องจากความอ่อนไหวของทัศนคติและค่านิยมของกลุ่มเวียดนามใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจาก “กรอบอ้างอิงศาสนาผี พุทธ และเต๋า” อย่างไรก็ตาม หลังการขึ้นบัญชีพิธีกรรมการเข้าทรงเจ้าแม่เทพีแห่งโลกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ในปี ค.ศ. 2016 พบปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของร่างทรงกะเทยเพิ่มมากขึ้นและได้รับการยอมรับอย่างรวดเร็ว ความเชื่อว่าสถานะความเป็นกลางของร่างทรงกะเทย นำมาซึ่งพลังอำนาจทางจิตวิญญาณที่รักษาความสมดุลระหว่าง หยิน (Yin) กับ หยาง (Yang) ได้ในขณะเดียวกัน อิทธิพลของข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการเคลื่อนไหวด้านความเท่าเทียมเรื่องเพศสภาพ ที่ถูกขับเคลื่อนอย่างกว้างขวางในประชาคมโลกก็มีส่วนสำคัญ อย่างไรก็ตาม ชาวเวียดนามจำนวนไม่น้อยเห็นว่าการประกอบพิธีกรรมเข้าทรงเป็นความสิ้นเปลือง (VN Express, 2016)

มูลเหตุปัจจัยของการก้าวเข้าสู่บทบาทร่างทรงกะเทยมี 3 ประการ คือ ประการแรก การมีประสบการณ์ตรงเรื่องปัญหาสุขภาพที่รักษาด้วยวิธีการสมัยใหม่ไม่หายขาด และปัญหาที่พบด้านความไม่เพียงพอหรือราคาแพงเกินไปของบริการสุขภาพแผนปัจจุบัน แต่ความเชื่อว่าการหายป่วยเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ของคำอธิษฐานจิตและพรที่ได้รับจากเจ้า

แม่เทพีแห่งโลก ร่างทรงกะเทยบางรายที่เผชิญกับปัญหาชีวิตและความยากจน เมื่อได้รับพรของเจ้าแม่เทพีและชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น จึงเริ่มต้นฝึกฝนตนเองเพื่อเปลี่ยนสถานะเป็นร่างทรงกะเทยและทำคุณประโยชน์ให้แก่ผู้ยากไร้คนอื่น (VN Express, 2016) ประการที่สอง การรื้อร้อยความเชื่อดั้งเดิมของชาวเวียดนามว่าสถานภาพ ความรู้และญาณวิเศษของร่างทรงถูกส่งต่อจากสมาชิกในครอบครัวรุ่นก่อนสู่รุ่นต่อมาได้ และอิทธิพลของ “กรอบอ้างอิงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ” ทำให้การเป็นกะเทยไม่เป็นข้อจำกัด หากร่างทรงนั้นยังคงรักษาไว้ซึ่งระบบคุณค่าดังกล่าว การกราบไหว้บูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลกผ่านร่างทรงกะเทย จึงถือเป็นรูปแบบหนึ่งของความกตัญญูต่อผีบรรพบุรุษที่เคยประกอบคุณงามความดีในอดีตชาติ และยังเป็นกรการยกย่องผู้หญิงซึ่งเป็นเพศแม่ (Dinh Lam Nguyen, Ky Nam Nguyen & Quang Anh Phan, 2022) และประการสุดท้าย ได้แก่ เหตุผลด้านความเชื่อมโยงของคุณลักษณะเฉพาะของร่างทรงกะเทยที่มีความเป็นกลาง กับคุณลักษณะของเจ้าแม่เทพีแห่งโลกที่มีบุคลิกลักษณะแบบเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว มีความเป็นชายมากกว่าหญิง และพลังอำนาจที่ต่างไปจากความคาดหวังของสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งชาวเวียดนามรับรู้ผ่านตำนานเจ้าหญิง Liễu Hạnh ที่กลับมาเกิดใหม่ในฐานะของเจ้าแม่เทพี Liễu Hạnh มีชีวิตอมตะและใช้อำนาจวิเศษคอยช่วยเหลือผู้คน (Duc Thinh Ngo, 2009)

อนึ่ง หากนำแนวคิดเรื่อง การแสดงออกของเพศสภาพ (Theory of Gender Performativity) มาทำความเข้าใจกับกรณีร่างทรงกะเทย จะพบว่า ความเลื่อนไหลของเพศสภาพนั้นขึ้นอยู่กับการแสดงออกของร่างกาย ที่เกิดจากการกระทำซ้ำแล้วซ้ำอีก (Butler, 1988, 2016) นอกจากนี้ Butler ได้แย้งว่า เพศสภาพเป็นเพียงการแสดงบทบาท (Impersonation) และการประมาณการแบบหยาบ ๆ (Approximation) มากกว่า เป็นตัวตนภายใน (Inner Self) ดังนั้น ปัจเจกจึงสามารถกำหนดกรอบการรับรู้เพศสภาพของตนเอง โดยอาศัยการแสดงบทบาทและการประมาณการคร่าว ๆ ที่กระทำผ่านการแสดงได้ (Gauntlett, 2008: 147) แต่การแสดงออกตามกฎเกณฑ์ของเพศสภาพอาจถูกขัดขวางเมื่อเพศสภาพตกอยู่ในภาวะคับขัน ปัญหาสำคัญของเพศสภาพ คือ การด่วนสรุพบว่าคนทุกคนในสังคมล้วนเป็นพวกกรีกต่างเพศ (Gender Trouble) (Butler, 1990)

กล่าวได้ว่า การแสดงออกแบบคลุมเครือของร่างทรงกะเทย เป็นรูปแบบหนึ่งของการขัดขวางเพศสภาพ ที่หยุดความจริงข้อที่ว่ากรกรีกต่างเพศเป็นเรื่องปกติ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ซึ่งนำไปสู่กรการสร้างควมพัพพระหว่างเพศสภาพในรูปของการ

พยายามแบบมวลรวม (Engage in Collective Efforts) ที่สร้างความยอมรับในการดำรงอยู่ของพวกเรารักเพศเดียวกันอย่างเป็นทางการได้มากที่สุด (Rahman & Jackson, 2012)

2.3 ความปกติใหม่กับกำเนิดร่างทรงกะเทย

ในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมา สังคมเวียดนามตั้งคำถามต่อนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางเพศ และยกขึ้นเป็นประเด็นวิาทะอย่างเข้มข้นบ่อยครั้ง ทั้งเรื่องข้อเสนอให้แก้ไขกฎหมายการแต่งงานและครอบครัวของกลุ่มสมรสเพศเดียวกัน และการรณรงค์เพื่อสนับสนุนสิทธิเสรีภาพของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แม้ว่าคนส่วนใหญ่ในสังคมเวียดนามยังคงไม่ยอมรับและมองว่าการรักเพศเดียวกันเป็นสิ่งต้องห้ามตามวัฒนธรรมแบบลัทธิขงจื้อ แต่การเผชิญหน้ากับความเหลื่อมล้ำทางสังคม ได้นำมาซึ่งการเรียกร้องเพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ เพื่อปรับเปลี่ยนการรับรู้และการสื่อสารเพื่อวางรากฐานด้านการยอมรับเรื่องความเท่าเทียมที่ครอบคลุมถึงเรื่องเพศวิถี ทั้งที่อยู่ในรูปของ “การอยู่กินแบบมีกฎหมายรับรอง (Civil Union)” และการมีอยู่ของร่างทรงกะเทย (Tu Anh Thi Vu, 2011; Sanders, 2015; Tran Thi Thuy Binh, 2022)

นอกจากนี้ พลังอำนาจของข้อมูลข่าวสาร บนสื่อออนไลน์ก็มีส่วนสำคัญต่อการเชื่อมโยงโครงข่ายความสัมพันธ์เพื่อสร้างความรับรู้ผ่านการพัวพัน (Engagement) ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่บ่มเพาะค่านิยมใหม่ในเรื่องความหลากหลายทางเพศสภาพ การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ และการปรากฏตัวของร่างทรงกะเทยทั้งในพิธีกรรมเข้าทรง พื้นที่สาธารณะ และขยายออกไปสู่พิธีเฉลิมฉลอง พิธีรักษันท์ และคลิปวีดีโอซึ่งเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ ส่งผลให้กรอบอ้างอิงเรื่องเพศวิถี ไม่ใช่ประเด็นทางการเมืองที่ต้องต่อสู้เรียกร้อง แต่เป็นความปกติใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม ดังพบหลักฐานที่อยู่ในรูปของบทเพลงชื่อ “เจี้ยวฟือเตยโฮ” ของนักร้องหญิงชื่อดังชาวเวียดนาม “วาเงิน” ที่กล่าวถึงความเชื่อ ความศรัทธา และการบูชาเจ้าแม่ ซึ่งสะท้อนเรื่องการยอมรับเรื่องความหลากหลายของความคิด ความเชื่อ ศาสนา และปฏิบัติการทางสังคม และการเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ให้กับร่างทรงกะเทย (Tu Anh Thi Vu, 2011, 2022; Tran Thi Thuy Binh, 2022)

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงในกระบวนการพิธีกรรมเข้าทรงเจ้าแม่เทพีแห่งโลก และการกำเนิดร่างทรงกะเทยสะท้อนอิทธิพลของกรอบอ้างอิง (Schemas) จำนวนมาก ซึ่งชาวเวียดนามเรียนรู้และรับรู้ผ่านความทรงจำ เรื่องเล่า วรรณกรรม ประสบการณ์ตรง และข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ ก่อนประกอบสร้างเป็นหน่วยความรู้ในระบบสมองในรูปของกรอบอ้างอิง ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของความรู้ ที่บุคคลมีต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว (Anderson, 2000) การที่กรอบอ้างอิงคน-ผี-เจ้าแม่เทพีมีลักษณะยืดหยุ่น จึงเปิดพื้นที่ให้กับความเชื่อและระบบคุณค่าร่วมสมัย ปรากฏตัวในรูปของปฏิบัติการทางสังคมในหลากหลายมิติ ใน กรณีของร่างทรงกะเทยในพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก นำมาซึ่งปฏิบัติการที่มีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนสังคมเวียดนามร่วมสมัย 3 ประการ คือ ประการแรก การฟื้นฟูความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเทพเจ้าสตรี ในลักษณะที่ผนวกเข้ากับกระแสการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้หญิง เพื่อเรียกร้องความเสมอภาคทางเพศของผู้หญิง โดยอาศัยเรื่องเล่าพื้นบ้านเกี่ยวกับผู้หญิง ความเชื่อการบูชาเจ้าแม่เทพีแห่งโลก และประวัติศาสตร์การเมืองที่มีผู้หญิงเป็นผู้นำการเคลื่อนไหว (Rato, 2005; Boonwanna, 2009; Tanabe, 2012; Hongsuwan, 2018) นอกจากนี้ พิธีกรรมเข้าทรงเจ้าแม่เทพีแห่งโลก ยังชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ระหว่างวัฒนธรรมซึ่งมีคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมเวียดนามตั้งแต่อดีต กับความเชื่อและปฏิบัติการทางสังคมในกระบวนการพิธีกรรมเข้าทรงเจ้าแม่เทพีแห่งโลก จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของภูมิภาคภูมิใจของผู้ศรัทธาและชาวเวียดนาม การช่วงชิงบทบาทของร่างทรงกะเทยในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการเปิดเผยพลังอำนาจของความเชื่อและศาสนาผี ซึ่งยึดโยงอยู่กับมิติเรื่องเพศสภาพซึ่งเป็นความปกติที่ถูกปกปิดไว้ในสังคมเวียดนามมาช้านาน การปรากฏกายของร่างทรงกะเทยบนพื้นที่พิธีกรรม พื้นที่สาธารณะและสื่อออนไลน์ ล้วนมีส่วนสำคัญที่ส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการผลิตสร้างกรอบอ้างอิงใหม่เรื่องเพศสภาพและความจริงชุดอื่นที่ถูกซ่อนเร้นไว้ ในขณะเดียวกัน คำอธิษฐานและการเปล่งเสียงร้องขอของผู้ด้อยโอกาสในสังคมเวียดนาม ก็ถูกเปิดเผย ถูกรับรู้ และเป็นความหวังที่ถูกเติมเต็มได้โดยเจ้าแม่เทพีแห่งโลก

เอกสารอ้างอิง

- Anderson, J. R. (2000). *Cognitive Psychology and its Implications* (5th ed.). New York: Worth Publishers.
- Bartlett, F. C. (1932). *Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boddy, J. (1994). Spirit Possession Revisited: Beyond Instrumentality. *Annual Review of Anthropology*, 23, 407-434.
- Boonwana, T. (2009). Nguyen Thi Minh Khai: The Revolution Heroine of Vietnam (1910-1941). [in Thai]. *Journal of Mekong Societies*, 5(3), 1-30.
- Bourguignon, E. (2004). Suffering and Healing, Subordination, and Power: Women and Possession Trance. *Ethos*, 32(4), 557-574.
- Bunditkul, V. (2012). *Socialist Republic of Vietnam*. [in Thai]. Bangkok: Thavee Print.
- Butler, J. (1988). *Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory*. Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble, Feminism, and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Butler, J. (2016). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. England, UK: Routledge Classic.
- Carrin, M. (Ed.) (1999). *Managing Distress. Possession and Therapeutic Cults in South Asia*. New Delhi: Manohar.
- Chauvet, C. (2012). *Sous le voile rouge: Rituels de possession et réseaux culturels a Ha Noi (Viet Nam)*. Paris: Les Indes Savantes.
- Choowonglert, A. (2021). *The Politics of Worship of Animism, Muang Tai in Vietnam*. [in Thai]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation).

- Crapanzano, V. & Garrison, V. (1977). **Case Studies in Spirit Possession**. New York: Wiley.
- Davis, P. (1984). **Muang Metaphysics: A Study of Northern Thai Myth and Ritual**. Bangkok: Pandora.
- Dinh Lam Nguyen, Ky Nam Nguyen & Quang Anh Phan (2022). The Sanctity of Goddesses: An Insight into the Worship of Bà Tổ Cô in Northern Vietnam. **Journal of Humanities and Social Sciences Communications**, 9(2), 2022.
- Duangwiset, N. (2022). **Anthropology and Spirit Mediumship**. [in Thai]. <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/316>
- Duc Thinh Ngo. (2009). **Đạo Mẫu Việt Nam (The Religion of Mother Goddesses Vietnam) Part 1**. Hanoi: Religion Press.
- Duiker, W. J. (1981). **The Communist Road to Power in Vietnam**. Boulder, Colo: Westview Press.
- Duiker, W. J. (1983). **Vietnam: Nation in Revolution**. Boulder, Colo: Westview Press.
- Endres, K. W. (2001). Local Dynamics of Renegotiating Ritual Space in Northern Vietnam: The Case of the “Dinh”. **Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia**, 16(1), 70-101.
- Endres, K. W. (2011). **Performing the Divine: Mediums, Markets and Modernity in Urban Vietnam**. Copenhagen: NIAS Press.
- Gauntlett, D. (2008). **Media, Gender, and Identity**. New York: Routledge.
- Ho Chi Minh. (1979). **Patriotism and Proletarian Internationalism**. Hanoi: Foreign Language Publishing House.
- Honey, P. J. (1963). **Communism in North Vietnam: Its Role in the Sino-Soviet Dispute**. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Hongsuwan, P. (2018). Women in Vietnamese Mythical Narratives and Construction of Matriarchal Society. [in Thai]. **Mekong Chi Mun Art and Culture Journal**, 5(1), 1-42.

- Johnson, M. (1987). **The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason**. Chicago: Chicago University Press.
- Laomanacharoen, S. (2022). **Animism Under the Phra Sumeru Mountain**. [in Thai]. Bangkok: I-tui books.
- Lewis, I. M. (1989) [1971]. **Ecstatic Religion: A Study of Shamanism and Spirit Possession**. London & New York: Routledge.
- Nguyen Thi Bich Van. (2012). **Exhibit Views Mother Goddesses Worship**. Hanoi: Vietnamese Women's Museum.
- Nguyễn Thị Hiền. (2006). A Bit of Spirit Favor is Equal to a Load of Mundane Gifts': Votive Paper Offering of Len Dong Rituals in Post-renovation Vietnam. In K. Fjelstad, & Nguyen Thi Hien. **Mediumship in Contemporary Vietnamese Communities** (pp. 127-142). Ithaca: Cornell University Press.
- Norton, B. (2000). **Music and Possession in Vietnam**. PhD dissertation, University of London.
- Ong, A. (1987). **Spirits of Resistance and Capitalist Discipline: Factory Women in Malaysia**. Albany: State University of New York Press.
- Oxfam. (2017). **Even It Up How to Tackle Inequality in Vietnam**. Oxfam Briefing Paper. Hanoi: Luck House.
- Pitiphat, S. (2002). **Religion and Belief in *Tai Dam* (Black Tai) in Sip Song Chau Tai, Socialist Republic of Vietnam**. [in Thai]. Bangkok: O.S. Printing House.
- Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation). (2015). **Vietnam-Len Dong Ritual Dance, The Folk Performing Arts in ASEAN**. [in Thai]. https://www.youtube.com/watch?v=0_3B7x7IBhs
- Rahman, M. & Jackson, S. (2012). **Gender and Sexualities Approach**. Cambridge: Polity.
- Rato, M. (2005). Motherhood in Vietnamese Literature after the Renovation Policy. [in Thai]. **Journal of Mekong Societies**, 1(3), 1-44.

Sanders, D. (2015). Same-Sex Relationships: Moves to Recognition in Vietnam and Thailand. **Kyoto Review of Southeast Asia**.

<https://kyotoreview.org/issue-18/same-sex-relationships-vietnam-thailand-th/>

Sharp, L. A. (1993). **The Possessed and the Dispossessed. Spirits, Identity, and Power in a Madagascar Migrant Town**. Berkeley, & Los Angeles: University of California Press.

Singthep, S. (2004). **The Communist Party of Vietnam and the Building of the Socialist State in North Vietnam, A.D. 1954-1975**. [in Thai]. MA Thesis, Silpakorn University.

Sorrentino, P. (2016). "The 'Ghost Room': Space, Death, and Ritual in Vietnam" In M. Dickhardt & A. Lauser, editor. **Religion, Place and Modernity** (p. 290-311). Leiden: Brill.

Sorrentino, P. (2022). "Whose Religion is the Cult of the Four Palaces? Genealogies of a Vietnamese Pantheon" In P. A. Jackson, & Bénédicte Brac de la Perrière, editor. **Spirit Possession in Buddhist Southeast Asia: Worlds Ever More Enchanted** (p. 42-68). Copenhagen: NIAS Press.

Tanabe, S. (1991). "Spirits, Power, and the Discourse of Female Gender. Phi Meng Cult in Northern Thailand" In M. Chitkasem, & A. Turton, editor. **Thai Constructions of Knowledge**. London: School of Oriental and African Studies.

Tanabe, S. (2012). "**Rituals and Practices in Northern Thailand's Peasant Society**" In K. Buadaeng, & A. Fuengfusakul, editor. [in Thai]. Chiang Mai: Center for Ethnic Studies and Development, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.

Thai PBS. (December 7, 2020). **Time of Faith: Lèn đồng (Spirit Mediumship)**. [in Thai].

<https://www.thaipbs.or.th/program/TimeOfFaith/episodes/74308>

- Tran Thi Thuy Binh. (2022). *Queer Deities of Dao Mau-A Vietnamese Indigenous-and Its Religious Tolerance Toward Gender Diversity*. In **The Twelfth International Convention of Asia Scholars (ICAS 12)**. Amsterdam, Netherland: Amsterdam University Press.
- Tu Anh Thi Vu. (2011). **Đạo Mẫu Religious Practices: The Soft Power and Everyday Lives of Women in Contemporary Vietnam** PhD Dissertation, University of Hawaii.
- Turk, C. (2021). **Addressing Chronic Poverty, Ensuring Sustainable Economic Mobility Keys to Achieving Vietnam’s High-income Aspirations**. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/28/-addressing-chronic-poverty-ensuring-sustainable-economic-mobility-keys-to-achieving-vietnam-s-high-income-aspirations>
- Uitekkeng, K, Panich, V. & Laomanacharoen, S. (2021). **Animism, Brahmins, Buddhism in Thai Religion** (2nd, ed.). [in Thai]. Bangkok: I-tui books.
- Uitekkeng, K. (2017). Animism, Brahmins, Buddhism: The Mother Goddesses of Vietnam. **Matichon Weekly**. [in Thai]. https://www.matichonweekly.com/religion/article_30672
- Vn Express. (December 2, 2016). **Mother Goddesses: Vietnam’s Centuries-Old Worship Ritual Honored by UNESCO**. <https://e.vnexpress.net/news/news/mother-goddesses-vietnam-s-centuries-old-worship-ritual-honored-by-unesco-3507536.html>
- Vũ Thị Tú Anh. (2015). The Modernization of Đạo Mẫu: The Impact of Political Ideology and Commercialism on the Worship of the Mother Goddess in Vietnam. **Journal of Indigenous Social Development**, 4(1), 1-17.
- Wongthes, P. (2006). **Gender in Southeast Asia**. [in Thai]. Bangkok: Matichon.

26 วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

Wongthes, S. (2019). *Kwan: The Origin of Kwan*. [in Thai]. Bangkok: I-tui books.

Wongthes, S. (2021). *Suvarnabhumi: The Mainland of Southeast Asia, Trade Junctions, Not Kingdoms*. [in Thai]. https://www.silpa-mag.com/history/article_73265.

ว่าด้วยชนชั้นและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยร่วมสมัย

On Social Class and Inequality in Contemporary Thai Society

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ¹ ธานิดา บุญวรรณ² สุรางกรรัตน์ จำเริญพร³

Pinwadee Srisupan, Thanida Boonwanno, Surangrat Jumnianpol

Received: August 15, 2023/ Revised: December 9, 2023/ Accepted: December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำผ่านการอธิบายโครงสร้างชนชั้นของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน และเพื่อทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำทางด้านโอกาสในชีวิตของคนไทยในแต่ละชนชั้น แนวคิดหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างชนชั้นคืองานของ Jodhka, Rehbein, & Souza (2018) และแนวคิดเรื่องทุนของ Pierre Bourdieu ซึ่งประกอบด้วย ทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนสัญลักษณ์ เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ประวัติชีวิต แบบแผนพฤติกรรม ความฝัน ความหวัง ของผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมทั้งสิ้น 72 คน กระจายไปตามเพศ รุ่น พื้นที่และสถานะทางเศรษฐกิจทางสังคม

ผลการศึกษา พบว่า โครงสร้างชนชั้นในสังคมไทยร่วมสมัยมิได้วิวัฒนาการเป็นเส้นตรงและได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองและการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ โครงสร้างชนชั้นในสังคมประกอบด้วยชนชั้นย่อย ที่มีโครงสร้างที่สลับซับซ้อน เมื่อวิเคราะห์ผ่านกรอบคิดเรื่องทุน ผู้วิจัยจำแนกชนชั้นในสังคมไทยกว้างๆ ออกเป็น 5 ชนชั้นคือ ชนชั้นชายขอบ ชนชั้นต่อสู้

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (Assistant Professor, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University), Email: pinwadee.s@ubu.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร (Assistant Professor, Faculty of Social Science, Naresuan University), Email: thanidab@nu.ac.th

³ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Social Research Institute, Chulalongkorn University), Email: surangrut.ju@gmail.com

ด้นรน ขนชั้นกลาง ขนชั้นมั่นคง และขนชั้นมั่นคงอย่างยั่งยืน คนในแต่ละขนชั้นมีวิถีคิดต่อเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพและบทบาทของตัวเองแตกต่างกันไปตามตำแหน่งที่เป็นอยู่ ทำให้สามารถเข้าถึงทุน สะสมทุน ส่งผ่านทุน ขยายโอกาสในชีวิต หรือรักษาผลประโยชน์ให้คงอยู่อย่างมั่นคงไว้ได้ผ่านบริบทช่วงเวลาของชีวิตที่ต่างกัน ซึ่งขนชั้นแต่ละขนชั้นมีแนวโน้มผลิตซ้ำขนชั้นของตนเอง ผ่านการบริหารจัดการและสั่งสมทุนภายใต้ระบบเศรษฐกิจสังคมแต่ละยุค อย่างไรก็ดี เส้นแบ่งขนชั้นของสังคมไทยก็ได้ตายตัว เพราะยังเปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถเลื่อนขนชั้นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาสในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ ความสามารถเฉพาะตัว โอกาสทางการศึกษา และโอกาสในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ คนในแต่ละขนชั้นก็มีขีดจำกัดของโอกาสในการเลื่อนสถานะทางสังคม เพราะมีต้นทุนที่ต้องจ่ายเพื่อรักษาสถานะหรือเลื่อนขนชั้นที่ไม่เท่ากัน และยังมีช่องว่างทั้งระหว่างและภายในขนชั้นที่เปิดโอกาสให้ระบบอุปถัมภ์ยังคงทำงานได้ในทุกระดับ

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำทางสังคม, ขนชั้น, โครงสร้างสังคม, สังคมไทยร่วมสมัย

Abstract

The objectives of the study were to investigate the existing social inequality and comprehend the disparities in opportunities among individuals in Thailand, viewed through the prism of class distinctions. The researchers employed the work of Jodhka, Rehbein, & Souza (2018) and Bourdieu's notion of capital – encompassing economic, social, cultural, and symbolic aspects within the social sphere to analyze the structure of societal classes. The research methodology involved qualitative analysis of life-course interviews conducted with 72 key informants. The interview participants were diverse in terms of their genders, generations, geographical locations, and socio-economic statuses. The interviews delved into subjects' life histories, behavioral patterns, aspirations, dreams, and their perceptions of their current circumstances.

The findings of the research revealed that the contemporary class structure in Thai society is a non-linear evolution and that it is heavily

influenced by the intricate interplay of political-economic developments. The political regime and modern economic changes have led to the emergence of complex sub-classes. After dissecting case studies as seen through the lens of capital, five distinct classes were identified in contemporary Thailand: the marginalized, the struggler, the middle class, the stability, and the stability plus (stability +). Each class exhibited unique thought patterns regarding their roles and status changes in relation to their positions, as well as regarding how, and to what extent, they could access, accumulate, and transmit their capital; seize life opportunities; and sustain benefits over time. Although each class tends to perpetuate itself by efficiently managing and accumulating capital, the demarcation between classes is not rigid as individuals have the potential to ascend the social ladder, albeit within certain limitations. The upward mobility process is rooted in the accumulation of economic capital, specialized skills, education attainment, and specific vocational prospects. However, each class entails certain costs related to either sustaining their current position, or achieving upward mobility. There is also the gap between class divisions, both within and between classes, which allows the Thai patron-client system to function in every social class level.

Keywords: Social inequality, Classes, Social structure, Contemporary Thai society

บทนำ

ความเหลื่อมล้ำถือเป็นปัญหาที่สำคัญในสังคมไทย และการศึกษาความเหลื่อมล้ำที่ผ่านมามีเฉพาะข้อเสนอเรื่องความเหลื่อมล้ำในมิติเศรษฐกิจเป็นหลัก เมื่อปลายปี 2561 CS Global Wealth Report (2018) รายงานว่าประเทศไทยถูกจัดอันดับว่าเป็นประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำอันดับต้นๆ ของโลก โดยคนที่รวยที่สุด 1% ครอบครองทรัพย์สิน ร้อยละ 66.9 ของทรัพย์สินทั้งหมด หลังรายงานดังกล่าว มีวิวาทะที่ออกมาโต้แย้งข้อมูลข้างต้นอย่างกว้างขวาง ข้อถกเถียงที่สำคัญคือ หากพิจารณาจากสัมประสิทธิ์จีนิ (gini coefficient)

ประเทศไทยมิได้มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุด ในที่สุดการถกเถียงดังกล่าวก็ยุติไป ด้วยเหตุที่ต่างฝ่ายต่างอ้างเกณฑ์พิจารณาคณะแบบแต่ข้อมูลในแต่ละฝ่ายยกมา ซึ่งต่างมักเป็นข้อมูลในเชิงเศรษฐกิจมหภาคเป็นหลัก ไม่ว่าจะข้อถกเถียงเรื่องสังคมไทยเหลื่อมล้ำที่สุดในโลก จะสิ้นสุดลงอย่างไร แต่ละฝ่ายจะหยิบยกข้อมูลชุดใดมาถกเถียง ก็ไม่มีฝ่ายไหนที่ปฏิเสธได้ว่าสังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำ ภายหลังจากความรุนแรงทางการเมืองในปี 2553 ความเหลื่อมล้ำถูกมองว่าเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งและการแบ่งขั้วทางการเมืองในสังคมไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 รวมถึงยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยอมรับว่าความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไข ในยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ แก้ไขปัญหาความยากจน เพิ่มโอกาสการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางสังคมของภาครัฐ ส่วนแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็น ความเสมอภาคและหลักประกันทางสังคม โดยมุ่งเน้นการสร้างหลักประกันและสวัสดิการทางสังคม และการช่วยเหลือกลุ่มผู้เปราะบางเฉพาะกลุ่ม

ความเหลื่อมล้ำมีอยู่หลายมิติ ในเว็บความเหลื่อมล้ำฉบับพกพา สฤณี อาชวานันทกุล แบ่งความเหลื่อมล้ำไว้กว้างๆ 3 มิติ คือ ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากร และความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิและโอกาส (Archawanantakul, 2017) ในขณะที่รายงานสังคมศาสตร์โลก (World Social Science Report 2016) แบ่งความเหลื่อมล้ำไว้ถึง 7 มิติ คือ ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม พื้นที่และความรู้ หากพิจารณาจากแนวนโยบายการลดความเหลื่อมล้ำของรัฐบาล จะเห็นได้ว่า เน้นการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ และความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิและโอกาสเป็นหลัก ในขณะที่ความเหลื่อมล้ำด้านสังคม อาจจะไม่ได้รับความสำคัญมากนัก (ISSC & UNESCO, 2016)

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมหมายถึงความแตกต่างระหว่างสถานะทางสังคมของกลุ่มประชากรที่แตกต่างกัน เช่น ชนชั้น วรณะ กลุ่มอายุ มีนัยถึงความไม่สมดุลเชิงระบบที่ฝังรากอยู่ในการทำหน้าที่ของสถาบันทางสังคม เช่น การศึกษา สุขภาพ กระบวนการยุติธรรม และการคุ้มครองทางสังคม ความแตกต่างในด้านบทบาท การทำหน้าที่ การตัดสินใจ สิทธิและลักษณะเฉพาะเหล่านี้มีผลต่อระดับและคุณภาพการเข้าถึงบริการและการคุ้มครองทางสังคมสำหรับคนกลุ่มต่างๆ รวมถึงโอกาสในชีวิตและศักยภาพในการบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาด้วย (Caillods & Denis, 2016) ตามนัยนี้ การจะทำความเข้าใจ

เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้ เจเรมี ซีบรุก ผู้เขียนหนังสือ “คู่มือเข้าใจชนชั้น วรรณะ ความเหลื่อมล้ำ” ได้แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างคำว่า “ความเหลื่อมล้ำ” กับ “ชนชั้น” ไว้ว่าความเหลื่อมล้ำมีลักษณะเป็นนามธรรม “เมื่อกกล่าวถึง ‘ความเหลื่อมล้ำ’ เราจะไม่เห็นการปรากฏตัวของสามัญชนคนธรรมดาแต่พวกเขากลับปรากฏตัวให้เห็นชัดเมื่อกกล่าวถึง ‘ชนชั้น’” (Seabrook, 2011: 20)

บทความชิ้นนี้นำเสนอการอธิบายและทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่างชนชั้นในสังคม ซึ่งจะทำให้เข้าใจสถานะความเหลื่อมล้ำในสังคมได้อย่างชัดเจน และสามารถพัฒนาแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำผ่านการอธิบายโครงสร้างชนชั้นของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน และเพื่อทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำทางด้านโอกาสในชีวิตของคนไทยในแต่ละชนชั้น

วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี รหัสขอเสนอการวิจัย UBU-REC-59/2562 งานวิจัยเกิดจากคำถามวิจัยหลักคือโครงสร้างชนชั้นในสังคมไทยเป็นอย่างไร ตัวตนและแบบแผนพฤติกรรมของคนในแต่ละชนชั้นเป็นอย่างไร ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสของคนในแต่ละชนชั้นเป็นอย่างไร ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ มีผู้ให้ข้อมูลหลักรวมทั้งสิ้น 72 คน กระจายตามอาชีพ ภูมิภาคและจังหวัดที่อยู่อาศัย ช่วงอายุ และระดับฐานะทางเศรษฐกิจ ดังตารางที่ 1

32 วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีปีที่ 19 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

Table 1 กรณีศึกษาของงานวิจัยกระจายตามอาชีพและภูมิภาค

Gen ภาค	Baby Boomer (2489-2507) 57-75 ปีขึ้นไป	Gen X (2508-2522) 42-56 ปี	Gen Y (2523-2540) 24-41 ปี	Gen Z (2541-2552) 12-23 ปี
เหนือ (5 คน)	เกษตรกร/ผู้ใหญ่บ้าน (สวนส้ม) (57)	- รองประธานหอการค้า / ธุรกิจท่องเที่ยว (42) - อาจารย์มหาวิทยาลัย (44) - คนไร่บ้าน (เก็บขยะขาย) (53)	- ธุรกิจส่วนตัว (อดีตวิศวกร) (30)	
ใต้ (11 คน)	- นายกองจ. (70) - เจ้าของร้านอาหาร (60) - รับเหมาก่อสร้าง (59) - ชายของชำในหมู่บ้าน (60) - ขายโรตี่ (58) - นักเคลื่อนไหว (64)	- สส. (อดีตแพทย์) (56) - พนักงานเทศบาล (42) - รับจ้างทั่วไป (45)	- ลูกจ้างโรงงานปาล์ม (33) - ลูกจ้างร้านอาหาร (30)	
ตะวันออก เฉียงเหนือ (10 คน)	- ประธานบริษัทธุรกิจ น้ำแข็ง (60) - เกษตรกร/ขายไก่ข้าม แดน (60) - เจ้าของร้านขายของชำ ขนาดเล็กในชุมชน (59) - ขายหมูปิ้ง (66)	- หมอ (50) - มีรถให้เช่า (รถตู้/รถบัส) (45) - ครูโรงเรียนประถม (48) - ผู้ใหญ่บ้าน (55) - Freelance (45)	- เจ้าของโรงสี (29)	
กลาง (27 คน)	- พลโท (63) - นายตำรวจสัญญาบัตร (65) - ซื่อขายโอมติมวอลล์ (70) - ขวานา (63) - ชาเล้ง (79)	- แม่บ้าน (42) - ทหารบกชั้นประทวน (55) - แม่ค้า (46) - ผู้อำนวยการโรงเรียน ประถม (44)	- ทันตแพทย์ (35) - กัปตันเครื่องบิน (39) - ทหารเรือสัญญาบัตร (39) - ทหารอากาศสัญญาบัตร (39) - อาจารย์มหาวิทยาลัย (27) - นายตำรวจชั้นประทวน 26 - ทหารอากาศประทวน (37) - คุณครูอนุบาล (27) - คุณครูประถม (33) - สาวโรงงาน/คนละคร ท้องถิ่น (39) - เกษตรกรไร่ข้าวโพด/ทำ นา/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (38)	- แอดมินเพจขายของ ออนไลน์ (23) - แม่ค้าขายของออนไลน์ (23) - VJ Kitty Live (22) - Grab Driver (21) - Lineman (21) - นักศึกษา/สอนว่ายน้ำ (22) - PR ร้านเหล้า (20)
ตะวันออก (6 คน)	- เศรษฐีที่ดิน (78) - เจ้าของสวนทุเรียนและ ตลาด (60) - หัวหน้าคนงานก่อสร้าง (65) - เจ้าของธุรกิจข้ามแดน (อดีตกำนัน) (65)	- ช่างทำพลอย (53)	- เจ้าของเรือประมง (31)	

Gen	Baby Boomer (2489-2507)	Gen X (2508-2522)	Gen Y (2523-2540)	Gen Z (2541-2552)
ภาค	57-75 ปีขึ้นไป	42-56 ปี	24-41 ปี	12-23 ปี
กรุงเทพและ ปริมณฑล (13 คน)	- ผู้พิพากษาคณะที่ 1 (57)	- ผู้พิพากษาคณะที่ 2 (47) - ผู้บริหารภาคเอกชน (ราชณี กุล) (48) - หัวหน้าวินมอเตอร์ไซด์ (49) - นายทหารระดับสูง (52) - ช่างทำผม (42) - Street Vendor (49)	- รบ.ภ. (37) - อดีตเด็กบาร์น้ำไอโซ- ดอน (37) - อดีตหมอนวดสนามหลวง (39) - ศิลปิน (27) - มอเตอร์ไซด์รับจ้าง (38) - นักร้อง นักดนตรี ห้องอาหาร (32)	

ที่มา: Srisupan, Boonwanno, & Jumnianpol (2021: 12-14)

บทความวิจัยนี้ใช้งานของ Bourdieu (1984; 1985) และงานของ Jodhka, Rehbein, & Souza (2018) เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษา

ประการที่หนึ่ง ลักษณะโครงสร้างชนชั้นในสังคมไทย

งานวิจัยชิ้นนี้วิเคราะห์โครงสร้างชนชั้นของสังคมไทยร่วมสมัยผ่านปัจจัยด้านอาชีพที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนดำรงตำแหน่งและสถานภาพอยู่ ประกอบกับทุน (ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม) ที่พวกเขา มีสะสมและส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น และเชื่อมโยงเข้ากับช่วงรุ่นที่พวกเขาเกิดและเติบโตเพื่อวิเคราะห์โอกาสในชีวิตที่เคยได้รับหรือยังคงได้รับจากนโยบายต่างๆของรัฐบาลแต่ละยุคแต่สมัย ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสรุปได้ว่า โครงสร้างชนชั้นในสังคมไทยร่วมสมัยมีลักษณะดังนี้ หนึ่ง โครงสร้างชนชั้นในสังคมไทยร่วมสมัยมีความเป็นพลวัต ทั้งนี้เป็นผลมาจากกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้บริบททางสังคมทั้งในประเทศไทยและบริบทสังคมโลกเปลี่ยนแปลงไป นโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคมีส่วนสำคัญอย่างมากในการส่งเสริมและสนับสนุนโอกาสในชีวิตของคน และเหตุการณ์ทางสังคม (social circumstances) ที่แวดล้อมย่อมกระทบกับโอกาสในชีวิตของคนในสังคม และมีผลเปลี่ยนแปลงโครงสร้างชนชั้นในสังคม ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนที่สุดในปัจจุบันคือ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในประเทศไทยและทั่วโลก สอง โครงสร้างชนชั้นของสังคมไทยมิได้วิวัฒนาการอย่างเป็นเส้นตรงและต่อเนื่อง โครงสร้างชนชั้นในสังคมไทยได้ถูกเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่โดยการอภิวัฒน์สยามในพุทธศักราช 2475 และถูกยังปรับเปลี่ยนโดยการรัฐประหารนับตั้งแต่พุทธศักราช 2476 ถึง 2557 ถึง 13

ครั้ง การอภิวัฒน์สยามและการรัฐประหารทุกครั้งมีได้บ่งบอกแค่ความไม่ต่อเนื่องในการบริหารประเทศของรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่งเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้และการแย่งชิงอำนาจไปมาระหว่างกลุ่ม/ตัวแทนของสถาบันทางสังคมต่างๆ *สาม* โครงสร้างชนชั้นของสังคมไทยประกอบด้วยโครงสร้างชนชั้นย่อยๆ นั่นคือ อาชีพต่างๆ ที่สะท้อนถึงตำแหน่ง (positions) ของคนภายใต้โครงสร้างสังคม ซึ่งอาชีพแต่ละอาชีพมีโครงสร้างที่เหลื่อมล้ำในระดับที่แตกต่างกัน และอาชีพแต่ละอาชีพมีโครงสร้างที่เปิดโอกาสให้เกิดการเลื่อนชั้นแตกต่างกัน

ชนชั้นภายใต้โครงสร้างสังคมไทยร่วมสมัยสามารถจำแนกอย่างกว้างๆ ออกมาได้ 5 ชนชั้น ได้แก่ ชนชั้นชายขอบ (Marginalized) คือกลุ่มชนชั้นที่ไม่มีทุนหรือทุนติดลบ ชนชั้นต่อสู้ดิ้นรน (Struggler) เป็นชนชั้นที่มีทุนน้อย หากไม่ดิ้นรนก็ไม่สามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้ ชนชั้นกลาง (Middle class) เป็นชนชั้นที่สะสมทุนได้ระดับหนึ่ง ถือเป็นกลุ่มที่มีขอบเขตกว้างมาก เป็นชนชั้นที่มีพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งทางบวกและลบ ชนชั้นมั่นคง (Stability) เป็นชนชั้นที่มีการสะสมทุนในระดับสูง และสุดท้ายชนชั้นมั่นคงอย่างยั่งยืน (Stability+) ซึ่งไม่เพียงแต่มีการสะสมทุนในระดับสูงเท่านั้น แต่ยังเป็นกลุ่มที่สามารถส่งต่อทุนและมีอิทธิพลกับคนอื่นๆ ได้ด้วย การจำแนกชนชั้นข้างต้นเป็นการวิเคราะห์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนทางสัญลักษณ์ที่ตำแหน่งต่างๆ ของคนในสังคมบนพื้นที่ทางสังคม (social space) นั้นมีไม่เท่ากัน

ภายใต้โครงสร้างสังคมไทยที่ประกอบด้วยผู้คนที่มีความแตกต่างกันในทุนและในโอกาสของชีวิตนี้มีวิถีคิดต่อเรื่องการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของตัวเองแตกต่างกันไป ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ ตำแหน่ง (positions) ที่เป็นอยู่ ณ ขณะนั้นว่าเป็นตำแหน่งที่สามารถเข้าถึงทุน สะสมทุน ส่งผ่านทุน ขยายโอกาสในชีวิต หรือรักษาผลประโยชน์ให้คงอยู่อย่างมั่นคงไว้ได้ต่อไปหรือไม่ หากตำแหน่งที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันนั้นสร้างโอกาสและผลประโยชน์ให้กับชีวิตแล้ว ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ก็ย่อมหาวิธีการที่จะธำรงสถานภาพเหล่านั้นเอาไว้ ในขณะที่หากตำแหน่งภายในภายใต้โครงสร้างสังคมนั้นไม่มั่นคง ชัดสนในทุนและโอกาส ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ก็ย่อมแสวงหาการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า

จากข้อมูลพบว่า กลุ่มกรณีศึกษาส่วนใหญ่ “ตระหนักถึงการมีอยู่ของชนชั้น” และความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ผ่านปรากฏการณ์และเงื่อนไขต่างๆ ทางสังคม ซึ่งเขามีโอกาสเข้าถึงต่างจากกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะเงื่อนไขของ “สิทธิพิเศษ” (special/privilege) ที่พวกเขาเข้าถึงได้แตกต่างกันผ่านทุนทางเศรษฐกิจ ตำแหน่งหน้าที่การงาน และทุนทางสังคม

หรือทุนสัญลักษณ์ที่เรามี ดังนั้น ในกลุ่มชนชั้นตั้งแต่ระดับล่างจึงอยากมีฐานะความเป็นอยู่ที่สูงขึ้น แต่ก็มีความสามารถในการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเองหรือเข้าถึงทรัพยากรเพื่อเลื่อนชั้นแตกต่างกันไป ซึ่งคนที่สามารถเลื่อนชั้นที่สูงขึ้นได้ก็จะมีความสามารถในการพัฒนาตัวเองสูงขึ้นตามชนชั้นที่เลื่อนขึ้น

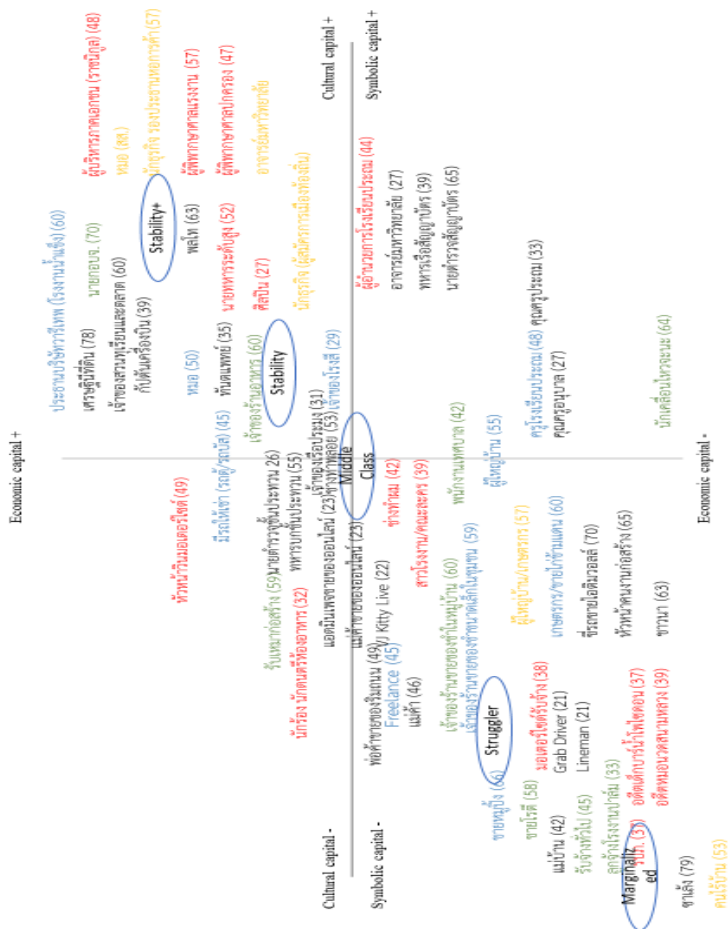

Figure 1 ตำแหน่งและพื้นที่ทางสังคมของกรณีศึกษา จำแนกตามระดับชนชั้น
ที่มา: Srisupan, Boonwanno, & Jumnianpol (2021: 12-14)

ประการที่สอง ตัวตน แบบแผนพฤติกรรมของแต่ละชนชั้น

ลักษณะบุคลิกตัวตน (Character) และการใช้ชีวิตของคนในแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคมในอดีตและความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรผ่านทุนที่ตนเองมีอยู่ ทั้งทุนการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรมตามบริบทของแต่ละบุคคล การอธิบายตัวตนหรือการนำเสนอตัวตนของแต่ละกลุ่มต่างให้คำอธิบายที่แตกต่างกันไป โดยการแสดงระดับฐานะหรือความเป็นชนชั้นถูกนำเสนอผ่านทุนทางสัญลักษณ์ที่แต่ละคนมีระดับความสามารถทางการเงินในการได้มาต่างกัน ไม่ว่าจะ เป็นบ้าน รถ เครื่องมือสื่อสาร หรือแม้กระทั่งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย โดยเราไม่สามารถบอกได้ว่ามีการดูถูกดูแคลนหรือจัดแบ่งอย่างชัดเจน หรือสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันจะได้รับการปฏิบัติจากกลุ่มคนที่ไม่เท่าเทียม แต่การจัดแบ่งซ่อนอยู่ภายใต้มโนสำนึกและนำไปสู่การปฏิบัติของแต่ละคนด้วย ในที่นี้ ผู้วิจัยมองว่าเป็น “สำนึกที่ซ่อนอยู่” (hidden consciousness) ที่นำไปสู่แบบแผนพฤติกรรมของแต่ละชนชั้นด้วย เช่น ถ้าแต่งตัวไม่ดีก็จะไม่ได้เข้าไปที่ที่หรูหรา เป็นต้น

ทั้งนี้ ระดับการศึกษาซึ่งในที่นี้ถือเป็นทุนวัฒนธรรมรวมถึงประสบการณ์ชีวิตที่เป็นแรงผลักดันให้ประสบผลสำเร็จมีส่วนทำให้แต่ละชนชั้นมีความปรารถนาในการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่แตกต่างกัน โดยในแต่ละชนชั้นต่างฝืนถึงการศึกษาที่สูงขึ้น แต่ก็ไม่มีโอกาสทางการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งฐานะและการศึกษานำไปสู่โอกาสในการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน และการศึกษายังเชื่อมโยงกับแบบแผนการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันอีกด้วย

ชนชั้นชายขอบ (Marginalized) จะนิยามตัวตนว่าเป็น “คนจน” ซึ่งมีโอกาสในการได้รับค่าจ้างหรือเงินค่าตอบแทนอื่นที่น้อยเมื่อเทียบกับปริมาณงาน คนกลุ่มนี้มักมองไม่เห็นโอกาสในการดำเนินชีวิต แสวงหารายได้ในทางการหาเลี้ยงชีพสำหรับแต่ละวันเท่านั้น ทั้งนี้ ระดับการศึกษาที่จบเพียงชั้นประถมศึกษา ทำให้โอกาสในการทำงานไม่มากนัก อาชีพที่คนกลุ่มนี้จะประกอบอาชีพ เช่น แรงงานรับจ้างทั่วไป ค่าของเก่า อาชีพสีเทา ซึ่งมีโอกาสโดนดูถูก และมักจะไม่ได้ออกเมื่อโดนเหยียดหยาม ทั้งในลักษณะของการจําาน ปลอ่ยววง และทนเก็บไว้ใใจ สัญลักษณ์ทั่วไปที่แสดงออกผ่านความเป็นตัวตนของคนกลุ่มนี้ ได้แก่ บ้านที่ไม่มั่นคงแข็งแรง หรือการได้รับความช่วยเหลือผ่าน “ศูนย์คนไร้บ้าน” อาชีพและวัฒนธรรมบริโภคที่เสี่ยงและไม่ถูกสุขลักษณะ เสื้อผ้าที่เก่าๆ ดูไม่มีราคา การไม่มีของที่มีค่าใช้ของที่ไม่มียี่ห้อหรือไม่มีราคาสูง เป็นต้น ตัวอย่าง รปภ. ที่รู้สึกขัดใจเมื่อต้องเข้าร้านกาแฟติดแอร์ที่อยู่บริเวณใกล้บ้านของตนเอง เขาให้เหตุผลว่า “ผมไม่เคยเข้าร้านนี้เลย”

อย่างไรก็ดี กลุ่มชายขอบจะสามารถสร้างพลังความเข้มแข็งได้ต่อเมื่อมีการรวมกลุ่มทางสังคมซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของคนเหล่านี้ ตัวอย่างเจ้าของร้านขายของชำในชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่งในตัวจังหวัดในภาคอีสาน (ในที่นี้เลื่อนระดับจากการอยู่ในกลุ่มชายขอบเป็นกลุ่มเปราะบาง) ฐานชีวิตของเธออยู่ในกลุ่มคนจนระดับล่างสุด จบการศึกษาเพียงชั้น ป.6 ต้องออกจากบ้านมาทำงานรับจ้างในเมือง และแต่งงานกับคนที่มีฐานะในระดับเดียวกัน การที่เธอและสามีไม่มีเงินมากนักทำให้ต้องหาทำเลสร้างบ้านในที่ดินราคาถูกทำเลไม่ดี และถูกน้ำท่วมอยู่ประจำ เธอมองว่าการเป็นคนจนทำให้ไม่มีโอกาสในการมีที่ดินเป็นของตนเอง เมื่อตนเองไม่ได้รู้จัก NGO ที่ทำงานด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย ตนเองก็ได้พัฒนาทักษะการพูดในที่สาธารณะและเป็นแกนนำในการทำงานขับเคลื่อนเพื่อความมั่นคงของชาวชุมชน อย่างไรก็ตาม แม่สาวชี้ว่า การทำงานเคลื่อนไหวก็ไม่ได้ทำให้ตนเองรวยขึ้น ดีไม่ดีควักเงินตัวเองจ่าย การมีชีวิตที่ดีขึ้นเกิดจากน้ำพักน้ำแรงที่ยันเก็บออม หรือแม้กระทั่งคนไร้บ้าน (เก็บขยะ) ที่มีความมั่นใจที่จะเรียกร้องสิทธิของตนเองและเครือข่ายมากขึ้น เมื่อมาอยู่ในกลุ่มคนไร้บ้านด้วยกันและได้รับการเสริมศักยภาพในด้านต่างๆ

ชนชั้นต่อสู้ดิ้นรน (Struggler) การนิยามตัวตนของคนกลุ่มนี้ กรณีศึกษาส่วนใหญ่มักตอบว่า “จนแต่ก็ไม่ลำบาก” “จนแต่มีคนอื่นที่จนกว่าเยอะ” เป็นต้น คนกลุ่มนี้สัญลักษณ์ต่างๆ ที่ชี้ระดับฐานะ เช่น บ้านที่มั่นคงแข็งแรง มอเตอร์ไซด์หรือรถยนต์ราคาไม่แพงมากโดยการซื้อยานพาหนะนั้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพเป็นหลัก เช่น กลุ่มเกษตรกร นอกจากนี้ หากพิจารณาอาชีพที่อยู่ในกลุ่มนี้จะพบว่าเป็นกลุ่มอาชีพอิสระและผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร และมีเงินเดือนจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจำนวนไม่มากนักและไม่มีสวัสดิการหลังเกษียณอายุ ในขณะที่ต้องทำงานทุกอย่างเกี่ยวกับการดูแลลูกบ้าน ดังนั้น กลุ่มนี้จึงพยายามสร้างความมั่นคงให้ตนเอง มักแสวงหาช่องทางในการยกระดับคุณภาพชีวิตจากการประกอบอาชีพ การตัดสินใจลงทุนในขณะที่มีฐานะที่ไม่มั่นคงอาจจะเสี่ยงต่อความล้มเหลวหรือประสบภาวะขาดทุนหรือเป็นหนี้สินได้ง่าย ในกลุ่มนี้จะยังไม่มี ความมั่นคงในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพค้าขายหรือเกษตรกรที่ขึ้นกับสภาพเศรษฐกิจ พบว่าการลงทุนในที่อยู่อาศัยหรือสิ่งอำนวยความสะดวกมักเป็นการซื้อเงินสด เพราะเข้าถึงสินเชื่อได้ยาก หรือมักจะประสบปัญหาจ่ายออมในการซื้อที่อยู่อาศัย ที่จะพออยู่ได้ โดยการมีบ้านเป็นของตนเองเป็นความจำเป็นอันดับแรก

ตัวอย่าง นักพัฒนาอิสระที่ทำงานในชุมชน เธอเรียนจบปริญญาตรีจากสถาบันที่มีชื่อเสียงแต่ตัดสินใจมาทำงานในชุมชนซึ่งเป็นงานอิสระที่เธอรัก แต่เธอมองว่าเธออยู่ได้ และ

ไม่ได้เป็นคนที่ยากจน เมื่อเทียบกับอีกหลายคน เมื่อเธอมีเงิน สิ่งที่เธอทำคือสร้างบ้านให้กับมารดา และแสวงหาที่ดินเพื่อปลูกพืชอินทรีย์ตามที่เธอต้องการ โดยรถที่เธอมีคือรถกระบะเก่าๆ เพียงหนึ่งคันที่พอจะพาพี่น้องชาวบ้านเดินทางไปทำกิจกรรมต่างๆ ได้ โดยเธอไม่ได้พยายามหาเงินที่มากกว่าเดิมมากนัก สิ่งที่เธอทำจึงเน้นที่ความสุขมากกว่า อย่างไรก็ตาม การที่มีรายได้ไม่มั่นคงก็ทำให้ในบางครั้งแทบจะไม่มีเงินติดกระเป๋าเลย โดยเธอสามารถเอาตัวรอดได้จากทุนทางสังคมที่ตนเองมีอยู่

ชนชั้นกลาง (Middle class) คนกลุ่มนี้มักจะนิยามฐานะของตนเองในระดับปานกลาง “ไม่จนแต่ก็ไม่ได้อร่อย” “ยังคงต้องขยันทำงานอยู่” แม้ว่าในบางคนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่บางคนก็มีทรัพย์สินและหนี้สินในระดับที่พอกัน ในกลุ่มนี้หากเป็นคนรุ่นใหม่จะรักอิสระ ไม่เน้นอาชีพในสายราชการ แต่เน้นอาชีพที่หาเงินได้และเงินจะเป็นตัวช่วยสร้างความมั่นใจในการดำรงชีพรวมถึง การันตีสวัสดิการต่างๆ ในชีวิต โดยจะแสวงหากิจกรรมผ่อนคลายยามว่างเมื่อมีโอกาส แต่หากเป็นคนวัยกลางคนขึ้นไป ก็มีความต้องการสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตและครอบครัวให้มากขึ้น รวมถึงมีการวางแผนวางรากฐานการดำเนินชีวิตให้กับคนในครอบครัว ในกลุ่มนี้ ที่อยู่อาศัยนอกจากมีความมั่นคงแข็งแรงแล้วยังมีความเป็นสมัยใหม่หรือมีสไตล์ หรือมีการพัฒนาบ้านให้มีสไตล์มากขึ้น โดยสามารถใช้ข้าวของเครื่องใช้ที่ราคาแพง ซึ่งอาจจะซื้อมาในราคาสุดหรือผ่อน

ชนชั้นมั่นคง (Stability) ในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง มีเงินเก็บที่มากพอสำหรับการดำเนินชีวิตตามความต้องการ ภายใต้ง่อนไขของอาชีพที่แตกต่างกันไป โดยหากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุมักจะมองว่าการสร้างความมั่นคงเป็นสิ่งที่ทำเพื่อลูกหลาน และเตรียมตัวเกษียณตนเองจากงานที่ทำในปัจจุบัน กลุ่มนี้จะใช้ข้าวของเครื่องใช้ที่มียี่ห้อราคาแพง มีเวลามากพอที่จะทำงานอดิเรก ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพ เช่น ออกกำลังกายเป็นประจำ มักมีการใช้เงินหรือฐานะหน้าที่การงานเป็นใบเบิกทางในการทำกิจกรรมต่างๆ แม้ว่าจะเป็นกิจกรรมที่ถูกกฎหมายอยู่แล้วแต่ต้องการความรวดเร็ว คนกลุ่มนี้นี้มักจะมี “สิทธิพิเศษ” (privilege) ซึ่งเกิดขึ้นได้จากทุนทางเศรษฐกิจที่ตนเองมี หรือทุนทางสังคมที่กลุ่มในระดับเดียวกันสามารถหาให้ได้

ชนชั้นมั่นคงอย่างยั่งยืน (Stability+) ลักษณะสำคัญคือ มีความภาคภูมิใจในเกียรติยศชื่อเสียง และมักจะใช้ฐานอำนาจในฐานะที่เป็นทุนสัญลักษณ์ควบคุมคนที่มีฐานะต่ำกว่า โดยในกลุ่มนักธุรกิจต่างเชื่อมั่นในแนวทางการทำกิจการแบบเสรี และเห็นว่า “ความขยันและการบริหารการเงินที่ดีจะนำไปสู่ชีวิตที่มั่นคง” มักระบุว่าการที่ตนเองมี

ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น เป็นผลจากตนเอง และมีแนวโน้มมองเห็นความไม่ยั่งยืนจากกลุ่มคนระดับล่างกว่า โดยมีทุนสัญลักษณ์ในลักษณะเดียวกันกับกลุ่มก่อนหน้านี้เพราะฉะนั้น คนกลุ่มนี้มักจะใช้ “สิทธิพิเศษ” (privilege) ซึ่งเกิดขึ้นได้จากทุนทางสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากเกียรติยศชื่อเสียง

ประการที่สาม ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสของแต่ละชนชั้น

การศึกษาชนชั้นในสังคมไทยร่วมสมัย ได้ขยายภาพความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงและครอบครองทุนแต่ละประเภทของแต่ละชนชั้น โดยชนชั้นชายขอบเป็นชนชั้นที่ไม่มีและเข้าไม่ถึงทุนสักประเภท ทุนเศรษฐกิจติดลบ ทุนสังคมจำกัด ซึ่งคงไม่ต้องเอ่ยถึงทุนสัญลักษณ์ ที่นอกจากไม่มีแล้วยังมีโอกาสถูกตีตราจากคนกลุ่มอื่นๆ ในขณะที่ชนชั้นต่อสู้ดิ้นรน แม้จะมีโอกาสที่เหนือกว่าคนชายขอบ แต่ทรัพยากรที่ตนเองครอบครองอยู่และการเข้าถึงทรัพยากรก็อยู่อย่างจำกัด ในทางกลับกันชนชั้นที่มีความมั่นคงมากกว่าไม่ว่าจะเป็นชนชั้นกลาง ชนชั้นมั่นคง และชนชั้นมั่นคงอย่างยั่งยืนสามารถเข้าถึงและครอบครองทรัพยากรได้ในขอบเขตที่กว้างขวางมากกว่า ความได้เปรียบในการเข้าถึงทรัพยากรเหล่านี้ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของความเหลื่อมล้ำในด้านโอกาสในการได้รับผลประโยชน์ในอนาคต สำหรับกรณีศึกษาที่เป็นชนชั้นชายขอบและชนชั้นต่อสู้ดิ้นรน ความยากลำบากในการดำรงชีวิตเป็นขีดจำกัดสำคัญที่ทำให้พวกเขาไม่ฝันถึงชีวิตที่ดีกว่านี้ เมื่อปราศจากฝันกรณศึกษาหลายราย จึงยังคงติดอยู่ในกับดักของชนชั้นเดิมและไม่อาจขยับชนชั้นของตนเองขึ้นมาได้ นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำในการครอบครองและเข้าถึงทุน (ทรัพยากร) ยังส่งผลต่อความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และการเผชิญปัญหาการการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ด้วย ในขณะที่กรณีศึกษาที่อยู่ในชนชั้นกลางขึ้นไป แม้จะได้รับผลกระทบจากผลกระทบทางเศรษฐกิจและการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 แต่ก็มีความยืดหยุ่นมากกว่ากลุ่มคนระดับล่างอย่างชนชั้นต่อสู้ดิ้นรนและชนชั้นชายขอบ ดังนั้น สำหรับคนสองชนชั้นด้านล่าง โครงการสวัสดิการสังคมประเภทบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลในสถานการณ์โควิด-19 ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก

กลุ่มคนในแต่ละชนชั้น ในแต่ละชนชั้นมีต้นทุนที่ต้องจ่ายเพื่อรักษาสถานะหรือเลื่อนชนชั้นของตนเอง ต้นทุนดังกล่าว อาจปรากฏในรูปแบบการต้องเคารพในขนบธรรมเนียมของแต่ละชนชั้น รวมไปถึงการใช้ทุนทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาสถานะของตนเอง และการอยู่ในภาวะต่างตอบแทนในเครือข่ายอุปถัมภ์สมัยใหม่ด้วย

ประการที่สี่ การเลื่อนชนชั้นข้ามรุ่นในสังคมไทย

ชนชั้นแต่ละชนชั้นมีแนวโน้มผลิตซ้ำชนชั้นของตนเอง ผ่านการบริหารจัดการและสั่งสมทุนทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนสังคมและทุนวัฒนธรรม ภายใต้ระบบเศรษฐกิจสังคมยุคปัจจุบันการครอบครองและเข้าถึงทรัพยากรที่มากกว่า ถือเป็นต้นทุนที่สำคัญในการเข้าถึงโอกาสอื่นๆ รวมไปถึงโอกาสในการรักษาสถานะหรือเลื่อนชนชั้น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาประวัติชีวิตของกรณีศึกษาทั้งหมด พบว่ามีกรณีศึกษาจำนวน 35 รายที่มีการเลื่อนชนชั้นจากรุ่นพ่อแม่ของตนเอง แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าสังคมไทยจะมีเส้นแบ่งชนชั้นอยู่ แต่ก็มิได้แข็งตัวจนทำให้ผู้คนไม่สามารถเลื่อนสถานะทางสังคมได้ จากการวิเคราะห์พบว่าปัจจัยบางประการที่ก่อให้เกิดการเลื่อนชนชั้น ดังนี้

1. **โอกาสในสะสมทุนทางเศรษฐกิจ** กรณีศึกษาที่มีโอกาสมากกว่าในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจมีโอกาสในการเลื่อนชนชั้นได้มากกว่า แต่การสะสมทุนทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวาง การเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสที่เปิดกว้างทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ในกรณีศึกษาหลายราย แม้จะขยับสถานะทางเศรษฐกิจของตนเองจากรุ่นพ่อแม่ แต่วิถีชีวิตเศรษฐกิจอันเนื่องจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เขาเหล่านั้นตกอยู่ในสถานะที่ไม่มั่นคงในระยะเวลานาน

2. **ความสามารถเฉพาะตัว** กรณีศึกษาที่ทักษะหรือความสามารถที่เป็นที่ต้องการของตลาด (ขายได้) ก็มีโอกาที่จะสะสมทุนและสามารถเลื่อนฐานะของตนเองเข้าสู่ชนชั้นที่สูงกว่าได้มากกว่า

3. **โอกาสทางการศึกษา** กรณีศึกษาหลายรายที่มีโอกาสเข้าสู่การศึกษาระดับสูง ก็มีโอกาที่จะประกอบอาชีพและสะสมทุนเพื่อเลื่อนชนชั้นของตนเองได้ ในกรณีนี้ พบว่าแม้แต่กรณีศึกษาที่เคยอยู่ชนชั้นต่ำสุดถึงขั้น ก็สามารถขยับขึ้นมาเป็นชนชั้นที่มั่นคงได้มากขึ้น เมื่อได้รับโอกาสจาก “ทุนการศึกษา” กรณีศึกษาที่อยู่ใน Gen X (Generation X) ได้รับโอกาสจากทุนการศึกษาแบบให้เปล่า และทุนที่มีชื่อผู้กัก (เช่น ครูทายาท ทุนหนึ่งอำเภอหนึ่งทุนการศึกษา) ที่โอกาสมีจำกัดสำหรับคนที่มีศักยภาพมากกว่าเป็นหลัก สำหรับ Gen Y (Generation Y) โอกาสนี้มีมากขึ้น ผ่านทุนที่ผูกพันกับการประกอบอาชีพในอนาคต เช่น กองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) และกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาที่ผูกกับรายได้ในอนาคต (กรอ.) เป็นต้น

4. **โอกาสในการประกอบอาชีพ** ในสังคมไทย มีอาชีพหลายอาชีพได้รับการยอมรับมีสถานะทางสังคมสูงมาก เช่น แพทย์ ผู้พิพากษา ทหารระดับสูง ครู อาจารย์ มหาวิทยาลัย เป็นกลุ่มอาชีพที่มีข้อได้เปรียบในด้านทุนเชิงสัญลักษณ์ ดังนั้น ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กรณีศึกษาสามารถเลื่อนชนชั้นได้มาจากความสามารถเฉพาะตัว และเครือข่ายทางสังคมเป็นสำคัญ

ประการที่ห้า ชีตจำกัดและเส้นแบ่งแต่ละชนชั้น

ในสังคมไทยร่วมสมัย เราสามารถเห็นเส้นแบ่งชนชั้นได้จากสัญลักษณ์ แบบแผนพฤติกรรมการบริโภค แบบแผนพฤติกรรม (ฮาบิทัส - habitus) ของผู้คน การเลือกปฏิบัติต่อผู้คนอื่นเนื่องจากภาพลักษณ์ที่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นการมีอยู่ของเส้นแบ่งชนชั้นในสังคมไทย แต่จากหลักฐานการเลื่อนชนชั้นของกรณีศึกษาแสดงให้เห็นว่าเส้นแบ่งชนชั้นของสังคมไทยมิได้ตายตัว ยังเปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถเลื่อนชนชั้นได้อยู่ แต่คนในแต่ละชนชั้นก็มีขีดจำกัดของโอกาสในการเลื่อนสถานะทางสังคม กล่าวคือ เมื่อเทียบกับคนรุ่นพ่อแม่ กรณีศึกษาที่สามารถเลื่อนชนชั้นได้ สามารถเลื่อนขึ้นมาได้ไม่เกินหนึ่งระดับ ยกเว้นแต่ว่ามีลักษณะพิเศษในการประกอบอาชีพบางอาชีพเท่านั้น

นอกจากขีดจำกัดในการเลื่อนชนชั้นแล้ว ขนบธรรมเนียมและแบบแผนพฤติกรรมเฉพาะของคนบางกลุ่ม ยังมีนัยในการเส้นแบ่งชนชั้นอีกลักษณะ แม้จะไม่มีทางเลือกปฏิบัติที่ชัดเจน แต่คนระดับล่างที่มีอาชีพเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัยจะรู้สึกแปลกแยกเมื่อต้องเดินเข้าร้านกาแฟสมัยใหม่ ในขณะที่คนขับรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างจะรู้สึกไม่มั่นคงเมื่อต้องเดินเข้ามารับเอกสารในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ที่น่าสนใจคือความรู้สึกต่ำต้อยนี้ มิได้เกิดเฉพาะกับคนต่างชนชั้น แต่เกิดขึ้นแม้กระทั่งในชนชั้นเดียวกันด้วย

อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องชนชั้นนับตั้งแต่คาร์ล มาร์กซ์ และ แมกซ์ เวเบอร์ ไปจนถึง นักสังคมวิทยาสายนีโอมาร์กซิสม์ อย่างอิริค โอลิน ไทร์ และนักสังคมวิทยาสายนีโอเวเบอร์ เรียนอย่างจอห์น โกลด์โทป และนักสังคมวิทยาที่วิเคราะห์ชนชั้นด้วยวัฒนธรรมแห่งชนชั้นอย่างปีแอร์ บูร์ดิเยอต่างก็มีจุดร่วมกันในการวิเคราะห์ชนชั้นคือ การใช้ตำแหน่ง (position) ของคนภายใต้โครงสร้างสังคมเป็นตัวจำแนกชนชั้นทางสังคม และสิ่งที่บ่งชี้ตำแหน่งของคนในโครงสร้างสังคมก็ได้วัดกันด้วยฐานะทางเศรษฐกิจอย่างเดียว หากแต่ยังต้องคำนึงถึงระดับการศึกษา ทักษะความรู้ความชำนาญ แบบแผนในการดำเนินชีวิตหรือไลฟ์สไตล์ หรือ

รวมไปถึงสิ่งนี้อาจไม่สามารถวัดจำนวนได้ อย่างเช่น เครือข่ายทางสังคม อำนาจและเกียรติยศเกียรติภูมิในแต่ละตำแหน่งแห่งที่

งานวิจัยชิ้นนี้พยายามจะหาคำตอบในสามประเด็นใหญ่ๆว่า หนึ่ง โครงสร้างชนชั้นในสังคมไทยร่วมสมัยนั้นเป็นอย่างไร สอง ตัวตนและแบบแผนพฤติกรรมของคนในแต่ละชนชั้นเป็นอย่างไร และสาม ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสของคนในแต่ละชนชั้นเป็นอย่างไร ในความพยายามหาคำตอบดังกล่าวก็ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้ไม่อาจหลีกเลี่ยงการจัดวางตำแหน่งของผู้คนในสังคมผ่านตัวชีวิตด้านอาชีพลงในสิ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้เรียกว่าพื้นที่ทางสังคม หรือโครงสร้างทางสังคมได้ อาชีพไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงตำแหน่งของผู้คนในโครงสร้างสังคมเพราะมันเป็นสิ่งชีวิตวัดรายได้เท่านั้น หากแต่ยังบ่งบอกถึงโอกาสในการเข้าถึงอำนาจ ทรัพยากร เครือข่ายทางสังคม ความสามารถในการเลื่อนชนชั้น และแบบแผนพฤติกรรมไม่ว่าจะเป็นลักษณะที่อยู่อาศัย การบริโภค อุปโภค ตลาดจนถึง อุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม ความฝันและความรู้สึกนึกคิดต่อปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำในสังคม

งานศึกษาวิเคราะห์ชนชั้นหลายชั้นพยายามที่จะจัดชนชั้นทางสังคมด้วยเกณฑ์ที่แตกต่างกัน และด้วยชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ดี ไม่มีงานศึกษาชิ้นใดเลยที่จะสามารถถูกใช้เพื่อเป็นบรรทัดฐานให้แก่สังคมไทยได้โดยปราศจากข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์ มากไปกว่านั้น งานศึกษาวิเคราะห์ชนชั้นมักจะมีปัญหาเรื่องข้อถกเถียงสำคัญหนึ่งที่ยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ในประเด็นเรื่องเส้นแบ่งชนชั้น หรือ class boundary ว่าอะไรคือเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างชนชั้นสูงกับชนชั้นกลางระดับบน หรือระหว่างชนชั้นกลางระดับล่างกับชนชั้นล่าง นอกจากนี้ ความพร่าเลือนของเส้นแบ่งชนชั้นยังเป็นประเด็นถกเถียงในเรื่องของอัตลักษณ์หรือแบบแผนพฤติกรรมบางอย่างที่คนต่างชนชั้นกันอาจมีร่วมกันได้ เช่น ชนชั้นสูงที่มีรสนิยมของชนชั้นกลาง หรือชนชั้นกลางที่มีรสนิยมของชนชั้นสูง เป็นต้น ข้อถกเถียงนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เคยถูกวิเคราะห์ไว้แล้วผ่านงานของไรท์ (Wright, 1976) ที่ไรท์ไม่สามารถนิยามตำแหน่งของชนชั้นที่ขัดแย้งกันระหว่างชนชั้นกรรมกร/คนงานและชนชั้นกรรมกรได้ ทั้งนี้เพราะสถานการณ์แห่งชนชั้นของแรงงาน/ลูกจ้างกึ่งอิสระกับชนชั้นแรงงานนั้นไม่ได้แตกต่างกันจนถึงขั้นสามารถแยกขาดออกจากกันได้ แผนที่ชนชั้นของไรท์เองก็แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เรียกว่า contradictory class locations (ตำแหน่งของชนชั้นที่ขัดแย้งกัน) ที่สะท้อนว่าทุกตำแหน่งของชนชั้นล้วนแล้วแต่เป็นตำแหน่งที่ขัดแย้งกันทั้งสิ้น ตำแหน่งของชนชั้นบางชนชั้นในโครงสร้างมีความทับซ้อนกันอยู่

งานศึกษาวิเคราะห์ชนชั้นในประเทศอังกฤษโดยนักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ Mike Savage เรื่อง Social class in the 21st century (Savage, et al., 2015) ก็พยายามจะจำแนกชาวอังกฤษออกเป็นชนชั้นต่างๆ ผ่านทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม โดยยังคงชี้ให้เห็นถึงประเด็นเรื่องเส้นแบ่งเขตแดนทางชนชั้นที่ขัดแย้งกัน (contesting class boundaries) โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชนชั้นกลางและชนชั้นแรงงานที่เส้นแบ่งเขตแดนระหว่างสองชนชั้นอาจไม่ได้ชัดเจนหรือแยกขาดออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ในขณะที่ชนชั้นสูงนั้นสามารถดำรงอยู่อย่างโดดเด่นเหนือความขัดแย้งของเส้นแบ่งชนชั้นใดๆ ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยชิ้นนี้จึงพยายามฉายภาพชนชั้นในสังคมไทยร่วมสมัยด้วยการวางตำแหน่งต่างๆ ของผู้คนลงบนพื้นที่ที่ไม่มีเส้นแบ่งให้แต่ละชนชั้น

อย่างไรก็ดี มิใช่ว่างานวิจัยชิ้นนี้ไม่พบเส้นแบ่งชนชั้นในโครงสร้างชนชั้นของสังคมไทยร่วมสมัยเลย เส้นแบ่งชนชั้นที่งานวิจัยพบอาจหมายถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา แต่เส้นแบ่งดังกล่าวก็มีใช้เส้นแบ่งที่ตายตัว โครงสร้างสังคมไทยยังคงเปิดโอกาสให้เกิดการเลื่อนชนชั้นทางสังคมผ่านการแต่งงาน การศึกษา การทำงาน ฯลฯ อย่างไรก็ดี การเลื่อนชนชั้นยังต้องอาศัยโอกาสในชีวิต ประกอบกับทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคมที่สะสมมาตั้งแต่ช่วงรุ่นก่อนและช่วงรุ่นของตนเองเพื่อผลักดันให้การเลื่อนชนชั้นเกิดขึ้นได้ง่าย รวดเร็วและไปได้ไกล นั้นหมายความว่า แต่ละชนชั้นมีสิ่งที่เรียกว่า “ขีดจำกัด” ของโอกาสในการเลื่อนสถานะทางสังคม

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ให้ข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 72 คนด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยอภิปรายผลการศึกษาในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ประเด็นแรก งานวิจัยช่วงชั้นหรือชนชั้นในสังคมไทยร่วมสมัยใช้เกณฑ์อาชีพเป็นเกณฑ์หนึ่งในการวิเคราะห์ชนชั้น งานของคุภสิทธิ พรธรรณารุโณทัยและคณะ (Pannarunothai et al., 2018) ใช้ทั้งตัวแปรเชิงวัตถุวิสัยและตัวแปรเชิงอัตวิสัยทั้งสิ้น 7 ตัวแปร ในการพยายามจัดช่วงชั้นทางสังคมด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ตัวแปรเชิงวัตถุวิสัยได้แก่ สถานภาพโดยกำเนิด (ระดับการศึกษาของบิดา), พื้นฐานการดำรงชีพของครัวเรือน (ราคาที่อยู่อาศัย แหล่งที่มาของน้ำบริโภค แหล่งที่มาของเชื้อเพลิงที่ใช้ในครัวเรือน), เศรษฐกิจ (รายได้และอาชีพ), การศึกษา (ระดับการศึกษาสูงสุด) และตัวแปรเชิงอัตวิสัยได้แก่ สถานะทางสังคม (เกียรติภูมิของอาชีพ และ คะแนนบทบาทของครอบครัวที่มีในชุมชน), โอกาสในชีวิต (โอกาสด้านการศึกษา โอกาสทางเศรษฐกิจ การออกจากระบบการศึกษาก่อนจบภาคบังคับ และ ความพิการ) และรูปแบบการดำเนินชีวิต

(การใช้เวลาว่างทำกิจกรรม) ในส่วนการจัดช่วงชั้นทางสังคม งานวิจัยชิ้นนี้แบ่งช่วงชั้นทางสังคมออกเป็น 5 ระดับได้แก่

ชนชั้นสูง/ชนชั้นนำของสังคม (Leading Class) เป็นกลุ่มชนชั้นนำที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงมาก อาจเกิดในครอบครัวที่มีชาติกำเนิดสูงกว่าคนทั่วไปในสังคม หรือเป็นกลุ่มผู้ดีเก่า อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง เป็นเจ้าของธุรกิจระดับมหาเศรษฐีหรือเป็นรัฐมนตรี ชนชั้นกลางที่ประกอบวิชาชีพ (Professional Middle Class) เป็นกลุ่มคนที่ประกอบวิชาชีพที่ได้รับการยอมรับในสังคม มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูง เป็นผู้บริหารระดับกลางถึงสูงของหน่วยงาน มีอำนาจในการตัดสินใจเชิงนโยบาย

กลุ่มพนักงานเงินเดือน (Salary Man) เป็นกลุ่มคนทำงานที่เป็นพนักงานระดับปฏิบัติการระดับล่างถึงระดับกลางของหน่วยงาน ผูกพันกับผู้ว่าจ้างด้วยสัญญาจ้างงาน มีการจ่ายค่าตอบแทนที่แน่นอนตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญา มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับกลาง หรืออาจเป็นเจ้าของธุรกิจระดับเล็กถึงกลางหรือเป็นเกษตรกรในระดับผู้ประกอบการ

กลุ่มแรงงาน/ลูกจ้างรายวัน (Hourly Workers) เป็นกลุ่มที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจน้อย เช่น ลูกจ้างตามร้านอาหาร ร้านค้า หรืออาจจะเป็นช่างไม้ ช่างปูน วินมอเตอร์ไซด์

กลุ่มที่มีรายได้ไม่แน่นอน (Unsecured People) เป็นกลุ่มคนที่ทำงานรับจ้างทั่วไปตามแต่ความต้องการของผู้ว่าจ้าง ไม่มีช่วงเวลาของการจ้างงานที่แน่นอน หากวันไหนไม่มีผู้จ้างงานก็ไม่มีรายได้ เป็นกลุ่มคนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย

โดยการวัดช่วงชั้นทางสังคมของงานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) วัดช่วงชั้นจากตัวบ่งชี้ที่เป็นตัวแปรโดยตรง และ 2) วัดช่วงชั้นจากตัวบ่งชี้ที่เป็นตัวแปรแทน (proxy variable) ซึ่งตัวแปรแทนที่ว่านี้ก็คือ “อาชีพ” นั่นเอง โดยงานวิจัยใช้การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล (ISCO-08) ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) นำมาสร้างแบบสอบถามที่ออกแบบเพื่อให้ได้รหัสอาชีพ 4 หลักตาม ISCO08 ทั้งนี้มีคำถามคัดกรอง 4 คำถาม ได้แก่ 1) ให้ระบุอาชีพ/งานที่ทำ 2) ให้ระบุตำแหน่งงาน (ถ้ามี) 3) ระบุรายละเอียดของงานที่ทำ และ 4) ให้ระบุประเภทของสถานที่ทำงาน จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้ง 4 ข้อมาจัดรหัสอาชีพ 4 หลักและจำแนกกลุ่มตัวอย่างออกเป็นรหัสอาชีพ 1 ผู้จัดการ/ข้าราชการระดับอาวุโส/ผู้บัญญัติกฎหมาย, 2 ผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่างๆ, 3 เจ้าหน้าที่เทคนิคและผู้

ประกอบวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับด้านต่างๆ, 4 เสมียน, 5 พนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้า, 6 ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตรป่าไม้และประมง, 7 ช่างฝีมือและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง, 8 ผู้ควบคุมเครื่องจักรโรงงาน, 9 ผู้ประกอบอาชีพงานพื้นฐาน, และ 0 ทหาร

การจัดช่วงชั้นทางสังคมข้างต้นนำไปสู่การทดสอบความสัมพันธ์ของช่วงชั้นทางสังคมและภาวะสุขภาพในประเด็นต่างๆ เช่น การออกกำลังกาย การป่วย การใช้บริการสถานพยาบาล (โรงพยาบาลเอกชน โรงพยาบาลรัฐ คลินิก คลินิกนอกเวลา) ซึ่งแม้ว่าโดยการตั้งสมมติฐานในการทดสอบความสัมพันธ์ของงานวิจัยชิ้นนี้อาจไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการสถานพยาบาล แต่การรายงานผลการวิเคราะห์ทางสถิติก็ได้สะท้อนถึงลักษณะของสถานพยาบาลที่คนไทยในช่วงชั้นทางสังคมต่างๆ เข้าใช้บริการ งานวิจัยระบุว่า ทุกคนชั้นใช้บริการสุขภาพที่โรงพยาบาลของรัฐมากที่สุด รองลงมาคือโรงพยาบาลเอกชน ยกเว้น กลุ่มคนที่มีรายได้ไม่แน่นอน ใช้บริการสุขภาพที่โรงพยาบาลของรัฐมากที่สุด และถัดมาคือสถานพยาบาลระดับปฐมภูมิ (Pannarunothai et al., 2018: 334) จะเห็นว่าโรงพยาบาลรัฐเป็นสถานพยาบาลที่ต้องการสำหรับคนทุกช่วงชั้นไม่เว้นแม้แต่ชนชั้นนำ ทั้งๆ ที่มีความสามารถในการจ่ายค่ารักษาพยาบาล แต่สิ่งสำคัญเหนือกว่าเหตุผลทางเศรษฐกิจ คงเป็นเรื่องความพร้อมของเทคโนโลยีและอุปกรณ์ทางการแพทย์ และความเชี่ยวชาญของแพทย์เฉพาะทาง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลสะท้อนชัดเจนว่า กลุ่มคนที่มีรายได้ไม่แน่นอนนั้นมีโอกาสในการเข้าถึงสถานพยาบาลที่จำกัดกว่าชนชั้นนำ ในขณะที่ชนชั้นนำสามารถเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลเอกชนเป็นทางเลือกรองจากโรงพยาบาลรัฐได้นั้น ทางเลือกรองในการเข้ารับบริการสถานพยาบาลของกลุ่มคนที่มีรายได้ไม่แน่นอนกลับเป็นเพียงแค่สถานพยาบาลระดับปฐมภูมิในพื้นที่

งานวิจัยเกี่ยวกับชนชั้นในสังคมไทยอีกชิ้นที่น่าสนใจคืองานของ Thongsawang, Rehbein & Chantavanich (2020) แม้ว่าจะไม่ได้ใช้เกณฑ์ด้านอาชีพเป็นหลัก แต่ก็มีการจำแนกคนในสังคมไทยออกเป็นชนชั้นต่างๆ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอธิบายว่าโครงสร้างชนชั้นมาจากฐานหลักสองประการ ประกอบด้วย ระบบศักดินา (ในงานเรียกสลับกับคำว่า pre-capitalist) และระบบทุนนิยม จากโครงสร้างสองขาค้างกล่าวสามารถจำแนกชนชั้นในสังคมไทยออกได้เป็น 7 ชนชั้น ได้แก่ subsistentia, desparate, proletarian, conformist, traditionalist, individualist, Phuyai โดยชนชั้นที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างระบบศักดินากับระบบทุนนิยม คือ conformist (หรือ lower-middle class) ที่เป็นคน

ชนบท ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีโอกาสได้เข้ามาเรียนหรือทำงานในเมือง และได้รับประโยชน์จากเศรษฐกิจที่ดี

จุดเด่นที่แตกต่างของงานวิจัยชิ้นนี้คือการใช้ habitus มาเป็นตัวแปรหลักในการวิเคราะห์ชนชั้นในสังคมไทย โดยเฉพาะ social habitus ที่ว่ากันด้วยเรื่องทัศนคติ (attitude) เป็นหลัก เช่น ทัศนคติแบบไหนที่พ่อแม่สั่งสอนมา และทัศนคติดังกล่าวมันมีผลต่อความล้มเหลวหรือความสำเร็จในชีวิตอย่างไร เป็นต้น แตกต่างจากงานวิเคราะห์ช่วงชั้นของศุภสิทธิ์ พรรณนารุโณทัยและคณะ (Pannarunothai et al., 2018) ที่แม้จะกล่าวถึงตัวแปรรูปแบบการดำเนินชีวิต (ตัวชี้วัดย่อยคือการใช้เวลาว่างทำกิจกรรม) ซึ่งมีความใกล้เคียงกับ habitus แต่ก็เป็นการทำคำตอบแบบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณที่พรรณนาค่าทางสถิติออกมาในเรื่องของกิจกรรมที่ทำในเวลาว่างเท่านั้น โดยไม่ได้อธิบายลงรายละเอียดในประเด็นเรื่องพฤติกรรมการบริโภค หรือ ความเชื่อ ความคิด ทัศนคติ

งานวิจัยจำแนกลักษณะ habitus ที่อยู่ในชนชั้นต่างๆ ออกเป็น 6 แบบ ได้แก่ self-confidence, goal orientation, traditionalism, conformism, discipline และ authoritarianism แต่บางชนชั้นก็ลักษณะของ habitus แบบผสมผสานหรือที่เรียกว่า hybrid habitus นอกจากการใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาวิเคราะห์ชนชั้นแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่งานของ Thongsawang, Rehbein & Chantavanich (2020) แตกต่างจากงานของศุภสิทธิ์ พรรณนารุโณทัยและคณะ (Phannarunothai et al, 2018) อย่างเห็นได้ชัดคือ การวิเคราะห์ช่วงชั้น/ชนชั้นทางสังคมที่ลงลึกไปถึงตัวโครงสร้างของสังคมไทย โดยเสนอว่า การที่สังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำ เพราะระบบศักดินาที่มีช่วงชั้นลำดับชั้นชัดเจน ยังคงดำรงอยู่ การดำรงอยู่ของโครงสร้างระบบศักดินานั้นไม่เคยเปลี่ยน ไม่เคยถูกแทนที่ด้วยการล่าอาณานิคมหรือการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตยด้วยซ้ำไป แต่ระบบศักดินาในไทยแค่ไปผสมกับระบบทุนนิยมเลยออกมาเป็นโครงสร้างชนชั้นสังคมไทยในปัจจุบัน ภายใต้โครงสร้างสังคมไทยที่อยู่บนฐานของระบบศักดินาดังกล่าว แม้จะเปิดโอกาสให้เกิดการเลื่อนชนชั้นทางสังคมได้ แต่ก็เป็น การเลื่อนชนชั้นที่เกิดขึ้นภายใต้ขีดจำกัด/ข้อจำกัดของแต่ละชนชั้นทางสังคม และการส่งต่อทุนจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งก็สามารถเกิดขึ้นภายใน boundary ของชนชั้นนั้นๆ เท่านั้น ไม่สามารถข้ามชนชั้นได้

ประเด็นที่สอง ผู้วิจัยวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยว่ามาจากโครงสร้างสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างอำนาจทางการเมืองการปกครองที่ถูกแช่แข็ง เนื่องจากฐานอำนาจยังกระจุกอยู่ในมือของชนชั้นนำกลุ่มเดิม แม้การวิเคราะห์ใน

ส่วนนี้จะพ้องกับการอธิบายของ Thongsawang, Rehbein & Chantavanich (2020) แต่ งานวิจัยชิ้นนี้มีได้วิเคราะห์ย้อนไปถึงโครงสร้างสังคมตั้งแต่สมัยอยุธยา อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมามีผลทำให้ผู้คนในสังคมไทยสามารถก้าวข้ามผ่าน เส้นแบ่งชนชั้นจากชนชั้นในรุ่นของพ่อแม่ตัวเองไปสู่อีกชนชั้นหนึ่งได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึง อภิปรายว่าภายใต้โครงสร้างอำนาจการเมืองการปกครองของสังคมไทยที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง นั้น โครงสร้างย่อยอย่างโครงสร้างเศรษฐกิจและโอกาสทางการศึกษาที่ถูกขยายสู่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบทนั้น มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชนชั้นของคนใน สังคมไทย และการเลื่อนชนชั้นที่สามารถเกิดขึ้นได้เสมอภายใต้โครงสร้างสังคมแบบนี้ โครงสร้างชนชั้นสังคมไทยร่วมสมัยจึงเป็นโครงสร้างที่มีลักษณะเป็นพลวัต การเปลี่ยนผ่าน ชนชั้นของผู้คนบนพื้นที่ทางสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ แต่ยังคงอยู่ภายใต้ ขีดจำกัดของโครงสร้างอำนาจการเมืองการปกครอง

ประเด็นที่สาม นโยบายสวัสดิการทางสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำระหว่าง ชนชั้นที่ดีจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นข้อเท็จจริงประการหนึ่ง คือ ช่องว่างระหว่างความเป็นอยู่ระหว่างชนชั้นในสังคมไทยมีอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะช่องว่าง ระหว่างชนชั้นที่ไม่มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต (ชนชั้นชายขอบและชนชั้นต่อสู้ดิ้นรน) กับ ชนชั้นที่มีความมั่นคงมากกว่า ดังนั้น สำหรับชนชั้นที่ไม่มีความมั่นคงเลย สวัสดิการทาง สังคม ทั้งในรูปแบบของระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า นโยบายเรียนฟรี บัตรสวัสดิการแห่ง รัฐ หรือมาตรการการให้ความช่วยเหลือเพื่อลดผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด -19 ถือเป็นกลไกสำคัญในการบรรเทาความยากลำบาก และลดช่องว่างทางสังคมที่เกิดขึ้น สำหรับชนชั้นที่ไม่มีความมั่นคงทางสังคม เป้าหมายหนึ่งของการสร้างความมั่นคงให้ ครอบครัวคือการสอบแข่งขันเพื่อรับราชการ ไม่ว่าจะเป็นการสอบ ก.พ. สอบบรรจุเพื่อรับ ราชการทหาร/ตำรวจ ซึ่งแม้จะมีค่าตอบแทนน้อย แต่มีความมั่นคงและมีสวัสดิการที่ ครอบคลุมทั้งครอบครัว โดยเมื่อพิจารณาสถิติผู้สมัครสอบ ก.พ. ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี โดยเฉพาะในปี 2563 มีผู้สมัครสอบจำนวน 617,333 คน ในขณะที่มีอัตราว่างสามารถ บรรจุได้เพียง 30,900 อัตรา (The Matter, 2020) ทั้งนี้ เป็นที่น่าสนใจว่า กรณีศึกษาหลาย รายสะท้อนให้เห็นว่า หากระบบสวัสดิการสังคมสำหรับอาชีพอื่นๆ มีคุณภาพเทียบได้กับ สวัสดิการราชการ คนจำนวนมากก็ไม่เห็นความจำเป็นในการต้องสอบแข่งขันเพื่อบรรจุรับ ราชการอีก

นอกจากสวัสดิการสังคมในรูปแบบนี้ สวัสดิการเฉพาะในรูปแบบอื่นยังส่งผลต่อการลดช่องว่างระหว่างชนชั้นอย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา โดยที่สำคัญได้แก่ ทุนการศึกษาที่ทำให้กรณีศึกษาหลายรายสามารถยกระดับการศึกษาของตนเองและเลื่อนชนชั้นของตัวเองได้อย่างน่าสนใจ ในอดีต ทุนการศึกษา สงวนไว้สำหรับผู้ที่มีความสามารถเฉพาะตัว “เรียนดี” ซึ่งทำให้กรณีศึกษาที่อยู่ในชนชั้นต่ำสุดนั้น สามารถขยับขึ้นมาอยู่ในชนชั้นที่มีความมั่นคงมากขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่มีการก่อตั้งกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) ในปี พ.ศ.2541 และกองทุนเงินให้กู้ยืมที่ผูกกับรายได้ในอนาคต (กรอ.) ในปี พ.ศ.2547 เป็นต้นมา มีผู้เข้าถึงเงินกองทุน กยศ. จำนวน 5,957,241 ราย (กยศ., 2564) ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า กรณีศึกษาที่อยู่ใน Gen Y เป็นต้นมา ซึ่งอยู่ในครอบครัวฐานะยากจน สามารถเข้าเรียนระดับอุดมศึกษาได้ ในขณะที่กรณีศึกษาใน Gen Baby Boom และ Gen X ไม่มีโอกาสดังกล่าว ยกเว้นการใช้โอกาสเฉพาะ เช่น การ “บวชเรียน” หรือบวชเพื่อเรียนต่อระดับอุดมศึกษาและไปเรียนต่อต่างประเทศ

เช่นเดียวกับเกษตรกร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นสภาวะชีวิตที่ยากลำบากของชนชั้นเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย เช่น ชาวนา หากปราศจากนโยบายอุดหนุนภาคเกษตร ไม่ว่าจะเป็น การพักชำระหนี้เกษตรกร นโยบายอุดหนุนชาวนา รูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นค่าปรับปรุงดิน เงินชดเชยส่วนต่างในโครงการประกันราคาข้าว ก็เป็นเรื่องยากที่เกษตรกรรายย่อยจะมีชีวิตอยู่ในภาวะปัจจุบัน

สำหรับเจ้าของกิจการและเจ้าของกิจการรายย่อย โครงสร้างเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้กลุ่มธุรกิจรายย่อย และการให้แต้มต่อกับเจ้าของกิจการรายย่อย หรือกิจการเกิดใหม่ เช่น เงินลงทุนก้อนแรก เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อการลงทุนประกอบอาชีพ ดูจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนกลุ่มนี้ สามารถขยับชนชั้นของตนเอง จากชนชั้นที่ไม่มั่นคงมาเป็นชนชั้นที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้นได้

โดยนัยนี้ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร (distributive policy) รวมไปถึงการจัดสรรทรัพยากรใหม่ (re-distributive policy) ในรูปแบบของการคุ้มครองทางสังคม การบริการสาธารณะไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณสุข การศึกษา ในการลดช่องว่างหรือความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นโดยตรง โดยการเพิ่มรายได้หรือจัดบริการที่จำเป็นในรูปแบบต่างๆ (Leach, 2016) ดังนั้น การกำหนดนโยบายทางสังคม จึงมีความสำคัญต่อการลดหรือเพิ่มช่องว่างระหว่างชนชั้น ไม่ว่าจะป็นนโยบายระดับโลก ระดับประเทศหรือระดับท้องถิ่นก็ตาม

ประเด็นที่สี่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิต พื้นที่ทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงเชิงอุดมการณ์ของคนในแต่ละรุ่น (generation) งานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า การมีส่วนร่วมในพื้นที่ทางสังคมของคนในแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันตามพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และการเมือง โลกยุคหลังปี 2550 ชี้ให้เห็นว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนอย่างมาก คน Gen X และ Gen Y ได้ขยายตัวตนไปสู่พื้นที่โลกออนไลน์ หรือ cyber space และใช้โลกออนไลน์เป็นช่องทางในการหารายได้ และมีโอกาสยกระดับคุณภาพชีวิตได้ โดยหลายคนได้ประโยชน์แบบก้าวกระโดด แม้ว่าพื้นที่ออนไลน์ส่วนหนึ่งจะจำกัดให้คนที่มีความพร้อมกำลังที่เข้าถึงทรัพยากรที่จะไปต่อในอีกระดับ ในขณะที่เดียวกันเมื่อพิจารณากิจกรรมทางสังคม รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละพื้นที่หรือการก้าวข้ามพื้นที่ทางสังคมที่ถูกขีดแบ่งในเชิงสัญลักษณ์ได้ขยายหรือเปิดโอกาสให้แต่ละชนชั้นได้ก้าวข้ามเข้าไปสัมผัสได้มากขึ้น ผ่านทรัพยากรทางการเงินหรือรูปแบบการใช้ชีวิตเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้หลายคนกล้าหรือไม่กล้าเข้าไปสัมผัส ตัวอย่างรูปก.ที่ไม่กล้าเดินเข้าร้านกาแฟที่ทันสมัยเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ทั้งนี้จะสังเกตได้ว่า คน Gen Y หลายคนเติบโตมาพร้อมกับความมั่นคงทางการศึกษาอย่างน้อยระดับมัธยมปลาย และหลายคนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี พร้อมการกู้ยืมการศึกษาหรือกองทุนต่างๆ ทำให้เป้าหมายของชีวิตค่อนข้างต่างคน Gen X ที่ต้องการความมั่นคง ต้องการบ้านที่ดี โดยคนกลุ่มนี้หากไม่มีเงื่อนไขในชีวิตด้านความยากจน เขาก็จะไม่เลือกอาชีพมนุษย์เงินเดือนแบบเดิม และจะมองหาความสุขให้กับตนเองก่อน เช่น การซื้อประสบการณ์ต่างประเทศ โดยจะต้องมีเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัยกับการใช้ชีวิตในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดังกล่าวในบางส่วนหนึ่งเหมือนกับบ่งบอกว่าพื้นที่ทางสังคมเปิดกว้างมากขึ้นสำหรับคนทั่วไป แต่ในขณะเดียวกันจะพบว่า การเปิดกว้างดังกล่าวแสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ที่สำคัญ คนชั้นกลางอาจจะย่างกรายเข้าไปในโซนพื้นที่บางแห่งได้อย่างสบายใจหากแค่เปลี่ยนเสื้อผ้าและมีเงินพอสำหรับการจับจ่าย แต่สำหรับพื้นที่ของอีกกลุ่มที่เป็นอภิสิทธิ์ชนนั้น เสื้อผ้าและเงินอาจจะไม่เพียงพอ การก้าวอย่างเข้าไปมีวิถีชีวิตดังกล่าวแทบจะเป็นไปไม่ได้ยากมากสำหรับคนอื่น ๆ เพราะต้องอาศัยทั้งเครือข่ายทางสังคมและทรัพยากรเชิงสัญลักษณ์ที่เพียงพอ พื้นที่ทางสังคมที่คนทั่วไปพยายามจะขยับเข้าไปนั้น อาจจะถูกขีดกั้นด้วยจำนวนเงินมหาศาลที่จะต้องจ่ายก็เป็นได้ Wilkinson & Pickett (2012: 297-298) ชี้ว่า ความเหลื่อมล้ำทำให้การแข่งขันสถานะเข้มข้นขึ้น เรายังต้องลุ้นรถที่จะตามให้ทัน คนรวยจึงมีการจับจ่ายบริโภคเพื่อแสดงฐานะ ซึ่งทำให้คนอื่นรู้สึกพอใจน้อยลงกับสิ่งที่ตนมี (Wilkinson

& Pickett, 2012) ในทางตรงกันข้าม งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า กลุ่มคนชายขอบก็แทบไม่มีโอกาสที่จะได้มีพื้นที่ในการบริโภคความทันสมัยใดๆ ได้เลยนอกจากเฉียดใกล้หรือลิ้มลองเมื่อมีโอกาสเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ชาบูเป็นของที่หูกที่สุดที่เคยได้กินแค่ครั้งเดียวของลูกจ้างโรงงานปาล์ม หรือการได้ฟังเพลงผ่านยูทูปในแต่ละวันก็เป็นการผ่อนคลายผ่านใช้พื้นที่ออนไลน์ที่เขาสามารถทำได้ ซึ่งเป็นความทันสมัยหนึ่งของลูกจ้างร้านอาหาร เป็นต้น ดังที่ผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งกล่าวว่า “ยังไงคนชั้นสูง ก็ไม่ต้องการให้เราไปเทียบชั้น” ซึ่งในแง่นี้ Jodhka, Rehbein & Souza (2018) ได้อธิบายว่าเป็นความแตกต่างในการเข้าถึงกิจกรรมและสินค้าที่มีค่าในสังคม เพราะฉะนั้นการสะสมทุนจึงไม่ใช่ผลจากการกระทำทางสังคม หากแต่เป็นสิ่งที่ตกทอดที่ถูกผลิตซ้ำจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งการตกทอดหรือส่งผ่านความมั่งคั่งนี้จะทำภายในพรมแดนชนชั้น ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้เห็นว่าทุนและ habitus จึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในการชี้ให้การจัดแบ่งชนชั้นโดยอัตโนมัติ

สิ่งที่ยังคงต้องตั้งคำถามกับความเหลื่อมล้ำที่ถ่างกว้างในสังคมไทยเมื่อศึกษาจากกลุ่มเป้าหมาย เราพบว่า ในกลุ่มมั่งคั่งมั่งคั่ง แม้บางคนจะตระหนักว่ามีความเหลื่อมล้ำ แต่ก็ยินยอมให้เกิดความเหลื่อมล้ำซึ่งอาจจะมาจากการได้ผลประโยชน์ที่มากขึ้น หรือการได้สิทธิพิเศษที่ดีกว่าเดิม แต่สำหรับในกลุ่มคนยากไร้ชายขอบก็ไม่แม้แต่จะคิดถึงหรือตระหนักถึงความเหลื่อมล้ำได้เพราะต้องหาเช้ากินค่ำเพื่อความอยู่รอดไปวันๆ

ในด้านการเมืองจะพบว่า นักการเมืองจะมีการส่งต่อถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่าง สายการเมืองของนายก อบจ. ซึ่งเป็น Gen Baby Boom จะพบว่าในครอบครัว ทั้งรุ่นพี่น้อง หรือลูกหลานจะมีทายาทสืบทอดทางการเมือง โดยผ่านฐานเสียงของกลุ่มเครือข่ายดั้งเดิม แต่สำหรับ สส.หญิง ซึ่งเป็นกลุ่ม Gen X ช่องทางการเข้าสู่การเมืองเกิดขึ้นผ่านอำนาจบารมีของพ่อและรูปแบบของการเลือกตั้งที่เปลี่ยนแปลงทำให้มีโอกาสในการเป็น สส. ได้ง่ายขึ้น แม้ว่าช่องทางการเมืองจะไม่ได้เกิดจากเสียงของคนท้องถิ่นก็ตาม ในขณะที่กลุ่มคน Gen X เป็นคนรุ่นใหม่ที่กำลังจะเป็นกลุ่มที่ก้าวสู่ฐานทางการเมือง กลุ่ม Gen Y ก็กลายเป็น ที่เริ่มตระหนักถึงสิทธิทางการเมืองและใช้พื้นที่ทางสังคมออนไลน์ในการส่งเสียงหรือสะท้อนปัญหาทางสังคมมากขึ้น

ผู้ให้ข้อมูลที่มีอายุในช่วงรุ่น Gen Z มีแนวโน้มว่าจะใช้ประโยชน์หรือประกอบอาชีพหรือหารายได้จากดิจิทัลแพลตฟอร์มเป็นหลักมากยิ่งขึ้น ในกรณีนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มในการหารายได้นอกจากจะเป็นช่องทางที่เท่าทันกับยุคสมัยแล้ว ยังเป็นเสมือนช่องทางของคนในช่วงรุ่น Gen Z ในการพยายามหลีกเลี่ยงความ

เสียเปรียบของโอกาสในชีวิตที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ระหว่างพื้นที่เมืองและชนบท ทั้งนี้เพราะดิจิทัลแพลตฟอร์มนั้นเป็นพื้นที่ที่คนในช่วงรุ่น Gen Z สามารถหารายได้ยังชีพโดยไม่จำเป็นต้องเดินทางเข้าไปทำงานทำในกรุงเทพฯ อีกต่อไป แต่หากวิเคราะห์อีกนัยหนึ่งก็จะสามารถอธิบายได้ว่า การพยายามใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองเพราะไม่สามารถเข้าถึงตำแหน่งงานและความเจริญทางเศรษฐกิจที่กระจุกตัวและรวมศูนย์อยู่ในพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑลนั้น ย่อมสะท้อนว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างพื้นที่เมืองและชนบทในประเทศไทยยังคงอยู่

ประเด็นที่ห้า ความเหลื่อมล้ำระดับโลกกับความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นในสังคมไทย ความเหลื่อมล้ำมีหลายมิติและมีกลไกการทำงานที่สลับซับซ้อน ในรายงานสังคมศาสตร์โลก จัดแบ่งความเหลื่อมล้ำไว้ทั้งหมด 7 มิติ ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม พื้นที่และความรู้ และชี้ให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทำงานซ้อนทับกันหลาย เช่น ผู้ที่มีฐานะยากจนในมิติทางเศรษฐกิจ มักจะเสียโอกาสทั้งทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม อยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม ถึงที่สุดแล้ว ความรู้ของคนกลุ่มนี้ก็จะถูกเบียดขับออกไปจากสนามการต่อสู้เชิงนโยบาย (ISSC & UNESCO, 2016)

งานศึกษาเรื่องความเหลื่อมล้ำในโลกชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างคน 20% ที่รวยที่สุดกับ 20% ที่จนที่สุด (Wilkinson & Pickett, 2012) ไปจนถึงคน 1% บนที่ครอบครองทรัพยากรมากกว่าครึ่งในโลก (Stiglitz, 2013) และชี้ให้เห็นถึงช่องว่างที่แตกต่างกันในด้านโอกาส (inequality of opportunity) ในการครอบครองทรัพยากร เข้าถึงบริการ หรือแม้แต่ความเหลื่อมล้ำในเชิงผลลัพธ์ (inequality of outcome) ในด้านสุขภาพ คุณภาพชีวิตและแม้แต่โอกาสในการเลื่อนชนชั้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเหลื่อมล้ำทั้งสองมิติ คือความเหลื่อมล้ำด้านโอกาส (inequality of opportunity) และความเหลื่อมล้ำด้านผลลัพธ์ (inequality of outcome) จะมีความเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสเป็นเงื่อนไขที่มีอยู่ก่อน (ex ante) ในขณะที่ความเหลื่อมล้ำด้านผลลัพธ์เป็นผลที่ตามมา (ex post) (Atkinson, 2015) งานวิจัยนี้ให้ความสนใจกับความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสที่อยู่บนเส้นแบ่งของสถานะ ตำแหน่งและชนชั้นของคนในสังคมเป็นหลัก ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า โอกาสและต้นทุนในชีวิตของคนแต่ละชนชั้นที่ไม่เท่ากัน นำมาซึ่งผลลัพธ์ที่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นรายได้ สถานะสุขภาพ สถานะทางสังคมและแม้แต่โอกาส

ในการเลื่อนขั้นขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับ คนในชนชั้นล่างสุดหรือคนชายขอบ หรือชนชั้นต่อสู้ดิ้นรน มีโอกาสในชีวิตน้อยกว่าคนที่อยู่ในชนชั้นบนซึ่งมีแต้มต่อหรือมีอภิสิทธิ์มากกว่าการในเข้าถึง/ครอบครองทรัพยากร และแม้แต่บริการสาธารณะ ดังนั้น หากจะมีการแทรกแซงเชิงนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ การทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสระหว่างชนชั้น จะทำให้สามารถกำหนดนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมได้มากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาสะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำระดับโลกระหว่างคนที่รวยที่สุดกับคนที่จนที่สุดในสังคมไทย รวมไปถึงการทำงานที่ซ้อนทับกันของความเหลื่อมล้ำหลายมิติ หากเริ่มจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม สถานะที่แตกต่างกันระหว่างคนรวย คนจน คนต่างชนชั้นในการเข้าถึงบริการของสถาบันที่จำเป็นทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา สุขภาพ กระบวนการยุติธรรมและการคุ้มครองทางสังคม สามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน ในขณะที่คนในชนชั้นกลางขึ้นไป มีโอกาสและมีทางเลือกในการเข้าถึงและเลือกใช้บริการคนระดับล่างกลับมีโอกาสจำกัด โดยเฉพาะโอกาสทางการศึกษา ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะรายได้หรือการถือครองทรัพย์สิน ในขณะที่คนเก็บขยะที่ไม่มีการศึกษามีรายได้ไม่ถึง 100 บาทต่อวัน เทียบชนชั้นกลางที่จบปริญญาตรี มีรายได้เริ่มต้นเดือนละ 15,000 บาท ซึ่งไม่อาจเทียบได้กับเจ้าของธุรกิจที่มีทรัพย์สินหลายพันล้าน ส่งต่อไปถึง ความเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรมระหว่างคนที่มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน การเลือกปฏิบัติที่อยู่บนฐานของเพศ เชื้อชาติ ศาสนา ความพิการ ความเหลื่อมล้ำทางการเมือง ซึ่งคนที่มีอำนาจน้อยกว่าเข้าไม่ถึงและไม่ได้รับประโยชน์จากการตัดสินใจเชิงนโยบาย เสี่ยงที่ดั่งไม่เท่ากัน ความเหลื่อมล้ำทางด้านสิ่งแวดล้อม คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่คนแต่ละกลุ่มจะได้รับขึ้นอยู่กับทุนในการเข้าถึงและเลือกที่อยู่อาศัย และการได้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ ระหว่างเมืองใหญ่-เมืองรอง เขตเมือง-เขตชนบท ซึ่งส่งผลกระทบต่อไปถึงการเข้าถึงบริการ ความรู้และการมีอิทธิพลทางการเมือง สุดท้ายความเหลื่อมล้ำทางด้านความรู้ คนในชนชั้นล่างไม่เพียงแต่มีโอกาสจำกัดได้การศึกษา แต่ความรู้ของพวกเขาก็ไม่ได้ถูกให้ความสำคัญเมื่อเทียบกับความรู้ของคนบางกลุ่มที่มีอำนาจมากกว่า ดังที่มักเห็นได้จากข้ออภิปรายเรื่องโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น ในพื้นที่จะนะ หรือปากมูล ซึ่งความรู้ของเทคโนโลยีแคทรต จะได้รับความสนใจมากกว่าความรู้ของชาวบ้านเสมอ

ความเหลื่อมล้ำทางด้านโอกาสเป็นผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านผลลัพธ์ เนื่องจากการเก็บข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ เกิดขึ้นในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ความเหลื่อมล้ำด้านผลลัพธ์ที่ชัดเจนเป็นเรื่องของความแตกต่างในการได้รับ

ผลกระทบและการปรับตัวของคนชนชั้นต่างๆ ในสังคมไทย ในขณะที่คนในชนชั้นมั่งคั่ง มั่นคง และมั่งคั่งมั่นคงอย่างยั่งยืน ได้รับผลกระทบน้อยกว่าเพราะมีรายได้ที่มั่นคง สิ่งที่เขาต้องปรับตัวคือการระมัดระวังสุขภาพของตนเอง ปรับพฤติกรรมในการใช้ชีวิตและรูปแบบการทำงาน ชนชั้นชายขอบและชนชั้นต่อสู้ดิ้นรน กลายเป็นชนชั้นที่เจ็บตัวมากที่สุด มีทั้งที่ตกงาน รายได้ลดลง ทั้งในกลุ่มชาเล้ง แรงงานรับจ้าง เกษตรกร ภายใต้สภาวะที่ยากลำบาก พวกเขาไม่เพียงแต่ต้องปรับพฤติกรรมและวิถีชีวิต แต่จำเป็นต้องดิ้นรนมากกว่าเดิม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการอธิบายชนชั้นในสังคมไทยร่วมสมัย ตัวตนและแบบแผนพฤติกรรมของแต่ละชนชั้น เพื่อแสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นอย่างไรก็ดี การศึกษาเรื่องชนชั้นในโลกมิใช่เรื่องใหม่ แต่มีการอภิปรายกันมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นสำนักมาร์กซิสม์ สำนักเวเบอร์เรียน นีโอเวเบอร์เรียน หรือแม้แต่บูร์ดิเยอ ซึ่งเป็นแนวคิดหลักที่ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ชนชั้นในสังคมไทย การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการคลี่ภาพของชนชั้นในแบบบูร์ดิเยอ ซึ่งแน่นอนว่า ย่อมไม่สามารถให้ภาพชนชั้นที่ครอบคลุม รอบด้านในทุกมิติ

ในหนังสือชื่อ *The Killing Fields of Inequality* (2013) Göran Therborn เสนอไว้ว่า พลังที่สำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำ อาจมาได้จากการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม แต่การปฏิรูปเพื่อลดความเหลื่อมล้ำจะเกิดขึ้นมิได้ หากปราศจากพลังขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงจากภาคสังคมเอง เขาเสนอว่า หากศตวรรษที่ 20 มีชนชั้นแรงงานเป็นพลังหลักในการเปลี่ยนแปลง ในยุคปัจจุบันที่พลังของทุนนิยมทำให้ขบวนการแรงงานอ่อนแอลงไป ชนชั้นที่เป็นความหวังมากกว่าน่าจะเป็นชนชั้นกลาง ที่มีศักยภาพมากกว่า แต่ยังมีบทบาทหลายอยู่มาก และในหลายประเทศก็กลายเป็นพลังที่ส่งเสริมความเหลื่อมล้ำเสียเอง เช่น การรัฐประหารโดยชนชั้นกลางในประเทศชิลีในปี 1973 ประเทศเวเนซุเอลาในปี 2002 หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงในประเทศไทยเอง และไม่เพียงแต่ชนชั้นกลางเท่านั้น แต่เจตจำนงในการเปลี่ยนแปลงของชนชั้นอื่นๆ ก็เป็นเรื่องสำคัญ (Therborn, 2013) ดังนั้น หากจะมีการศึกษาพลังของชนชั้นในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม จำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่ออธิบายชนชั้นจากมุมมองอื่นๆ เช่น มุมมองแบบมาร์กซิสต์ ที่ให้

ความสำคัญกับจิตสำนึกของชนชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น รวมไปถึงการสร้างพันธมิตรระหว่างชนชั้นเป็นแรงขับเคลื่อนของในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเพิ่มเติมด้วย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงช่องว่างและความแตกต่างระหว่างชนชั้น ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่า นโยบายการกระจายทรัพยากรมีผลต่อการลดช่องว่างระหว่างชนชั้นอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะนโยบายสวัสดิการสังคมประเภทต่างๆ ได้แก่ โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า โครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ รวมไปถึงมาตรการการช่วยเหลือเยียวยาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สำหรับชนชั้นชายขอบชนชั้นต่อสู้ดิ้นรน รวมไปถึงชนชั้นกลางบางส่วน หากปราศจากนโยบายกระจายทรัพยากรเหล่านี้ เขาเหล่านั้นแทบจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้ท่ามกลางวิกฤติ ในขณะที่ชนชั้นมั่งคั่งมั่งคั่ง และมั่งคั่งมั่งคั่งอย่างยิ่งยืนแทบจะไม่ได้ใช้ประโยชน์จากการจัดสรรทรัพยากรในลักษณะดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่ง การจัดสรรทรัพยากรเพื่อสวัสดิการสังคมถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำ ดังจะเห็นได้ว่า กรณีศึกษาจำนวนหนึ่งมุ่งมั่นเพื่อจะสอบบรรจุเข้ารับราชการเพื่อเป็นหลักประกันด้านสวัสดิการให้ครอบครัว กรณีศึกษารุ่นใหม่ตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าหากสังคมไทยมีสวัสดิการถ้วนหน้า ก็ไม่มีความจำเป็นต้องสอบบรรจุเพื่อรับราชการอีก

นอกเหนือจากนโยบายการกระจายทรัพยากรในลักษณะดังกล่าวแล้ว บริการสาธารณะที่ช่วยเพิ่มความสามารถของประชาชนให้ช่วยเหลือตนเองได้ในระบบตลาด โดยเฉพาะโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพจะทำให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพที่มีรายได้ที่ดีขึ้นในอนาคต (Phongpaichit, 2014: 26) ถือเป็นมาตรการที่สำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำ ดังจะเห็นได้ว่า กรณีศึกษาหลายรายสามารถเลื่อนชนชั้นและฐานะของครอบครัวได้ เนื่องมาจากพื้นฐานการศึกษาที่สูงขึ้น โดยได้ประโยชน์จากทุนการศึกษา หรือเงินทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาในลักษณะต่างๆ ในงานเล่มเดียวกัน ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์ ตั้งข้อสังเกตว่า สังคมไทยยังมีความเหลื่อมล้ำในการเข้าเรียนต่อระดับอุดมศึกษาระหว่างเด็กที่มาจากครอบครัวที่รวยที่สุดกับกลุ่มจนที่สุดยังมีความแตกต่างกันถึง 50% แม้จะมีการจัดตั้งกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) จึงมองได้ว่าเยาวชนที่ยากจนยังได้รับประโยชน์จาก กยศ. ไม่มากนัก (Lathapipat, 2014: 93).

ดังนั้น ในการกำหนดนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ การขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ แต่ต้องรวมไปถึงคุณภาพการศึกษาและการสร้างโอกาสให้คนยากคนจนเข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้นด้วย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ โครงการวิจัย “การวิจัยความเหลื่อมล้ำในระดับโลก: คำอธิบายว่าด้วยชนชั้นและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยร่วมสมัย” ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลที่ไม้อาจเอ่ยนามทุกท่านด้วยจิตคารวะ

References

- Archawanantakul, S. (2017). **Inequality, portable edition**. [in Thai]. Nonthaburi: Reform Office (NRSA).
- Atkinson, A. B. (2015). **Inequality: What can be done?**. London: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1984). **Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste**. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1985). The Social Space and the Genesis of Groups. **Theory and Society**, 14: 723-744.
- Caillods, F, and Denis, M. (2016). Social Science Challenges Inequalities: General Introduction. In **World Social Science Report 2016 Challenging Inequalities: Pathways to a Just Worlds** (pp. 18-25). Paris: ISSC, the Institute of Development Studies (IDS) and UNESCO.
- ISSC, the Institute of Development Studies (IDS) and UNESCO. (2016). **World Social Science Report 2016 Challenging Inequalities: Pathways to a Just Worlds**. Paris: UNESCO.
- Jodhka, Surinder S., Rehbein, B. and Souza, J. (2018). **Inequality in Capitalist Societies**. London/New York: Routledge.

- Lathapipat, D. (2014). Education Inequality and Wage Structure. In Phongpaichit, P., Editor, **Toward Thai Society Equally**. (pp. 13-35). [in Thai]. Bangkok: Matichon.
- Leach, M. (2016). Towards Equality: Transformative Pathways (an Introduction to Part III). In ISSC and UNESCO, **World Social Science Report 2016 Challenging Inequalities: Pathways to a Just World** (pp. 184-191). Paris: ISSC and UNESCO.
- Pannarunothai, S. et al. (2018). **Project Report on Health Justice in Thai Society**. [in Thai]. Bangkok: Thai Health Promotion Foundation (ThaiHealth).
- Phongpaichit, P. (2014). Wealth, Power, Inequality. In Phongpaichit, P., Editor, **Toward Thai Society Equally**. (pp. 13-35). [in Thai]. Bangkok: Matichon.
- Savage, M. et al. (2015). **Social Class in the 21st Century**. London: Penguin Random House.
- Seabrook, J. (Ketroj, T. & Suputthamongkol, S. trans). (2011). **The No-Nonsense Guide to Class, Caste & Hierarchies**. [in Thai]. Bangkok: Kopfai Printing Project.
- Srisupan, P., Boonwanno, T. and Jumnianpol, S. (2021). **Global Inequality Research: An Explanation on Social Class and Inequality in Contemporary Thai Society**. [in Thai]. Bangkok: Thailand Science Research and Innovation.
- Stiglitz, J. E. (Archawanantakul, S. Trans.) (2013). **The Price of Inequality**. [in Thai]. Bangkok: Open World Publishing House.
- The Matter. (2020, 4 September). Statistics of People Applying for Government Officials, Only this Year, it has Surged more than 600,000 people until the seats are full. Exceeding the amount that can be applied for almost a hundred thousand people. [in Thai]. **The Matter**. <https://thematter.co/brief/brief-1599231601/122797>

Therborn, G. (2013). **The Killing Fields of Inequality**. Cambridge: Polity Press.

Thongsawang, S., Rehbein, B. and Chantavanich, S. (2020). Inequality, Sociocultures and Habitus in Thailand. **SOJOURN**, 35(3): 493-524.

Wilkinson, R. and Pickett. (Archawanantakul, S. Trans). (2012). **The Spirit Level: Why Equity is better for Everyone**. [in Thai]. Bangkok: Pabpim.

Wright, E.O. (1976). Class boundaries in advanced capitalist societies. **New Left Review**, 98: 3-41.

พหุจักรวาลแห่งการพัฒนาภาคปฏิบัติมีหน้าตาอย่างไร?
กรณีศึกษาชุมชนกสิกรรมทางเลือก
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
What does Development ‘Pluriverse’ in Practice look
like in the Case of Agricultural Communities in
Northeastern, Thailand?

ธิตา อ่อนอินทร์¹

Thita Orn-in

Received: April 21, 2023/ Revised: December 18, 2023/ Accepted: December 26, 2023

บทคัดย่อ

ทฤษฎีเกี่ยวกับ ‘Pluriverse’ ตอบโต้แนวคิดการพัฒนาแบบโลกที่เป็นหนึ่งเดียว จึงเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมในการถกเถียงเกี่ยวกับทางเลือกในการพัฒนา เพื่อสร้าง ‘โลกที่รวมเอาโลกหลายแบบเข้าไว้ด้วยกัน’ ซึ่งโอบรับความหลากหลายของพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีในการอยู่ร่วมกัน มากกว่าเป็นการพัฒนาโดยมีจักรวรรดินิยม ทุนนิยม และความเป็นสมัยใหม่ เป็นฐานให้กับการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นเส้นตรงโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง งานวิจัยชิ้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อเชื่อมข้อมูลเชิงประจักษ์กับเข้ากับทฤษฎี โดยการศึกษาชุมชนที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกในจังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย

งานวิจัยนี้ประกอบด้วย 3 กรณีศึกษา ได้แก่ หมู่บ้านสิริชะอโศก ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ทำกิจกรรมยั่งยืนตามแนวทางจริยธรรมทางพุทธศาสนา สมาคมคนทาม ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศลในการใช้ชีวิตอยู่กับป่าทาม และต่อสู้อพร้อมกับเครือข่ายขบวนการเกษตรนิเวศ ไร่ทอง ออแกร์นิก ฟาร์ม ซึ่งเป็นธุรกิจเพื่อสังคมที่ทำงานร่วมกับเกษตรกรเพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิตข้าวอินทรีย์เข้าสู่มาตรฐานตลาดโลก งานวิจัยนี้เสนอว่ากรณีศึกษาทำกิจกรรมทางเลือกตามอุดมการณ์และภาพฝันที่มีอยู่ในบริบท

¹ นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Ph.D. Student, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University), Email: thita.ornin@gmail.com

ของกิจกรรมไทยก่อให้เกิดแรงเสียดทานและทั้งกลืนกลายสู่ความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งในที่นี้ แทนโดย รัฐ ทุนกำไร และความรู้แบบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เนื่องจากบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมของกรณีศึกษา อีกทั้งอาจไม่ได้แสดงออกถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างสุดโต่ง แต่ก็ถือว่าความเป็นพหุนิยมนี้เป็นแนวทางสู่แนวคิด Pluriverse ที่เกิดขึ้นจริง เนื่องจากการปะทะกันของวาทกรรมการพัฒนาทางเลือกที่ซับซ้อน นำไปสู่สภาวะกึ่งกลาง งานวิจัยนี้ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของการเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับพหุจักรวาลแห่งการพัฒนา ในภาคปฏิบัติเพื่อเพิ่มการถกเถียงในระดับนานาชาติ

คำสำคัญ: พหุจักรวาลแห่งการพัฒนา กลีกรรรมทางเลือก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การพัฒนา

Abstract

Pluriverse has been central to the discussion of development alternatives to create a world where many worlds fit. It is to allow diverse practices of social well-being rather than imperialist, unilineal growth, and capitalist modern Anthropocene.

The research comprises three case studies: A social enterprise-based organization, Srisa Asoke, practices natural agriculture based on the Buddhist economy and an alternative 'green' lifestyle. The Taam and People Association is a group of people whose livelihoods are impacted by the Rasi Salai dam. Their struggle in solidarity with other peasant movements is advocating for alternatives. Raitong Company and their farmers have co-existed to form an agricultural alternative ecosystem that links locals to global sustainability. The three alternatives illustrated coexist within the mainstream, creating friction and strategic self-assimilation with modernity represented by state, surplus, and science. This paper argues that communities practicing alternative agriculture in the Northeast of Thailand demonstrated the frictions and assimilations of modern systems, leading a pathway towards the stage of

‘becoming’ Pluriverse. This article contributes to the discussion of Pluriverse in practice.

Keywords: Pluriverse, Alternative agriculture, The North-East of Thailand, Development

Introduction

Pluriverse was mentioned by Strathern (2018) to challenge the notion of a ‘one-world world’, by offering a philosophical observation on how the truth is constructed through knowledge, which has been single-pointed in modern history based on modernism. But in fact, the means toward truth can take different ‘viewpoints’ leading towards its own epistemology. This research contributes to the literature on Pluriverse in practice (Kaul et al., 2022) by evaluating the multiple worldings of alternative agriculture in Thailand to illustrate contestations with modernity. Three areas of analysis will be made, including state, surplus, and science.

To put this in perspective, Thailand, as one of the biggest food exporters in the ASEAN region, has highly industrialized agri-food production. The mainstream agribusiness in Thailand lived by the doctrine of efficiency, hence the practice of large-scale contract farming, monoculture, pesticide use, genetic engineering, land-grabbing, market monopoly, and others (Chiengkul, 2012; Lienchamroon & Supha, 2011; Lienchamroon, 2008). Nonetheless, ‘localism’ as one of many concepts of agricultural development has been institutionalized for many decades through Non-Government Organizations and academics as measures to address the maldevelopment from the growth-oriented political economy in Thailand, and hence the

practices of alternative chemical-free, aggregated, and localized agricultural practices (Connors, 2005).

Alternative agricultures stemming from localism have been practiced in different forms due to certain influences and the time-place contexts. All have made up the interplay of discourse dynamics, resulting in social movements inspired by the complex amalgamation of alternative agriculture agendas that are overlapping, contesting, and regenerating on one another (Anusorn Unno, 2004).

Three alternative agricultural communities in Srisaket Province in the Northeast of Thailand demonstrated the diversity of the locally led alternative agro-economic activities within a small geographic location. Case studies include Srisa Asoke – practices natural agriculture based on Buddhist economy and alternative ‘green’ lifestyle, along with The Taam and People Association which is a group of people whose livelihoods are impacted by Rasi Salai dam. Their struggle in solidarity with other peasant movements is advocating for alternatives. Raitong Company and their farmers have co-existed to form an agricultural alternative ecosystem that links locals to global sustainability.

This research argues that although the three communities are practicing alternative agriculture, they are influenced by the nuances of different discourses and narratives, and thus depicting multiple ontologies of alternatives (Conway & Singh, 2011). Along the way, frictions and assimilations between state, surplus, and science identified by these case studies, indicate the stages of hybridity through the process of ‘becoming’ (Gibson-Graham, 2006) which is a reality that allows Pluriversal imaginaries to be pragmatic.

Literature Review

The literature review summarizes Pluriverse as the concept that provides an analytical lens on how each diverse case study in this research

manifests an alternative reality through their practices based on socioeconomic, cultural, and ideological uniqueness. Following that, the overview of alternative agriculture seen as different discourses existing in the entanglement with one another in different domains is presented.

Pluriverse as an Alternative to Development

The assumption of many worlds invited a reconsideration of the positions of knowledge acquired through epistemology from many worlds, which cannot be comparable or compatible with one another as they are contained in different domains. Nevertheless, it is natural that many worlds exist in their own domains, but at the same time partially connect and reconstitute those particular worldings by the divergence of knowledge (de Sousa Santos, 2007 as cited in Kitirianglarp, 2021). The borderline of the collision or friction between multiple worlds creates Pluriversal politics (Escobar, 2018; Escobar 2020), and Pluriverse is a space of synergies and dialectic learning. A status of objects or occurrences in one setting would always comprise itself and the unknown else at the same time, called existential indeterminacy.

A school of thought, especially in anthropology, sees the worldings in human and non-human relations and that constructions of understanding towards the world around human beings have been based on the capability of humans' rationalization and available senses (Haraway, 2016). Thus, Pluriversality has been expanded to try to understand co-existence between the human and non-human (nature, creatures, and materials) (Kothari et al., 2019; Querejazu, 2016; Demaria and Kothari, 2017; Escobar, 2015; Kitirianglarp, 2021). This article would, however, place a major focus on the worldings between human communities and their development culture, and less on human-nature relations.

However, Garcia-Arias and Schöneberg (2021) argue that Pluriverse has degrees of romanticising poverty and imposes a universality of the Pluriverse concept itself, disregarding the sets of realist values that refuse to partake in this worlding. They, nonetheless, agree that Pluriverse is a hope of

ontological reorientation toward alternatives to the uniformed world of patriarchy, neo-colonialist capitalism, and extractive development. And for that, it entails de-growth in the economies in the global north and post-development in the global south alike. To them, the Pluriverse narrative is based on the highlights of cultural and discursive positions as well as the idea of cultural relativism.

Modernity and Pluriverse in Practice

Escobar (2022) frames Pluriverse through alternatives to development in the context of Latin America, whereby indigenous knowledge and development paths collide with modernity. Escobar pointed out that the Pluriversal politics is more the politics of modernity, rather than leftist politics as often criticized. Modernity articulates the ontological identification of dichotomy, compartmentalization, progress, scientific disciplines, and others in understating and approaching the world, while leftist politics calls for egalitarianism, socialist economy, secular, anti-imperialism, and others representing political concepts sprung from an ontology that is reactionary to modern development.

Kaul et al. (2022) correspond to the above statement by referring to Pluriverse in practice, which states that frictions with modernity could be identified on the ground in 3 areas: frictions with the *state*, *surplus*, and *science*. It also calls for re-politicizing the debates on the science and practice of sustainability and weaving the contributions of anticolonial and indigenous science studies into neo-Marxist and post-development critique. This finding becomes important in this study's framework. Querejazu (2016) proposed that Pluriverse modern and Western ontologies are interconnected with and complement other worlds or other cosmovisions, especially 'modern rationality'. The Pluriverse approach does not oppose modernity; it is to be

stressed that it coexists with modernizing simultaneously but is not absorbed by it.

The Rise of Community and Alternative Agriculture

In the discursive field of alternative development in Thailand, it is important to include ‘Community Culture’ thought as this has been the foundation for all alternative schools. The association of community to development in Thailand was introduced around the 1980s when development workers (NGOs) and local villagers worked together to conceptualize the meaning of community in development (Rigg, 1994). It gained momentum and became one of the key political concepts in the 1990s through several events, such as the framing of the Sufficiency Economy Philosophy by King Rama 9. Around this same time, this was incorporated into the 1997 constitution, where policies and strategic papers were introduced to serve political purposes based on the initial demand for civil rights (Shigetomi, 2013). It became a school of thought and a political discourse that romanticized villages as the origin of Thainess (Thongchai Winichakul, 2008). Community culture discourse receives similar critiques as other utopian thoughts, such as the negligence of neoliberal and global influence.

Alternative agriculture was introduced to Thai farmers in response to the concerns over the introduction of chemical agriculture in regard to farmers’ health, debts from inputs, and crop prices from cash crops from the rise of localism (Anusorn Unno, 2004) started as a farmers’ movement that occupied the street and gained support from civil society organizations (CSOs). In the early days in response to the new chemical agriculture practice, the concepts of AA have been introduced in relation to the school of rural

development such as the integrated agriculture school political economy rural development school², socio-cultural school³, appropriate technology school⁴, Buddhist spiritual school⁵, and organic agriculture inspired from overseas.⁶ All of the above have shared traits of alternative to chemical inputs, as well as monopolizing market players and monoculture.

Before the institutionalization of the Sufficiency Economy Philosophy (SEP) school around 2002, when it was integrated into the national development framework, several rural development schools launched by development workers co-existed and competed with one another. Sufficiency Economy Philosophy (SEP) is one of the most widely pushed policy frameworks, and it has dominated sustainable development in Thailand for several decades (Schaffar, 2018). Nonetheless, SEP receives the majority of its

---

² Political Economy Rural Development School emphasizes the relationship between politics and development; the approach to this school has been the cultivation of bargaining power to the less powerful by rights advocacy and group forming such as seed banks, input banks, milling groups, etc.

³ The Socio-Cultural school focuses on the needs of the community based on their sociocultural identity as an asset for development. It opposed other development projects that impose activities by ignoring the existing cultural structures.

⁴ The appropriate technology school supports the community with technologies that are locally initiated. This school was advocated through a foundation under the Faculty of Engineering, Chulalongkorn University Thailand.

⁵ The Buddhist Spiritual school brings in the concept of non-violence and simplicity to the agricultural practice. The Fukuoka school inspired by the book 'One Straw Revolution' also took in account the Zen Buddhism practice of modesty in farm management.

⁶ McCane Institute led by a German manager introduced organic agriculture in a Leprosy hospital as a missionary mission. It was not popularized as much as the Fukuoka Natural Farming School 'popularized by the book One Straw Revolution. Organic agriculture then and today has been very different.

criticism for being an elite program that encourages rural farmers and the working class to be self-sufficient and low-profile while advocating no structural adjustment in the elite society, allowing an unequal socioeconomic framework to persist (Unger, 2009). This SEP has been streamlined into policy implementation at every level, and state-imposed sustainability has played an integral role in Thailand's alternative agriculture agenda. Samchaiy Sresunt (2017) argued that the connection between Community Culture discourse, marrying together with the Buddhist self-reliance and sustenance, had created the Sufficiency Economy discourse.

There has been a gap in research and literature that bridges the concept of Pluriverse and the empirical evidence of Pluriverse in practice in Thailand. Although there has been some works in the literature about alternative agriculture in the global context and Thailand that have been laid out sparsely, there is no literature that displays the interplay of different alternative agricultures in case-based studies through the Pluriverse lens. The original contribution of this study to the body of knowledge is the portrayal of local-led alternative agricultural practices that are representing Pluriverse in dialogue with modernity, particularly state, science, and surplus.

Methods

This research addresses the question, 'How could contestations with modernity lead to the Pluriverse in the practice of alternative agricultural communities in Thailand?' The research primarily employs a qualitative social science approach to data collection, incorporating key informant interviews, participatory observation, and document reviews. For this article, there were a total of 16 interviews from the case studies, including community and company leaders and farmer members of the communities. Documents from

relevant strategic papers, archived news articles, and previous research on the cases were reviewed.

The analytical framework references Kaul et al. (2022) concerning *state, surplus and science* as each case's empirical information is to be assessed against the three subjects within the discourse of modernity. The methods employed the social science critical discourse analysis (Sresunt, 2014; 2017) which not only paid attention to the expressions or text, but also the practices and the contexts around the expression that give meaning between the lines for the expressions (Weiss and Wodak, 2007; Fairclough, 2013), and the participatory observations provided overviews for the context in which the texts were situated. In this case, the research has the objective to distinguish between alternative discourses and the 3 discourses of modernity stated above, and additionally display contestations and assimilations. Discourses can partly depict the ontological reality that illustrates alternative worldings, although the literature on Pluriverse calls for the methodology beyond discourse and questions the limits of scientific methodologies (Dryzek, 1997 as cite in Tuler, 1998)

Findings

The frictions between state, surplus and science identified by Kaul et al. (2022) indicate evidence of the process of 'becoming' whereby in this case, the frictions can be observed with the state-led agricultural development agenda (i.e. conventional agriculture and SEP), global and local capitalist markets (i.e. organic rice market, capitalist accumulation), and the clash as well as synergies between traditional agricultural knowledge and science. The three communities practicing alternative agriculture are influenced by different imaginaries, discourses, narratives, and epistemologies that lead to multiple alternative worldings. However, in the pragmatic contexts of those imaginaries, an assimilation process occurred to gain access to resources and

political stability. Both friction and assimilation in itself establish a stage of ‘becoming’ (Gibson-Graham, 2006: 23). The Thai northeastern agricultural communities are manifesting Pluriverse through alternative learning and practicing within their own adaptive capacity.

The following section has a detailed analysis of each case.

Srisa Asoke community

The Srisa Asoke community has been formed under an umbrella of the Asoke community with traditional Theravada Buddhism. They are practicing community self-reliance for food and other life essentials which come from agriculture. They value personal and spiritual growth of detachment through the commonality of their farming activities and products. (Winyataro, Samana Thongtae, Interview, 2021) The Asoke Communities were described for their history of rebellion against the Thai state-endorsed conventional Buddhism and their response to the commercialization of today’s Buddhism in Thailand (Satha-Anand, 1990; Jackson, 2002). Their practices align with the self-reliance, frugality, and sufficiency inspired by Buddhist imaginaries (Taylor, 2016; Limprapoowiwattana, 2023).

Frictions and Assimilation with Modernity

The bias against the newly established Asoke communities around Thailand started around the 1970s when Samana Bhotarak was banished from Buddhist circles, being accused of leading the communist movement because of the practice of communalism. They had been called ‘communist ghosts’ by the locals when they relocated here at Krasang District. (Udom Nurun. Interview, 2021) Although the Asoke community still practices communalism, they have strategically aligned themselves with the state’s ideologies and bureaucratic system endorsing the state’s dominant authority which put them in an easier political situation if conforming to the set of discourse, including the endorsement of Sufficiency Economy Philosophy (SEP) by King Rama 9.

The Asoke communities had their hard days of conflicts but are nicely assimilated through the SEP scheme. (Singkham, Interview, 2021)

Srisa Asoke refers to the commonality of resources as Satarana Pokee (shared consumption), which can also be interpreted as communalism. The very fact that members contribute free labor towards communal benefits does not settle with a regular paid-labor and private ownership system. The notion of Karma, which functions as the 'invisible hand' in communal life, provides ethical self-governance of people's behavior. (Taylor, 2016). In one way, the Asoke communities are saving surplus to allow capitalist reinvestment to flourish which could be seen as self-interest or greed, but in another way, the system of friendly loan support Asoke communities have for one another is anti-financialization by banking institutions and very communalist. Their billion-baht herbal consumer product businesses are growing and expanding through reinvestment from surplus, but they frequently give back to the members and non-members. In their claim, the expansion of the manufacturing business is also to disseminate good, natural, and ethical products to society. (Sridum, Interview, 2021; Chaoasoke, Interview, 2021; Reungrit, Interview, 2021)

Subsistence farming has been developed such that it may stay chemical-free while still intensifying. The science of microorganisms and soil health has been combined with traditional practice, resulting in research and development into microbial fertilizer, bio-fermented water, and natural hormones. Nonetheless, due to skepticism and onerous labor, there are still an inadequate number of practitioners in comparison to conventional chemical practice. (Sridum, Interview, 2021) To resolve the problem of trust, doubt, and discomfort, endorsing modern science is the approach they take to ease doubts. 'Biology' is the base science for microbial development that is compatible with traditional, non-chemical agriculture. (Udomrak Khwanta, Interview, 2021)

The Taam and People Association

The Taam and People Association was formed as the result of the Rasi Salai people's movement for their deprived livelihoods from the construction of the Rasi Salai dam in 1992. Rasi Salai is one of the numerous dams constructed in the northeast of Thailand as a part of the hydro-modernization project, symbolizing modernity, progress, and power. The science of hydrology has been shielded by the engineer and expert community. As a result, there has been little room for local knowledge within modern development (Kaika, 2006; Jakkrit Sangkhamanee, 2010 as cited in Manorom, 2020). The movement was mobilized with assistance from development workers who transferred the rights-based approach to communities affected by the dam. In 2022, the movement has an office space at the dike of the Rasi Salai Dam, in Nong Kae Sub-district, Rasi Salai District. The Taam and Individuals Association also collected people living in the Taam forest in Surin and Yasothorn Provinces and organized under the Assembly of the Poor's alliance as 'the peasant' wing, joining La Vie Campasina in the worldwide peasant movement. (Yuuwa, Interview, 2022) To re-establish livelihoods, the movement advocates for the conservation of remnant vegetation and wetland aquaculture. This relocalized economy is the community's recent phase of livelihood. (Chantasorn, Interview, 2022)

Frictions and Assimilation with Modernity

'Taam' is a freshwater wetland forest named by the people of the wetland region, which is located in the south of the northeastern region, and is Thailand's largest wetland area. The Taam forest supplied livelihoods, food, fuel, wicker, and shelter to the local inhabitants, who learned to make the most of it by foraging, planting rice and other crops, fishing, and grazing their cattle in the forest's many diverse landscapes. This area has been recognized for its 'Taam Mun Agriculture', which is a combination of crop cultivation, cattle grazing, and aquaculture farming in the dry season, and fishing in the wet. This method is eventually referred to as Agroecology; however, Taam

residents had been doing so for hundreds of years prior to the invention of Agroecology as the terminology. (Suthawan, Interview, 2022; Chanpakorn, Interview, 2021) The destruction of the Taam forest entails the loss of a source of income and livelihoods. Development workers worked with the local community to estimate the cost of the loss so that they may bargain with the government. They also supported people's empowerment through legal knowledge and activism.

The existence of the dam after the 1990s has altered the seasonal practice of Taam Mun agriculture which is considered a devastating loss. The conservation and reinvention of local knowledge have been keys to the survivability of the Taam inhabitants (Manorom, 2020). By doing so, varieties of vegetation and aquaculture are brought into their home and the seeds shared among their neighbors. People have several sources of income from wetland farming in the dry season, in-season farming in the upper land, selling garden vegetables, pottery, and cattle kept as saving. It was also observed that this local economy has been revived using aggregated and natural agriculture to rebuild a traditional subsistence existence during the pre-dam setting. Taam plants and aquaculture are domesticated and raised for consumption and conservation in order to mimic the lost Taam environment. The group's localized economy can demonstrate frictions and assimilation with modern surplus through two incidents. Firstly, in the Bun Gum Khao Yai ceremony to worship the rice goddess after the harvest, it is ceremonial that the paddy (and cash) is donated to the Association to further their activism. (Kongtham, Pha, Interview, 2022). Secondly, the 'green market' initiative led by women demonstrates the economy of care (Gibson-Graham, 2006) as the liquidation of cash can support family members who in turn support their activism. (Chanpakorn, Interview, 2021)

Because the movement competed with the state's development objective and aroused demonstrations, they were frequently monitored and labeled by outside communities. To keep the movement under the security radar and break free from the stigma of being a 'mob', the movement accepted development funding from the Royal Irrigation Department and adopted the office title 'Sufficiency Economy Philosophy Learning Center' to align interests with the government, although some organization leaders are skeptical of the political rhetoric associated with the Sufficiency Economy Philosophy. (Suengsan, Interview, 2021) Taam Mun's agricultural practice relates to the Sufficiency Economy Philosophy in terms of frugal and subsistent living, but it differs in terms of interdependence with regard to the ecosystem.

Their movement is pushing for greater questions to be asked about the state's and capital's dominance over markets, as well as structural inequality in the agri-food business and natural resource management (Suengsan, Interview, 2021; Yuuwa, Interview, 2022). They continue to oppose the state's development authority by rallying for dam compensation funds and combining forces in opposition to big national and international businesses, such as the attempted ban on key chemical pesticides. They have done so in solidarity with the worldwide peasant movement. In the battle against modernity in disguise, the movement has organized not just against state-led development, but also against expert knowledge and transnational agro-food corporations, although some strategic co-optation alleviates tensions from the frictions.

Raitong Organic Farm and SCFN Farmers

Raitong Organic Farm is a business that collaborates with the Srisaket Creative Farmer Network (SCFN) to promote the group's organic rice farming by providing technical assistance and advancing understanding of Fairtrade

and organic certification through training and group interactions. Members benefit from this by selling organic rice to Raitong at a guaranteed higher price than the market, as well as receiving Fairtrade's premium top-up. But even so, practicing certified organic rice for export may impose additional burdens, making it difficult to recruit new members or retain existing ones (Hugill. Raitong Organic Farm Founder. Interview. June 6, 2022). The two actors are collaborating to build an ecosystem of alternatives that connects local practice to the global market. On the one hand, Raitong, as a for-profit company, introduced sustainable development discourse bringing in international actors and markets aiming at greening the economic ecosystem (Dryzek, 2022), which entails a set of norms, and restrictions. On the other hand, the local farmers (dedicated members) brought in natural farming based on the school of localism (See Literature Review Section) and would make a few adjustments to become organically certified. The interactions between the two actors within this ecosystem can illustrate a negotiation process that creates frictions and dialectic learning. Meanwhile, according to Natedao Taotawin (2011), the organic jasmine rice scheme cannot become intensely industrialised because imposing idealised agricultural environments on local northeastern farmers without considering the cost of investment and losses is unfair, and thus conformity to abstract ideals of international regulations, fair trade, and organic standards does not fit with the reality of peasant communities. As indicated by the interviews, it agrees with the aforementioned position concerning the difficulties of scaling up industrially in the instance of Raitong and SCFN farmers. However, the synergies of two discourses offer a place for new imaginaries to coexist.

Frictions and Assimilation with Modernity

In the different alternative practices of agriculture, different bodies of knowledge based on differences in ontologies and worldviews are observed. In the Tum subdistrict, various agricultural methods coexist, including aggregated and mixed vegetation, rotational crops, subsistent non-chemical

farming, and organic rice farming for both government schemes and export. Despite these alternatives, conventional chemical rice farming still dominates 90 percent of paddy fields. The main contestations are found in two levels; firstly Raitong, aiming to promote organic rice farming, faced challenges to convert conventional farmers to export-purpose organic methods. For export purposes on the second level, the shift from subsistence to business organic rice farming is highlighted as a contestation of knowledge and management styles entailing marketing, and innovation in agriculture. Within the organic rice producers, Yai Pao, an SCFN farmer, illustrates differences in practices and regulations between traditional subsistence and SCFN organic rice farming, revealing a clash of pre-modernist and modern ontologies. (Chantarasorn, Somphan. SCFN Farmer member. **Interview.** June 8, 2022). The SCFN cooperative plays a crucial role in mediating these differences, facilitating uniformity among members to act in line with Fairtrade based on standardized modern trading.

Organic certification (IFOAM) and Fairtrade certification are the keys to accessing worldwide market demand. With this system comes power, which both benefits and contradicts the Thai government's agricultural policy objective and control (Eden, 2010). In this situation, some SCFN farmers participated in the organic certification procedure through Raitong due to government organic incentives, and may withdraw once the period expires. In other cases, SCFN farmers were caught using fertilizers provided by the Agricultural Extension Office, as some members were in Raitong's organic export scheme and other government promotional schemes at the same time. (Wongpinich, Interview, 2021)

Additionally, the merging of local farmers with the global market undermined the existing farmers-state relationship structure by leveraging negotiating power. The success of this business operation and the unionization of the SCFN farmer network allowed the group to gain significant

negotiating leverage with state agencies from international business deals, the public outlook on innovation and the portrayal of smart farmers, so the local agricultural offices as well as the senior level provincial authority wanted to collaborate and provide support to Raitong and SCFN to bring the effect of their initiatives to the mainstream. Now, SCFN farmers can collaborate in the government initiatives with agencies and in a more egalitarian manner. (Songklod, Mongkul, Interview, 2022) Raitong's founder has expressed his hope that one day Thai rural farmers will be viewed as entrepreneurs rather than patron-clients by the state. (Hugill and Wongpinich, Interview, 2021; 2022)

In engaging in the Fairtrade system, the premium top-up cost would be reinvested in the capacity building activities of the local farmers. Despite the labor-intensive work, SCFN farmers who survive years of contract activity feel independent from the conventional market-pricing system. The repercussions of such programs motivate farmer families, particularly young members, to continue farming with pride and optimism for the future. (Meungkeaw, Interview, 2021)

The arduous task of expanding SCFN members demonstrates that the underlying operational ideology of Raitong's company, and the farmers understandings, are not harmonized, although SCFN groups are trying hard to comply with required standard. For example, some members participate in the Raitong organic rice export project, while allowing rooms to undergo the government-sponsored Kok Nong Na scheme, while others do rubber plantations or experiment with agroecology. (Chaiyasarn, Interview, 2022) Their involvement in a variety of schemes to diversify their risks shows that not all farmers are geared towards the same vision as Raitong's intensified export-purpose organic rice production.

The Becoming of the Pluriverse: Theoretical Discussion

The case studies reveal frictions and assimilations among state, surplus, and science, reflecting stages of hybridity in the process of 'becoming' (Gibson-Graham, 2006). This dynamic enables the practical realization of Pluriversal imaginaries. The aforementioned findings generate two main points of discussion; firstly, to discuss whether the stage of *becoming Pluriverse* through frictions and assimilations with modernity is itself Pluriverse; and secondly whether Pluriverse is universalized as a concept.

In the perspective of transitioning to Pluriverse - a radical social and ecological transition into multiple worldings, the question is at what point transition towards Pluriverse is considered completed and fully manifested. According to Escobar (2018), transition is the means and the end. Gibson-Graham (2006) suggested the in-between stage or 'becoming' indicating the area of hybridity, in-the-borderland, an unordered territory. However, this research observed that frictions created by a contestation with the modern state, capitalist surplus system, and modern knowledge based on scientific discipline, deviated communities away from mainstream practices with modernity at the foundation. While at the same time, communities conform with the state's influences, capitalist accumulation, and seeking endorsement from science in order to stabilize their existence on the ground. This is the practical reality of what Pluriversal imaginaries look like in the dynamic context of Thailand's alternative agriculture communities. It also agrees with Escobar (2018) that the borderline of the collision between multiple worlds creates Pluriversal politics.

In relation to Garcia-Arias and Schöneberg (2021)'s critique on Pluriverse which imposes a universality of its own concept, such on-the-ground research studies as this one are contributing towards how the Pluriverse is contextualized. Because it has been heavily studied based on the Latin America context, it runs the risk of concentrating Pluriversal debate

around this. This contextual explanation from Thailand might genuinely support the plurality of empirical findings contributing to Pluriverse.

Conclusion

This piece of research demonstrates the cases of Srisa Asoke, The Taam and People Association, and Raitong and SCFN, that are communities practicing alternative agricultures based on various imaginaries, discourses, narratives, and epistemologies that lead to various alternative worldings.

The case studies in this research exhibit hybridity which agrees with Querejazu (2016) on the complementary nature of modernism in the alternative realities. All cases have alternative values which create frictions while strategically co-opting with state, surplus and science representing a framework of modernity. They are initiating deviations from modern hegemony based on the roots of the movements' ideology. However, in reality, the operations exist within the hegemonic regime of the Thai state policies and its alternative (SEP), national, and global trade standardizations, globalized markets, conventional agricultural intensification, and the hegemony of scientific knowledge. Therefore, the assimilation or strategic co-optation allow these alternative movements to stabilize their operations.

As a linear notion of progress driven by the capitalist global market has proved disastrous for future sustainability, the diversity of alternative methods is the key to agricultural development methods in the future. Moreover, scrutinizing frictions and assimilation reveals the process of developing beyond modernity, paving the way for a more environmentally balanced, politically equal, and socially inclusive future.

References

- Chiengkul, P. (2012). Trapped in the Corporate Agri-food System: Resource Grabbing and Political-economic Constraints in Thailand. **Environment**, **93**(1-3), 1-24.
- Connors, M. K. (2005). Democracy and the Mainstreaming of Localism in Thailand. In Loh Kok Wah, F. and Ojendal, J., editor. **Southeast Asian Responses to Globalization: Restructuring Governance and Deepening Democracy**, p. 259-286. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Conway, J., & Singh, J. (2011). Radical Democracy in Global Perspective: Notes from the Pluriverse. **Third World Quarterly**, **32**(4), 689-706.
- de Sousa Santos, B. (2007). Beyond Abyssal Thinking: From Global Lines to Ecologies of Knowledges. **Review (Fernand Braudel Center)**, **30**(1), 45-89.
- Demaria, F., & Kothari, A. (2017). The Post-Development Dictionary Agenda: Paths to the Pluriverse. **Third World Quarterly**, **38**(12), 2588-2599.
- Dryzek, J. S. (2022). **The Politics of the Earth: Environmental Discourses** (4th ed). UK: Oxford University Press.
- Eden, S. (2010). The Politics of Certification: Consumer Knowledge, Power, and Global Governance in Ecolabeling. In **Global political ecology** (p. 183-198). United Kingdom: Routledge.
- Escobar, A. (2015). Transiciones: A Space for Research and Design for Transitions to the Pluriverse. **Design Philosophy Papers**, **13**(1), 13-23.
- Escobar, A. (2018). Transition Discourses and the Politics of Relationality: Toward Designs for the Pluriverse. In **Constructing the Pluriverse**. (p. 63-89). Durham: Duke University Press.
- Escobar, A. (2022). "Post-Pandemic Transitions in a Civilizational Perspective". In Bringel, B. and Pleyers, G., editor. **Social Movements and Politics During COVID-19**. (p. 291-298). United Kingdom: Bristol University Press.

- Fairclough, N. (2013). "Critical discourse analysis". In James Paul Gee, Michael Handford. **The Routledge handbook of discourse analysis**. (p. 9-20). United Kingdom: Routledge.
- Garcia-Arias, J., & Schöneberg, J. (2021). Urgencies and imperatives for revolutionary (environmental) transitions: from degrowth and post-development towards the pluriverse? *Pluriverse*. Katharyne Mitchell, K. and Pallister-Wilkins, P., editor. **A Post-development Dictionary**. United Kingdom: Taylor & Francis.
- Gibson-Graham, J. K. (2006). **A Postcapitalist Politics**. United State of America: University of Minnesota Press
- Haraway, D. (2016). 'Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective'. In **Space, Gender, Knowledge: Feminist Readings**. (p. 53-72). United Kingdom: Routledge.
- Jackson, P. A. (2002). Withering Centre, Flourishing Margins: Buddhism's Changing Political Roles. In **Political Change in Thailand**. (p. 90-108). United Kingdom: Routledge.
- Kaika, M. (2006). The Political Ecology of Water Scarcity the 1989-1991 Athenian Drought. In Heynen, N. et al., editor. In **The Nature of Cities: Urban Political Ecology and the Politics of Urban Metabolism**. (p.1-21). New York, United States of America: Routledge.
- Kaul, S., Akbulut, B., Demaria, F., & Gerber, J.-F. (2022). Alternatives to Sustainable Development: What can we Learn from the Pluriverse in Practice?. **Sustainability Science**, 17(4), 1149-1158.
- Kitirianglarp, K. (2021). Marilyn Strathern knowledge in Pluriverse. [in Thai]. **Journal of Anthropology, Sirindhorn Anthropology Centre (JASAC)**, 4(1), 188-194.
- Kothari, A., Salleh, A., Escobar, A., & Dermaria, F., Eds. (2019). **Pluriverse: A Post-Development Dictionary**. Chennai, India: Tulika Books.

- Lienchamroon, W., & Supha, Y. (2011). "Alternative Agriculture: from Individual Farmers to Social Movements". [in Thai]. In Lienchamroon, W., editor. **Reform the Agricultural Sector for Food Security: Analysis and Practical Policies**. (p.267-301). Nonthaburi, Thailand: BioThai.
- Limprapoowiwattana, C. (2023). The Art of Buddhist Connectivity: Organic Rice Farming in Thailand. **Agriculture and Human Values**, 40(3), 1087-1103.
- Lienchamroon, W., & Thankitchanukit., S. (2008). **From the Green Revolution to Bio-engineering: Lessons for the Future of Thai Agriculture**. [in Thai]. Nonthaburi, Thailand: BioThai.
- Manorom, K. (2020). **Post-Development in Esan**. [in Thai]. Chiang Mai, Thailand: Wanida Printing.
- Mignolo, W. D. (2007). Delinking: The Rhetoric of Modernity, the Logic of Coloniality and the Grammar of De-coloniality. **Cultural studies**, 21(2-3), 449-514.
- Querejazu, A. (2016). Encountering the pluriverse: Looking for alternatives in other worlds. **Revista Brasileira de Política Internacional**, 59, e007.
- Rigg, J. (1994). Redefining the village and rural life: Lessons from South East Asia. **Geographical Journal**, 123-135.
- Sangkhamanee, J. (2010). **The Hydraulics of Power and Knowledge: Water Management in Northeastern Thailand and the Mekong Region**. Australia: Australian National University.
- Sresunt, S. (2014). **Critical Discourse Analysis as a Methodology in Development Studies**. [in Thai]. Bangkok, Thailand: Thammasart University.
- Sresunt, S. (2017). Critical Discourse and Development Studies in the Thai Society. [in Thai]. **Journal of Graduate Volunteer Centre**, 13(1), (p.261-293).

- Satha-Anand, S. (1990). Religious Movements in Contemporary Thailand: Buddhist Struggles for Modern Relevance. *Asian Survey*, 30(4), 395-408.
- Schaffar, W. (2018). *Alternative Development Concepts and their Political Embedding: The Case of Sufficiency Economy in Thailand*. United Kingdom: Routledge.
- Shigetomi, S. (2013). *Development and Institutionalization of Communitarian Thought in Thailand*. Japan: Institute of Development Economies.
- Strathern, M. (2018). *Opening up Relations. A World of Many Worlds*, 1, 23-53.
- Taotawin, N. (2011). *Politics of Organic Agriculture in the Context of Flexible Accumulation and Agricultural Restructuring in Northeastern Thailand*. Chiang Mai: The Graduate School, Chiang Mai University.
- Taylor, J. (2016). *Buddhism and Postmodern Imaginings in Thailand: The Religiosity of Urban Space*. United Kingdom: Routledge.
- Tuler, S. (1998). The Politics of the Earth: Environmental Discourses, by John S. Dryzek. *Human Ecology Review*, 5(1), 65-66.
- Unger, D. (2009). Sufficiency Economy and the Bourgeois Virtues. *Asian Affairs: An American Review*, 36(3), 139-156.
- Unno, A. (2004). *Social Movements for Common Resource Rights in the Thai Society: Alternative Agriculture in the Context of Property Rights System*. [in Thai]. Nonthaburi: Alternative Agriculture Fair committee.
- Weiss, G., & Wodak, R. (2007). *Critical Discourse Analysis*. United States of America: Springer.
- Winichakul, T. (2008). Nationalism and the radical intelligentsia in Thailand. *Third World Quarterly*, 29(3), 575-591.

Interview

Chaiyasarn, Bunjob. SCFN Farmer Head, Raitong Organic Farm and SCFN Farmers. **Interview.** June 4, 2022.

Chanpakorn, Thammapan. Khon Taam Community Leader, The Taam and People Association. **Interview.** June 13, 2021.

Chantarasorn, Amphan. SCFN Farmer member, Raitong Organic Farm and SCFN Farmers. **Interview.** June 8, 2022.

Chaoasoke, Hendhuka. Srisa Asoke Accountant. **Interview.** November 9, 2021.

Hugill, Bryan. Raitong Organic Farm Founder, Raitong Organic Farm and SCFN Farmers. **Interview.** June 6, 2022.

Kongtham, Pha. Khon Taam Community Leader, The Taam and People Association. **Interview.** June 13, 2022.

Meungkeaw, Korakot. Raitong Organic Farm General Manager, Raitong Organic Farm and SCFN Farmers. **Interview.** December 20, 2021.

Nurun, Udom. Srisa Asoke Village Head. Interview. November 8, 2021.

Reungrit, Suchada. Samma Sikka School Principal, Srisa Asoke. Interview. November 11, 2021.

Singkharn, Kwandin. Srisa Asoke Leader. **Interview.** November 14, 2021.

Songklod, Mongkul. Raitong Farmer, Raitong Organic Farm and SCFN Farmers. Interview. June 7, 2022.

Sridum, Boonrung. Srisa Asoke Agriculture Teacher. **Interview.** November 14, 2021.

Suengsanant, Nawarat. Khon Tarm Association, The Taam and People Association. **Interview.** December 12, 2021.

Suthawan, Sengduen. Khon Tarm Association Green Market Farmer, The Taam and People Association. **Interview.** June 2022.

Udomrak, Khwanta. Srisa Asoke Community Medicine Practitioner. Interview. November 17, 2021.

Winyataro, Samana Thongtae. Srisa Asoke Spiritual Leader. Interview. November 10, 2021.

Wongpinich, Wanna. Farmer Network Coordinator at Raitong, Raitong Organic Farm and SCFN Farmers. **Interview.** December 4, 2021.

Yuuwa, Ubon. Khon Tarm Association Advisor, The Taam and People Association. **Interview.** June 5, 2022.

การศึกษาพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียน ในสมัยราชวงศ์ถัง ตั้งแต่ ปี ค.ศ. 635 - 845

A Study of the Development and Role of Nestorianism Christianity during the Tang Dynasty from AD 635-845

วัชชัย ชัยชนะกิจพงษ์¹ และ กนกพร นุ่มทอง²

Tawatchai Chaichanakijpong and Kanokporn Numtong

Received: November 22, 2022/ Revised: December 10, 2023/ Accepted: December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาถึงพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในสมัยราชวงศ์ถัง ตั้งแต่รัชสมัยถังไท่จง รัชศกเจินกั๋ววัน ปี ค.ศ. 635 จนถึงรัชสมัยถังอู่จง รัชศกชู่ยั้ง ค.ศ. 845 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนที่เข้าไปสัมพันธ์กับสังคมในสมัยนั้น ผลการวิจัยพบว่าคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนมีพัฒนาการและบทบาทสำคัญด้านการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ โดยมีมิชชันนารีที่ได้รับตำแหน่งทางการเมืองการปกครอง ดูแลสถานการณ์ตามแนวชายแดน พร้อมหลักฐานสำคัญที่ปรากฏชัดถึงพัฒนาการและบทบาทการเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในยุคจักรวรรดิโรมันตะวันออก จักรพรรดิในราชวงศ์ถังแต่งตั้งมิชชันนารีในสมัยนั้นให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองการปกครอง ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนมีบทบาทมากในสมัยนั้น โดยมีหลักฐานบนแท่นศิลาบันทึกลงไว้เป็นสำคัญ อีกทั้งยังพบร่องรอยกิจกรรมการแปลพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิมบางส่วนเป็นภาษาจีนอย่างเป็นทางการปรากฏตั้งแต่ต้นราชวงศ์ถังแล้ว และพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถเทียบเคียงได้ว่า

---

¹ Corresponding author, ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Kasetsart University),
E-mail: chaipong14@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Associate Prof, Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Kasetsart University),
Email: kanokporn.n@ku.th

กิจกรรมการแปลพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิมได้ปรากฏตั้งแต่ยุคราชวงศ์จิ้นตะวันออก ซึ่งถือได้ว่าพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนได้เป็นส่วนหนึ่งในพัฒนาการสังคมจีนในสมัยราชวงศ์จิ้น

คำสำคัญ: พัฒนาการ บทบาท เนสโทเรียน ราชวงศ์จิ้น จีน

Abstract

This research article studies the development and role of Nestorianism Christianity during the Tang Dynasty from 635 AD till 845 AD. The objective of this article is to study the development and role of Nestorianism Christianity in relation to society at that time period. The researchers found that Nestorianism Christianity plays an important development and role in politics, governance and economy with missionaries receiving political and administrative positions as well as overseeing the situation along the border, along with important evidence that clearly indicates the development and role of the propagation of Nestorianism Christianity during the same period. The evidence on the stone altar shows Emperors of the Tang dynasty appointed missionaries of that period to many important administrative positions which imply that Nestorianism Christianity played a large role in that period. In addition, traces of an official translation of the Old Testament Bible have been found since the beginning of the Tang Dynasty. Moreover, comparable historical evidence has been found that the Old Testament translation has occurred since the Jin Dynasty. Therefore, it can be considered that Nestorianism Christianity has played an influence role in the evolution of Tang society.

Keywords: Development, Role, Nestorianism, Tang Dynasty, China

บทนำ

สังคมในวัฒนธรรมจีนมีสำนักคิดและลัทธิก่อร่างขึ้นจากแนวความคิดเชิงปรัชญาหลายสาย หลายสำนัก เช่น ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า เป็นต้น ดังนั้นหากมองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ต่าง ๆ ของจีน เจ้าผู้ครองแคว้น หรือจักรพรรดิแต่ละพระองค์ต่างศรัทธาในลัทธิแตกต่างกันไป เพื่อสนับสนุนอำนาจทางการเมือง และความมุ่งหมายแฝงเร้นทางการปกครอง ทำให้แนวคิดของลัทธิต่าง ๆ เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต ความคิด และค่านิยมของชาวจีน จนก่อเกิดเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชาวจีนมาจนถึงปัจจุบัน

การเผยแพร่ศาสนาอื่นในสังคมจีนมีหลักฐานปรากฏให้เห็นตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยแต่ละศาสนามีพัฒนาการและบทบาทตามความศรัทธาของเจ้าผู้ครองแคว้นหรือจักรพรรดิต่างกันไป คริสต์ศาสนาเป็นอีกศาสนาหนึ่งที่เข้ามาหยั่งรากทางความคิดให้กับชาวจีน โดยผ่านเส้นทางการค้า พ่อค้า มิชชันนารี ตลอดจนจนถึงการเชื่อมสัมพันธ์ทางศาสนาในระดับชั้นราชสำนักกับศาสนจักร

ศาสนจักรเชื่อว่านักบุญโรมัส ซึ่งเป็นอัครสาวกในคริสต์ศาสนา ออกเผยแพร่คำสอนในพื้นที่ตะวันออกและเข้าไปในอินเดีย พลีชีพเป็นมรณสักขีด้วยการถูกแทงด้วยหอก ซึ่งมีกลุ่มชาวคริสต์หลายกลุ่มอ้างว่าสืบสายความเชื่อมาจากนักบุญโรมัสจนถึงทุกวันนี้ เห็นได้ว่าศาสนจักรตะวันออกแผ่อิทธิพลมาถึงอินเดีย โดยมีโบราณวัตถุของโรมันในอินเดียและแพร่กระจายออกไปไกลจนถึงทางภาคใต้ของไทย ดังที่พบเครื่องประดับและเหรียญศิลปะกรีกและโรมันขนาดเล็กในเมืองท่าต่าง ๆ แลบบังงาและกระบี (Ludovico di Varthema, 1863: 212-213)

ในอินเดียก็มีตำนานกล่าวถึงนักบุญโรมัส อัครสาวกผู้ที่พระเจ้าทรงส่งเขาไปที่นั่นเพื่อประกาศคำสอนขององค์พระเยซู และท่านได้ดำเนินพันธกิจเผยแพร่คำสอนจนเกิดผลและสร้างโบสถ์ขึ้นมาถึง 7 แห่งในอินเดียใต้ การมีตัวตนของนักบุญโรมัส สามารถอ้างอิงจากพระคัมภีร์ไบเบิลพันธสัญญาใหม่ซึ่งได้ปรากฏชื่อของท่านหลายแห่ง ดังนี้ บทพระธรรมยอห์น บทที่11: 16 เขียนว่า “โรมัส ที่เรียกว่า “ดิดูโมส” พูดกับเพื่อนสาวกว่า “ให้เราไปด้วยกันกับพระองค์เพื่อจะได้ตายกับพระองค์” ” และการสนทนาในงานเลี้ยงอาหารค่ำมื้อสุดท้ายระหว่างองค์พระเยซูกับโรมัส ในบทพระธรรมยอห์น บทที่14: 5 เขียนว่า “โรมัสทูลพระองค์ว่า “องค์พระผู้เป็นเจ้า พวกข้าพระองค์ไม่ทราบว่าคุณจะเสด็จไปที่ไหน พวกข้าพระองค์จะรู้จักทางนั้นได้อย่างไร?” ” และบทพระธรรมยอห์น บทที่20: 24-29 ซึ่งเป็น

บทที่เขียนชื่อเรื่องชัดเจนว่า พระเยซูกับโรมัส “โรมัสที่เขาเรียกกันว่าดิคูโมส ซึ่งเป็นสาวกคนหนึ่งในสิบสองคนนั้น ไม่ได้อยู่กับพวกเขาเมื่อพระเยซูเสด็จมา สาวกคนอื่นจึงบอกกับโรมัสว่า “เราเห็นองค์พระผู้เป็นเจ้าแล้ว” แต่โรมัสตอบพวกเขาว่า “ถ้าข้าไม่เห็นรอยตะปูนั้น และไม่ได้เอานิ้วของข้าแยงเข้าไปที่สีข้างของพระองค์แล้ว ข้าจะไม่เชื่อเลย เมื่อผ่านไปแปดวันแล้ว พวกสาวกของพระองค์อยู่ด้วยกันในบ้านนั้นอีก และโรมัสอยู่กับพวกเขาด้วย ประตูก็กปิดแล้ว แต่พระเยซูเสด็จเข้ามาและทรงยืนอยู่ท่ามกลางเขาตรัสว่า “สันติสุขจงดำรงอยู่กับท่านทั้งหลาย” แล้วพระองค์ตรัสกับโรมัสว่า “เอานิ้วของท่านแยงที่นี่ และดูที่มีมือของเรา ยื่นมือของท่านออกมาคลำที่สีข้างของเรา อย่าสงสัยเลย แต่จงเชื่อ” โรมัสทูลพระองค์ว่า “องค์พระผู้เป็นเจ้าของข้าพระองค์ พระเจ้าของข้าพระองค์” พระเยซูตรัสกับเขาว่า “เพราะท่านเห็นเราท่านจึงเชื่อหรือ? คนที่ไม่เห็นเราแต่เชื่อก็เป็นสุข”

ทั้งนี้ ด้วยหลักฐานทางโบราณวัตถุของโรมันดังที่กล่าวมาข้างต้นอาจเชื่อได้ว่าการเดินทางมาเผยแผ่คำสอนขององค์พระเยซูของนักบุญโรมัสตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้คริสตศาสนาในอดีตได้แผ่อิทธิพลมาถึงทางตะวันออกไกลหรืออาจกล่าวได้ว่าเดินทางมาถึงดินแดนทางตะวันตกของจีนแล้ว

เพื่อเป็นการย้ำถึงการเดินทางเข้ามาเผยแผ่มาทางเอเชียตะวันออกของคริสตศาสนาเนสโทเรียน ในอดีตเอเชียตะวันออกรู้จักคริสตศาสนาหรือไม่ เป็นคำถามที่ควรหาคำตอบ ตามบันทึกต่าง ๆ และร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี บ่งชี้ให้เห็นว่า ชาวเอเชียตะวันออกในอดีต ค้นเคยกับคริสตศาสนา ในอีกรูปแบบหนึ่งที่คนปัจจุบันไม่รู้จัก คือ ศาสนจักรตะวันออก

อนึ่ง ในยุคที่จักรวรรดิโรมันตะวันออกมีบทบาทสำคัญในดินแดนแถบตะวันตก มีคริสตศาสนานิกายหนึ่งที่น่าสนใจมากคือ คริสตศาสนาเนสโทเรียน เป็นศาสนจักรที่มีบทบาทสำคัญในยุคจักรวรรดิโรมันตะวันออกและผู้วิจัยพบว่าในประเทศไทยยังมีงานวิจัยที่ศึกษาด้านนี้โดยเฉพาะน้อยมาก และในราชวงศ์ถังก็เป็นยุคที่รุ่งเรืองของจีนแทบทุกด้าน แนวคิดของประชาชนหลอมรวมเป็นพหุวัฒนธรรม และมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในเชิงประจักษ์ที่บ่งบอกถึงการเข้ามาของคริสตศาสนาเนสโทเรียน ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจพัฒนาการและบทบาทของคริสตศาสนาเนสโทเรียนในสมัยราชวงศ์ถัง ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาพัฒนาการและบทบาทของคริสตศาสนาเนสโทเรียน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนที่สัมพันธ์กับสังคมจีนสมัยราชวงศ์ถัง
2. เพื่อศึกษาบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนที่สัมพันธ์กับสังคมจีนสมัยราชวงศ์ถัง

ข้อตกลงเบื้องต้น

วิสามานยนามภาษาจีนในบทความนี้ใช้เกณฑ์การถอดเสียงภาษาจีนแมนดารินด้วยอักษรวิธีไทย ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี พุทธศักราช 2547

ขอบเขตการวิจัย

บทความนี้มุ่งศึกษาพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในสมัยราชวงศ์ถัง ตั้งแต่รัชสมัยถังไท่จง (唐太宗) รัชศกเจินกั๋ว (贞观) ปี ค.ศ. 635 จนถึงรัชสมัยถังอู่จง (唐武宗) รัชศกฮู่ชัง (会昌) ปีที่ 5 ปี ค.ศ. 845

วิธีการศึกษา

1. สรุปรงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) บทความวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์คริสต์ศาสนาในช่วงต้นศตวรรษที่ 1 2) บทความวิจัยเรื่องคริสตจักรแห่งตะวันออกกับการเก็บรักษาภูมิปัญญาตะวันตก 3) หนังสือหลักความจริง 40 ข้อที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าพระเจ้าทรงเป็นตรีเอกานุภาพ 4) บทความวิจัยบทสรรเสริญตรีเอกานุภาพแห่งคริสต์ศาสนาเนสโทเรียน 5) บทความวิจัยเกี่ยวกับเส้นทางสายไหมของจีน 6) บทความวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการของคริสต์ศาสนจักรของเปอร์เซียถึงจีนในสมัยราชวงศ์ถัง ทั้งนี้ประเด็นหลักในการสำรวจเอกสารงานวิจัยคือ ที่มาพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในสมัยราชวงศ์ถัง รวมถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในสมัยราชวงศ์ถัง

2. รวบรวมเอกสารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยแบ่งดังนี้ 1) บันทึกทางประวัติศาสตร์ของจีนที่เกี่ยวข้องถึงคริสต์ศาสนาในสมัยราชวงศ์ถัง 2) พระคัมภีร์ไบเบิลทั้งภาคพันธสัญญาเดิมและภาคพันธสัญญาใหม่ 3) บันทึกทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ที่กล่าวถึงคริสต์ศาสนา

ทั้งนี้ เอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยเลือกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เขียนถึงคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนหรือเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่มีเค้ารางเกี่ยวเนื่องสามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในประเทศจีน ซึ่งมีเอกสารและหลักฐานดังนี้ 1) คัมภีร์ลัทธิเต๋าไท่ซิงจินเย่เสินตันจิง³ (太清金液神丹经) 2) คัมภีร์ลัทธิหยางซังฆารามร่าลิม 3) วรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ของจีนที่เกิดขึ้นในสมัยเว่ยจิ้นราชวงศ์เหนือใต้ คัมภีร์จินโหลวจื่อ (金楼子) 4) แท่นศิลาตำานินจิงเจี้ยวหลิวลิ่งจงกั้วเปย (大秦景教流行中国碑) หรือแท่นศิลาคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนแห่งจักรวรรดิโรมันตะวันออก

3. ศึกษาเนื้อหาในเอกสารหลักฐานที่ค้นพบ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาปรากฏการณ์ในบริบททางสังคมของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในสมัยราชวงศ์ถัง เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก็นำมาแสดงในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นถึงปรากฏการณ์ในบริบททางสังคมและคุณค่า ตลอดจนถึงพฤติกรรมหรืออุดมการณ์ของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในประเทศจีน

4. วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหา ทั้งนี้การวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหา หลังผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาเทียบเคียงหาจุดร่วมเดียวกันที่สามารถแสดงปรากฏการณ์ พฤติกรรมและอุดมการณ์ของคริสต์ศาสนาในสมัยนั้นให้เห็นถึงความสอดคล้องและแตกต่างกันในเชิงประจักษ์

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยจำแนกการทบทวนวรรณกรรมเป็นประเด็นดังนี้ 1) ความเป็นมาของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียน 2) สภาพสังคมในสมัยราชวงศ์ถัง 3) เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

---

³ เป็นคัมภีร์พระสูตรที่สำคัญฉบับหนึ่งของลัทธิเต๋า มี 3 เล่ม เล่มแรก เป็นการบันทึกตำนานเทพนิยายวิธีการดำรงชีวิต และคำสอนลัทธิเต๋า ส่วนเล่มที่ 2 บันทึกที่เขียนขึ้นโดยนักพรตฉางเจิงอินเนื้อหาเขียนถึงศาสตร์การเล่นแร่แปรธาตุ และข้อมูลการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีค่าในปัจจุบัน และสุดท้ายเล่มที่ 3 เป็นบทพรรณนาของป้าผู่จื่อ บรรยายวัฒนธรรมประเพณีแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นข้อมูลการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์จีนและประวัติศาสตร์โลกที่มีคุณค่ามาก (Zhao, 2020: 4)

ความเป็นมาของคริสต์ศาสนานเนสโทเรียน

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 5 ปรากฏมุมมองทางคริสต์ศาสนา โดยระบุว่า พระเจ้าและธรรมชาติของพระคริสต์ เป็นบุคคลที่แตกต่างกัน ผลที่ตามมาจากมุมมองนี้คือ มารีย์ไม่สามารถเรียกได้อย่างถูกต้องว่า เป็นมารดาของพระเจ้า แต่ถือว่าเป็นพระมารดาของพระคริสต์เท่านั้น ผู้เสนอทศนคตินี้ คือ พระสังฆราชแห่งคอนสแตนติโนเปิล เนสโทเรียส เนื่องจากการอ้างอิงถึงมารีย์ในฐานะพระมารดาของพระเจ้ากลายเป็นที่นิยมในหลายส่วนของคริสตจักร สิ่งนี้จึงกลายเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดความแตกแยก

จักรพรรดิโรมันธีโอโดซิอุสที่ 2 เรียกร้องให้เปิดสภาเอเฟซัส (431) โดยมีจุดประสงค์เพื่อยุติปัญหานี้ ในที่สุดสภาที่ปฏิเสชมุมมองของเนสโทเรียส คริสตจักรหลายแห่งที่ปฏิบัติตามทศนคติของเนสโทเรียสแตกออกจากคริสตจักรโรมัน ทำให้เกิดความแตกแยกครั้งใหญ่ ศาสนจักรเนสโทเรียนถูกข่มเหง และผู้ติดตามจำนวนมากหนีไปยังอาณาจักรซาซาเนียน ต่อมาในจักรวรรดิซาซาเนียน (เปอร์เซีย) มีผู้เปลี่ยนใจเลื่อมใสชาวคริสต์จำนวนมากในช่วงต้นประวัติศาสตร์ และยังมียึดมั่นอย่างเคร่งครัดในความเชื่อนี้ ในส่วนหนึ่งเพื่อยอมรับตัวเองจากศาสนาของอาณาจักรโรมัน คริสต์ศาสนานี้กลายเป็นที่ยอมรับในจักรวรรดิซาซาเนียน ในช่วงศตวรรษที่ 4 และ 6 ชุมชนคริสเตียนซาซาเนียนเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ในตอนท้ายของศตวรรษที่ 5 คริสตจักรเปอร์เซียได้รับการจัดตั้งอย่างมั่นคงและเป็นอิสระจากคริสตจักรโรมัน คริสตจักรแห่งนี้พัฒนาจนเป็นที่รู้จักในปัจจุบันว่า คริสตจักรแห่งตะวันออก Bakers (2021: 14) และ Thavaraputt (2017: 27) ได้กล่าวถึง กลุ่มเนสโทเรียนว่าคือกลุ่มชาวคริสต์ที่มีถิ่นฐานในตะวันออกกลาง และมีบทบาทสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของคริสต์ศาสนาในช่วงศตวรรษที่ 4-8 คนกลุ่มนี้ได้มีปฏิสัมพันธ์ทั้งกับจักรวรรดิโรมัน จักรวรรดิซาซาเนียน และจักรวรรดิอิสลาม จนกระทั่งสามารถสถาปนาคริสตจักรแห่งตะวันออก

สภาพสังคมในสมัยราชวงศ์ถัง

สภาพสังคมด้านการเมือง การเมืองของราชวงศ์ถังตอนต้น (ค.ศ. 618-754) มีการเปิดกว้างมากขึ้นในหลายๆ ด้าน แม้ว่าจักรพรรดิมีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินพระทัย แต่พระองค์ก็ทรงยอมรับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ จากขุนนางก่อนทุกครั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจักรพรรดิกับขุนนางต่าง ๆ มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น และชนชั้นปกครองนั้นจากที่เคยมีแต่พวกตระกูลขุนนางชั้นสูงเข้ารับราชการ ยังเปิดกว้างยอมรับคนทุกชนชั้นที่เป็นผู้ที่มี

ความสามารถ ไม่ว่าจะจะเป็นประชาชนธรรมดาหรือประชาชนที่มาจากชนเผ่าต่าง ๆ (Ting, 2018: 16)

สภาพสังคมด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจของราชวงศ์ถังตอนต้น (ค.ศ. 618-754) มีความเจริญรุ่งเรืองมากทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีของกินของใช้ อย่างเพียงพอ อีกทั้งมีการค้าบนเส้นทางสายไหมทั้งทางบกและทางทะเล ทำให้เมืองต่าง ๆ เจริญมากขึ้น เช่น เมืองฉางอาน (长安) เมืองกว่างโจว (广州) และเมืองหยางโจว (扬州) เป็นต้น เศรษฐกิจของราชวงศ์ถังตอนต้น จึงเป็นช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่าพัฒนาถึงขั้นสูงสุด (Ting, 2018: 27)

ในปี ค.ศ. 1877 นักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมันที่ชื่อว่า Ferdinand von Richthofen (ค.ศ. 1833-1905) ผู้เขียนหนังสือ China. Ergebnisse Eigener Reisen und Darauf Gegründeter Studien ตั้งชื่อเส้นทางทางบกที่เชื่อมโยงประเทศจีนกับเอเชียกลาง เอเชียตะวันตก เอเชียใต้ ทวีปยุโรปและทวีปแอฟริกาเหนือว่าเส้นทางสายไหม (The Silk Road) เป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมาเส้นทางนี้จึงถูกเรียกว่าเส้นทางสายไหม (Xi, 1995: 118)

อนึ่ง เส้นทางสายไหมทางบกเริ่มจากเมืองฉางอาน ผ่านเหอซีโจ้วหลัง (河陇走廊) ซึ่งคือมณฑลกลานซู (甘肃) ในปัจจุบัน เข้าสู่ภาคตะวันตกของจีนซึ่งคือเขตปกครองตนเองซินเจียงอุยกูร์ เส้นทางนี้สามารถไปสู่อินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย จนถึงทวีปยุโรปและทวีปแอฟริกาเหนือ ซึ่งเส้นทางสายไหมเป็นทั้งเส้นทางเศรษฐกิจการค้าสำคัญ เป็นเส้นทางเผยแผ่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในสมัยนั้น (Xi, 1995: 118)

สภาพสังคมด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรมในสมัยราชวงศ์ถังตอนต้นมีลักษณะการเปิดกว้าง โดยมีวัฒนธรรมหลากหลายจากต่างประเทศเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของราชวงศ์ถังดั้งเดิม และวัฒนธรรมของราชวงศ์ถังดั้งเดิมก็ถูกเผยแพร่อีกไปยังต่างประเทศอีกด้วย จึงทำให้วัฒนธรรมในช่วงเวลานี้มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากซึ่งได้ส่งอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตคนราชวงศ์ถังตอนต้น (Ting, 2018: 35)

อนึ่งการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาจำเป็นต้องใช้การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและการแปลพระสูตรคำสอนคริสต์ศาสนา ซึ่ง Srisomthawin (2016: 95) ได้กล่าวไว้ว่า “การสื่อสารระหว่างมนุษย์ที่มีภาษาและวัฒนธรรมต่างกันเป็นไปอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย การแปลจึงมีความสำคัญในการถ่ายทอดสารที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อไปยังผู้รับสาร ทั้งสารทางภาษาและสารทางวัฒนธรรม การแปลจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารข้ามวัฒนธรรม อย่างหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มคนที่มีความภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน”

สภาพสังคมด้านศาสนาและความเชื่อ

Si (2019: 316) ได้อธิบายถึงศาสนาและความเชื่อของชาวจีนไว้ว่า ความเชื่อของชาวจีนเมื่อมาถึงยุคหลังได้ถูกหลอมรวมเข้ากับลัทธิเต๋าเป็นแก่นแกน ในยุคควสันตสารทย์ปรากฏคำกล่าวอ้างถึงความเป็นอมตะของนักพรตด้วย ดังในบันทึกจั่วซื่อ (左氏) เขียนว่า “โบราณกาลมีความเป็นอมตะ สิ่งนี้เป็นเรื่องที่ควรปลาบปลื้มมิใช่หรือ?”

Si (2019: 322) ยังอธิบายอีกว่าในสังคมจีน ความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาไม่ลึกมาก เนื่องด้วยอิทธิพลของลัทธิขงจื้อ เพราะความปรารถนาของชาวจีนอยู่ในสิ่งที่เห็น และจับต้องได้บนโลกมนุษย์ไม่ใช่ชาติภพหน้า ดังนั้นจึงไม่ปรากฏข้อพิพาททางศาสนาที่ไร้เหตุผลกับชนเผ่าอื่นหรือชาวต่างชาติ สิ่งนี้คือจุดเด่นของวัฒนธรรมจีน

You (2020: 12) ได้กล่าวถึงปรัชญาของจีนไว้ว่า คือการวิเคราะห์ชีวิตของมนุษย์อย่างเป็นระบบ ปรัชญาจีนตั้งแต่ในอดีตถือได้ว่ามีสถานะเทียบเท่าศาสนาอื่น ๆ เพราะในอดีตการศึกษาของชาวจีนจะต้องอ่านเขียน สี่คัมภีร์ ได้แก่ หลุนอี่ว (论语) เม็งจื่อ (孟子) ต้าเสวีย (大学) และจงยง (中庸) ให้แตกฉานท่องจนขึ้นใจ ส่งผลให้แนวคิดของลัทธิขงจื้อซึมซับอยู่ในสังคมการดำรงชีวิตของชาวจีน

จากข้อความข้างต้น ศาสนาและความเชื่อในสังคมจีนจึงเป็นการหลอมรวมของลัทธิเต๋ากับลัทธิขงจื้อเป็นแก่นแกน ผสมกับศาสนาอื่นที่เข้ามาเผยแพร่จนได้รับการยอมรับจากชาวจีนในแต่ละยุคสมัย ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ศาสนาและความเชื่อในประเทศจีนมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

สรุปได้ว่าสภาพสังคมราชวงศ์ถังตอนต้นเป็นสังคมแบบเปิดกว้าง เนื่องจากบริเวณชายแดนสงบสุข อีกทั้งมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม การเดินเรือ และการสนับสนุนจากราชสำนักที่ช่วยส่งเสริมการค้าขายและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประเทศ จึงทำให้เส้นทางสายไหมเจริญรุ่งเรืองมาก และยังส่งผลให้ราชสำนักมีความสัมพันธ์อันดีกับภายนอก โดยวัฒนธรรมราชวงศ์ถังดั้งเดิมเผยแพร่ไปยังต่างชาติ อีกทั้งยังมีวัฒนธรรมต่างแดนเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมราชวงศ์ถังดั้งเดิม ด้านศาสนาและความเชื่อเป็นการหลอมรวมของลัทธิเต๋ากับลัทธิขงจื้อเป็นแก่นแกน ชาวจีนยอมรับแนวคิดทางศาสนาใหม่ ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมจีนในหลายด้าน ทำให้สภาพสังคมราชวงศ์ถังเป็นแบบพหุวัฒนธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงให้เห็นว่าคริสต์ศาสนานานโสโทเรียน เข้ามาเผยแพร่ในประเทศจีนโดยสามารถเทียบเคียงการเข้ามาเผยแผ่ดังนี้

มีนักวิชาการได้สืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมและเทียบเคียงแหล่งข้อมูลหลายด้าน ผู้วิจัยพบว่า คริสต์ศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศจีน ตั้งแต่ศตวรรษที่ 3-4 ซึ่งตรงกับราชวงศ์จิ้นตะวันออกของจีน จากการพบหลักฐานชิ้นหนึ่งในคัมภีร์ลัทธิเต๋าไท่ซิงจิ้น เย่เลินตันจิง บรรพสุดท้าย บทนำของเป่าผู่จื่อ (抱朴子) มีการบันทึกถึงความเชื่อคริสต์ศาสนายุคโรมันในอดีตกาลดังนี้ “จักรวรรดินี้สั่งสอนพระวจนะคริสต์ศาสนา บทคำสอนพระวจนะ พิสดาร เข้าใจยาก ไม่เหมือนกับคำสอนของปราชญ์จีนในอดีต มีสถานะเทียบเท่านักพรต นักบวช รูปแบบคล้ายยุคบรรพกาล ไม่เลี่ยนดูหาสรับใช้ แม้เป็นราชาก็ทำการเพาะปลูก ทอผ้าด้วยตนเอง สั่งสอนผู้คนด้วยพระวจนะคริสต์ศาสนา ทุกคนมีทัศนคติที่ดี ไม่สร้างกฎและบทลงโทษ ประชาชนสมัครสมานสามัคคี อยู่เย็นเป็นสุข ผืนดินอุดมสมบูรณ์ อากาศไม่หนาวและไม่ร้อนมากเกินไป จักรวรรดิไร้ซึ่งคนดูร้าย คริสต์ศาสนามีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลในการดำรงชีวิตของประชาชน และนี่ก็คือ จักรวรรดิโรมันตะวันออก นำพันธกิจในคริสต์ศาสนา เดินทางนับหมื่นลี้ เผยแผ่พระวจนะของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งเปรียบเหมือนดังการเดินทางไกลออกจากด่านหนากูวาน (函谷关) ไปทางตะวันตกของเหลาจื่อ” (Zhao, 2020: 6)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ลัทธิเต๋าได้รู้จักและเข้าใจแนวคิดความเชื่อของคริสต์ศาสนามาช้านานแล้วในรูปแบบเกอ้อ⁴ แสดงให้เห็นว่าในสมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออก (ค.ศ.317-420) แนวคิดและคำสั่งสอนทางคริสต์ศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศจีนผ่านคำสอนลัทธิเต๋าแล้ว

ครั้นต่อมาในศตวรรษที่ 5-6 ช่วงรัชสมัยเป่ย์เว่ย์ (北魏) เมืองลั่วหยาง (洛阳) ได้ปรากฏมิชชันนารีคริสต์ศาสนาแล้ว ตามบันทึกในคัมภีร์ลั่วหยางสังฆารามร่าสิก ซึ่งมีหยางเซวี่ยนจื่อ (杨衒之) เป็นผู้แต่ง ในปี ค.ศ 547 เขียนไว้ว่า “ในตอนนั้นการศึกษาศาสนาพระคัมภีร์รูปเคารพ แพร่หลายทั่วเมืองลั่วหยาง นักบวช มิชชันนารี จากต่างแดน มารวมตัว

⁴ (格义) - เกอ้อ เป็นคำศัพท์ปรัชญาทางพุทธศาสนา มีความหมายโดยรวมคือการเปรียบเทียบหาความหมายที่แฝงในความหมายนั้นทุกมิติ

กันที่เมืองลั่วหยาง ทุกคนถือพระคัมภีร์พกคทาทางเขนเหล็ก⁵ ทุกคนสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปวงฉนวนวิสัยกันออกรสชาติ” และก่อนถัดมา “ในจำนวนนักรบวช มิชชันนารีกว่าสามพันคนซึ่งเดินทางมาจากแคว้นต่าง ๆ มากกว่าร้อยแคว้นทางดินแดนแถบตะวันตกอาณาจักรที่ไกลที่สุดทางตะวันตกก็คือ จักรวรรดิโรมันตะวันออก”

ผู้วิจัยพบประเด็นที่สอดคล้องและสามารถเทียบเคียงได้ ซึ่งสันนิษฐานว่า มิชชันนารีจากจักรวรรดิโรมันตะวันออกอาจหมายถึง มิชชันนารีคริสต์ศาสนานิสโตเรียน แต่เนื่องจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยังค้นพบได้น้อยมาก สถานการณ์การเผยแพร่โดยละเอียดยังไม่มีความชัดเจน แต่สิ่งที่พบและยืนยันหลักฐานเชิงประจักษ์คือ มิชชันนารีของอาณาจักรโรมันตะวันตกได้เคยเดินทางมาถึงประเทศจีนแล้ว

อนึ่ง การค้นพบหลักฐานที่ยังสามารถนำมาเทียบเคียงได้อีก เป็นหลักฐานวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ของจีนที่เกิดขึ้นในสมัยเว่ยจั้นราชวงศ์เหนือใต้ รัชสมัยจักรพรรดิเหลียงหยวนตี้เซียวอี่ (梁元帝萧绎) (ค.ศ. 552-554) คัมภีร์จินโหลวจื่อ (金楼子) บรรพที่ 6 บันทึกบทความทั่วไปตอนที่ 13 มีนิทานสุภาพเรื่องเศรษฐีขอแกะกับพระคัมภีร์ไบเบิลพันธสัญญาเดิมบทพระธรรม 2 ซามูเอล บทที่ 12: 1-4 “เรื่องนาธันกล่าวโทษดาวิด” ซึ่งทำให้เห็นว่าทั้งสองเรื่องมีความสอดคล้องเกี่ยวข้อยกกันอย่างเห็นได้ชัด โดยเนื้อหาของนิทานสุภาพเศรษฐีขอแกะ มีดังนี้ “เว่ยเหวินโหว (魏文侯) เห็นช่งหลิงจื่อ (宋陵子) มิใคร่เต็มใจนัก เหวินโหวจึงกล่าวว่า “ความยากจนนั้นคือสิ่งใด?” และกล่าวเสริมอีกว่า “แคว้นผู้มีเศรษฐีคนหนึ่ง ทำปศุสัตว์เลี้ยงแพะ แกะ จำนวน 99 ตัว เขามีความปรารถนาจะมีให้ครบ 100 ตัว ต่อมาเขาพบว่าเพื่อนบ้านของเขาเป็นคนยากจน เลี้ยงแพะ แกะ อยู่ 1 ตัว เศรษฐีละโมบจึงเข้าไปขยเพื่อขอซื้อแพะ แกะ ตัวนั้นและพูดว่า “เรามีแพะ แกะ อยู่ในคอก 99 ตัวแล้ว อยากจะขอซื้อแพะ แกะ ของเจ้าเพิ่มอีกหนึ่งตัว จะทำให้จำนวนแพะ แกะ ของเรารครบจำนวน 100 ตัวพอดี” เพื่อนบ้านคนนั้นนิ่งเงียบไม่ตอบตกลง จนทำให้เศรษฐีคนนั้นอารมณ์เสียกลัดกลุ้มใจไปทั้งชีวิต”

นอกจากนี้ยังพบหลักฐานซึ่งมีใจความดังที่กล่าวในเนื้อหาของพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิมบทพระธรรม 2 ซามูเอล บทที่ 12: 1-4 “เรื่องนาธันกล่าวโทษดาวิด” “พระยาห์เวห์ทรงใช้นาธันไปหาดาวิด นาธันก็ไปเข้าเฝ้าและทูลพระองค์ว่า “ในเมืองหนึ่ง มี

⁵ ในต้นฉบับใช้คำว่า ซี (錐) แปลว่าตีบุกหรือเหล็กหล่อ คำนี้ต้องดูบริบทแปลพร้อมกับประโยคที่เขียนว่า อี้กั้วซาเหมิน (异国沙门) เพราะมิชชันนารีในคริสต์ศาสนานิยมถือพระคัมภีร์และถือคทาทางเขนเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระเยซูตลอดเวลา ดังนั้นจึงเห็นควรแปลว่า คทาทางเขนเหล็ก

ชายสองคน คนหนึ่งมั่งมี อีกคนหนึ่งยากจน คนมั่งมีนั้นมีแพะ แกะและโคมากมาย แต่คนจนนั้นไม่มีอะไรเลย มีเพียงแกะตัวเมียตัวเล็ก ๆ ตัวเดียวที่เขาซื้อมา ซึ่งเขาชอบเลี้ยงจนเติบโตมากับเขา พร้อมกับบุตรของเขา มั่นกินอาหารที่เขากินและดื่มจากถ้วยเดียวกับเขานอนกับพวกเขาและเป็นเหมือนบุตรสาวของเขา ฝ่ายคนมั่งมี วันหนึ่งมีแขกคนหนึ่งเดินทางมาเยี่ยม เขาเสียดายที่จะเอาแพะแกะหรือโคของเขา มาทำอาหารเลี้ยงแขกคนนั้น จึงเอาแกะตัวเมียของคณจนนั้นเตรียมเป็นอาหารให้แก่ชายที่มาเยี่ยม”

จากนิทานสุภาสิตทั้งสองเรื่องนี้ทำให้เห็นว่า ทั้งสองเรื่องคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก เพียงแต่คัมภีร์จินโหลวจื่อได้เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์แวดล้อมของเรื่องอยู่ในยุคจั้นกั๋ว และตัวละครให้เป็นชื่อชาวจีนเท่านั้น แต่บทพระธรรม 2 ซามูเอล บทที่12: 1-4 “เรื่องนาธันกล่าวโทษดาวิด” เป็นการสนทนาระหว่าง นาธันกับคิงส์ดาวิด โดยเนื้อหาได้เสียดสีบุคคลที่มีจิตใจละโมภ ซึ่งนักวิชาการด้านสุภาสิตจีนเฉินผู่ชิง (陈蒲清) ให้ความเห็นว่า มีความเป็นไปได้ว่านิทานสุภาสิตในคัมภีร์จินโหลวจื่อได้เรียนรู้มาจากพระคัมภีร์ไบเบิลพันธสัญญาเดิมบทพระธรรม 2 ซามูเอล บทที่12: 1-4 “เรื่องนาธันกล่าวโทษดาวิด” (Yang & Zhang, 2020: 104)

อนึ่ง เรื่องที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่านิทานสุภาสิตในพระคัมภีร์ไบเบิลได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศจีนมานานแล้วตามเส้นทางสายไหม ผ่านศิษยาภิบาลคริสต์ศาสนาเนสโทเรียน พ่อค้า นักเดินทาง นี่คือกรณีศึกษาหนึ่งที่สามารถทำให้เชื่อได้ว่า นิทานสุภาสิตที่เก่าแก่ที่สุดของจีนในสมัยโบราณอย่างเรื่องเศรษฐีขอแกะในคัมภีร์จินโหลวจื่อได้รับอิทธิพลจากนิทานสุภาสิตในพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิมบทพระธรรม 2 ซามูเอล บทที่12: 1-4

เพราะฉะนั้น หากสันนิษฐานตามหลักฐานที่แสดงก่อนหน้านี้ผู้วิจัยพบว่า คริสต์ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทตั้งแต่ศตวรรษที่ 3 ซึ่งตรงกับราชวงศ์จิ้นตะวันออกของจีน เป็นต้นมาผ่านพ่อค้า นักเดินทาง คนเร่ร่อน มิชชันนารี ผ่านเส้นทางสายไหม

ลำดับถัดมาเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญทางประวัติศาสตร์ ชุดพบที่เมืองซีอานในสมัยราชวงศ์หมิง รัชศกเทียนฉี (天启) ปีที่ 3-5 (ค.ศ. 1623-1625) ปัจจุบันแท่นศิลาตั้งอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในเมืองซีอานประเทศจีน (西安碑林博物馆) แท่นศิลาบันทึกว่า ในปี ค.ศ 781 มิชชันนารีคริสต์ศาสนานเนสโทเรียนชื่อออดัม (景净 จิ่งจิ่ง) และหลี่ซิวเหยียน (吕秀岩) ร่วมกันเขียนและสร้างขึ้นตามพระราชโองการจักรพรรดิถังเต๋อจงจนสร้างเสร็จด้านบนสุดของแท่นศิลาสลักรูปกางเขนฐานดอกบัวและสลักชื่อเป็นอักษรจีนว่า

ต้าฉินจิ้งเจี้ยวหลิวสิงจกั๋วเปย (大秦景教流行中国碑) หรือแท่นศิลาคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนแห่งจักรวรรดิโรมันตะวันออก แท่นศิลาชิ้นนี้จารึกทั้งภาษาจีนและภาษาซีรีแอกบางส่วน สูง 279 ซม. กว้าง 99 ซม. หนา 0.85 ซม. แท่นศิลาได้บันทึกเรื่องราวคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในแผ่นดินจีน ซึ่งเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งชี้ถึงการปรากฏชัดของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในจีนชิ้นสำคัญ ข้อความบนแท่นศิลาแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งบันทึกเรื่องราวคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในสมัยนั้น อีกส่วนหนึ่งบันทึกบทสรรเสริญ มีอักษรรวมกันทั้งหมด 1780 ตัว ด้านล่างสุดของแท่นศิลาทั้งซ้ายขวาสลักชื่อมิชชันนารีศิษยาภิบาล จำนวน 128 คน (Hou, 2014: 47)

ผลการวิจัย

1. พัฒนาการ ประวัติความเป็นมาและการเผยแผ่คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในสมัยราชวงศ์ถัง

ในปี ค.ศ. 635 คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนแห่งตะวันออกหรือศาสนจักรตะวันออกมีพระสังฆราชเปอร์เซีย (ตามบันทึกบนแท่นศิลาเขียนว่ามีมิชชันนารีชาวเปอร์เซีย) คนหนึ่งนามว่าอโลเปิน ได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนา ที่เมืองฉางอันเมืองหลวงของจีนในสมัยนั้น ตรงกับรัชสมัยของจักรพรรดิถังไท่จงแห่งราชวงศ์ถังโดยจักรพรรดิถังไท่จงทรงประกาศพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยเรื่องศาสนาสำหรับชาวคริสต์ในจีนและทรงมีพระราชโองการให้สร้างโบสถ์คริสต์แห่งแรกขึ้นในเมืองฉางอันในปี ค.ศ. 638 โดยคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนนี้ ชาวจีนจะรู้จักในชื่อว่าจิ้งเจี้ยว (景教) ต่อมาชุมชนคริสเตียนในจีนขยายตัวเป็นอย่างมาก

แท่นศิลาที่ขุดพบบันทึกเรื่องราวของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียน เริ่มต้นในรัชศกเจินกั๋วปีที่ 9 (ค.ศ. 635) โดยบันทึกคำสอนและการเผยแผ่คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในประเทศจีน ซึ่งในยุคบุกเบิกมีมิชชันนารีอโลเปินนำพระสูตรพระคัมภีร์ไบเบิลจากศาสนจักรตะวันออกมายังประเทศจีน จนกระทั่งในรัชศกเจินกั๋วปีที่ 12 (ค.ศ. 638) มีพระบรมราชานุญาตให้เผยแผ่คำสอนทั่วประเทศจีนได้ เพราะฉะนั้นคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนที่ปรากฏในประเทศจีนยุคนั้นประชาชนทั่วไปรู้จักในชื่อว่าจิ้งเจี้ยว แต่เอกสารบันทึกทางราชสำนักจะใช้คำว่าต้าฉินเจี้ยว (大秦教) (Hou, 2014: 47)

บนแท่นศิลายังบันทึกเหตุการณ์การเผยแผ่คำสอน พิธีการ พันธกิจ ในเวลานั้น การสร้างโบสถ์คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในหลายเมือง อาทิ เมืองหลวงฉางอัน เมืองลั่วหยาง เมืองอู่โจว เมืองหลิงอู่ เมืองกว่างโจวและเมืองหยางโจว เป็นต้น ครั้นในเวลาต่อมา

จักรพรรดิถังเกาจง (唐高宗) มีพระบรมราชานุญาตให้สร้างโบสถ์ทุกเมือง ในแทนศิลาหยงบันทีกอีกว่า ในรัชสมัยถังเต๋อจง (唐德宗) ทรงแต่งตั้งมิชชันนารีเนสโทเรียนคนหนึ่งชื่ออีซื่อ (伊斯) เป็นรองผู้บัญชาการทหารเขตภูมิภาค⁶ ช่วยเหลือแม่ทัพกัวจื่ออี้⁷ (郭子仪) ทำสงครามชายแดนทางตะวันตกเฉียงเหนือ และให้แปลพระสูตรพระคัมภีร์ไบเบิลที่หอเก็บคัมภีร์ในพระราชวัง พร้อมส่งสอนคนในเชื้อพระวงศ์ คำสั่งสอนเป็นประโยชน์ในวงกว้าง จักรพรรดิถังไถ่จงทรงมีรับสั่งให้ปฏิสังขรณ์โบสถ์คริสต์ศาสนาหนึ่งแห่งในเมืองฉางอัน พร้อมทรงมีพระบรมราชานุญาตให้วางพระบรมสาทิสลักษณ์ในโบสถ์แห่งนั้นอีกด้วย (Hou, 2014: 47)

ครั้นในช่วงแรกที่คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนเข้ามาเผยแผ่ในประเทศจีน ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมโดยไร้ทิศทาง แต่เริ่มต้นจากความสัมพันธ์ทางการทูตผ่านชนชั้นปกครองของทั้งสองจักรวรรดิในยุคนั้น ขั้นตอนการเผยแผ่ดำเนินขึ้นอย่างเป็นรูปแบบ โดย 3 ปีแรกของการเผยแผ่ มิชชันนารีโอโลเปนได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิถังไท่จง มอบเครื่องราชบรรณาการพร้อมพระสูตรพระเยซูของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียน พระองค์ทรงมีพระราชโองการให้มิชชันนารีโอโลเปนพำนักอยู่ที่หอเก็บพระสูตรในวังหลวงเพื่อแปลบทพระสูตรคำสอนตามพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิมบางตอนให้เป็นภาษาจีน และเผยแผ่สั่งสอนกลุ่มเชื้อพระวงศ์ในพระราชวัง จนกระทั่งจักรพรรดิและกลุ่มเชื้อพระวงศ์เข้าใจพระสูตรเป็นอย่างดี และสันนิษฐานว่าพระองค์ได้เข้ารับเชื่อตามหลักคำสอนของคริสต์ศาสนาแล้ว ด้วยความเจริญก้าวหน้าและการต้อนรับเป็นอย่างดีจากทั้งเชื้อพระวงศ์ กลุ่มขุนนาง รวมถึงสามัญชนในสมัยนั้น (Wang, 2021: 50)

มิชชันนารีโอโลเปน เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในประเทศจีนอย่างเป็นทางการ ในปี ค.ศ 635 ภายในระยะเวลา 3 ปี มิชชันนารีคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนได้เข้ามาประเทศจีนอย่างต่อเนื่อง มีจำนวนมากถึง 21 คน ในช่วงระยะเวลานั้นนอกจากจะดำเนินพันธกิจเผยแผ่ศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่หลักสำคัญของทุกคนแล้ว ยังได้แปลพระคัมภีร์คริสต์ศาสนา

⁶ เป็นชื่อเรียกตำแหน่ง 节度副使 เจี้ยตุ่ฟู่สือ คือรองผู้บัญชาการทหารเขตภูมิภาค มีหน้าที่ดูแลการทหารและต่อต้านข้าศึกตามแนวชายแดน ในสมัยราชวงศ์ถัง

⁷ แม่ทัพใหญ่ที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้นที่ปราบกบฏอันสือได้สำเร็จในปี ค.ศ 697 - 781 ทั้งนี้กบฏอันสือนี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อพระราชอำนาจของราชสำนักและความเจริญรุ่งเรืองที่เดินทางมาถึงจุดสูงสุดของราชวงศ์ถัง เพราะหลังจากปราบกบฏอันสือสำเร็จเกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบการคลังและการปกครอง สถานการณ์ตามแนวชายแดนเกิดการเปลี่ยนแปลง พระราชอำนาจและสภาพเศรษฐกิจไม่สามารถกลับมาเหมือนเดิมได้อีกเลย

เนสโทเรียนเป็นภาษาจีน ซึ่งมีหลักฐานบันทึกบนแท่นศิลาว่า “แปลพระคัมภีร์ที่หอพระสูตร ภูเขาวิสันหากันลิกซึ่งในพระราชวัง หลักคำสอนลิกซึ่ง ใช้งานได้จริง มีพระราชโองการให้ เผยแพร่ไปทุกเมือง” แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการแปลพระคัมภีร์ของโอลเปินเกิดขึ้นจริง แต่ ว่าพระคัมภีร์ฉบับแปลสูญหาย และคำสอนของคริสต์ศาสนาได้เข้าถึงเชื้อพระวงศ์และขุนนาง จนมีรับสั่งให้เผยแพร่ไปทั่วทุกเมือง

ส่วนพระคัมภีร์คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนฉบับแปล มีนักวิชาการสืบค้นจนสามารถพบหลักฐานทางวรรณกรรมที่สามารถนำมาเทียบเคียงได้ก็คือ บทสรรเสริญตรีเอกานุภาพ คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนแห่งจักรวรรดิโรมันตะวันออก (大秦景教三威蒙度讚-ตำฉินจิงเจี้ยวซานเวย^๘เหมิงตุ๋จัน) นักวิชาการจีนศึกษาชาวฝรั่งเศสชื่อ Paul Pelliot (1878-1945) พบห้องศิลาที่เมืองตุนหวงในปี ค.ศ. 1908 ฉบับจริงเก็บอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ลูฟวร์ ประเทศฝรั่งเศส ทั้งเล่มแบ่งออกเป็น 3 บรรพ ได้แก่ บทสรรเสริญ บทพระสูตร และ บทบันทึกพรรณนาข้อคิดเห็น ในส่วนบทบันทึกพรรณนาข้อคิดเห็น นักวิชาการพบว่าบุคคลที่แปลบทสรรเสริญตรีเอกานุภาพคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนแห่งจักรวรรดิโรมันตะวันออก ชื่อว่าอดัมและเป็นบุคคลคนเดียวกับชื่อที่บันทึกบนแท่นศิลาตำฉินจิงเจี้ยวหลิวลิ่งจิงกั๋วเปย ต่อมา มีนักวิชาการชื่ออู๋ฉีอู๋ (吳其昱) ได้เปรียบเทียบวรรณกรรมบทสรรเสริญตรีเอกานุภาพกับบทสรรเสริญพระเจ้าฉบับภาษาอังกฤษที่แปลมาจากภาษาซีรีแอก พบว่า วรรณกรรมทั้งสองฉบับนั้นมีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน หลังตรวจสอบอีกครั้งพบว่า บทสรรเสริญพระเจ้าภาษาซีรีแอกแปลมาจากบทสรรเสริญฉบับดั้งเดิมที่เป็นภาษากรีกชื่อว่า Greater Doxology และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับบทสรรเสริญ Gloria in Excelsis Deo ฉบับภาษาลาตินก็พบว่า เป็นฉบับเดียวกัน นักวิชาการชื่ออู๋ฉีอู๋ให้ความเห็นว่าบทสรรเสริญตรีเอกานุภาพฉบับภาษาจีนของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียน เป็นบทสรรเสริญฉบับแปล ภาษาจีนจากบทสรรเสริญถวายเกียรติแด่พระเจ้า Gloria in Excelsis Deo ฉบับภาษาลาติน เนื่องจากบทสรรเสริญถวายเกียรติแด่พระเจ้า เป็นบทสรรเสริญที่แสดงถึงความเคารพศรัทธาในคริสต์ศาสนา เริ่มแพร่หลายมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 2 บทเพลงสรรเสริญนี้ นำมาจากพระวจนะในพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาใหม่ บทพระกิตติคุณ

^๘ ตรีเอกานุภาพ คือทรงสภาพรวมเป็นสามพระภาค คือพระบิดา พระบุตร และพระวิญญาณบริสุทธิ์ รวมทั้งหมดนี้เป็นพระเจ้า ความจริงซ้อนนี้มีสอนไว้ในพระวจนะของพระเจ้าอย่างแจ่มแจ้งและเราสามารถรวบรวมเป็นหลักข้อเชื่อได้ดังนี้ “พระเจ้าเที่ยงแท้มีพระองค์เดียว และทรงมีสภาพเป็นสามพระภาค กล่าวคือ พระบิดา พระบุตรและพระวิญญาณบริสุทธิ์” (Horton, 1996: 4)

ลูกา 2: 14 “พระสิริจึงมีแต่พระเจ้าในที่สูงสุดส่วนบนแผ่นดินโลก สันติสุขจงมีท่ามกลางมนุษย์ทั้งหลายที่พระองค์โปรดปรานนั้น” (Wu, 1986: 3)

จากเนื้อหาข้างต้นเห็นได้ว่า บทสรรเสริญตรีเอกานุภาพคริสต์ศาสนานเนสโทเรียน แห่งจักรวรรดิโรมันตะวันออก ที่แปลมาจากบทสรรเสริญถวายเกียรติแด่พระเจ้าเป็นเจ้าภาษาซีรีแอก เป็นบทสรรเสริญฉบับสมบูรณ์ที่แปลเป็นภาษาจีน และยังเป็นแบบอย่างวรรณกรรมฉบับแปลพระคัมภีร์ไบเบิลที่เก่าแก่ โดยยังเก็บรักษามาจนถึงปัจจุบัน

2. บทบาททางสังคมและอิทธิพลของคริสต์ศาสนานเนสโทเรียน

มิชชันนารีอโปลเปิน ได้แปลหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า พระวจนะเยซู ตามพระราชโองการของจักรพรรดิถังไท่จง (唐太宗) ซึ่งได้บันทึกคำสอนของพระเยซูตามพระคัมภีร์ไบเบิลเป็นภาษาจีน แสดงให้เห็นว่า การแปลคำสอนที่เกี่ยวกับคริสต์ศาสนาได้เกิดขึ้นตั้งแต่มุขสมัยนั้นแล้ว บันทึกบนแท่นศิลายังกล่าวถึงบทบาทของมิชชันนารีอโปลเปิน ในบันทึกกล่าวว่า “จักรพรรดิมีความเลื่อมใสศรัทธา จนมีพระราชโองการให้สร้างโบสถ์ทุกแคว้นแคว้นของประเทศ และแต่งตั้งมิชชันนารีอโปลเปิน ดำรงตำแหน่งผู้นำลัทธิมหายาน⁹ ที่นำความสงบสุขให้แคว้นแคว้น”

ฉะนั้น เมื่อใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ประกอบกับหลักฐานอ้างอิงเชิงประจักษ์ ผู้วิจัยพบว่าตำแหน่งทางราชสำนักนี้ ส่งผลให้คริสต์ศาสนานเนสโทเรียนมีบทบาทสำคัญด้านการปกครองที่สัมพันธ์กับสังคมในยุคมุขสมัยนั้นจริง

---

⁹ ในบันทึกเขียนตำแหน่งนี้ว่า 镇国大法主 -เงินกั้วต้าฝาจู่ ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญทางราชสำนักที่กำกับดูแลโบสถ์คริสต์ศาสนานเนสโทเรียนที่กระจายอยู่ทั้งในเมืองหลวงและนอกเมือง อาจกล่าวได้ว่าเป็นเหมือนตำแหน่งพระสังฆราชในพระพุทธศาสนา ตำแหน่งนี้ เป็นประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยได้สืบค้นเอกสารที่เกี่ยวข้องและให้ความหมาย 镇国大法主 -เงินกั้วต้าฝาจู่ ดังนี้ คำว่า 镇国 -เงินกั้ว มีหลายความหมาย 1) ทำให้บ้านเมืองสงบสุขมีเสถียรภาพ 2) เป็นตำแหน่งขุนนางระดับสูงเริ่มใช้ในสมัยราชวงศ์ซ่ง และคำว่า 大法 -ต้าฝ่า มีหลายความหมาย 1) กฎหมายหลักของประเทศ 2) ระเบียบในราชสำนัก 3) ภาษาทางพุทธศาสนา หมายถึง ศาสนาพุทธมหายาน (Modern Chinese Dictionary version7, 2016: 240) และคำว่า 主 -จู ให้ความหมายว่า 1) เจ้าภาพที่รับรองแขกหรือ 2) เจ้าของท่าสรับใช้ในยุคมุขสมัยที่มีระบบทาส 3) ผู้นำหัวหน้า 4) สิทธิและอำนาจในสิ่งของนั้น ๆ สำคัญที่สุด 5) คำที่ใช้เรียกองค์พระผู้เป็นเจ้าของศิษยาภิบาลในคริสต์ศาสนา 6) สิ่งที่เกิดขึ้นจากภายในตนเอง (Modern Chinese Dictionary version7, 2016: 1709)

ถึงกระนั้น บทบาทของอโกลเปินและอับบราฮัม ในฐานะเป็นมิชชันนารีคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนไม่ได้มีเพียงการเผยแผ่บทพระคริสตธรรมคำสอนขององค์พระเยซูผ่านการแปลพระคัมภีร์ด้านเดียว ในยุคสมัยนั้นกลุ่มอาหรับเรืองอำนาจมากขึ้นเรื่อย ๆ สร้างความเดือดร้อนในแถบเอเชียกลาง และส่งผลกระทบต่อเส้นทางการค้าสายไหมตอนนั้น ทำให้การค้าขายระหว่างแคว้นถึงกับแคว้นต่าง ๆ แถบตะวันตกเสียหายอย่างหนัก จักรพรรดิถังไท่จง ทรงมีพระราชดำริเพิ่มแนวป้องกันตามแนวชายแดน เพื่อรักษาเสถียรภาพการค้าตามเส้นทางสายไหม ด้วยเหตุนี้มิชชันนารีอโกลเปินได้ยื่นมือเสนอแนวทางการช่วยเหลือ ด้านหนึ่งทำให้จักรพรรดิถังไท่จงทรงเข้าใจสถานการณ์ดินแดนแถบตะวันตกผ่านอโกลเปิน เพื่อให้พระองค์ทรงกำหนดนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ อีกด้านหนึ่งตามเส้นทางสายไหมมีนักบวช มิชชันนารีในคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนอาศัยอยู่จำนวนมาก กองทัพแคว้นถึงที่ปกป้องตามแนวชายแดนจำเป็นต้องอาศัยสามัญชนที่อาศัยตามพื้นที่แถบนั้นคอยช่วยเหลือ ดังนั้นอโกลเปินในฐานะมิชชันนารีคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนอาศัยข้อได้เปรียบที่เคยแปลพระคัมภีร์เป็นภาษาจีนจึงรับหน้าที่เป็นผู้ติดต่อสื่อสาร สร้างคุณูปการด้านการเมืองและเศรษฐกิจการค้าต่อราชวงศ์ถัง ดังที่กล่าวมาสามารถสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองการปกครองที่มีต่อประเทศจีนอย่างเห็นได้ชัดช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ต่อมาในราชวงศ์อูโจว (武周) ภายใต้การปกครองของจักรพรรดินีบูเช็คเทียน คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนเข้าสู่การทำลายครั้งสำคัญ เนื่องจากจักรพรรดินีบูเช็คเทียนศรัทธาในพุทธศาสนาและถือว่าเป็นยุคที่พุทธศาสนาในจีนเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ช่วงระยะเวลานี้ต้องอธิบายไปพร้อมกับเหตุการณ์สงครามปกป้องพื้นที่ตามแนวชายแดน

ราชวงศ์อูโจว รัชชกฉิ่งโช่ว (长寿) ปีที่ 2 (ค.ศ. 693) สาเหตุเกิดขึ้นมาจากจักรพรรดินีทรงมุ่งเน้นสร้างความมั่นคงในราชสำนัก จึงผ่อนคลายกองกำลังทหารตามแนวชายแดน ส่งผลให้แคว้นตามแนวชายแดนสี่แคว้น ได้แก่ ชนเผ่าทิเบต ชนเผ่าเติร์กตะวันตก ชนเผ่าเติร์กตะวันออกและชนกลุ่มน้อยทางตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทั้งสี่แคว้นร่วมมือกันเคลื่อนกองทัพบุกเข้ามาประชิดชายแดนแคว้นถึง เหตุการณ์นี้แคว้นต่าง ๆ โดยรอบต่างให้ความสนใจอย่างมาก จักรพรรดินีบูเช็คเทียน ทรงมีพระราชโองการตอบโต้กลับขึ้นเด็ดขาดส่งแม่ทัพใหญ่หวังเจี๋ยเจี๋ย (王孝杰) ทำสงครามกับชนเผ่าทิเบตและชนเผ่าเติร์กตะวันตก และส่งแม่ทัพใหญ่หลี่ตั่วจิว (李多祚) ทำสงครามกับชนเผ่าเติร์กตะวันออกและชนกลุ่มน้อยทางตะวันออกเฉียงเหนือ กำลังทหารแคว้นถึงเกรียงไกรและแข็งแกร่งมาก ในเดือนที่ 2 ปี

ถัดมา (ค.ศ. 694) สามารถปราบทั้งสี่แคว้นสำเร็จ ชาวซี่ยชนะครั้งยิ่งใหญ่แพร่สะพัดไปทั่วทุกแคว้นผ่านพ่อค้าวานิช มิซซันนารี ทูตต่างแคว้น ส่งผลให้พระราชอำนาจของจักรพรรดินีบูเซ็กเทียนในตอนนั้นโด่งดังและนำเกรงขาม

ครั้นในเดือน 8 ปีเดียวกันมิซซันนารีอับบราฮัม¹⁰ ซึ่งดำรงตำแหน่งมุขนายกคริสตศาสนาเนสโทเรียนในตอนนั้น ถู้ออกสาจากเหตุการณ์ดังกล่าวผลักดันให้แคว้นพันธมิตรต่าง ๆ เสนอความคิดเห็นในการสร้างเสาหลักเทียนชู (天枢) ซึ่งเป็นเสาอนุสาวรีย์ชัยชิ้นแรกของโลก สูง 45.87 เมตร เส้นรอบวง 3.6 เมตร เพื่อยกย่องสรรเสริญพระราชอำนาจจากนั้นอู่ซานซือ (武三思) ซึ่งเป็นพระภคิยานุเคราะห์และเป็นอัศวินมหาเสนาบดีในราชวงศ์อู่โจวตอนนั้นกราบทูลขอให้จักรพรรดินีบูเซ็กเทียน ทรงอนุญาตให้สร้างเสาหลักเทียนชู จนกระทั่งดำเนินการสร้างแล้วเสร็จในเดือนที่ 4 ปี ค.ศ. 695 เดือนที่ 4 องค์จักรพรรดินีบูเซ็กเทียนทรงตั้งชื่อว่าเสาหลักอนุสาวรีย์ต้าโจววันกั๋วซงเต๋อเทียนชู (大周万国颂德天枢) ตามที่ระบุในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เสาหลักเทียนชูนี้สร้างขึ้นจากคำริของอับบราฮัมและแคว้นต่าง ๆ ทางตะวันตกร่วมกันสมทบทุน ออกแบบโดยเหมาฝัวหลัว (毛婆罗) จากจักรวรรดิฉู่ปุ่นในตอนนั้น และแกะสลักโดยช่างแกะสลักชื่อเกาจูโหย่ว (高足西)

เสาหลักเทียนชูคือสิ่งปลูกสร้างตามประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่เรื่องอำนาจในราชวงศ์อู่โจวของจักรพรรดินีบูเซ็กเทียน และภาพเหตุการณ์การเดินทางมาร่วมงานพระราชพิธีเปิดของทูตานุทูตในครั้งนั้นสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลทางการเมืองการปกครอง ทางเศรษฐกิจ และทางวัฒนธรรมของราชสำนักถังในสมัยนั้น จากบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์นี้ แสดงให้เห็นชัดถึงบทบาททางการเมืองที่สำคัญของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในยุคสมัยนั้นอีกด้วย

ครั้นมาถึงรัชสมัยจักรพรรดิถังเสียนจง (唐玄宗) รัชศกเทียนเป่า (天宝) ปีที่ 14 (ค.ศ. 755) ได้เกิดเหตุการณ์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถังคือกบฏอันลือ เวลานั้นคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนเข้ามาเผยแผ่ในประเทศจีนเป็นเวลากว่า 120 ปี คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนตอนนั้นอยู่ภายใต้ศาสนจักรของจักรวรรดิซาชานีเยน ในเวลานั้นเกิดจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนและพวกเขาเลือกแสดงจุดยืนอยู่ข้างราชสำนักเพื่อปกป้องเสถียรภาพของราชสำนักถัง เหตุการณ์กบฏอันลือครั้งนี้มีขุนนางคนสำคัญชื่อว่ากั๋วจื่ออี สร้างผลงานปราบปรามและกวาดล้างกลุ่มกบฏจนราบคาบ ช่วงที่ปราบปราม

¹⁰ อับบราฮัม Abraham (阿罗憾) -อาหลัวฮั่น มีชีวิตอยู่ระหว่างปี ค.ศ. 616 – 710 ตามหลักฐานเป็นเชื้อพระวงศ์เปอร์เซีย จักรวรรดิซาชานีเยน

กลุ่มกบฏ คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนได้แสดงบทบาทครั้งสำคัญ ตามบันทึกบนแท่นศิลาเขียนถึง มิซันนารีคริสตศาสนาเนสโทเรียนสวมชุดขาวชื่อว่า อีซื่อ¹¹ โดยบันทึกว่า “ทรงมีพระราชโองการแต่งตั้งให้เฟินหยังจวินหวังกัวจื่ออี (汾阳郡王郭子仪) ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองทัพใหญ่เมืองซัวฟิง (朔方) และประโยคบนแท่นศิลาที่เขียนว่า “เป็นลูกน้องของกัวจื่ออี และเป็นหูเป็นตาให้กับทางการทหาร จนได้รับปูนบำเหน็จจิ๋วจิวม่วง แต่ไม่นำไปใช้ในเรื่องส่วนตัว”

ประโยคด้านบนแสดงให้เห็นว่ามีซันนารีคริสตศาสนาเนสโทเรียนอาศัยสถานะพิเศษของตนเองที่ช่วยเป็นหูเป็นตาให้กับทหารของราชสำนักเป็นข้อได้เปรียบ แม้ในประวัติศาสตร์ไม่มีบันทึกชัดเจนว่ามีซันนารีดังกล่าวได้สร้างคุณประโยชน์ด้านใดให้ทางการทหาร แต่หลังปราบกลุ่มกบฏสำเร็จ จักรพรรดิถังเสวียนจงทรงแต่งตั้งมิซันนารีคริสตศาสนาเนสโทเรียนอีซื่อให้ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารเขตภูมิภาคและขุนนางชั้นสาม¹² อีกทั้งยังพระราชทานจิ๋วจิวม่วงให้อีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การปราบกบฏครั้งนี้มิซันนารีผู้นี้ได้สร้างผลงานอย่างใหญ่หลวง

บทบาทของมิซันนารีคริสตศาสนาเนสโทเรียนอีซื่อ ยังปรากฏในบันทึกในแท่นศิลาอีกว่า “มิซันนารีอีซื่อมาจากเมืองราชคฤห์¹³ เขาใช้สินทรัพย์ที่ได้รับพระราชทานจากราชสำนัก ทำนุบำรุงโบสถ์คริสต์ศาสนาแห่งหนึ่งในเมืองฉิงอานให้ยิ่งใหญ่สวยงาม เขาไม่

¹¹ แท่นศิลามีบันทึกไว้ว่า มิซันนารีอีซื่อ 伊斯 มาจากเมืองราชคฤห์ (เมืองหลวงของแคว้นมคธสมัยพุทธกาล) ด้านล่างสุดของแท่นศิลามีการสลักภาษาซีรีแอค ใจความว่า “ปีค.ศ. 781 ผู้สร้างแท่นศิลานี้คือพระสังฆราชชื่อ Yazd-bozid ที่อยู่เมืองฉิงอาน เป็นบุตรของ Balkh ชาวTahuristan” นักวิชาการฝั่งตะวันตกให้ความเห็นว่าชื่อ (Yazd-bozid) ที่สลักบนแผ่นศิลา ก็คือมิซันนารีคริสตศาสนาเนสโทเรียนที่ชื่ออีซื่อ 伊斯 ที่สลักบนแท่นศิลา (Peter, 1999: 203)

¹² 殿中監 (เตี้ยนจงเจียน) เป็นตำแหน่งขุนนาง เริ่มใช้ตั้งแต่สมัยสามก๊กถึงราชวงศ์ถังซ่ง เป็นขุนนางชั้นสาม เป็นผู้บังคับบัญชาดูแลเครื่องใช้สอย เครื่องเสวยในวังหลวง บังคับบัญชากองโอสถ กองอาภรณ์ กองเสวย เป็นต้น

¹³ เมืองราชคฤห์ เป็นชื่อเมืองหลวงของแคว้นมคธสมัยพุทธกาล ตามบันทึกบนแท่นศิลา บอกสถานที่ต้นทางการมาของมิซันนารีคริสตศาสนาเนสโทเรียนชื่ออีซื่อและจากข้อมูลบนแท่นศิลานี้สันนิษฐานโดยมีหลักฐานระบุว่าสมัยพระเจ้าพิมพิสารนั้น เมืองราชคฤห์เจริญรุ่งเรืองจนเป็นเมืองสำคัญ ในฐานะศูนย์กลางการค้าและที่อยู่อาศัยของนักบวชเจ้าลัทธินโยใหญ่ (Dutt, 1941) สอดคล้องกับหลักฐานจากคัมภีร์ฝ่ายศาสนาเซนซึ่งระบุว่าเมืองราชคฤห์เป็นมหานครที่ร่ำรวย สนุกสนาน และครื้นเครงตลอดกาล (Bimala, 1946)

เพียงทำนุบำรุงสิ่งปลูกสร้างโบสถ์วิหาร แต่ยังมีมุ่งดำเนินพันธกิจในฐานะของมิชชันนารีในคริสต์ศาสนานเนสโทเรียน จัดพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์หลังชีวิต (灵修) ซึ่งเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ทางพระวิญญาณบริสุทธิ์ขึ้นทุกปี ทั้งยังถ่ายทอดพระวจนะคำสอนของพระเจ้าตามพระคัมภีร์ ส่งเสริมศิษย์ให้เข้ารับเชื่อในองค์พระผู้เป็นเจ้า ส่งผลให้คริสต์ศาสนานเนสโทเรียนมีชื่อเสียงโด่งดัง ไม่เพียงเท่านั้นบันทึกยังเขียนอีกว่า ความศรัทธาของมิชชันนารีอื้ออึงไม่ได้มีเพียงสั่งสอนถ่ายทอดพระวจนะขององค์พระผู้เป็นเจ้าให้กับศิษย์ผู้รับเชื่อเท่านั้น เขายังดำเนินพันธกิจของพระเจ้าด้านต่าง ๆ อีกด้วย เช่น พันธกิจการกุศลช่วยเหลือคนยากจนภายในเมืองฉงอัน แจกจ่ายเสื้อผ้าและอาหาร ให้คนยากจนไร้บ้าน ช่วยเหลือศพไร้ญาติ อีกทั้งยังมีความรู้ทางการแพทย์ ช่วยรักษาคนป่วยให้หายจำนวนมาก” ข้อความดังกล่าวเป็นพันธกิจด้านการกุศล บันทึกถึงบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของคริสต์ศาสนานเนสโทเรียนผ่านมิชชันนารีอื้ออึง

เมื่อเทียบเคียงความหมายตามเอกสารทั้งหมดที่สืบค้น ทำให้เกิดประเด็นคำถามว่า หากคริสต์ศาสนานเนสโทเรียนได้เคยเผยแพร่เข้าไปในดินแดนพุทธกาลแล้ว บทบาทและการปรากฏของคริสต์ศาสนานเนสโทเรียนในอินเดียสมัยพุทธกาลมีขึ้นตามหลักฐานนี้หรือไม่ จึงมีพื้นที่ให้ค้นคว้าโดยสามารถเริ่มเทียบเคียงจากบันทึกบนแท่นศิลานี้

เมื่อค้นคว้าเทียบเคียงตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าคริสต์ศาสนาได้เข้ามา มีพัฒนาการและบทบาททางสังคมในหลายด้านตั้งแต่ศตวรรษที่ 3 เป็นต้นมา ผ่านพ่อค้า นักเดินทาง คนเร่ร่อน มิชชันนารี ตามเส้นทางสายไหม จนกระทั่งถึงรัชศกเจินกัวน ปีที่ 9 (ค.ศ. 635) คริสต์ศาสนานเนสโทเรียนได้เข้ามาเผยแพร่ยังประเทศจีนอย่างเป็นทางการ ถือได้ว่าคริสต์ศาสนานเนสโทเรียนเจริญรุ่งเรืองอย่างที่สุดยุคสมัยหนึ่งก็ว่าได้

ครั้นมาถึงรัชสมัยของจักรพรรดิถังอู่จง รัชศกฮู่ซัง ปี ค.ศ. 845 พระองค์ได้ทำให้เกิดเหตุการณ์การข่มเหงต่อต้านชาวพุทธครั้งใหญ่ในจีน ด้วยเหตุผลทางการเงินและสาเหตุอื่น เพื่อขจัดศาสนาพุทธ และศาสนาต่างชาติ ส่งผลให้คริสต์ศาสนานเนสโทเรียนซึ่งเข้ามาเผยแพร่ในประเทศจีนได้ 210 ปีพลอยได้รับผลกระทบตามไปด้วย

ในตอนนั้นนักพรตลัทธิเต๋าคนหนึ่งชื่อเจ้ากู่เจิน (赵归真) ได้เสนอแนวคิดให้กวาดล้างศาสนาพุทธ จนกระทั่งในรัชศกฮู่ซัง ปีที่ 5 ปี ค.ศ. 845 จักรพรรดิถังอู่จง มีพระราชโองการ ทำลายวัด วิหารศาสนาพุทธทั่วประเทศ และขับไล่พระสงฆ์ ซึ่งในครั้งนี้คริสต์ศาสนานเนสโทเรียนที่เผยแพร่มากกว่า 210 ปี เป็นอันต้องหยุดชะงักในเหตุการณ์นี้ มีบันทึกอยู่ในเอกสารบันทึกโบราณถึงฮู่เย่า (唐會要) ที่เขียนขึ้นโดยหวังฝู (王溥)

อัครมหาเสนาบดีในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือมีความว่า “มีคำสั่งให้ขับไล่มิชชันนารีคริสต์ศาสนาเนสโตรีเยน 3,000 กว่าคนออกจากเมือง”

เพราะฉะนั้น การข่มเหงกวาดล้างศาสนาต่างชาติครั้งนี้ไม่ใช่เพียงแค่ชาวพุทธจะถูกระทำอยู่ศาสนาเดียว ศาสนาอื่นก็ถูกข่มเหงด้วยเช่นกัน คริสต์ศาสนาเนสโตรีเยนซึ่งกำลังเติบโตเป็นอย่างดีในจีนจึงเข้าสู่ภาวะหยุดชะงักอยู่ระยะหนึ่ง

แม้คริสต์ศาสนาเนสโตรีเยนจะเสื่อมลงในปลายราชวงศ์ถังจนอยู่ในสภาวะสงบนิ่งในสมัยราชวงศ์ซ่ง แต่ในยุคสมัยราชวงศ์ซ่ง ผู้วิจัยพบว่าคริสต์ศาสนาเนสโตรีเยนยังทำกิจกรรมเคลื่อนไหวพันธกิจขององค์พระผู้เป็นเจ้าตามความเชื่อของพวกเขาที่เมืองเกาซิง (高昌¹⁴) จนกระทั่งถึงราชวงศ์หยวนคริสต์ศาสนาเนสโตรีเยนกลับมามีบทบาทอีกครั้ง (Si, 2019: 320) ถึงอย่างไรก็ตามการเสื่อมถอยของคริสต์ศาสนาเนสโตรีเยนไม่ได้ทำให้ความเชื่อและความศรัทธาของประชาชนในยุคสมัยราชวงศ์ถังที่สร้างขึ้นมาสองร้อยกว่าปีที่รุ่งเรืองและได้รับการต้อนรับจากเชื้อพระวงศ์จนเชื่อได้ว่าเป็นศาสนาสำคัญ รวมถึงการสร้างโบสถ์วิหารจำนวนมากและบทบาทมิชชันนารี ศิษยาภิบาลที่เผยแผ่ศาสนาออกไปหลายเมืองในยุคหนึ่ง ทั้งหมดนี้ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชิงประจักษ์ที่บ้านทีกเป็นลายลักษณ์อักษรบนแท่นศิลาคริสต์ศาสนาเนสโตรีเยน

อภิปรายผลการวิจัย

ในยุครุ่งเรืองของจักรวรรดิโรมันตะวันออก ศาสนาที่มีบทบาทสำคัญและเป็นตัวขับเคลื่อนกระแสความศรัทธาของชาวเมืองโรมันตะวันออกก็คือ คริสต์ศาสนาเนสโตรีเยนหรือศาสนจักรตะวันออก ซึ่งสอดคล้องกับ Bakers (2021: 14) และ Thavaraputt (2017: 27) ที่ได้กล่าวว่า กลุ่มเนสโตรีเยนคือกลุ่มชาวคริสต์ที่มีถิ่นฐานในตะวันออกกลางและมีบทบาทสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของคริสต์ศาสนาในช่วงศตวรรษที่ 4-8 คนกลุ่มนี้ได้มีปฏิสัมพันธ์ทั้งกับจักรวรรดิโรมัน จักรวรรดิซาซาเนียน และจักรวรรดิอิสลาม และสามารถสถาปนาศรีตจักรแห่งตะวันออก

จนกระทั่งทางจักรวรรดิโรมันตะวันออกได้ส่งพระสังฆราชชื่ออโปลเปนเดินทางมายังประเทศจีนซึ่งตรงกับรัชศกถังไท่จง ตามหลักฐานที่มีทำให้เห็นว่าสังคมในยุคนั้นมีศาสนานี้อยู่จริงและชาวจีนทุกคนชั้นยอมรับด้วยใจเปิดกว้าง รับเอาศาสนาและความเชื่อของชาติอื่น ผ่านพื้นฐานความคิดเดิมที่มีลัทธิขงจื้อกับลัทธิเต๋าเป็นแก่นแกน สอดคล้องกับ

¹⁴ เป็นเมืองแห่งหนึ่งในเขตปกครองตนเองซินเจียงอุยกูร์ในปัจจุบันของประเทศจีน

Ting (2561: 16) ที่กล่าวว่า สภาพสังคมราชวงศ์ถึงตอนต้นมีการเปิดกว้างมากขึ้นในหลายด้าน และยังเปิดกว้างยอมรับคนทุกชนชั้นที่เป็นผู้ที่มีความสามารถ ไม่ว่าจะประชาชนชาวฮั่นหรือประชาชนที่มาจากชนเผ่าต่าง ๆ รวมถึงศาสนาและความเชื่อจากต่างชาติ ผ่านเส้นทางสายไหมอีกด้วย และยังสอดคล้องกับ Xi (1995: 118) ที่กล่าวถึงเส้นทางสายไหม ที่เป็นเส้นทางทางบกที่เชื่อมโยงประเทศจีนกับเอเชียกลาง เอเชียตะวันตก เอเชียใต้ ทวีปยุโรปและทวีปแอฟริกาเหนือ เส้นทางนี้สามารถไปสู่อินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย ซึ่งเส้นทางสายไหมนี้เป็นทั้งเส้นทางเศรษฐกิจการค้าสำคัญ เป็นเส้นทางการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในสมัยนั้น

ด้วยเหตุนี้ คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนได้เดินทางเข้ามาเผยแพร่ตามเส้นทางสายไหม ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติที่ขุดพบและรอให้นักโบราณคดีขุดค้นอีกจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับ Hou (2014: 47) ที่กล่าวไว้ว่า มินักโบราณคดีได้ขุดพบหลักฐานชิ้นสำคัญตามประวัติศาสตร์ ที่เมืองซีอานในสมัยราชวงศ์หมิง รัชศกเทียนฉีปีที่ 3-5 (ค.ศ. 1623-1625) มีชื่อว่า ตำฉินจิ้งเจียวหลิวลิ่งจิงกั๋วเป่ย หรือแท่นศิลาคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนแห่งจักรวรรดิโรมันตะวันออก แท่นศิลาชิ้นนี้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งชี้ถึงการปรากฏตัวของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในจีนชิ้นสำคัญ

ถึงกระนั้นกระแสการเคลื่อนที่ทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะ คริสต์ศาสนาเข้ามายังภูมิภาคตะวันออกรวมไปถึงประเทศจีนนั้น มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์รวมถึงหลักฐานเทียบเคียงให้เห็นชัดเจนอยู่หลายชิ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Zhao (2020: 6) ที่กล่าวไว้ว่า ในศตวรรษที่ 3-4 พบหลักฐานเทียบเคียงชิ้นหนึ่งคือ คัมภีร์ลัทธิเต๋า ไทซิงจินเย่เสินตันจิง บรรพสุดท้าย ในบทนำของเป่าผู่จื่อ มีบันทึกว่าความเชื่อคริสตศาสนายุคโรมันในอดีตกาลได้เข้ามามีบทบาทในสังคมของชาวจีนบ้างแล้ว และต่อมาในศตวรรษที่ 5-6 ช่วงรัชสมัยเป่ย์เว่ย์ เมืองลั่วหยางได้ปรากฏมิชชันนารีคริสต์ศาสนาแล้ว ตามบันทึกในคัมภีร์ลั่วหยางสังฆารามรำลึก เพราะฉะนั้นการเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในประเทศจีนได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 3 แล้วผ่านคำสอนของมิชชันนารี พ่อค้า นักเดินทาง ตามเส้นทางสายไหมในเวลานั้น อีกทั้งเพื่อเน้นย้ำถึงบทบาทคริสต์ศาสนาในความคิดของชาวจีนเวลานั้นสามารถเทียบเคียงเนื้อหาในบันทึกของจีนและบันทึกในพระคัมภีร์ไบเบิล ซึ่งมีเนื้อหาที่ใกล้เคียงกันมาก บ่งชี้ให้เห็นว่าการเข้ามาของคริสต์ศาสนาได้หยั่งรากถึงแนวคิดของประชาชนผ่านบันทึกประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจีน ซึ่งสอดคล้องกับ Yang and Zhang (2020: 104) ได้กล่าวถึง บันทึกในสมัยเว่ย์จิ้นราชวงศ์เหนือใต้ รัชสมัยจักรพรรดิเหลียง

หยวนตี้เซียวอวี่ (ค.ศ. 552-554) คัมภีร์จินโหลวจื่อ บรรพที่ 6 บันทึกบทความทั่วไปตอนที่ 13 มีนิทานสุภาสิตเรื่องเศรษฐีชื้ออแกะกับพระคัมภีร์ไบเบิลพันธสัญญาเดิมบทพระธรรม 2 ซามูเอล บทที่ 12: 1-4 “เรื่องนาอันกล่าวโทษดาวิด” ซึ่งเนื้อหาของทั้งสองเรื่องนี้มีความสอดคล้องเกี่ยวข้องกันอย่างเห็นได้ชัด

อนึ่ง เมื่อกล่าวถึงบทบาทสำคัญของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในสมัยราชวงศ์ถัง บนแท่นศิลา ต้าฉินจิ้งเจี้ยวพลิวสิงจกั้วเปย หรือแท่นศิลาคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนแห่งจักรวรรดิโรมันตะวันออก มีเขียนบันทึกไว้มากมาย ทั้งบทบาททางการทหาร บทบาททางด้านสังคมสงเคราะห์ และบทบาททางการปกครอง ทำให้เห็นได้ชัดว่า สังคมในสมัยราชวงศ์ถังมีคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนอยู่จริง คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนในเวลานั้นมีความสำคัญ ในการส่งเสริมและสนับสนุนราชสำนักถึงเกือบทุกด้าน และถือได้ว่าเป็นส่วนเล็กน้อยหนึ่งที่ช่วยพัฒนาสังคมจีน ซึ่งสอดคล้องกับ บันทึกในแท่นศิลาที่เขียนถึงมิชชันนารีเนสโทเรียนช่วยเหลือแม่ทัพกวาดล้างกลุ่มกบฏอันสื่อ เขียนถึงมิชชันนารีเนสโทเรียนที่เปิดโรงงานช่วยเหลือชาวบ้านแจกจ่ายอาหารและเครื่องนุ่งห่ม และเขียนถึงการเข้ารับตำแหน่งขุนนางในราชสำนักของมิชชันนารีเนสโทเรียนอีกด้วย

สรุป

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบตอกย้ำให้เห็นว่าการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในประเทศจีนมีมาตั้งแต่สมัยโบราณทั้งในรูปแบบคำสอนที่สอดแทรกเข้ากับนิทานสุภาสิตเข้ามาในรูปแบบคำสอนแสดงความหมายของลัทธิเต๋า และหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันการเข้ามาเผยแผ่อย่างเป็นทางการ จนถึงช่วงหยุดชะงักในปลายราชวงศ์ถัง

ทั้งนี้ พัฒนาการและบทบาทคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนเข้ามาเผยแผ่ในประเทศจีนอย่างเป็นทางการ บทบาทที่สำคัญของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนคือการมีส่วนร่วมช่วยสร้างเสถียรภาพ ความมั่นคง ความเจริญรุ่งเรืองในประเทศจีนดังมีบันทึกการมีส่วนร่วมช่วยเหลือในเหตุการณ์กบฏอันสื่อ บทบาททางสังคมสังเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านผู้ยากไร้ ซึ่งเป็นพันธกิจที่เป็นรูปธรรมดังที่แสดงให้เห็นตามบันทึกในแท่นศิลาคริสต์ศาสนาเนสโทเรียน และบทบาทในการสร้างชื่อเสียงให้ราชวงศ์ถังโด่งดังไปไกลถึงดินแดนทางตะวันตก จากเหตุการณ์การสร้างเสาหลักเทียนชู่ ยังผลให้เชื้อพระวงศ์ ขนชั้นปกครองยอมรับและศรัทธาในคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนอย่างเห็นได้ชัด รวมถึงร่องรอยกิจกรรมการแปลพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิมบางส่วนเป็นภาษาจีนอย่างเป็นทางการปรากฏตั้งแต่ต้นราชวงศ์ถัง

และพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถเทียบเคียงได้ว่ากิจกรรมการแปลพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิมได้ปรากฏตั้งแต่ยุคราชวงศ์จิ้นตะวันออกอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ เมื่อพัฒนาการและบทบาทการเคลื่อนที่ทางสังคมด้านความเชื่อความศรัทธาตามหลักความเชื่อทางคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนได้เข้าถึงจิตใจของประชาชนในยุคสมัยนั้นผ่านกิจกรรมความสัมพันธ์ทางสังคม อีกทั้งปรากฏหลักฐานยืนยันได้ว่าเป็นการหยั่งรากหลอมรวมเข้ากันเป็นพหุวัฒนธรรมในทุกชนชั้น สังคมเปิดกว้าง ประชาชนเข้าถึงหลักคำสอนได้ง่าย เพราะฉะนั้นหลักคำสอนที่เกิดขึ้นและเผยแพร่ต่อกันมาอย่างมามีเค้าร่างที่คล้ายคลึงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้แต่ลัทธิความเชื่อขงจื๊อก็ดี ลัทธิเต๋าของเหลาจื๊อก็ดี เพราะสังคมในยุคนั้นผู้วิจัยเห็นว่าประชาชนได้หลอมรวมคำสอนเป็นพหุวัฒนธรรมไปบนหลักคำสอนของแต่ละยุคสมัยไปแล้ว ดังนั้นด้านสังคมพลวัต ศาสนาแต่ละศาสนาที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศจีนทุกยุคสมัยไม่ได้สูญสลายหายไป ทว่าได้ฝังอยู่ในความคิดของประชาชนแล้วและถ่ายทอดออกมาในรูปแบบการดำรงชีวิตในยุคสมัยนั้น ๆ ส่งผลให้คริสต์ศาสนาเนสโทเรียนได้หลอมรวมเข้ากับพหุวัฒนธรรมในยุคสมัยนั้นและเป็นที่ยอมรับในสังคมทุกชนชั้น ซึ่งถือได้ว่าพัฒนาการและบทบาทของคริสต์ศาสนาเนสโทเรียนได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในพัฒนาการสังคมจีน

References

- Bakers M. (2021), **History and Evolution of Christianity: 1st Century**. Cambridge Stanford Books.
- Bimala C. L. (1946). **The Magadhas in Ancient India**. London: The Royal Asiatic Society Press.
- Dutt N. (1941). **Early Monastic Buddhism vol. 1**. Calcutta: Calcutta Oriental Press Ltd.
- Horton. W. H (1996). **The Trinitarian Concept of God**. [in Thai]. Bangkok: Division of Christian Bibliography, Charoentham Printing House.
- Hou L. X. (2014). **Research on Stele Inscriptions in Tang Dynasty**. [in Chinese] Doctoral Dissertation. Shaanxi Normal University.
- Ludovico di Varthema. (1863). **The Travel of Ludovico di Varthema**, p. 212-213. London: Hakluyt society Press.

- Peter H F. (1999). **The expansion of the Christian Church of Persia to China during the Tang Dynasty [M]**. p. 203. Xi'an: Sanqin Publishing House.
- Si M. L. (2019). **General History of China** [in Chinese]. Beijing: Qunyan Press.
- Srisomthawin B. (2016). Examining the Two Versions of The Judgment's Chinese Translation: A Comparative Study [in Thai]. **Chinese Studies Journal Kasetsart University**, 9 (2), 91-183.
- Thavaraputt S. (2017). The Church of the East and the Preservation of Western Intellect. [in Thai]. **Journal of Letters Chulalongkorn University**, 46 (1), 27-57.
- Ting He. (2018). **Status and roles of women in the early Tang Dynasty (AD 618-754)**. [in Thai]. Master of Arts Program in History. Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University.
- Wang L. P. (2021). A Preliminary Study on the Sinicization of Nestorianism in Tang Dynasty [in Chinese]. **China Academic Journal Electronic Publishing House**. 11, 49-52.
- Wu Q. (1986). Study of the Psalm of the Trinity of Christianity Nestorian [J] [in Chinese]. "**Central**" **Journal of Institute of History and Linguistics**, 3.
- Xi X. (1995). Land Silk Road and Han-Tang Dynasties' Border Trade. [in Chinese]. **Journal of Zhengzhou University (Philosophy and Social Sciences Edition)**. 2, 117-120.
- Yang X. H & Zhang Z. (2020). Research on Translation and Influence of Nestorian Bible Literature in Tang Dynasty. [in Chinese]. **Journal of Changchun Normal University**. 36 (11), 103-108.
- You L. Feng. (2020). **A Short History of Chinese Philosophy** [in Chinese]. Beijing: Publishing House of China.

- Zhao L. Y. (2020). The Concept of Extra Territorialism in Early Period of Taoism from "TaiqingJinyeShendanjing". [in Chinese]. **China Academic Journal Electronic Publishing House**. 5, 4-7.
doi: 10.19420 /j. cnki .10069593.
- Zhongguo shehui kexue yuyan yanjiusuo cidian bianjishu. (2016). Xiandai hanyu cidian (di 7 ban) [Modern Chinese Dictionary (7th Edition)]. Beijing: The Commercial Press.

ภาพยนตร์คนยาก: การสร้างพื้นที่สื่อสารกับคนไร้บ้าน Homeless Filmmakers: Creating a Forum for Homeless Messages

องอาจ หาญชนะวงษ์¹

Ongart Hanchanawong

Received: April 21, 2023/ Revised: December 20, 2023/ Accepted: December 25, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการผลิตสื่อร่วมกับคนไร้บ้านในเมืองที่มียุทธศาสตร์ขับเคลื่อนสู่การเป็นสมาร์ทซิตี้ เพื่อถ่ายทอดมุมมองของคนไร้บ้านในรูปแบบภาพยนตร์และนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับคนเมือง โดยผู้วิจัยใช้แนวทางว่าด้วยความคิดทางการเมืองเรื่องความเสมอภาคของ ฌาคส์ ร็องซีแยร์ (Jacques Rancière) ในการให้อำนาจผลิตสื่อแก่ผู้ที่ไม่มียุทธศาสตร์ในการออกเสียง ผ่านการจัดอบรมการถ่ายวิดีโอให้กับคนไร้บ้านเพื่อคัดเลือก 12 คนไร้บ้าน ในการบันทึกภาพเทศบาลเมืองขอนแก่นในมุมมองตนเอง จากนั้นจึงรวบรวมวิดีโอมาทำการลำดับภาพเป็นภาพยนตร์ความยาว 60 นาที ก่อนจัดฉายในที่สาธารณะเพื่อเปิดพื้นที่ให้มีการสนทนาและแสดงความคิดเห็น

ผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การผลิตสื่อของคนไร้บ้าน และการสร้างพื้นที่สื่อสารกับคนเมือง โดยส่วนที่ 1 การผลิตสื่อของคนไร้บ้าน แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ทำเพื่อความสนุก กล่าวคือ อุปกรณ์บันทึกภาพเคลื่อนไหวเป็นสิ่งที่เข้าถึงยาก จึงเป็นกิจกรรมที่มีความแปลกใหม่สำหรับคนไร้บ้าน กรณีนี้มีข้อจำกัดในการปฏิบัติงานที่ต้องมีความไม่ซับซ้อน เช่น การฝึกตั้งกล้องนั่งไว้บนพื้นหรือกำแพง ซึ่งภาพที่ได้จะมีมุมมองที่หลากหลายประเภทต่อมาคือทำเพราะมีค่าจ้าง กรณีนี้ภาพที่ได้จะมีจำนวนน้อยและมีมุมมองที่ซ้ำ เนื่องจากบันทึกอย่างเร่งรีบในรัศมีที่อยู่ใกล้ที่พัก และประเภทที่สามทำเพื่อต้องการถ่ายทอดปัญหาในชีวิต กล่าวคือ คนไร้บ้านมีที่มาจากหลากหลายปัญหาสังคม เช่น ปัญหา

---

¹ อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

(Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Udon Thani Rajabhat University), Email: ongartpix@gmail.com

ยาเสพติด ปัญหาครอบครัว ปัญหาสุขภาพจิต ไปจนถึงการกระทำที่ผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ต้องการเปิดเผย ภาพที่บันทึกจึงเป็นเรื่องทั่วไป เช่น การเดินทาง การกิน และการนอน อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาส่วนที่ 2 การสร้างพื้นที่สื่อสารกับคนเมือง พบว่า ภาพยนตร์สามารถสร้างประเด็นนำไปสู่การเสวนาใน 2 สิ่งที่ไม่เคยเห็น คือ ภาพเมืองในมุมมองที่ไม่เคยเห็น และภาพคนไร้บ้านที่คนเมืองไม่เคยเห็น ด้วยเหตุนี้ การบันทึกภาพจึงเป็นกิจกรรมทางเลือกที่ทำให้คนไร้บ้านได้ผ่อนคลาย และได้แสดงตัวตนในฐานะพลเมือง

คำสำคัญ: ภาพยนตร์, การสร้างพื้นที่สื่อสาร, คนไร้บ้าน

Abstract

This research is a study of media production with homeless people in a city that has a strategy to drive towards becoming a smart city to convey the views of homeless people in a film form and use it as a tool for communicating with urban people. The researcher implemented Jacques Rancière's political concept of equality, as outlined in "The Political Thinking of Jacques Rancière," to empower homeless individuals who have no space to express themselves. This was achieved through a video shooting training course designed for homeless individuals, and subsequently, 12 trainees were selected to volunteer. The participants brought cameras to shoot videos around the Khon Kaen municipality. The researcher then gathered these videos and edited them into a 60-minute film. The film was later screened in public to foster discussion and gather their viewpoints.

The results of the study are divided into 2 parts: media production for homeless people and creating a space to communicate with urban people. Regarding the first part, media production by homeless people is divided into 3 types: The first type is filmmaking primarily for enjoyment. Due to limited access to movie recording equipment, the activity is relatively exotic to them. Consequently, the trainer ensured that the tasks were uncomplicated, often involving practices such as setting up a stationary

camera on the floor or wall. This limitation results in diverse perspectives captured in the images. The second type is about motivation for homeless individuals to create films is the prospect of earning a wage. In such cases, the images obtained may be few in number and exhibit repeated views. This is often due to the recordings being done within the proximity of their residences. The final type involves producing films to portray the hardships of life, specifically addressing the social problems contributing to homelessness, such as drug issues, family problems, mental health challenges, and involvement in illegal activities. Due to the sensitive nature of these topics, the recorded images tend to focus on general subjects, for example, traveling, eating, and sleeping, which avoid the disclosure of specific details.

Given the results of the second part of the study, which aimed to provide a space for communication with urban people, it is suggested that those movies have the power to spark discussions on previously unseen aspects. This includes two crucial dimensions: images of cities from perspectives never before witnessed and images of homeless people never before portrayed. In essence, the act of recording these motion pictures serves as an alternative activity that provides a sense of relief for homeless individuals. Simultaneously, it becomes a means of expressing their identity as citizens.

Keywords: Film, Establishing a forum, Homeless people

บทนำ

การต่อสู้กับความยากลำบากในชีวิตมนุษย์เป็นภาษาสากลที่ใช้ในการดำเนินเรื่องในสื่อทุกแขนง ในวงการวรรณกรรมมีงานเขียนอันเป็นที่กล่าวถึงจำนวนหนึ่งมุ่งสะท้อนภาพการดำเนินชีวิตของชนชั้นล่าง นำเสนอความทุกข์ยากของตัวละครที่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดในสังคม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้แรงบันดาลใจจากหนังสือ 7 เล่ม โดยแบ่งเป็นเรื่องสั้น

เชิงสารคดีเกี่ยวกับคนไร้บ้าน 4 เล่ม ได้แก่ โลกของคนไร้บ้าน (Visetpricha, 2017) สายสตรีท (Visetpricha, 2018) บ้านที่กลับไม่ได้ (Visetpricha, 2021) และ ณ สถานิรณโไฟโตเกียวูเอโนะ (Miri, 2014) รวมถึง นวนิยายเกี่ยวกับชนชั้นแรงงาน 3 ชิ้นสำคัญ คือ Down and Out in Paris and London (1933) ของ จอร์จ ออร์เวลล์ แปลเป็นภาษาไทยชื่อ ความจนกับคนจรในปารีสและลอนดอน (Suwannanon, 2017) และ The Grapes of Wrath (1939) ของ จอห์น สไตน์เบ็ค ซึ่งได้รางวัลพูลิตเซอร์ ปี ค.ศ. 1940 และรางวัลโนเบล ปี ค.ศ. 1962 โดยแปลเป็นภาษาไทยชื่อ ผลพวงจากความคับแค้น (Chanphen, 2006) รวมถึง เนรเทศ หรือที่มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Exile (Thammakaew, 2014) หนึ่งในนวนิยายที่ได้รับรางวัล English Pen Award ของนักเขียนชาวไทยอีสานนามปากกา ภูกระดาด ทั้งนี้ สามารถสรุปเนื้อหาโดยสังเขปจากงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเรียงตามปี ค.ศ. ได้ดังต่อไปนี้

Down and Out in Paris and London (1933) หรือ ความจนกับคนจรในปารีสและลอนดอน (Suwannanon, 2017) เป็นงานเขียนที่สะท้อนภาพความเสื่อมโทรมของยุโรปในปี ค.ศ. 1928 ที่มีความแหลมล้ำสูง นิยายเรื่องนี้ดัดแปลงมาจากประสบการณ์ตรงของ จอร์จ ออร์เวลล์ ที่ผู้เขียนเคยใช้ชีวิตกับคนไร้บ้านในย่านเสื่อมโทรมของกรุงลอนดอน ช่วงแรกเป็นการเล่าเรื่องชีวิตคนเร่ร่อนในกรุงปารีส ที่ทำงานล้างจานในโรงแรมเป็นเวลา 12-17 ชั่วโมงต่อวัน ซึ่งคนล้างจานคือตำแหน่งต่ำที่สุดที่ถูกกีดกันในชนชั้นปฏิบัติงานภายในโรงแรม แต่ด้วยความที่ไม่มีทางเลือกสำหรับคนตกงานจำนวนมาก อาชีพล้างจานจึงเป็นสิ่งที่ต้องทำถึงแม้จะได้ค่าจ้างน้อย สะท้อนให้เห็นภาพชนชั้นแรงงานว่ามีรายได้แบบวันต่อวัน โดยเฉพาะในวันที่สภาพอากาศหนาว ไม่สามารถนอนภายนอกอาคารได้ จำเป็นต้องใช้เงินทั้งหมดไปกับค่าที่พักชั่วคราวที่มีสภาพแออัดและไม่ถูกสุขลักษณะ

The Grapes of Wrath (1939) หรือ ผลพวงจากความคับแค้น (Chanphen, 2006) ของ จอห์น สไตน์เบ็ค เป็นนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศอเมริกาในช่วงทศวรรษ 1930 ที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ คนตกงานมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เศรษฐกรประสบภาวะขาดทุนจนสูญเสียที่ดินทำกินจากการโดนนายทุนและธนาคารยึดพื้นที่ รัฐบาลเลือกที่จะทำลายผลผลิตทางการเกษตรทิ้งจำนวนมากเพื่อแก้ปัญหาผลผลิตล้นตลาด ในขณะที่คนจน ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา และสตรีมีครรภ์ ต้องอยู่อย่างอดอยาก มีการกดค่าแรงอย่างไม่เป็นธรรม แรงงานจึงอพยพจากฝั่งตะวันออกเพื่อเดินทางไกลไปสู่ฝั่งตะวันตกตามใบปลิวโฆษณา โดยระหว่างทางต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติและคนจนด้วยกันเอง

เนเรเทศ (2014) ของ ภู กระดาษ เป็นเรื่องราวสะท้อนภาพสังคมชาวอีสานที่ต้องจากท้องถิ่นไปทำงานทั่วประเทศเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว งานเขียนนำเสนอพฤติกรรมของชนชั้นปกครองที่ให้ความสำคัญกับการรักษาอำนาจโดยการทำรัฐประหารบ่อยครั้ง ในขณะที่คุณภาพชีวิตคนชั้นล่างในต่างจังหวัดไม่มีพัฒนาการที่ดีขึ้น ผู้เขียนได้แรงบันดาลใจจากการชมนิทรรศการครบรอบ 74 ปี ของบริษัทขนส่ง ระหว่างรอขึ้นรถโดยสารกลับบ้านที่สถานีหมอชิต จึงได้ตั้งคำถามต่อสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่รัฐควรให้ความสำคัญ โดยเฉพาะการให้บริการรถสาธารณะเหตุใดจึงมีความแออัด ล่าช้า และล่าหลัง ไปจนถึงชีวิตแรงงานอีสานที่ต้องเข้ากรุงเทพฯ และไปเบียดเสียดกันที่สถานีขนส่งหมอชิต ทั้งหมดนี้สะท้อนไปสู่แนวคิดเรื่องการเมืองไทยที่มีการรัฐประหารหลายครั้งโดยอ้างการพัฒนา แต่คุณภาพชีวิตของประชาชนกลับหยุดนิ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลง

Tokyo Ueno Station (2014) หรือแปลเป็นภาษาไทยชื่อ ณ สถานีรถไฟโตเกียว อุเอโนะ (Saksamutranun, 2023) เป็นผลงานของ ยู มิริ นักเขียนหญิงชาวญี่ปุ่นที่ลงพื้นที่ศึกษาชีวิตคนกลุ่มคนไร้บ้านที่สวนสาธารณะอุเอโนะ ที่ซึ่งมีการขับไล่คนไร้บ้านให้ไปอยู่ในพื้นที่จำกัดเมื่อสมาชิกราววงศ์เสด็จเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ศิลปะในปี ค.ศ. 2000 รวมถึง การนำประสบการณ์ที่ได้จากการพูดคุยกับผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตมินามิโชมะ ซึ่งเคยได้รับความเสียหายจากโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ระเบิดและสึนามิ มาเชื่อมต่อกับเรื่องคนไร้บ้านที่ออกจากบ้านเกิดไปทำงานต่างถิ่น ก่อนจะสูญเสียบ้านจากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงไม่เหลือที่ให้กลับบ้านเขียนขึ้นนี้นำเสนอภาพชีวิตแรงงานจากต่างจังหวัดที่เข้าสู่เมืองหลวงเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว ด้วยการเป็นคนงานก่อสร้าง สิ่งอำนวยความสะดวกด้านกีฬาสำหรับการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกที่โตเกียวปี ค.ศ. 1964 โดยพักอาศัยที่สวนสาธารณะอุเอโนะ จนกระทั่งวันที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะตะวันตกแห่งชาติถูกขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และญี่ปุ่นกำลังเป็นเจ้าภาพโอลิมปิกอีกครั้งในปี ค.ศ. 2020 กลับกลายเป็นคนไร้บ้านที่ต้องถูกกวาดต้อนออกจากความเจริญ

โลกของคนไร้บ้าน (Visetpricha, 2017) เป็นการเรียบเรียงบันทึกจากวิทยานิพนธ์ด้านมานุษยวิทยาของ บุญเลิศ วิเศษปรีชา ที่ศึกษาชีวิตของคนไร้บ้านในพื้นที่กรุงเทพฯ ประเทศไทย โดยผู้เขียนได้กล่าวถึงปรากฏการณ์คนไร้บ้านที่เกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ตรงที่ได้จากภาคสนาม ไม่ว่าจะเป็น การหลบนอนที่สนามหลวง การขออาหารตามโรงทาน การรอรับเงินบริจาค และการขอความช่วยเหลือที่สภาสังคมสงเคราะห์ ไปจนถึงการหารายได้ต่อวัน เช่น การเก็บขยะ การแยกขวดน้ำและกระป๋องขวดพลาสติก

ขาย การขายกระดาษรองนั่งตามงานวัด การทำงานก่อสร้าง นอกจากนี้ พบว่ามีปัญหาการเอาเปรียบและการหักค่าแรงอย่างไม่เป็นธรรม โดยบางส่วนถูกนายหน้าพาไปทำงานต่างถิ่นแล้วไม่จ่ายค่าแรง ทำให้ตกอยู่ในสภาพเร่ร่อนซ้ำซ้อน และมีปัญหาตามมาคือการไม่มีที่พักอย่างใดที่ดี หนังสือระบุตัวอย่างของผู้ที่สามารถหลุดพ้นจากการเป็นคนไร้บ้านได้ นั่นคือ คนที่สามารถหารายได้มากพอต่อการจ่ายค่าเช่าห้อง และอีกช่องทางคือการกลับไปหาเครือญาติ ซึ่งก็จะพบกับปัญหาญาติที่น้องไม่ยอมรับและถูกป้อนให้ออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนเช่นเดิม

สายสตรีท (Visetpricha, 2018) บันทึกการศึกษาชีวิตคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานคร ประเทศฟิลิปปินส์ ของ บุญเลิศ วิเศษปรีชา เป็นงานเขียนบรรยายเชิงสารคดีที่ยกตัวอย่างบอกเล่าประเด็นภาคสนาม ไม่ว่าจะเป็น คนที่มีบ้านแต่ไม่อยากจะกลับ คนไร้บ้านห้ามนอนคนเดียว การเอาตัวรอดของคนไร้บ้านผู้หญิง ความตายที่เกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ การใช้ชีวิตที่กำหนดเองของคนไร้บ้าน คนไร้บ้านไม่ชอบพูดถึงชีวิตในอดีต และคนไร้บ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอาบน้ำ รวมถึง ครอบครัวที่มีฐานะตกกลายเป็นคนไร้บ้านได้เพราะยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

บ้านที่กลับไม่ได้ (Visetpricha, 2021) คือการนำการศึกษาชีวิตคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานคร ประเทศฟิลิปปินส์ ของ บุญเลิศ วิเศษปรีชา มานำเสนอใหม่ในรูปแบบเรื่องสั้นโดยอ้างอิงเนื้อหาจากประสบการณ์ตรงในการลงพื้นที่เป็นเวลา 16 เดือน เล่าเรื่องผ่านตัวละครหลักที่เป็นตัวแทนของผู้เขียนที่ไปใช้ชีวิตกับคนไร้บ้านชาวฟิลิปปินส์ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งประเด็นสำคัญที่หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงคือ การทำงานของแรงงานชั้นล่างเป็นอาชีพที่มีรายได้ต่ำจึงเป็นการทำงานแบบวันต่อวัน ไม่สามารถช่วยทำให้ชีวิตดีขึ้นได้ เช่น อาชีพลักขโมยเซตเท้า อาชีพรับซ่อมรถ อาชีพขายบุหรี่ ซึ่งมีรายได้ต่อวันน้อยมาก

จากหนังสือที่กล่าวมานี้ มีข้อสังเกตถึงจุดรวม 2 ประการ คือ 1) ผู้เขียนมีการใช้ประสบการณ์ภาคสนามแบบนักมานุษยวิทยา เช่น โลกของคนไร้บ้าน (2017) สายสตรีท (2018) บ้านที่กลับไม่ได้ (2021) ความจนกับคนจรในปารีสและลอนดอน (1933) ณ สถานีรถไฟโตเกียวอุเอโนะ (2023) และ 2) มีการตั้งคำถามกับการแก้ปัญหาวิกฤตที่ไม่คำนึงถึงคนชั้นล่าง เช่น รัฐสั่งทำลายผลผลิตทางการเกษตรทิ้งผลไม่และเนื้อสัตว์ทิ้งเพื่อพุงราคาตลาด ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่กำลังอดอยาก (ผลพวงจากความคับแค้น, 2006) การทำรัฐประหารหลายสิบครั้งเพื่อแก้วิกฤตการเมือง ในขณะที่คนต่างจังหวัดไม่เคยได้รับผลประโยชน์ (เนรเทศ, 2014) รวมไปถึง การใช้ความเจริญเป็นเหตุผลในการกีดกันคนไร้บ้านออกจากพื้นที่ เช่น เมื่อสมาชิกราชวงศ์เสด็จผ่าน และการเป็นเจ้าภาพโอลิมปิก (ณ สถานีรถไฟโตเกียวอุเอโนะ, 2014) และ การขับไล่คนเร่ร่อนออกจากสนามหลวงเพื่อเตรียม

จัดพิธีทำบุญตักบาตรเทโวเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ (โลกของคนไร้บ้าน, 2017) ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงได้ตั้งคำถามถึงผลกระทบของความเจริญที่มีต่อคนไร้บ้านในภูมิภาคของตนเอง ซึ่งกรณีนี้คือจังหวัดขอนแก่นที่มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขับเคลื่อนเป็นเมืองอัจฉริยะ ที่เรียกว่าขอนแก่นสมาร์ทซิตี (Smart City) ในปี ค.ศ. 2029 (พ.ศ. 2572) เพื่อให้มีความพร้อมในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการขนส่ง การประชุม เศรษฐกิจ มุ่งสู่การเป็นศูนย์กลางด้านการแพทย์ (Medical Hub) ซึ่งในอีกด้านหนึ่ง มีข้อมูลการสำรวจจำนวนคนไร้บ้านในปี พ.ศ. 2561 พบคนไร้บ้านในเขตเทศบาลขอนแก่นจำนวน 136 คน ซึ่งมีสัดส่วนที่สูงเป็นอันดับ 2 รองจากกรุงเทพฯ (Machares, 2021) และในปี พ.ศ. 2564 พบคนไร้บ้านจำนวน 120 คน (Srisuphap, 2020) ซึ่งเป็นจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยซึ่งมีอาชีพเป็นอาจารย์ด้านสื่อวิทัศน์จึงใช้การอบรมผลิตสื่อภาพเคลื่อนไหวเป็นเครื่องมือในการสร้างประสบการณ์ร่วมกับคนไร้บ้านในเทศบาลเมืองขอนแก่น เพื่อมุ่งหวังให้ภาพยนตร์ที่ผลิตขึ้นมาสามารถสร้างพื้นที่สื่อสารและทำความเข้าใจกับคนเมือง

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างพื้นที่สื่อสารกับคนไร้บ้าน โดยใช้การอบรมการผลิตสื่อภาพเคลื่อนไหวให้คนไร้บ้านในเทศบาลเมืองขอนแก่น เพื่อใช้เทคโนโลยีด้านภาพยนตร์ในการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนมุมมองและความคิดเห็นระหว่างคนไร้บ้านกับคนเมือง

แนวคิดและหลักการที่ใช้ในการวิจัย

ในการสร้างสรรค์ภาพยนตร์คนยากมีแนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประเภท ได้แก่ 1) แนวคิดที่ว่าด้วยความคิดทางการเมือง 2) แนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิที่คนไร้บ้านจะมีส่วนร่วมในเมืองอัจฉริยะ โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) แนวคิดที่ว่าด้วยความคิดทางการเมือง ฌาคส์ ร็องซีแยร์ มีวิธีวิทยาในการศึกษาการเมืองเรื่องความเสมอภาคด้วยการทำให้เป็นปัญหา กล่าวคือ การตั้งคำถามหรือการแสดงออกถึงความไม่เห็นด้วยกับระบบที่ดำรงอยู่เป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ทุกคนสามารถนำมาใช้ได้ จากบทที่ว่าด้วยการเมืองของสุนทรียศาสตร์ (The Politics of Aesthetics) กล่าวถึงแนวคิดในการให้อำนาจแก่ผู้ที่ไม่อำนาจ ฌาคส์ ร็องซีแยร์ แนะนำให้ศึกษาสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ สิ่งที่ขาดหายไป สิ่งที่ไม่มีเสียงหรือผู้ไม่มีพื้นที่แสดงออก ที่มีลักษณะเป็นผู้ที่ถูกนับเพื่อที่จะคัดออกจากระบบ (Charoensinolan, 2020)

2) แนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิที่คนไร้บ้านจะมีส่วนร่วมในเมืองอัจฉริยะ การวิจัยนี้มีบทความที่เกี่ยวข้อง 3 บทความ ได้แก่ 2.1) บทความเรื่อง สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (Visetpricha, 2019) 2.2) บทความวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น (Chuaduangpui & others, 2018) และ 2.3) บทความเรื่อง “คน” ต้องมาก่อน “เทคโนโลยี” (1) ว่าด้วย “สมาร์ตซิตี้” กับสถานการณ์ของกรุงเทพฯ (Archawanantakul, 2018) โดยมีเนื้อหาสำคัญดังนี้

2.1) บทความเรื่อง สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง ของ บุญเลิศ วิเศษปรีชา (2019) จากบทความระบุว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิทธิที่เป็นนามธรรมได้ถูกทำให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น สิทธิตามอายุและเพศ เช่น สิทธิของผู้หญิง สิทธิของผู้สูงอายุและเด็ก สิทธิตามสถานภาพ เช่น ผู้ใช้แรงงาน ขาวนา รวมถึง สิทธิที่จะได้รับสิ่งต่างๆ เช่น การศึกษา การทำงาน การพักผ่อน การตรวจสุขภาพ และการมีที่อยู่อาศัย รวมไปถึง สิทธิที่จะเข้าถึงธรรมชาติ (right to nature) เพราะการพักผ่อนหย่อนใจในพื้นที่ที่ปลอดภัยจากมลภาวะ (leisure) เป็นสิทธิส่วนรวมของผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองที่กำลังพัฒนา ที่สืบเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมลงของเมือง ซึ่งสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (The Right to the City) ไม่ได้หมายถึงการให้พลเมืองได้ใช้ประโยชน์เพียงเท่านั้น แต่เป็นสิทธิที่จะให้พลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดคุณค่าของการใช้สอย (Used Value) เหนือคุณค่าของการแลกเปลี่ยน กล่าวคือ เมืองต้องไม่ถูกพิจารณาในฐานะสินค้าที่ผู้มีฐานะดีกว่าสามารถเข้าถึงได้มากกว่า หากแต่เมืองจะต้องเป็นที่ซึ่งพลเมืองทั้งหลายต่างมีสิทธิเท่ากันในการใช้พื้นที่ ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองจึงควรมีส่วนในการกำหนดการใช้พื้นที่ของเมือง เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้มีอำนาจทุนเหนือกว่าเข้ามาเป็นผู้ที่สามารถกำหนดและหาประโยชน์จากพื้นที่ของเมืองเพียงฝ่ายเดียว โดยเฉพาะการกีดกันคนอีกจำนวนหนึ่งออกจากการใช้พื้นที่ของเมือง เพราะฉะนั้น การศึกษาเมืองจึงต้องสะท้อนให้เห็นความต้องการและความยากลำบากของกลุ่มคนที่อาศัยในเมือง เช่น คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด คนที่มีปัญหาเกี่ยวกับการเดินทาง คนที่ได้ค่าแรงน้อยกว่าขั้นต่ำ คนที่ไม่มีที่พักผ่อนร่างกาย เป็นต้น ภาพของคุณภาพชีวิตที่ควรได้รับการแก้ไขเหล่านี้ จึงไม่ควรถูกเพิกเฉยหรือปล่อยให้กลายเป็นเรื่องปกติ

2.2) บทความวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยหัวหน้าโครงการแก้ปัญหาคนไร้บ้าน จังหวัดขอนแก่น วิบูลย์ วัฒนนามกุล ให้ความเห็นว่า คนเร่ร่อนและคนไร้บ้านมีปัญหาที่หลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นปัญหาคอขวดและญาติพี่น้อง และปัญหาการไม่มีงานทำจากการถูกเลิกจ้าง

ปัญหาความพิการ ปัญหาผู้สูงอายุ ปัญหาพ่อแม่เสียชีวิตแล้วถูกยึดที่ดินทำให้ไม่มีที่อาศัย เป็นต้น การแก้ปัญหาจึงต้องดำเนินการแยกแยะเป็นรายบุคคล ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนที่อยู่ไม่หยุดนิ่ง การให้ความช่วยเหลือจึงต้องอาศัยความอดทน (Chuaduangpui & others, 2018) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก คนไร้บ้านอาศัยที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 20 คน พบข้อมูลว่า คนไร้บ้านมีวิธีการผ่อนคลายในชีวิตประจำวันด้วยการดูหนังกลางแปลง ฟังเพลงหรือรายการธรรมะจากวิทยุ รวมถึงการเล่นสแน็กเกอร์ และการนอนพักผ่อน ซึ่งในส่วนนี้พบภาวะเครียดค่อนข้างน้อย นอกจากนี้เมื่อสอบถามคนไร้บ้านถึงความต้องการและแผนในอนาคต แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มที่ไม่คิดถึงเรื่องอนาคต 2) กลุ่มที่ต้องการอยู่ในสถานที่เดิม 3) กลุ่มที่ต้องการมีอาชีพและหาที่พักเป็นหลักแหล่ง และ 4) กลุ่มที่มีอาชีพ มีรายได้ประจำและไม่ต้องการความช่วยเหลือ

2.3) บทความเรื่อง “คน” ต้องมาก่อน “เทคโนโลยี” (1) ว่าด้วยสมรรถนะที่ดี กับสถานการณ์ของกรุงเทพฯ ของ สถฤณี อาชวานันทกุล กล่าวถึงการพัฒนาเมืองให้มีความอัจฉริยะในมนโทัศน์ที่เน้นคนเป็นสำคัญ โดยนิยามคำว่าสมรรถนะที่ดีหมายถึง เมืองที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการตอบสนองต่อความต้องการของพลเมืองที่อาศัยในเมือง และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนาสมรรถนะที่ดี ผู้เขียนได้แสดงการตีความเรื่องการใช้เทคโนโลยีว่า ควรตอบสนองต่อความต้องการและสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนท้องถิ่น

วิธีดำเนินการศึกษา

ภาพยนตร์คนยากเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ใช้เทคโนโลยีด้านภาพยนตร์เป็นเครื่องมือ โดยคัดเลือกคนไร้บ้านจากการสัมภาษณ์ร่วมกับเครือข่ายเพื่อนคนไร้บ้านในจังหวัดขอนแก่น จากสถานที่ 6 แห่งในเทศบาลเมืองขอนแก่น และจัดอบรมการใช้อุปกรณ์กล้องบันทึกภาพเบื้องต้น หลังจากนั้นจึงมอบหมายให้อาสาสมัครคนไร้บ้านทำการบันทึกภาพอย่างอิสระ ก่อนจะรวบรวมภาพที่บันทึกมาคัดเลือกและเรียบเรียงเป็นภาพยนตร์ เพื่อเผยแพร่แก่สาธารณะและจัดให้เกิดการเสวนาแลกเปลี่ยนมุมมองระหว่างคนไร้บ้านกับผู้สนใจในเมืองขอนแก่น โดยใช้ระยะเวลาในการศึกษา 6 เดือน

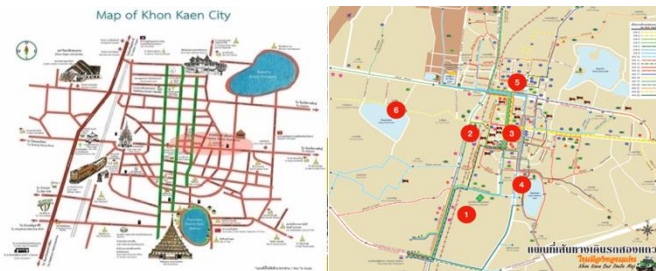
พื้นที่ในการศึกษา

เทศบาลเมืองขอนแก่นเป็นศูนย์กลางความเจริญของจังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ที่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเส้นทางคมนาคมสายหลักคือถนนมิตรภาพที่ขนานไปกับทางรถไฟที่ขนานด้วยอาคารพาณิชย์ที่มีความทันสมัย มีการสัญจรของผู้คนที่ขวักไขว่จึงกลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจขนาดใหญ่ มีห้างสรรพสินค้า และสถานที่ราชการ รวมถึงคอนโดมิเนียม และบ้านจัดสรร อย่างไรก็ตามก็มีคนเร่ร่อนที่เข้ามาทำงานรับจ้างเป็นแรงงานและทำที่พักชั่วคราวบริเวณตลอดริมทางรถไฟ ซึ่งบางส่วนอยู่อาศัยมาเป็นเวลานานหลายสิบปีจนกลายเป็นชุมชนที่มีปัญหาเรื่องการบุกรุกที่ดินของการรถไฟ นอกจากนี้ ยังมีคนไร้บ้านที่เข้ามารับจ้างเป็นแรงงานราคาถูก เช่น รับจ้างขนสินค้า แรงงานก่อสร้าง และเก็บขยะขาย โดยพักอาศัยอยู่ในสวนสาธารณะที่กระจายอยู่รอบเมือง หลายแห่ง รวมถึง สถานที่รกร้าง ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งเรื่องความเป็นระเบียบระหว่างคนไร้บ้านกับผู้นพัฒนาเมือง

กระบวนการผลิตสื่อร่วมกับคนไร้บ้าน

แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ตามกระบวนการผลิตภาพยนตร์ ได้แก่ 1) ขั้นตอนการเตรียมงาน (Pre-Production) 3 เดือน 2) ขั้นตอนการถ่ายทำ (Production) 2 เดือน และ 3) ขั้นตอนหลังการถ่ายทำ (Post-Production) 1 เดือน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) *ขั้นตอนการเตรียมงาน (Pre-Production)* 3 เดือน เริ่มจากการสำรวจโดยประสานงานกับเครือข่ายกลุ่มเพื่อนคนไร้บ้าน ในการลงพื้นที่ในกิจกรรมเดินเมืองเพื่อร่วมสังเกตการณ์สภาพปัจจุบันของพื้นที่ที่คนไร้บ้านใช้พักอาศัยอยู่ภายในและโดยรอบเขตเทศบาลเมืองขอนแก่นจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ 1) บ้านโฮมแสนสุข 2) สวนเรืองแสง 3) ศาลหลักเมือง 4) บึงแก่นนคร 5) สถานีขนส่งเก่า และ 6) บึงหนองโคตร

ภาพที่ 1 แผนที่เทศบาลเมืองขอนแก่น และจุดสีแดง 6 ตำแหน่งที่ลงพื้นที่สำรวจ

ที่มา: Isan Insight

จากการลงพื้นที่พบว่า พื้นที่ทั้ง 6 แห่งที่คนไร้บ้านมักจะไปใช้ชีวิตอยู่ มีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่เป็นสวนสาธารณะแบบเปิด 3 แห่ง ได้แก่ สวนเรืองแสง บึงแก่นนคร บึงหนองโคตร และเป็นสถานที่ในส่วนรับผิดชอบของเทศบาลเมืองขอนแก่น 2 แห่ง ได้แก่ สถานีขนส่งเก่า และศาลหลักเมือง รวมถึงองค์กรภาคประชาสังคมที่จดทะเบียนเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ 1 แห่ง คือ บ้านโฮมแสนสุข สถานที่ทั้ง 6 แห่งในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่นนี้ เป็นพื้นที่ซึ่งมีคนไร้บ้านหมุนเวียนเข้าออกเพื่อใช้ประโยชน์ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการใช้หลบนอนพักค้างคืน ใช้เป็นพื้นที่ในการสร้างรายได้ เช่น การสานปลาตะเพียนจากวัสดุเหลือใช้ทำเป็นของประดับขาย และโดยเฉพาะผู้ที่หารายได้จากการเก็บขยะขายจะใช้สถานที่เหล่านี้เป็นที่เก็บรวบรวมของชั่วคราว รวมถึงใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และทำกิจกรรมสันทนาการ

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนอาสาสมัครคนไร้บ้านในพื้นที่

	บ้านโฮมแสนสุข	สวนเรืองแสง	ศาลหลักเมือง	บึงแก่นนคร	บขส.เก่า	บึงหนองโคตร
ประเภท	องค์กร	สาธารณะ	สาธารณะ	สาธารณะ	พื้นที่ว่าง	สาธารณะ
จำนวนอาสาสมัคร	5 คน	1 คน	2 คน	2 คน	1 คน	1 คน

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ส่วนบุคคลเพื่อสร้างความคุ้นเคย และคัดเลือกอาสาสมัครจากการให้ทดลองใช้อุปกรณ์จากการจัดอบรมการบันทึกภาพเบื้องต้นด้วยกล้องวิดีโอแบบพกพา ได้ผู้ที่มีคุณสมบัติในการผลิตสื่อ จำนวน 12 คน กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีวิถีชีวิตเปิด-ปิดกล้อง และสามารถเสียบบล็อกชาร์จแบตเตอรี่หรือเปลี่ยนถ่านที่ตัวกล้องได้ รวมถึงสามารถอธิบายภาพเบื้องต้นขณะบันทึกภาพได้

ภาพที่ 2 การอบรมใช้กล้องบันทึกภาพเบื้องต้นที่บ้านโฮมแสนสุข

2) *ขั้นตอนการถ่ายทำ (Production)* 2 เดือน โดยผู้วิจัยได้มอบหมายให้อาสาสมัครบันทึกภาพในเทศบาลเมืองขอนแก่น และนัดหมายเพื่อรวบรวมภาพวิดีโอในภายหลังตามความเหมาะสม โดยแบ่งการทำงานเป็น 3 รอบ ได้แก่ รอบที่ 1 เป็นแบบให้เลือกอุปกรณ์ที่ชอบและนำไปบันทึกภาพตามอัธยาศัย โดยใช้เวลา 1 สัปดาห์ รอบที่ 2 เป็นแบบให้ค่าจ้างตามเวลาที่ทำงานคำนวณจากค่าแรงขั้นต่ำ และรอบที่ 3 เป็นแบบให้ค่าจ้างตามคุณภาพของผลงาน

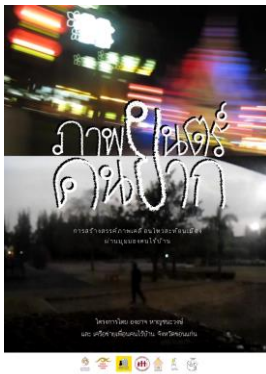
ภาพที่ 3 การอบรมใช้กล้องบันทึกภาพเบื้องต้นในพื้นที่เทศบาลเมืองขอนแก่น

3) *ขั้นตอนหลังการถ่ายทำ (Post-Production)* 1 เดือน รวบรวมวิดีโอมาทำการลำดับภาพเป็นภาพยนตร์ที่มีความยาว 60 นาที

ภาพที่ 4 การคัดเลือกภาพวิดีโอและการลำดับเรื่องร่วมกับคนไร่บ้าน

มีการจัดฉายภาพยนตร์คนยาก เพื่อให้เกิดประเด็นที่นำไปสู่การพูดคุยหลังชมภาพยนตร์ โดยเปิดพื้นที่ให้คนไร่บ้านผู้ทำหน้าที่บันทึกภาพได้แลกเปลี่ยนมุมมองกับคนเมืองที่สนใจเข้าร่วมเสวนา

ภาพที่ 5 โปสเตอร์ภาพยนตร์คนยาก

ผลการศึกษา

การทำงานร่วมกับอาสาสมัคร 12 คน มีความแตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นในด้านคุณภาพและปริมาณของวิดีโอที่บันทึกได้ รวมถึงเนื้อหาที่นำเสนอในภาพยนตร์ที่ใช้เป็นสื่อกลางในการเปิดประเด็นสนทนากับคนเมืองและผู้ที่สนใจ โดยผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การผลิตสื่อของคนไร้บ้าน และการสร้างพื้นที่สื่อสารกับคนเมือง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การผลิตสื่อของคนไร้บ้าน

ผู้วิจัยแบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ตามกระบวนการผลิตภาพยนตร์ ได้แก่ การเตรียมงาน (Pre-Production) การถ่ายทำ (Production) และ หลังการถ่ายทำ (Post-Production) โดยมีผลการศึกษาดังนี้

1) การเตรียมงาน (Pre-Production) แบ่งเป็น 1.1) การคัดเลือกบุคคล และ 1.2) อุปกรณ์และการฝึกวิธีถ่ายทำ

1.1) การคัดเลือกบุคคล ในกรณีนี้คือ คนไร้บ้านในเทศบาลเมืองขอนแก่น โดยแบ่งเป็น 3 ลักษณะของพื้นที่ที่ใช้พักหลับนอน ประกอบด้วย องค์การภาคประชาสังคมที่จดทะเบียนเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ และสถานที่ในส่วนรับผิดชอบของเทศบาลเมืองขอนแก่น รวมถึงสวนสาธารณะขนาดใหญ่

1.1.1) องค์การภาคประชาสังคมที่จดทะเบียนเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ 1 แห่ง คือ บ้านโฮมแสนสุข ซึ่งเป็นศูนย์ประสานงานของเครือข่าย

เพื่อนคนไร่บ้านจังหวัดขอนแก่น และเป็นที่พักพิงชั่วคราวในการตั้งหลักชีวิตของผู้ที่มีความไม่พร้อมในด้านต่างๆ โดยมีห้องให้เช่าราคาถูก มีที่เก็บของชั่วคราว รวมถึงมีการฝึกอาชีพ และจัดหางานให้ตามความสมัครใจ ในวันที่ทำข้อมูลมีคนไร่บ้านเข้ามาพักจำนวน 21 คน จากที่สามารถรองรับคนเร่ร่อนได้ประมาณ 68 คน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงใช้เป็นพื้นที่แรกในการคัดเลือกอาสาสมัครคนไร่บ้านโดยการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล ซึ่งหลังจากการอบรมใช้อุปกรณ์บันทึกภาพแล้วสามารถคัดเลือกผู้ที่มีความพร้อมได้ 5 คน ซึ่งมี 3 คน ที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวแบบ พ่อ แม่ ลูก ที่มีการหารายได้จากการสานโบายปลาตะเพียนเร่ขาย และเก็บของเก่าขาย รวมทั้งมีเยาวชนหนึ่งคน อยู่ในวัยประถมศึกษาที่พ่อแม่ไม่พร้อมเลี้ยงดูและนำไปฝากญาติเลี้ยงซึ่งญาติก็เป็นผู้ไม่มีหลักแหล่งแน่นอน รวมถึงผู้สูงอายุ 1 คน ที่มีอาชีพเก็บขยะขาย

1.1.2) สถานที่ในส่วนรับผิดชอบของเทศบาลเมืองขอนแก่น 2 แห่ง ได้แก่ สถานีขนส่งเก่า และศาลหลักเมือง พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งที่มีคนเมืองสัญจรผ่านจำนวนมาก ด้วยเป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้ศูนย์กลางของความเจริญ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนแวะเวียนมาสักการะ รวมถึงบริเวณใกล้เคียงเป็นสถานที่ติดต่อราชการสำคัญ เช่น ที่ทำการเทศบาล ศาลากลางจังหวัด โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์คนไร่บ้านจำนวนหนึ่งที่ผ่านมาที่บริเวณศาลหลักเมือง มีทั้งหญิงและชายวัยกลางคนที่ทำงานรับจ้างรายวัน ฝ้าร้านขายรูปเทียน และดอกไม้บูชา รวมทั้งเด็กและวัยรุ่นที่เร่ขายงานฝีมือประเภทจักสานเป็นโบายปลาตะเพียนสาน และพวงกุญแจที่ทำเองจากใบตาลและวัสดุเหลือใช้ให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีคนไร่บ้านบางส่วนใช้เป็นพื้นที่ในการพักผ่อนหย่อนใจ เนื่องจากมีที่นั่งจำนวนมากและมีความร่มรื่นจากต้นไม้และสวนหย่อมที่เทศบาลจัดแต่งไว้ตลอดทั้งปีเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในเวลากลางคืนจะจัดให้มีพื้นที่สำหรับฉายหนังกลางแปลงแก่นบ จึงเป็นแหล่งความบันเทิงที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย ที่ผู้อาศัยบริเวณใกล้เคียงและคนไร่บ้านมานั่งชมภาพยนตร์เป็นประจำ ด้วยเหตุนี้ จึงมีคนเมืองและองค์กรเอกชนใช้พื้นที่แห่งนี้จัดกิจกรรมบริจาคสิ่งของแก่ผู้ขาดแคลน อย่างไรก็ตามหลังจากการให้ทดลองฝึกใช้กล้องบันทึกภาพแก่คนไร่บ้านเบื้องต้น สามารถคัดเลือกคนไร่บ้านจากศาลหลักเมืองได้ 2 คน เป็นคู่ชายหญิงวัยทำงานที่ฝ้าร้านขายรูปเทียน และชายวัยกลางคนหนึ่งคนจากการสัมภาษณ์ระหว่างนั่งชมภาพยนตร์ ที่มีรถจักรยานยนต์แบบดัดแปลงให้มีส่วนพวงใช้บรรทุกของส่วนตัวในการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น งานขนของ งานก่อสร้าง และหลังเลิกงานจะขับรถมาชมภาพยนตร์ และรับของบริจาคที่

ศาลหลักเมือง ก่อนจะไปอาบน้ำที่บึงน้ำมันในช่วงกลางคืนที่มีคนน้อย และหาจุดหลบนอน บริเวณสถานีขนส่งเก่า

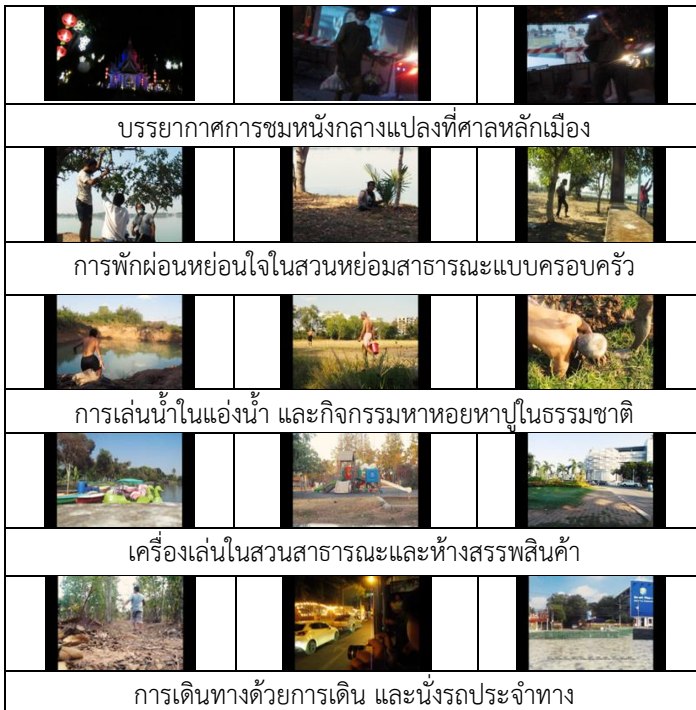
1.1.3) สวนสาธารณะขนาดใหญ่ 3 แห่ง ได้แก่ สวนเรืองแสง บึงแก่นนคร บึงหนองโคตร พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งออกกำลังกายและทำกิจกรรมกลางแจ้งที่คนเมืองนิยมมาใช้บริการในช่วงเช้าและเย็น ไม่ว่าจะเป็นการวิ่งตามทางโดยรอบ การเดินแอโรบิคและการเล่นกีฬาต่างๆ ที่มีสนามจัดไว้ให้ รวมทั้งสนามเด็กเล่น และการนั่งรับประทานอาหาร ทั้งที่เป็นของร้านค้าโดยรอบและที่จัดหามาเอง ด้วยเหตุนี้ บริเวณใกล้เคียงสวนสาธารณะทั้ง 3 แห่ง จึงเต็มไปด้วยหมู่บ้านจัดสรรที่มีมาตรฐานคุณภาพ เช่น ริมถนนมีทางเดินเท้าที่สะดวก มีถึงขยะที่เป็นระเบียบหลายจุดและมีระบบการเก็บขยะตระเวนตามหมู่บ้าน มีแสงไฟถนนที่สว่าง ในขณะที่เดียวกัน มีคนไร้บ้านที่มาใช้พื้นที่แห่งนี้เพื่อหาของเหลือทิ้งที่พอขายได้ เช่น กระจบองอลูมิเนียม ขวดน้ำ แผ่นกระดาษ อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ชำรุด เป็นต้น นอกจากนี้ ด้วยความร่มรื่นจากต้นไม้จำนวนมากและความกว้างใหญ่ของพื้นที่ริมบึงน้ำ จึงมีคนไร้บ้านใช้เป็นสถานที่ในการทำงานฝีมือต่างๆ สำหรับเร่ขาย และใช้เป็นที่พักหลบนอนในตอนกลางคืน โดยเฉพาะบริเวณใกล้กับศาลเจ้า ซึ่งบางจุดต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยก่อนเพราะมีประตูรั้วปิดเปิด อย่างไรก็ตาม หลังจากการสัมภาษณ์และให้ทดลองฝึกใช้กล้องบันทึกภาพแล้วสามารถคัดเลือกผู้ที่มีความพร้อม เป็นชายวัยทำงานผู้ที่มีที่พักหลบนอนอยู่ที่ สวนเรืองแสง 1 คน โดยมีรถจักรยานยนต์ส่วนตัวในการเดินทางเพื่อเปลี่ยนที่อยู่ได้อย่างอิสระ และคู่ชายหนุ่มกับหญิงสาววัยรุ่นที่อยู่ประจำบริเวณศาลเจ้าที่บึงแก่นนคร 2 คน โดยประทังชีวิตด้วยการบริโภคของบุชาประเภทอาหารที่มีคนนำมาถวายศาลเจ้า รวมถึงชายสูงอายุ 1 คนที่เดินเก็บขยะและแยกขยะประจำบึงหนองโคตร

1.2) อุปกรณ์และการฝึกวิธีถ่ายทำ ในกรณีนี้ มีข้อจำกัดในเรื่องการใช้งาน เนื่องจากกล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหวเป็นอุปกรณ์ที่มีการใช้งานที่ค่อนข้างซับซ้อนสำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐาน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหวประเภทพกพา (Compact digital Camera) กล่าวคือ เป็นกล้องดิจิทัลที่ถูกออกแบบมาให้มีระบบที่ไม่ซับซ้อน สามารถเรียนรู้การใช้งานได้ในระยะเวลาสั้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากอุปกรณ์ข้างต้น กล้องเป็นอุปกรณ์ในการทำงานภาคสนามเพราะมีน้ำหนักมากและไม่สะดวกแก่การพกพาในชีวิตประจำวัน จึงใช้การฝึกวางกล้องบนพื้นโต๊ะ พื้นทางเดิน หรือกำแพงที่มีลักษณะเรียบง่าย ข้อสำคัญคือกล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหวต้องมีความยาวไม่ต่ำกว่า 30 วินาที สำหรับการเล่า

เรื่องด้วยภาพในขั้นตอนต่อไป จึงแนะนำให้ผู้ใช้นับ 1 ถึง 60 ระหว่างบันทึกภาพและกดหยุดบันทึกเมื่อถึงเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ มีการถอดและชาร์จแบตเตอรี่กล้องในกรณีที่ต้องนำกล้องพกพาติดตัวหลายวัน

2) การถ่ายทำ (Production) แบ่งเป็น 3 รอบ ได้แก่ รอบที่ 1 ถ่ายทำตามอรรถยาศัย รอบที่ 2 ถ่ายทำโดยได้ค่าจ้างที่คำนวณจากเวลาการทำงาน และ รอบที่ 3 ถ่ายทำโดยได้ค่าจ้างตามคุณภาพของผลงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

รอบที่ 1 ถ่ายทำตามอรรถยาศัย เป็นการให้อิสระแก่ผู้บันทึกภาพในการเลือกมุมมองและเนื้อหา โดยกำหนดวันนัดหมายไว้ที่ 1 สัปดาห์ หลังจากรวบรวมภาพเคลื่อนไหวที่บันทึกได้จาก 12 คน แสดงให้เห็นถึงความสนุกสนาน และวิถีชีวิตที่ผ่อนคลาย เช่น ภาพการชมภาพยนตร์กลางแปลง ภาพการเล่นสนุกของเด็กๆ ภาพการท่องเที่ยวในสวนสาธารณะ การพักผ่อนพูดคุยกับเพื่อน ภาพการเดินทางในเมือง และการเล่นในสวนสาธารณะ รวมถึง ภาพห้างสรรพสินค้า และศาลเจ้า

ภาพที่ 6 ภาพตัวอย่างวิดีโอที่คนไร่บ้านบันทึกภาพแบบอิสระ

รอบที่ 2 ถ่ายทำโดยได้ค่าจ้างที่คำนวณจากเวลาการทำงาน มีการตกลงค่าจ้างในการถ่ายทำตามความสมัครใจ โดยเป็นการกำหนดอัตราค่าแรงในการถ่ายทำทำตามจำนวนชั่วโมงทำงานเป็นรายบุคคล ซึ่งคำนวณจากค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาทต่อวัน ทำครั้งวันได้ค่าจ้าง 150 บาท หนึ่งชั่วโมงได้ค่าจ้าง 40 บาท ซึ่งในกลุ่มวัยทำงานส่วนใหญ่มีความต้องการถ่ายทำในระยะสั้นที่สุดเพื่อรับค่าจ้างคือ 1 โมง แล้วจึงขอถ่ายเพิ่มเติมอีกหลายๆ ครั้ง โดยจำนวนการถ่ายในครั้งหลังจะมีลักษณะซ้ำสถานที่เดิม และมีจำนวนน้อยลงอย่างมีนัยยะสำคัญ ในทางกลับกัน กลุ่มเยาวชนผู้มีอายุน้อยมีความต้องการที่จะนำกล้องไปถ่ายมากกว่าหนึ่งวัน โดยสามารถรับผิดชอบภารกิจระยะยาวได้ถึง 1 สัปดาห์ รวมถึง กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังตัดสินใจไม่ได้แต่ต้องการนำกล้องติดตัวไว้ก่อนแต่ไม่มีการถ่ายเพิ่มเติม ทั้งนี้ เมื่อรวบรวมภาพที่บันทึกได้ทั้งหมดจะเป็นภาพที่มีลักษณะอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันเพียงแต่มีการวางมุมกล้องที่ต่างไปเท่านั้น เช่น พื้นที่บริเวณใกล้สวนสาธารณะโดยรอบศาลหลักเมือง โดยรอบบ้านโฮมแสนสุข และโดยรอบมุมจากในที่พัก นอกจากนี้ ยังเป็นการบันทึกภาพคนใกล้ตัวที่ใช้ชีวิตร่วมกัน เช่น เพื่อน พี่ น้อง และคู่รัก

		
ภาพศาลหลักเมืองในมุมมองต่างๆ		
		
ภาพสถานที่บริเวณใกล้ที่พัก		
		
ภาพจากที่พักในมุมมองต่างๆ		
		
ถ่ายคนใกล้ตัวและมุมมองจากที่พัก		

ภาพที่ 7 ภาพตัวอย่างวิดีโอที่คนรับบ้านบันทึกภาพแบบได้ค่าจ้าง

รอบที่ 3 ถ่ายทำโดยได้ค่าจ้างตามคุณภาพของผลงาน กล่าวคือ มีการกำหนดเกณฑ์ของผลงานภาพวิดีโอที่จะได้ค่าจ้าง เช่น เป็นภาพที่มีความนิ่งไม่สั่นไหว เป็นภาพที่มีมุมมองที่สวยงาม และเป็นภาพสถานที่ที่ไม่ซ้ำกับที่เคยถ่ายมาก่อนหน้านี้ รวมถึงคลิปวิดีโอต้องมีความยาวมากกว่า 30 วินาทีขึ้นไป โดยให้ราคาวิดีโอที่ผ่านเกณฑ์ 30 บาทต่อคลิป ซึ่งผู้บันทึกจะมีความละเอียดมากขึ้น เช่น มีการนับเลข 1-60 ขณะบันทึกภาพ และแม้ว่ามีผู้ประสงค์นำกล้องติดตัวไปแต่มีหลายคนที่ไม่มีการบันทึกภาพ และบางคนไม่กลับมาพบผู้วิจัยอีกเลย จากจำนวน 12 คน มีคนรับบ้านเพียง 4 คน ที่นำภาพที่บันทึกกลับมาตามนัดหมาย โดยเป็นเยาวชน 2 คน วัยทำงาน 1 คน และผู้สูงอายุ 1 คน อย่างไรก็ตาม ใดก็ได้มีคุณภาพเป็นส่วนตัวมากขึ้น เช่น ที่นอน ที่กินข้าว รวมถึง มีการถ่ายภาพร่างกายของตนเองและใบหน้าของตนเอง

		
ผู้ถ่ายทำนับเลขออกเสียงขณะเดินเท้าเพื่อให้ได้ความยาวที่กำหนด		
		
ผู้ถ่ายตั้งกล้องแล้วเดินผ่านกล้อง รวมถึงถ่ายตนเองและเพื่อนนั่งกินอาหาร		
		
ถ่ายที่นอนของตน และของเพื่อนที่รู้จักกัน		

ภาพที่ 8 ภาพตัวอย่างวิดีโอที่คนรับบ้านบันทึกภาพแบบมีเกณฑ์วัดคุณภาพ

3) หลังการถ่ายทำ (Post-Production) แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 3.1) การลำดับภาพ และ 3.2) การเผยแพร่ผลงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1) การลำดับภาพ กล่าวคือ มีการเล่าเรื่องโดยไม่เรียงตามลำดับเวลาเป็นหลัก แต่ใช้การเลือกภาพที่น่าสนใจจาก 12 คน ที่ประเมินร่วมกับคนรับบ้านว่ามีความน่าสนใจ โดยในความยาว 60 นาที มีการตัดสลับไปมาทั้ง 6 สถานที่ เพื่อนำเสนอมุมมองที่ชวนให้เกิดการตั้งคำถามพื้นฐาน เช่น ที่นี้ที่ไหน มีใครกำลังทำอะไร มุมนี้

ถ่ายอย่างไร ถ่ายตอนช่วงเวลาเท่าไร ทั้งนี้เพื่อใช้ภาพยนตร์เป็นการเปิดประเด็นสื่อสารตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวมาข้างต้น

3.2) การเผยแพร่ผลงาน การจัดฉายผลงานแก่ผู้สนใจ โดยใช้ชื่อว่า ภาพยนตร์คนยาก ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจซื้อบัตรเข้าชมราคา 120 บาท จำนวน 41 คน รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 4,920 บาท ซึ่งเงินจำนวนนี้ได้มอบให้แก่ บ้านโฮมแสนสุข เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมอื่นๆ นอกจากนี้ หลังชมภาพยนตร์ได้จัดให้มีการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างคนไร่บ้านที่เป็นผู้บันทึกภาพทั้งหมดกับคนเมืองและผู้สนใจ โดยการแสดงความคิดเห็นแบ่งเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ความน่าตื่นตาตื่นใจในวิธีการถ่ายทำที่เหนือความคาดหมาย มีภาพเมืองบางมุมที่ตนไม่เคยเห็น และชีวิตของคนไร่บ้านที่ถูกทำให้มองเห็นมากขึ้น

ภาพที่ 9 การจัดฉายภาพยนตร์คนยากและเปิดพื้นที่สื่อสารกับคนเมือง

สรุปและอภิปรายผล

การพัฒนาเมืองไปสู่ความเป็นเมืองอัจฉริยะมีผลกระทบต่อคนไร่บ้านทั้งในทางตรงและในทางอ้อม กล่าวคือ ปฏิเสธไม่ได้ว่าคนไร่บ้านต้องอยู่ร่วมกับเมือง โดยเฉพาะในพื้นที่สาธารณะ ฉะนั้น เมืองที่จะพัฒนาสู่ความเป็นเมืองอัจฉริยะควรมีพื้นที่ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างไม่กระทบกระทั่ง หรือมีความขัดแย้งกันน้อยที่สุด ในกรณีนี้รวมถึงพื้นที่สำหรับการสื่อสารด้วย เพราะการสื่อสารจะช่วยทำให้ลดความขัดแย้ง และเพิ่มโอกาสในการกลับคืนสู่สังคม ทั้งนี้ จากการดำเนินโครงการภาพยนตร์คนยาก โดยให้คนไร่บ้านได้มี

อำนาจในการผลิตสื่อของตนเอง ผู้วิจัยสามารถอภิปรายแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การผลิตสื่อของคนไร้บ้าน และการสร้างพื้นที่สื่อสารกับคนเมือง

การผลิตสื่อของคนไร้บ้าน

สื่อประเภทภาพเคลื่อนไหวหรือภาพยนตร์ เป็นสื่อที่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการผลิต ไม่ว่าจะใช้อุปกรณ์บันทึกภาพและเสียง รวมถึงเครื่องมือที่ใช้ตัดต่อลำดับภาพ ทั้งนี้ โทรศัพท์มือถือเป็นอุปกรณ์ขนาดพกพาที่คนทั่วไปเข้าถึงได้ ทุกคนจึงถือว่าเป็นผู้ที่มีความพร้อมในการผลิตสื่อของตนเองในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม คนไร้บ้านบางส่วนยังไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์ดังกล่าวได้ และที่สำคัญที่สุดคือแรงจูงใจที่ขับเคลื่อนให้มีความต้องการนำเสนอภาพหรือปัญหาที่ตนกำลังประสบอยู่ ซึ่งในการผลิตสื่อกับคนไร้บ้าน มีแรงจูงใจแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ทำเพื่อความสนุก ทำเพื่อค่าจ้าง และทำเพื่อถ่ายทอดปัญหาในชีวิต

ทำเพื่อความสนุก กล่าวคือ อุปกรณ์บันทึกภาพเคลื่อนไหวเป็นสิ่งที่น่าสนใจ จึงเป็นกิจกรรมที่มีความแปลกใหม่สำหรับคนไร้บ้าน ซึ่งเบื้องต้นในการทดลองใช้อุปกรณ์จะมีความประหม่าเพราะกลัวทำชำรุดเสียหายเนื่องจากไม่เคยใช้งานมาก่อน ฉะนั้น เพื่อลดข้อจำกัดในการปฏิบัติงานนี้ จึงให้อิสระในการถ่ายทำเพื่อเป็นการสร้างความคุ้นชินกับเครื่องมือและระบบการทำงานที่ไม่ซับซ้อน เช่น การฝึกตั้งกล้องนิ่งไว้บนพื้นหรือกำแพง รวมถึง ด้านเนื้อหาในการถ่ายทำต้องเป็นเรื่องทั่วไปหรือเรื่องที่ผ่อนคลาย เช่น การกินข้าว การเดินทาง การนอน เพื่อการสื่อสารเนื้อหาพื้นฐานที่เข้าใจง่าย ดังนั้น ความเป็นไปได้ในการให้อำนาจตามแนวคิดที่ว่าด้วยการเมืองของ ฌาคส์ ร็องซีแยร์ ที่ว่าด้วยการให้สิทธิแก่ผู้ที่ถูกคัดออกหรือให้โอกาสออกเสียงแก่ผู้ที่ไม่ได้เสียง (Charoensinolan, 2020: 11) ในทางปฏิบัติกับกรณีคนไร้บ้าน ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่มีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ ต้องใช้วิธีที่เรียบง่ายที่สุด เพื่อนำไปสู่แรงจูงใจที่ไม่มีความกังวล

ทำเพื่อค่าจ้าง กล่าวคือ ในการทำงานต้องมีสิ่งมีค่าเป็นของแลกเปลี่ยนกับแรงงาน โดยเฉพาะเงิน ดังนั้น การกำหนดอัตราค่าจ้างในการทำงานจึงเป็นอีกหนึ่งตัวแปรในการผลิตสื่อ ที่คิดตามค่าแรงขั้นต่ำ และคำนวณเวลาเริ่มตั้งแต่ 1 ชั่วโมง ไปจนถึง 1 สัปดาห์ ซึ่งกรณีนี้จะทำให้คนไร้บ้านส่วนหนึ่งมีความกระตือรือร้นระยะสั้น โดยจะเลือกระยะเวลาการทำงานที่ได้ค่าตอบแทนเร็วที่สุด คือ 1 ชั่วโมง และ 1 วัน ทำให้ภาพที่บันทึกมีจำนวนน้อยและมีมุมมองที่ซ้ำกัน เนื่องจากบันทึกอย่างเร่งรีบในรัศมีที่อยู่ใกล้ที่พักอย่างไรก็ดี ค่าตอบแทนอาจเป็นเพียงแรงกระตุ้นเฉพาะบุคคลในวัยทำงานที่มีภาระในการดำรงชีวิต

อื่นๆ เช่น การดูแลที่พัก การเก็บรักษาสมบัติส่วนตัว รวมถึงการออมทรัพย์ เพราะในขณะที่เดียวกันก็มีคนไร้บ้านอีกส่วนหนึ่งโดยเฉพาะที่เป็นเยาวชน แสดงความจำนงที่จะนำกล้องติดตัวไปเพื่อถ่ายภาพวิดีโอในชีวิตประจำวันโดยไม่ได้คำนึงถึงค่าใช้จ่ายเป็นหลัก ซึ่งภาพที่บันทึกได้ส่วนใหญ่จากกลุ่มหลังนี้จะเป็นการท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่างๆ ในเมือง เช่น ลานกิจกรรม สนามเด็กเล่น ลานฉายหนังกลางแปลง บ่อน้ำ และพื้นที่ที่มีความร่มรื่นสวยงาม อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การใช้สิทธิประโยชน์ของคนไร้บ้านในพื้นที่ต่างๆ โดยส่วนใหญ่ต้องได้รับความยินยอมหรือมีข้อตกลงจากผู้ดูแลหรือมีผลประโยชน์ในพื้นที่นั้นๆ เช่น การนอนในสถานที่ของเอกชนต้องตกลงกับเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย การขายของบริเวณสถานบันเทิงบางร้านต้องแบ่งรายได้บางส่วนให้ผู้ดูแล การเก็บขยะในสถานที่ราชการต้องเก็บในเวลากลางวัน การอาบน้ำชำระร่างกายในปั๊มบางแห่งต้องจ่ายเงิน เป็นต้น ด้วยข้อกำหนดเช่นนี้ จึงมีการใช้วิถีลึกลับใช้ไปจนถึงการบุกรุกโดยไม่ขออนุญาต เพราะในหลายพื้นที่ไม่ทราบผู้รับผิดชอบและมีการแอบอ้างจากคนถือสิทธิเพื่อหวังผลประโยชน์ รวมถึง พื้นที่สาธารณะบางแห่งผู้ดูแลมีทัศนคติในทางลบกับคนเร่ร่อน ซึ่งจากบทความเรื่อง สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (Visetpricha, 2019) และ หนังสือเรื่อง โลกของคนไร้บ้าน (Visetpricha, 2017: 155-167) มีข้อเสนอแนะให้ดัดแปลงพื้นที่ตึกเก่าหรือที่กรร้างบางส่วน มาดัดแปลงเป็นพื้นที่อนุเคราะห์ เป็นที่พักชั่วคราว อาบน้ำ ชักผ้า ซึ่งเป็นกิจกรรมพื้นฐานของการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่ตั้งหลักปักฝั่ง เพราะการมีที่พักชั่วคราว ที่อาบน้ำ ชักผ้า และเก็บของมีค่า เป็นการช่วยให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการเช่าที่พักในกรณีที่ต้องจ่ายเป็นประจำ รวมถึงใช้เป็นพื้นที่ทำภารกิจส่วนตัวที่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ช่วยให้มีการพัฒนาตัวเองทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นการได้พักผ่อนอย่างเพียงพอ การเพิ่มพูนความรู้ การอ่านหนังสือ การดูภาพยนตร์ การทำงานฝีมือ หรืองานศิลปะ เป็นต้น

ทำเพื่อถ่ายทอดปัญหาในชีวิต กล่าวคือ การมีชีวิตที่ดีขึ้นในระดับต้นคือการสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่กำลังประสบ ซึ่งกรณีคนไร้บ้านส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาเรื่องที่พักหลับนอนหรือในความหมายที่หมายถึงบ้าน และปัญหาเรื่องปากท้อง รวมถึง ปัญหาอื่นๆ ที่ไม่ต้องการเปิดเผย เนื่องจากคนไร้บ้านมีที่มาจากหลายปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัว ปัญหาสุขภาพจิต ไปจนถึงการกระทำที่ผิดกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ จึงมีความกังวลว่าภาพที่ถูกบันทึกจะสร้างผลเสียแก่ตนเองและผู้ที่ถูกบันทึกภาพ เพราะฉะนั้นภาพที่บันทึกส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องทั่วไป เช่น การเดินทาง การกิน และการนอน อย่างไรก็ตาม

ภาพเหล่านี้ได้สะท้อนความปกติในชีวิตประจำวันที่เกิดจากการเอาตัวรอดจนกลายเป็นความเคยชิน ไม่ว่าจะเป็นแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานรับจ้างในเมืองกำลังพักผ่อน และผู้เร่ร่อนทำที่พักในที่รกร้าง และส่วนใหญ่ต้องเดินทางด้วยเท้า เนื่องจากการเดินทางเป็นสิ่งที่ทำให้มีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งเมื่อคำนวณจากรายได้ของคนไร้บ้านต่อคนแล้วนับเป็นจำนวนที่สูงมาก ฉะนั้น การคมนาคมขนส่งจึงเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและทำให้เมืองเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สามารถขนส่งผู้ใช้แรงงานได้อย่างประหยัด และผู้ใช้แรงงานสามารถรับจ้างหรือค้าขายได้ในระยะรัศมีที่ไกลและกว้างมากขึ้น เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจากบทความเรื่อง “คน” ต้องมาก่อน “เทคโนโลยี” (1) ว่าด้วย “สมาร์ทซิตี” กับสถานการณ์ของกรุงเทพฯ (Archawanantakul, 2018) ที่กล่าวว่า การใช้เทคโนโลยีจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของพลเมือง และสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนท้องถิ่น

การสร้างพื้นที่สื่อสารกับคนเมือง

สิ่งหนึ่งที่สำคัญในการผลิตสื่อคือ การเผยแพร่ผลงานสู่กลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการสร้างพื้นที่สำหรับการสื่อสารกับคนเมืองในเทศบาลเมืองขอนแก่นพบว่า ภาพยนตร์สามารถสร้างประเด็นนำไปสู่การเสวนาใน 2 สิ่ง ได้แก่ ส่วนที่ 1 ภาพเมืองในมุมมองที่ไม่เคยเห็น และ ส่วนที่ 2 ภาพคนไร้บ้านที่คนเมืองไม่เคยเห็น

ส่วนที่ 1 ภาพเมืองในมุมมองที่ไม่เคยเห็น กล่าวคือ ภาพยนตร์เป็นสื่อที่สามารถสร้างให้เกิดจินตนาการ ที่กระตุ้นให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ร่วมได้ เนื่องจากสามารถปรุงแต่งภาพเคลื่อนไหวและเสียงให้มีความสัมพันธ์กัน รวมไปถึง สามารถกำหนดเวลารับชมได้ จึงมีคุณสมบัติที่แตกต่างจากงานวรรณกรรมที่ต้องใช้เวลาส่วนบุคคลในการอ่านและตีความ ดังนั้น ภาพยนตร์จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการใช้เปิดประเด็นเพื่อสร้างพื้นที่สื่อสารหรือเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มคน ซึ่งอาจจะไม่ใช่การกล่าวถึงปัญหาโดยตรงแต่เป็นการเชื่อมโยงให้เห็นความแตกต่างของสภาพปัจจุบัน ด้วยคุณสมบัติการเป็นสื่อกลางที่ช่วยลดความตึงเครียด เป็นการเพิ่มความหลากหลายในมิติการสื่อสารในการใช้ภาษาภาพช่วยให้เกิดการสื่อสารเชิงนามธรรมที่นอกจากการใช้ภาษาพูด ทั้งนี้ จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดขอนแก่นที่พบว่า คนไร้บ้านที่มีวิธีการผ่อนคลายด้วยการดูหนังกลางแปลงจะพบภาวะเครียดค่อนข้างน้อย (Chuaduangpui & others, 2018) ภาพยนตร์ในฐานะความบันเทิงสากล จึงเป็นจุดเชื่อมต่อการสื่อสารระหว่างคนเมืองกับคนไร้บ้านที่อยู่สังคมเดียวกัน

ส่วนที่ 2 ภาพคนไร้บ้านที่คนเมืองไม่เคยเห็น กล่าวคือ ภาพวิถีชีวิตของคนไร้บ้าน บางส่วนทำให้คนเมืองที่ชมภาพยนตร์มีความรู้สึกโกรธแค้น เช่น บทสนทนากันเองระหว่างคนไร้บ้านในพื้นที่รกร้าง การรับประทานอาหารบนพื้นข้างถนน การหลับนอนใต้แสงไฟข้างถนน การหาขยะมาขาย การถ่ายภาพตนเองขณะเดินเล่น การเล่นเกมตบออร์ด การลงชำระร่างกายในบ่อน้ำ การหาหอยหยาปูในที่นา ทั้งนี้ ล้วนเป็นการแสดงคุณภาพชีวิตที่แตกต่างจากคนเมือง หากแต่เป็นพื้นที่ร่วมเมืองเดียวกันกับคนเมือง จากการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งคนไร้บ้านเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นผู้ที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ เป็นผู้ที่พึ่งพาตนเองได้ รักอิสระ มีการเตรียมพร้อม เรียกว่าเป็นผู้ที่มีความประสงค์เร่ร่อน กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่อาจจะต้องช่วยเหลือ ซึ่งเป็นกลุ่มที่พบมากที่สุด เมื่อสำรวจจะพบว่ามีการให้สิ่งของเบื้องต้น เช่น อาหารแห้ง เครื่องนุ่งห่ม ฝ้ายนวม และต้องมีการติดตามสอบถามเป็นประจำเพราะเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางและอาจต้องการความช่วยเหลือในอนาคต และกลุ่มที่ 3 กลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือในทันที เช่น ได้รับบาดเจ็บหรือมีอาการเจ็บป่วย รวมถึงผู้พลัดหลงจากผู้ปกครอง ทั้งในกรณีเด็ก และผู้มีปัญหาทางจิต ใดๆก็ดี ถึงแม้ว่าคนไร้บ้านจะไม่มีความแน่นอนในชีวิต แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็มีสุนทรียะที่ไม่ต่างจากคนเมืองทั่วไป เพราะมนุษย์ต้องการกำลังใจและความเชื่อมั่นในตัวเองเพื่อขับเคลื่อนไปสู่สิ่งที่ต้องการ ดังนั้น การมีอาสาสมัครช่วยปรับปรุงสภาพลักษณะภายนอก เช่น การตัดผม อาบน้ำ ดูแลเสื้อผ้า เป็นส่วนช่วยสร้างต้นทุนทางวัฒนธรรมเบื้องต้น และนำไปสู่การจัดหางานให้ตามความเหมาะสม รวมถึงให้โอกาสในการศึกษาและฝึกวิชาชีพเพิ่มเติมคือการแก้ปัญหาสำคัญ เรื่องความไว้วางใจระหว่างผู้จ้างและผู้รับจ้าง ซึ่งในกรณีนี้มีองค์กรภาคประชาสังคม เครือข่ายเพื่อนคนไร้บ้านในจังหวัดขอนแก่น (Krompakdee, 2022) ได้เป็นตัวกลางในการติดต่อ งาน ไม่ว่าจะเป็น งานทำความสะอาดบ้าน งานตัดหญ้าทำสวน งานก่อสร้าง งานช่างปูน งานช่างไม้ รวมถึงมีการตรวจสอบความพึงพอใจของผู้ว่าจ้าง สอดคล้องกับที่ วิบูลย์ วัฒนนามกุล กล่าวว่า กระบวนการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไร้บ้านควรมีความเฉพาะเจาะจงในแต่ละกลุ่มตามความสอดคล้องของวิถีชีวิต ซึ่งอาจแตกต่างกันตามกรณีที่เป็นปัญหา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คนไร้บ้านสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าในปัจจุบัน รวมถึงสามารถหลุดพ้นจากความเป็นคนไร้บ้านได้ในอนาคต (Chuaduangpui & others, 2018)

ท้ายสุดนี้อาจกล่าวได้ว่า การสร้างพื้นที่สื่อสารคือการหาวิธีการอยู่ร่วมกัน โดยเฉพาะระหว่างชนชั้นแรงงานผู้ไม่มีพื้นที่แสดงออกกับชนชั้นกลางและชนชั้นนำในสังคม

ที่ต่างมีผลประโยชน์ร่วมในการใช้ชีวิตอยู่ในเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น เทคโนโลยีการผลิตสื่อ ในกรณีนี้คือเครื่องมือบันทึกภาพ จึงเป็นกิจกรรมทางเลือกหนึ่งที่ทำให้คนไร้บ้านได้ผ่อนคลายและได้แสดงตัวตนในฐานะพลเมืองในทางกายภาพ นอกจากนี้ การฉายภาพยนตร์คนยากได้สร้างพื้นที่ในการสนทนาที่ช่วยเตือนคนเมืองผู้ที่กำลังมุ่งหน้าไปสู่ความเจริญให้มีความตระหนักว่า นโยบายสมารถที่ดีกำลังกีดกันคนบางกลุ่มออกจากความเจริญหรือไม่

References

- Archawanantakul, S. (2018, 11 June). "People" must come before "Technology" (1) about "Smart City" and the situation of Bangkok. [in Thai]. **Thaipublica**. Retrieved April 10, 2023, from <https://thaipublica.org/2018/06/is-bangkok-smart/>
- Archawanantakul, S. (2018, 25 June). "People" must come before "Technology" (2) Looking at "Smart City" Singapore. [in Thai]. **Thaipublica**. Retrieved April 9, 2023, from <https://thaipublica.org/2018/06/singapore-smart-city-1/>
- Charoensinolan, C. (2020). **The Political of Jacques Ranciere**. Bangkok: Sommadhi Thaipublishing.
- Chuaduangpui, K. & Ponthip, A. & Wattananamkul, V. and Prasertsuk, S. (2018). Homeless way of life in Khon Kaen City Municipality, Khon Kaen Province. [in Thai]. **Veridian E-Journal, Silpakorn University**, 11 (2). 1341-1362.
- Krompakdee, N. Homeless Friends Network. **Interview**. January 25, 2022.
- Machares, K. (2021, 14 May). Voice from Khon Kaen "Homeless...not without friends" let's fight against COVID-19 together. [in Thai]. **THECITIZEN.PLUS**. Retrieved April 10, 2023, from <https://thecitizen.plus/node/44264>

- Srisuphap, T. (2020, 25 December). New Year's Eve welcome new year Send concern to homeless friends. [in Thai]. **THECITIZEN.PLUS**. Retrieved October 11, 2023, from <https://thecitizen.plus/node/38026>
- Miri, Y. (2023). **Tokyo Ueno Station**. (Saksamutranun, T. translator). Bangkok: Prism Amarin Printing and Publishing.
- Orwell, G. (2017). **Down and Out in Paris and London**. (Suwannanon, B. translator). Bangkok: Typhoon Studio.
- Steinbeck, J. (2006). **The Grapes of Wrath**. (Chanpen, N. translator). Bangkok: Thai Quality Books.
- Thammakaew, T. (2014). **Exile**. Bangkok: Matichonbook.
- Visetpricha, B. (2017). **Lok-Kong-Kon Rai-Ban**. Nonthaburi: Sameskybooks.
- Visetpricha, B. (2018). **Street Line: Street Anthropology in Manila**. Bangkok: Way of Book.
- Visetpricha, B. (2019). The Right to the City. [in Thai]. **Research article**. Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University,
- Visetpricha, B. (2021). **Ban-Tee-Glub Mai-Dai**. Bangkok: The Mirror Foundation.

การใช้ภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการในย่านธุรกิจการค้า เขตเทศบาลนครขอนแก่น: การศึกษาตามแนวภูมิทัศน์ภาษา Language Used in Business and Service Signs in the Business Areas, at Municipality of Khon Kaen: A Linguistic Landscape Study

เทียมแข ประมวล¹ดุจฉัตร จิตบรรจง²

Thiamkhae Pramual, Dutchat Jitbanjong

Received: May 15, 2023/ Revised: December 10, 2023/ Accepted: December 25, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาษาเก่าเดิม ตัวอักษรที่ปรากฏ ลักษณะการปรากฏของตัวอักษร และสถานภาพของภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ ย่านธุรกิจการค้า เขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยใช้ข้อมูลภาพถ่ายป้ายธุรกิจการค้าและบริการ โดยการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก (Convenience Sampling) ในย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่นจำนวน 759 ป้าย

ผลการศึกษาพบว่า การใช้ภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ ย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น พบว่าภาษาเก่าเดิมเอกภาษาพบภาษาอังกฤษมากที่สุด และภาษาเก่าเดิมพหุภาษาพบภาษาไทยกับภาษาบาลี-สันสกฤตมากที่สุด การใช้ตัวอักษรภาษาต่าง ๆ พบการใช้ตัวอักษรภาษาไทยมากที่สุดและลักษณะการปรากฏของตัวอักษร พบว่าตัวอักษรภาษาไทยภาษาเดียวพบมากที่สุด จากการศึกษาค้นคว้า ภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีสถานภาพของภาษาสูงกว่าภาษาอื่น ๆ พิจารณาได้จาก

---

¹ Corresponding author, นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (Bachelor of Arts Program in Thai Language Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University) Email: khae0715@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University) Email: dutchat_j@msu.ac.th

ความถี่ของภาษาเค้าเติมเอกภาษาที่พบภาษาอังกฤษมากที่สุด ภาษาเค้าเติมพหูภาษาที่ภาษาไทยปรากฏร่วมกับภาษาอื่น ๆ บนป้ายมากที่สุด อีกทั้งพบตัวอักษรภาษาไทยปรากฏบนป้ายมากที่สุด รองลงมาคือตัวอักษรภาษาอังกฤษ และลักษณะการปรากฏของตัวอักษรในตำแหน่งที่สำคัญจึงทำให้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีสถานภาพของภาษาสูงกว่าภาษาอื่น ๆ ที่พบบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น ในขณะที่เดียวกันภาษาไทยและภาษาอังกฤษนั้นยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับกลุ่มลูกค้าเพื่อให้กลุ่มลูกค้าในพื้นที่เข้าถึงการบริการได้มากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มลูกค้าวัยรุ่นในปัจจุบันที่ต้องการสิ่งที่ทันสมัย สิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอและมีความเป็นสากล

คำสำคัญ: การใช้ภาษา ป้ายธุรกิจการค้า ภูมิทัศน์ภาษา

Abstract

This study aimed to explore language traces, characters apparent, character occurrence, and language status shown on the business and service signs in business areas in the municipality of Khon Kaen. The data were collected by convenience sampling method from 759 signs around the Khon Kaen's business areas.

The findings showed that English was mostly used in the trace of monolingual signs. Meanwhile, the Thai and Pali-Sanskrit languages were mostly used in the trace of multilingual signs. Thai characters were the most used among the various language characters. The single Thai characters were mostly apparent in the signs. It was noticeable that Thai and English languages held higher statuses than other languages due to English being the most frequently used in monolingual signs and that Thai was most frequently combined other languages in multilingual signs. Thai and English were the most common characters. It can be concluded that the Thai and English languages occupied a higher linguistic status other languages' appearing in business and service signs within Khon Kaen's business areas. In the

meantime, both Thai and English languages have become a medium of communication among customers to meet the service areas as much as possible, particularly to meet young customers' needs with new, updated, and international quality signage.

Keywords: Language used, Business signs, Linguistic landscape

บทนำ

การศึกษาภาษาในสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของภาษาหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏและมองเห็นได้อย่างชัดเจนในพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นศูนย์กลางความก้าวหน้าในการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่นั้น เรียกว่า “ภูมิทัศน์ภาษา” (Linguistic landscape) เป็นการใชภาษาที่ใช้แตกต่างกันในพื้นที่หนึ่ง ๆ ซึ่งภาษาเป็นหนึ่งในการรวมตัวกันของคนในสังคมเพื่อการสื่อสารและเกี่ยวข้องกับกลไกต่าง ๆ ที่ขึ้นจากพฤติกรรมของมนุษย์ (Landry & Bourhis, 1997: 23)

การศึกษาเกี่ยวกับภูมิทัศน์ภาษา (Linguistic Landscape) คือ การศึกษางานเขียนที่จัดแสดงในพื้นที่สาธารณะ เช่น ป้ายถนน ป้ายโฆษณา ป้ายชื่อสถานที่ ป้ายชื่อร้านค้า ป้ายของหน่วยงานราชการ เป็นต้น ภูมิทัศน์ภาษาให้ความสำคัญกับภาษาบนป้ายเพราะสามารถบอกหน้าที่ของภาษาในพื้นที่ที่ภาษานั้นปรากฏอยู่ได้ ทั้งหน้าที่เชิงข้อมูล (informative function) และหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ (symbolic function) (Landry & Bourhis 1997: 25)

การศึกษาป้ายธุรกิจการค้าจะช่วนนำไปสู่การสรุปลักษณะภูมิทัศน์ภาษาของพื้นที่ย่านการค้า นั้น ๆ ได้ การศึกษาภาษาที่จัดวางชื่อบนป้ายธุรกิจการค้าจะช่วยให้เห็นวิธีการใช้ภาษาเค้าเดิมและความนิยมของภาษาที่ปรากฏว่ามีสถานภาพเป็นอย่างไร เพราะป้ายธุรกิจการค้ามีความสัมพันธ์กับภาษาเพราะเป็นการนำเสนอชื่อธุรกิจสู่สาธารณะ ป้ายธุรกิจการค้าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความคิดในการนำเสนออัตลักษณ์ แต่การนำเสนออัตลักษณ์ของธุรกิจการค้านั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีการเขียนหรือประดิษฐ์ และนำเสนอสู่สาธารณะในพื้นที่สาธารณะในรูปแบบของป้ายธุรกิจการค้าป้ายธุรกิจการค้าจึงเป็นการถ่ายทอดภาษาที่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากทำหน้าที่ถ่ายทอดภาษาแล้วยังมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ได้มาซึ่งป้ายของธุรกิจการค้า อาทิ ตัวอักษรแบบอักษรขนาดตัวอักษรการปนภาษาของ

ตัวอักษร เป็นต้น ก็ล้วนมีส่วนสร้างลักษณะเด่นทางภูมิทัศน์ภาษาให้แก่ย่านธุรกิจการค้าด้วยเช่นกัน (Wangpusit, 2012: 2) จากข้อมูลจึงกล่าวได้ว่า ป้ายธุรกิจการค้า และบริการต่าง ๆ นั้นล้วนมีความสำคัญในการดึงดูดลูกค้า โดยเฉพาะป้ายธุรกิจการค้าและบริการที่มีผลต่อการนำเสนอวัฒนธรรมและความเป็นพหุภาษาผ่านย่านธุรกิจการค้าและบริการ

เทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นหนึ่งในเขตภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความเจริญและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจมีความเจริญก้าวหน้าในชั้นแนวหน้า มีห้างสรรพสินค้า มีธุรกิจที่หลากหลาย เช่น ธุรกิจโรงแรม ธุรกิจตลาดค้าส่งประเภทเสื้อผ้า ธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจเพื่อสุขภาพ รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวยามค่ำคืนที่มีมากมาย ส่วนหนึ่งอาจมาจากมีสถานศึกษาในระดับแนวหน้าอย่างมหาวิทยาลัยขอนแก่น (Panichtriphop, 2016: 62)

จากความน่าสนใจของย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาภาษาเค้าเดิม ตัวอักษรที่ปรากฏ ลักษณะการปรากฏของตัวอักษร และสภาพของภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านธุรกิจการค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อทำให้ทราบสภาพของการใช้ภาษาในพื้นที่ศึกษาถึงการใช้ภาษาเค้าเดิมและตัวอักษรที่ปรากฏที่แสดงให้เห็นถึงภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น และผู้ศึกษาเห็นว่าการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการในการจัดทำป้ายชื่อธุรกิจร้านค้าและบริการ เพราะในปัจจุบันการใช้ภาษาในการสื่อสารมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะทำอะไรให้เป็นที่น่าสนใจของกลุ่มลูกค้า และดึงดูดลูกค้าได้มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาภาษาเค้าเดิม ตัวอักษรที่ปรากฏ ลักษณะการปรากฏของตัวอักษร และสภาพของภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Wangpusit (2012) กล่าวว่า การศึกษาแนวคิดภูมิทัศน์เชิงภาษาศาสตร์ (Linguistics Landscape) มุ่งวิเคราะห์ภาษาที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะป้าย

ธุรกิจการค้า รูปภาษาที่ปรากฏในป้ายเป็นสัญญารูป ในขณะที่เดียวกันการศึกษาชื่อธุรกิจการค้าที่ปรากฏในป้ายก็สำคัญเพราะเป็นการศึกษาวิธีการตั้งชื่อธุรกิจการค้าของย่านการค้าทางด้านที่มา ความหมาย ภาษา และลักษณะเด่นในการตั้งชื่อด้วยภาษาไทยแต่ขณะเดียวกันตัวอักษรเป็นภาษาอื่น ๆ หรือใช้รูปสัญลักษณ์ในป้ายธุรกิจการค้าให้สร้างสรรค์มีความแปลกใหม่ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษา

Pikulthong (2011) ศึกษาภาษาบนป้ายพาณิชย์ของสถานประกอบการย่านถนนพระอาทิตย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพของภาษาต่าง ๆ ที่ใช้บนป้ายพาณิชย์โดยศึกษาจากป้ายชื่อของสถานประกอบการ 55 แห่ง ผลการวิจัยพบว่าภาษาอังกฤษมีสถานภาพสูงที่สุด บนถนนพระอาทิตย์ เพราะมีจำนวนความถี่ของภาษาเก่าเดิม และความถี่ของชนิดตัวอักษรที่ปรากฏของบนป้ายพาณิชย์มากที่สุดรวมถึงลักษณะการปรากฏของตัวอักษรในตำแหน่งที่มีความสำคัญที่สุดบนป้ายพาณิชย์อีกด้วย การที่ภาษาอังกฤษมีสถานภาพสูงสุดบนถนนพระอาทิตย์เป็นเพราะภาษาอังกฤษทำหน้าที่เป็นภาษากลางในการสื่อสารกับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และชาวไทยด้วย ในขณะเดียวกันภาษาอังกฤษยังทำหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ด้วย กล่าวคือ บ่งบอกความเป็นเมือง ความทันสมัยเป็นสากล และแสดงถึงวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้เจ้าของสถานประกอบการยังคาดว่ากลุ่มลูกค้าชาวไทยสามารถเข้าใจภาษาอังกฤษบนป้ายได้จึงเลือกใช้ภาษาอังกฤษบนป้ายพาณิชย์มากกว่าภาษาอื่น ๆ

Sarot & Kraissame (2019) ศึกษาความเป็นพหุภาษาในชุมชนเมือง: กรณีศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์ภาษากับธุรกิจการค้าย่านนานาฝั่งเหนือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ภาษาที่ปรากฏบนป้ายชื่อร้านค้าและบริการที่ส่งผลต่อธุรกิจการค้าของคนในย่านนานาฝั่งเหนือ กรุงเทพมหานคร เก็บตัวอย่างป้ายชื่อร้านค้าและบริการในย่านนานาฝั่งเหนือ กรุงเทพมหานคร จำนวน 65 ป้าย โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้ใช้การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ประกอบธุรกิจค้าปลีกและค้าส่งเพื่อการอุปโภคและบริโภค กับธุรกิจร้านเสริมความงามและสุขภาพนิยมใช้ป้ายแบบสองภาษาที่มีภาษาอังกฤษ และภาษาอาหรับมากกว่าป้ายประเภทอื่นนอกจากนี้ยังพบว่า ป้ายหลายภาษาปรากฏในธุรกิจด้านการบริโภค ธุรกิจเสริมความงามและสุขภาพซึ่งมีความนิยมใกล้เคียงกับป้ายสองภาษา ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสรุปได้ว่า ผู้ค้าในย่านนานาฝั่งเหนือใช้ป้ายสองภาษาในการสื่อสารกับลูกค้ามากใกล้เคียงกับป้ายหลายภาษา เพื่อให้ลูกค้าเข้าใจที่จะเลือกซื้อสินค้าหรือบริการ

โดยผู้ประกอบการมุ่งเป้าที่กลุ่มลูกค้าแถบตะวันออกเฉียงเหนือ และลูกค้าที่ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารเป็นหลัก รวมถึงใช้ภาษาอื่นบางส่วน สำหรับการในประเทศไทยนั้น พบว่า มีการใช้บนป้ายเช่นกัน การค้นคว้าครั้งนี้ถือเป็นการช่วยให้สังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญของภาษาที่เข้ามามีบทบาทพร้อมกับความเป็นโลกาภิวัตน์มากยิ่งขึ้นและเป็นแนวทางในการวางแผนสนับสนุนด้านการค้าและเศรษฐกิจ

Seangyen (2015) ศึกษาภูมิภาคที่ศันภาษาจากป้ายโฆษณาในเขตอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวอักษรที่ปรากฏบนป้ายโฆษณาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ตามแนวคิดทฤษฎีภูมิภาคที่ศันภาษา โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างป้ายโฆษณาโดยใช้วิธีการเจาะจงเลือกในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จำนวน 100 ป้าย สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาคำที่ปรากฏบนป้ายโฆษณาพบภาษาที่ใช้ทั้งหมดจำนวน 4 ภาษา คือ ภาษาไทย ร้อยละ 84 รองลงมาคือ ภาษาอังกฤษ ร้อยละ 50 ภาษาลาว คือร้อยละ 24 และน้อยที่สุดคือภาษาจีน ร้อยละ 7 และเมื่อจัดรูปแบบภาษาที่ปรากฏบนป้ายโฆษณาสามารถจัดรูปแบบภาษาได้เป็น 4 รูปแบบ คือ 1. ป้ายโฆษณาที่ใช้ภาษาเดียวพบร้อยละ 49 2. ป้ายโฆษณาที่ใช้สองภาษาพบร้อยละ 40 3. ป้ายโฆษณาที่ใช้สามภาษา พบร้อยละ 8 และ 4. ป้ายโฆษณาที่ใช้สี่ภาษาพบร้อยละ 3 ตามลำดับ

Kaewbut & Muangkaew (2020) ศึกษาป้ายและชื่อธุรกิจการค้าท่าอากาศยานนานาชาติสุราษฎร์ธานี: การศึกษาตามแนวภูมิภาคที่ศันภาษา มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเด่นของการใช้ภาษาในป้ายและชื่อธุรกิจการค้าที่ปรากฏในท่าอากาศยานนานาชาติสุราษฎร์ธานีตามแนวคิดภูมิภาคที่ศันภาษา (Linguistic landscape) ผลการวิจัยพบว่า ท่าอากาศยานนานาชาติสุราษฎร์ธานีเป็นพื้นที่ที่มีสถานะพหุภาษา (Multi Language) และพบว่ามีลักษณะการใช้ภาษาอยู่ 6 ลักษณะ ได้แก่ การใช้ภาษาเขียนทางการ การใช้คำขวัญคำโปรย การใช้ภาษาพูด การใช้คำคล้องจอง การใช้คำทับศัพท์และการใช้คำย่อคำตัด โดยพบการใช้ภาษาเขียนทางการมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 53.22 รองลงมาคือ การใช้คำขวัญคำโปรย และที่พบน้อยที่สุดคือ การใช้คำย่อคำตัด คิดเป็นร้อยละ 1.75 จะเห็นได้ว่าชนบการใช้ภาษาในป้ายและชื่อธุรกิจร้านค้าในท่าอากาศยานนานาชาติสุราษฎร์ธานีมีลักษณะเด่น คือ การใช้ภาษาเขียนที่เป็นทางการเป็นการใช้ภาษาแบบตรงไปตรงมา สามารถเข้าใจได้ทันทีเพื่อสื่อสารในท่าอากาศยาน และด้วยวัตถุประสงค์

ในการแจ้งให้ทราบและให้ข้อมูลเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการ จึงทำให้เกิดการใช้ภาษาในลักษณะนี้

Siwina & Prasithrathsint (2020) ได้ศึกษา ภูมิภาคชนภาษาบนพรหมแดนประเทศไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของการใช้ภาษาและรูปแบบการเขียนบนป้ายในเมืองท่าซีเหล็กในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์และสหพวันนะเขตในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการเลือกภาษา 3 รูปแบบ บนป้ายทั้งสองเมือง ได้แก่ ป้ายเอกภาษา ป้ายทวิภาษา และป้ายพหุภาษา พบรูปแบบการเขียน 4 ประเภท ได้แก่ ป้ายที่ภาษาบนป้ายเขียนทับศัพท์ข้อความเดียวกันหรือเขียนแปลโดยตรง (Homophonic) ป้ายที่ภาษาบนป้ายเขียนทับศัพท์ข้อความบางข้อความ (Mixed) ป้ายที่เขียนด้วยหลายภาษา โดยแต่ละภาษาสื่อความหมายที่ต่างกััน (Polyphonic) ป้ายที่เขียนด้วยภาษาเดียว (Monophonic) ภาษาประจำชาติเป็นภาษาแรกที่ปรากฏบนป้ายตามด้วยภาษาต่างประเทศ ท่าซีเหล็กมีป้ายพหุภาษามากกว่าสหพวันนะเขตเพราะ ที่นั่นมีการใช้ภาษามากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของภาษาต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ให้ความสำคัญต่อภาษาที่มีผู้ใช้มากที่สุดเป็นหลัก

Waelong (2020) ศึกษาชื่อและป้ายร้านค้าย่านสายกลางเทศบาลนครยะลา อำเภอเมืองจังหวัดยะลา: การศึกษาตามแนวภูมิภาคชนภาษา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มาของการตั้งชื่อร้านค้าและการใช้ภาษาบนป้ายร้านค้าของย่านสายกลาง เทศบาลนครยะลา อำเภอเมืองจังหวัดยะลา ซึ่งประยุกต์การศึกษาตามแนวภูมิภาคชนภาษาข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาคือภาพถ่ายป้ายร้านค้าและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าของร้าน จำนวน 200 ร้านค้า ผลการศึกษาที่มาของการตั้งชื่อร้านค้าย่านสายกลางเทศบาลนครยะลา อำเภอเมืองจังหวัดยะลา ตามแนวภูมิภาคชนภาษาพบว่า ที่มาที่เกี่ยวข้องกับชื่อเจ้าของร้านค้าและประเภทธุรกิจการค้า พบมากที่สุดมีจำนวน 40 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 20 และพบน้อยที่สุดที่มาจากชื่อที่เกี่ยวข้องกับช่วงเวลาพบจำนวน 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 0.50 และยังสามารถศึกษาที่มาของการตั้งชื่อร้านค้าเพิ่มเติมจากกรอบแนวคิดในประเด็นที่มามีมากกว่าหนึ่งที่มา และผลการศึกษาภาษาบนป้ายชื่อร้านค้าย่านสายกลาง เทศบาลนครยะลา อำเภอเมืองจังหวัดยะลา ตามแนวภูมิภาคชนภาษา พบว่า ภาษาเค้าเดิมที่เป็นเอกภาษา ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พบมากที่สุดจำนวน 27 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 34.17 และภาษาเค้าเดิมพหุภาษา ภาษาอาหรับกับภาษาอังกฤษ พบมากที่สุด จำนวน 30 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 24.79 การศึกษาตัวอักษรภาษาต่าง ๆ บนป้ายร้านค้า พบมากที่สุด การใช้ตัวอักษรไทย

จำนวน 170 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 65.80 ลักษณะการปรากฏของตัวอักษรภาษาต่าง ๆ พบมากที่สุด ภาษาไทยภาษาเดียว พบจำนวน 114 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 57 สถานภาพของภาษา ความถี่ของภาษาเก่าเดิมที่ปรากฏ จากข้อมูลผู้ศึกษาพบว่าภาษาไทยและภาษาอังกฤษปรากฏบนป้ายร้านค้ามากที่สุด ความถี่ของตัวอักษรภาษาต่าง ๆ ที่ปรากฏบนป้าย ตำแหน่งของตัวอักษรภาษาต่าง ๆ ที่ปรากฏบนป้าย จากข้อมูลผู้ศึกษาพบว่า ตัวอักษรหลักจะอยู่ตรงกลางของป้ายร้านค้าจะมีขนาดตัวอักษร รูปแบบตัวอักษรที่ต่างจากข้อความอื่น และตัวอักษรหลักมีการใช้ภาษาต่างกันแต่มีขนาดอักษรเท่ากัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการใช้ภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผู้ศึกษาดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามแนวภูมิทัศน์ภาษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาการใช้ภาษาและลักษณะของชื่อที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

2. การเลือกพื้นที่ศึกษา ผู้ศึกษาใช้เกณฑ์การกำหนดขอบเขตพื้นที่ย่านธุรกิจการค้าของ Pimjai (2003: 77) ในการกำหนดขอบเขตย่านธุรกิจการค้าซึ่งประกอบด้วยดัชนีความสูงของการใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการค้า ดัชนีความเข้มของการใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการค้าเขตการบริการของธนาคารพาณิชย์ ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ และราคาที่ดินโดยใช้เทคนิคการซ้อนทับข้อมูลในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ พบว่าพื้นที่ย่านกลางธุรกิจการค้าอยู่บริเวณใจกลางของเขตเทศบาล มีถนนหลักที่ตัดผ่านทางด้านทิศเหนือคือ ถนนศรีจันทร์ ด้านทิศตะวันออก คือถนนหน้าเมือง ด้านตะวันตก คือถนนประชาสำราญ ผู้ศึกษาจึงคัดเลือกพื้นที่ในการศึกษาป้ายธุรกิจการค้าและบริการในย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น ได้แก่ ถนนศรีจันทร์ จากสี่แยกหน้าเซ็นทรัลถึงแยกโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ศูนย์อนามัยที่ 7 ขอนแก่น (แม่และเด็ก) ถนนหน้าเมืองจากบริเวณกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 2 ถึงบริเวณสี่แยกถนนเหล่านาดีตัดผ่าน ถนนกลางเมือง จากหอนาฬิกานครขอนแก่นถึงแยกสำนักงานปศุสัตว์ขอนแก่น ถนนประชาสำราญ จากบริเวณศาลหลักเมืองถึงแยกถนนรื่นรมย์ตัดผ่าน และถนนรื่นรมย์จากบริเวณวงเวียนขอนแก่นถึงแยกถนนกลางเมืองตัดผ่าน

3. เก็บรวบรวมข้อมูลจากป้ายธุรกิจการค้าและบริการในย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น ลงพื้นที่สำรวจถ่ายภาพป้ายโดยการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก (Convenience Sampling) ได้ข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 759 ป้าย

4. การวิเคราะห์การใช้ภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผู้ศึกษาใช้กรอบแนวคิดของ Pikulthong (2011) มาใช้ในการศึกษา เพราะมีการศึกษาภาษาบนป้ายพาณิชย์ของสถานประกอบการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพของภาษาต่าง ๆ ที่ใช้บนป้ายพาณิชย์ซึ่งมีการใช้กรอบแนวคิดที่น่าสนใจและมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ศึกษาการใช้ภาษาในย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น และผู้ศึกษาได้นำข้อมูลภาพถ่ายป้ายธุรกิจการค้าและบริการที่ได้มาวิเคราะห์การใช้ภาษา ได้แก่ ภาษาเค้าเดิมที่ปรากฏ ตัวอักษรที่ปรากฏ ลักษณะการปรากฏของตัวอักษร และสถานภาพของภาษา จากนั้นนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ภูมิทัศน์ภาษา** หมายถึง การศึกษาภาษาที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา โดยการวิเคราะห์การใช้ภาษาบนป้ายต่าง ๆ และความโดดเด่นของภาษาที่อยู่บนป้ายนั้น ๆ

2. **ย่านธุรกิจการค้า** หมายถึง ย่านการค้าที่ประกอบไปด้วยธุรกิจการค้าและบริการที่หลากหลาย เช่น ธุรกิจการค้าประเภทร้านอาหาร ธุรกิจบริการประเภทที่พัก บนถนนเส้นหลัก ได้แก่ ถนนศรีจันทร์ ถนนหน้าเมือง ถนนกลางเมือง ถนนประชาสำราญ และถนนรื่นรมย์ ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

3. **ป้ายธุรกิจร้านค้าและบริการ** หมายถึง ป้ายชื่อธุรกิจการค้าและบริการ เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ซึ่งอยู่ในย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยไม่รวมป้ายโฆษณา และป้ายประชาสัมพันธ์

4. **ภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ** หมายถึง การใช้ภาษาของชื่อธุรกิจการค้าและบริการในชื่อธุรกิจการค้าที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น

5. **การใช้ภาษา** หมายถึง ภาษาเค้าเดิม ลักษณะของการปรากฏตัวอักษร ตัวอักษรที่ปรากฏ และสถานภาพของภาษา จากชื่อธุรกิจการค้าที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น

ข้อตกลงเบื้องต้น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า คำว่า Linguistic Landscape (LL) มีการใช้คำภาษาไทยหลายคำ ได้แก่ ภูมิทัศน์เชิงภาษาศาสตร์ ภูมิทัศน์ทางภาษาศาสตร์ ภูมิทัศน์ทางภาษาและภูมิทัศน์ภาษา ในที่นี้ผู้ศึกษาใช้คำว่า “ภูมิทัศน์ภาษา” เนื่องจากเห็นว่าเป็นคำที่สอดคล้องและเหมาะสมกับความหมาย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการใช้ภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 759 ป้าย โดยใช้กรอบแนวคิดของ Pikulthong (2011) ผู้ศึกษาพบการใช้ภาษาดังต่อไปนี้

1. ภาษาเค้าเดิม

ภาษาเค้าเดิม หมายถึง ภาษาที่มาของรูปคำศัพท์ที่ใช้ในการนำเสนอป้ายชื่อธุรกิจการค้าและบริการ ซึ่งผู้ศึกษาพบการใช้ภาษาเค้าเดิมเป็นเอกภาษาและพหุภาษา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ป้ายภาษาเค้าเดิมเอกภาษาที่เป็นภาษาอังกฤษ

แมน Man บาร์เบอร์ เป็นชื่อธุรกิจบริการร้านตัดผม ที่เปิดให้บริการตัดผมชาย โดยป้ายธุรกิจใช้ภาษาเค้าเดิมที่มาจากภาษาอังกฤษทั้งหมด

ภาพที่ 2 ป้ายภาษาเค้าเดิมเอกภาษาที่เป็นภาษาเกาหลี

แดจังกึม เป็นชื่อธุรกิจร้านอาหารเกาหลี แดจังกึม มาจากภาษาเกาหลี คือ 대장금 โดยป้ายธุรกิจใช้ภาษาเค้าเดิมที่มาจากภาษาเกาหลีทั้งหมด

ภาพที่ 3 ป้ายภาษาเค้าเดิมเอกภาษาที่เป็นภาษาบาลี-สันสกฤต

วิชัยพาณิชย์ เป็นชื่อธุรกิจการค้าร้านขายของชำ โดยคำว่า วิชัย หมายถึง ความชนะ ชัยชนะ และคำว่า พาณิชย หมายถึง การค้าขาย โดยป้ายธุรกิจใช้ภาษาเค้าเดิมที่มาจากภาษาบาลี-สันสกฤตทั้งหมด

ภาพที่ 4 ป้ายภาษาเค้าเดิมพหุภาษาที่เป็นภาษาไทยกับภาษาบาลี-สันสกฤต

ประจักษ์การแวน เป็นชื่อธุรกิจร้านตัดแวน ขายแวนตา โดย ประจักษ์ (ส. ปรตยฤษ; ป. ปจจกข) ที่มาจากภาษาบาลี-สันสกฤต หมายถึง ปรากฏชัด อาจเป็นทางตา หรือใจก็ได้ และ การแวน มาจากคำภาษาไทย

ภาพที่ 5 ป้ายภาษาเค้าเดิมพหุภาษาที่เป็นภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ

นิตกีฟช็อป เป็นชื่อธุรกิจการค้าขายของที่ระลึก ของขวัญ โดย นิต มาจาก ภาษาไทย และ กีฟช็อป (Gift Shop) มาจากภาษาอังกฤษ

ภาพที่ 6 ป้ายภาษาเค้าเดิมพหุภาษาที่เป็นภาษาไทย ภาษาบาลี - สันสกฤตภาษาญี่ปุ่นและภาษาฝรั่งเศส

ร้านรมย์ ชาบู บุฟเฟ่ต์ เป็นชื่อธุรกิจการค้าร้านอาหาร โดย รื่น มาจากภาษาไทย คำรมย์ มาจากภาษาบาลี - สันสกฤต คำว่า ชาบู しゃぶ มาจากภาษาญี่ปุ่น และคำว่า บุฟเฟ่ต์ Buffet ที่มาจากภาษาฝรั่งเศส

ตารางที่ 1 ตารางแสดงผลการศึกษาภาษาเค้าเดิมเอกภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ ย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น พบ 9 ลักษณะ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับ	ภาษาเค้าเดิมเอกภาษา	จำนวน ป้าย	ร้อยละ
1	ภาษาอังกฤษ	152	52.96
2	ภาษาไทย	71	24.74
3	ภาษาบาลี-สันสกฤต	33	11.49
4	ภาษาจีน	23	8.01
5	ภาษาญี่ปุ่น	2	0.7
6	ภาษาไทยถิ่นอีสาน	2	0.7
7	ภาษาฝรั่งเศส	2	0.7

ลำดับ	ภาษาเค้าเดิมเอกภาษา	จำนวน ป้าย	ร้อยละ
8	ภาษาบาลี	1	0.35
9	ภาษาเกาหลี	1	0.35
รวม		287	100

ตารางที่ 2 ตารางแสดงผลการศึกษาภาษาเค้าเดิมพหุภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ ย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น พบ 51 ลักษณะ โดยลำดับจากมากไปน้อย ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับ	ภาษาเค้าเดิมพหุภาษา	จำนวนป้าย	ร้อยละ
1	ภาษาไทยกับภาษาบาลี-สันสกฤต	92	19.49
2	ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ	90	19.07
3	ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษและภาษาบาลี-สันสกฤต	53	11.23
4	ภาษาไทยกับภาษาจีน	42	8.89
5	ภาษาอังกฤษกับภาษาบาลี-สันสกฤต	32	6.78
6	ภาษาไทยกับภาษาจีนและภาษาบาลี-สันสกฤต	20	4.24
7	ภาษาไทยกับภาษาเขมร	16	3.39
8	ภาษาอังกฤษกับภาษาฝรั่งเศส	10	2.12
9	ภาษาไทยกับภาษาบาลี	8	1.69
10	ภาษาจีนกับภาษาบาลี-สันสกฤต	8	1.69
11	ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษและภาษาเขมร	8	1.69
12	ภาษาไทยกับภาษาเขมรและภาษาบาลี-สันสกฤต	8	1.69
13	ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษและภาษาจีน	7	1.48
14	ภาษาไทยกับภาษาไทยถิ่นอีสาน	6	1.27
15	ภาษาอังกฤษกับภาษาจีน	5	1.06
16	ภาษาอังกฤษกับภาษาสันสกฤต	4	0.85
17	ภาษาเขมรกับภาษาบาลี-สันสกฤต	4	0.85
18	ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส	4	0.85
19	ภาษาไทยกับภาษาสันสกฤต	3	0.64

ลำดับ	ภาษาเค้าเดิมพหุภาษา	จำนวนป้าย	ร้อยละ
20	ภาษาไทยกับภาษาฝรั่งเศส	3	0.64
21	ภาษาญี่ปุ่นกับภาษาฝรั่งเศส	3	0.64
22	ภาษาจีนกับภาษาญี่ปุ่น	3	0.64
23	ภาษาไทยกับภาษาจีนและภาษาเขมร	3	0.64
24	ภาษาอังกฤษกับภาษาเขมรและภาษาบาลี-สันสกฤต	3	0.64
25	ภาษาไทยกับภาษาฝรั่งเศสและภาษาบาลี-สันสกฤต	3	0.64
26	ภาษาไทยกับภาษาญี่ปุ่น	2	0.42
27	ภาษาไทยกับภาษาเกาหลี	2	0.42
28	ภาษาอังกฤษกับภาษาบาลี	2	0.42
29	ภาษาอังกฤษกับภาษาญี่ปุ่น	2	0.42
30	ภาษาอังกฤษกับภาษาอิตาลี	2	0.42
31	ภาษาญี่ปุ่นกับภาษาบาลี-สันสกฤต	2	0.42
32	ภาษาไทยกับภาษาเวียดนาม	1	0.21
33	ภาษาอังกฤษกับภาษาไทยถิ่นอีสาน	1	0.21
34	ภาษาญี่ปุ่นกับภาษาอิตาลี	1	0.21
35	ภาษาเขมรกับภาษาเวียดนาม	1	0.21
36	ภาษาเกาหลีกับภาษาฝรั่งเศส	1	0.21
37	ภาษาบาลี-สันสกฤตกับภาษาเวียดนาม	1	0.21
38	ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษและภาษาบาลี	1	0.21
39	ภาษาไทย ภาษาบาลี – สันสกฤต ภาษาฝรั่งเศส และภาษาญี่ปุ่น	1	0.21
40	ภาษาไทยกับภาษาจีนและภาษาบาลี	1	0.21
41	ภาษาไทยกับภาษาเปอร์เซีย และภาษาบาลี-สันสกฤต	1	0.21
42	ภาษาไทยกับภาษาเขมรและภาษาสันสกฤต	1	0.21
43	ภาษาไทยกับภาษาเขมรและภาษาบาลี	1	0.21
44	ภาษาไทยกับภาษาเขมรและภาษาฝรั่งเศส	1	0.21
45	ภาษาอังกฤษกับภาษาฝรั่งเศส	1	0.21

ลำดับ	ภาษาเค้าเดิมพหุภาษา	จำนวนป้าย	ร้อยละ
	และภาษาบาลี-สันสกฤต		
46	ภาษาอังกฤษกับภาษาจีนและภาษาสันสกฤต	1	0.21
47	ภาษาอังกฤษกับภาษาจีนและภาษาบาลี-สันสกฤต	1	0.21
48	ภาษาจีนกับภาษาเขมรและภาษาบาลี-สันสกฤต	1	0.21
49	ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาอิตาลี	1	0.21
50	ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษาบาลี-สันสกฤต	1	0.21
51	ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษาบาลี	1	0.21
รวม		472	100

ผลการวิจัยพบว่า การใช้ภาษาเค้าเดิมเอกภาษาและภาษาเค้าเดิมพหุภาษาบนป้ายธุรกิจการค้า และบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น พบว่า ภาษาเค้าเดิมพหุภาษาพบมากกว่าภาษาเค้าเดิมเอกภาษา โดยป้ายธุรกิจการค้าและบริการที่เป็นภาษาเค้าเดิมพหุภาษา จำนวน 472 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 62.19 ส่วนป้ายธุรกิจการค้าและบริการที่เป็นภาษาเค้าเดิมเอกภาษา จำนวน 287 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 37.81

2. ตัวอักษรที่ปรากฏ

ตัวอักษร (Language Scripts) หมายถึง ตัวอักษรที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ โดยแต่ละป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น สามารถพบได้มากกว่าหนึ่งภาษาบนป้ายเดียวกัน ซึ่งพบตัวอักษรที่ปรากฏ 6 ภาษา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 7 ตัวอักษรภาษาจีน

เจริญภัณฑ์ 利焯陳 (ตั้งเป็งหลี่) เป็นชื่อธุรกิจการค้าจำหน่ายสินค้าทางการ
ประมงป้ายใช้ตัวอักษรภาษาไทยและภาษาจีน

ภาพที่ 8 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่น 一气

ร้านอาหารญี่ปุ่น อิคคิ อีซากายะ เป็นชื่อธุรกิจการค้าร้านอาหารป้ายใช้ตัวอักษร
ภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย

ตารางที่ 3 ตารางแสดงผลการศึกษาตัวอักษรที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ
ย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับ	ตัวอักษรที่ปรากฏ	จำนวนแห่ง	ร้อยละ
1	ตัวอักษรภาษาไทย	687	70.53
2	ตัวอักษรภาษาอังกฤษ	207	21.25
3	ตัวอักษรภาษาจีน	68	6.98
4	ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่น	7	0.72
5	ตัวอักษรภาษาฝรั่งเศส	4	0.41
6	ตัวอักษรภาษาเกาหลี	1	0.1
รวม		974	100

ผลการวิจัยพบว่า ตัวอักษรที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้า เขตเทศบาลนครขอนแก่น พบว่า การใช้ตัวอักษรภาษาไทยพบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 70.53 รองลงมาคือ ตัวอักษรภาษาอังกฤษ คิดเป็นร้อยละ 21.25 ตัวอักษรภาษาจีน คิดเป็นร้อยละ 6.98 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่น คิดเป็นร้อยละ 0.72 ตัวอักษรภาษาฝรั่งเศส คิดเป็นร้อยละ 0.41 และตัวอักษรที่พบน้อยที่สุดคือ ตัวอักษรภาษาเกาหลี คิดเป็นร้อยละ 0.1

3. ลักษณะการปรากฏของตัวอักษร

ลักษณะการปรากฏของตัวอักษร หมายถึง ธุรกิจการค้าและบริการใช้ตัวอักษรในภาษาต่าง ๆ มาใช้ในการตั้งชื่อธุรกิจการค้าและบริการเพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาษานั้น ๆ พิจารณาได้จากลำดับการจัดวางและขนาดของตัวอักษร ซึ่งพบลักษณะการปรากฏของตัวอักษรภาษาต่าง ๆ จำนวน 9 ลักษณะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 9 ตัวอักษรภาษาอังกฤษเป็นหลัก

พี แอนด์ พี ฟู้ด มาร์เก็ต P&P FOOD MARKET เป็นชื่อธุรกิจการค้าร้านอาหารสด อาหารแห้ง อาหารแช่แข็ง โดยปรากฏตัวอักษรภาษาอังกฤษเป็นหลักแม้จะปรากฏร่วมกับตัวอักษรภาษาไทยแต่มีขนาดของตัวอักษรใหญ่กว่าภาษาไทย ทำให้ตัวอักษรภาษาอังกฤษเด่นกว่าตัวอักษรภาษาไทย

ภาพที่ 10 ตัวอักษรภาษาไทยกับภาษาอังกฤษคู่กัน

VILLA MASSAGE วิลล่า ออบ อบ นวด เป็นชื่อธุรกิจบริการ ออบ อบ นวด โดยปรากฏตัวอักษรภาษาไทยกับภาษาอังกฤษคู่กัน ทั้งการจัดวางและขนาดตัวอักษรเท่ากัน ในขณะเดียวกันแม้ชื่อธุรกิจการค้าและบริการที่ปรากฏอาจจะมีตำแหน่งการจัดวางของตัวอักษรที่ต่างกัน เช่น วางข้างกัน วางเหนือกัน การจัดวางของตัวอักษรจะไม่มีสื่อความหมายใดต่อสถานภาพของภาษานั้น ๆ

ตารางที่ 4 ตารางแสดงผลการศึกษาลักษณะการปรากฏตัวอักษรบนป้ายธุรกิจการค้า และบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับ	ลักษณะการปรากฏตัวอักษร	จำนวนป้าย	ร้อยละ
1	ตัวอักษรภาษาไทยภาษาเดียว	484	63.77
2	ตัวอักษรภาษาอังกฤษภาษาเดียว	63	8.3
3	ตัวอักษรภาษาไทยเป็นหลัก	63	8.3
4	ตัวอักษรภาษาอังกฤษเป็นหลัก	59	7.77
5	ตัวอักษรภาษาไทยกับภาษาจีนคู่กัน	43	5.67
6	ตัวอักษรภาษาไทยกับภาษาอังกฤษคู่กัน	28	3.69

ลำดับ	ลักษณะการปรากฏตัวอักษร	จำนวนป้าย	ร้อยละ
7	ตัวอักษรภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาจีน ปรากฏร่วมกัน	16	2.11
8	ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นหลัก	2	0.26
9	ตัวอักษรภาษาอังกฤษกับภาษาฝรั่งเศสคู่กัน	1	0.13
รวม		759	100

ผลการวิจัยลักษณะการปรากฏตัวอักษรบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น พบมากที่สุดคือ ลักษณะการปรากฏตัวอักษรภาษาไทย ภาษาเดียว คิดเป็นร้อยละ 63.77 รองลงมาพบ 2 ลักษณะเท่ากัน คือ ตัวอักษรภาษาอังกฤษภาษาเดียว และตัวอักษรภาษาไทยเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 8.3 ตัวอักษรภาษาอังกฤษเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 7.77 ตัวอักษรภาษาไทยกับภาษาจีนคู่กัน คิดเป็นร้อยละ 5.67 ตัวอักษรภาษาไทยกับภาษาอังกฤษคู่กัน คิดเป็นร้อยละ 3.69 ตัวอักษรภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาจีนปรากฏร่วมกัน คิดเป็นร้อยละ 2.11 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 0.26 และพบน้อยที่สุดคือ ตัวอักษรภาษาอังกฤษกับภาษาฝรั่งเศสคู่กัน คิดเป็นร้อยละ 0.13

4. สถานภาพของภาษา

จากการศึกษาภาษาเค้าเดิมเอกภาษาพบว่าภาษาอังกฤษมีสถานภาพสูงที่สุด รองลงมาคือภาษาไทย พิจารณาได้จากความถี่ของภาษาเค้าเดิมเอกภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ จำนวน 287 ป้าย จากจำนวนป้ายทั้งหมด 759 ป้าย โดยภาษาเค้าเดิมเอกภาษาพบภาษาอังกฤษมากที่สุด จำนวน 152 ป้าย จากจำนวน 287 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 52.96 รองลงมาคือภาษาไทย พบจำนวน 71 ป้าย จากจำนวน 287 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 24.74 และภาษาเค้าเดิมพหุภาษาพบภาษาไทยกับภาษาบาลี-สันสกฤตมากที่สุด จำนวน 92 ป้าย จากจำนวน 472 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 19.49 รองลงมาคือ ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ พบจำนวน 90 ป้าย จากจำนวน 472 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 19.07 พบว่าภาษาไทยมีสถานภาพสูงกว่าภาษาอื่น ๆ ในภาษาเค้าเดิมที่เป็นพหุภาษา พิจารณาได้จากความถี่ของภาษาเค้าเดิมพหุภาษาที่ภาษาไทยปรากฏมากที่สุด ในป้ายภาษาเค้าเดิมพหุภาษาและอีกทั้งภาษาไทยยังปรากฏร่วมกับภาษาอื่น ๆ อีกด้วย และในส่วนของภาษาบาลี-

สันสกฤต ที่มีความถี่ถัดมาอาจเนื่องมาจากภาษาไทยได้มีการยืมคำภาษาต่างประเทศคือ ภาษาบาลี-สันสกฤต เข้ามาใช้กันเป็นจำนวนมาก

ตัวอักษรภาษาต่าง ๆ ที่ปรากฏพบว่า ตัวอักษรภาษาไทยมีสถานภาพสูงที่สุด รองลงมาคือภาษาอังกฤษ พิจารณาได้จากความถี่ของตัวอักษรที่ปรากฏ โดยตัวอักษรที่เป็นภาษาไทยพบมากที่สุด พบจำนวน 687 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 70.53 รองลงมาคือตัวอักษรที่เป็นภาษาอังกฤษ พบจำนวน 207 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 21.25 และตำแหน่งของตัวอักษรพบว่าภาษาไทยมีสถานภาพของภาษาสูงที่สุด พิจารณาได้จากลักษณะการปรากฏของตัวอักษร พบว่าตัวอักษรภาษาไทยภาษาเดียวพบมากที่สุดพบจำนวน 484 บ้าย คิดเป็นร้อยละ 63.77 รองลงมาพบลักษณะการปรากฏของตัวอักษร 2 ลักษณะเท่ากันคือ ตัวอักษรภาษาอังกฤษภาษาเดียวและตัวอักษรภาษาไทยเป็นหลัก พบจำนวน 63 บ้าย คิดเป็นร้อยละ 8.3 ดังนั้น แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อาจเป็นเพราะว่าในพื้นที่ดังกล่าวเป็นย่านธุรกิจการค้าจำเป็นต้องใช้ภาษาในการสื่อสารให้เข้าถึงกลุ่มลูกค้า เพื่อสามารถใช้สื่อสารและเพื่อเป็นการดึงดูดลูกค้าที่เข้ามาเลือกซื้อหรือเข้ามาใช้บริการให้ได้มากที่สุด แต่ถึงแม้จะมีภาษาต่างประเทศแต่ก็มักมีภาษาไทยปรากฏร่วมอยู่ด้วยเสมอ เพราะกลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่ยังเป็นคนไทย

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาภาษาเค้าเดิม ตัวอักษรที่ปรากฏ ลักษณะการปรากฏของตัวอักษร และสถานภาพของภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้า เขตเทศบาลนครขอนแก่นจำนวน 759 บ้าย สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

การใช้ภาษาเค้าเดิมเอกภาษาและภาษาเค้าเดิมพหุภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น พบว่า ภาษาเค้าเดิมพหุภาษาพบมากกว่าภาษาเค้าเดิมเอกภาษา โดยป้ายธุรกิจการค้าและบริการที่เป็นภาษาเค้าเดิมพหุภาษา จำนวน 472 บ้าย คิดเป็นร้อยละ 62.19 ส่วนป้ายธุรกิจการค้าและบริการที่เป็นภาษาเค้าเดิมเอกภาษา จำนวน 287 บ้าย คิดเป็นร้อยละ 37.81

ตัวอักษรที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น พบว่า การใช้ตัวอักษรภาษาไทยพบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 70.53 รองลงมาคือ

ตัวอักษรภาษาอังกฤษ คิดเป็นร้อยละ 21.25 ตัวอักษรภาษาจีนคิดเป็นร้อยละ 6.98 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่น คิดเป็นร้อยละ 0.72 ตัวอักษรภาษาฝรั่งเศส คิดเป็นร้อยละ 0.41 และตัวอักษรที่พบน้อยที่สุดคือ ตัวอักษรภาษาเกาหลี คิดเป็นร้อยละ 0.1

ลักษณะการปรากฏตัวอักษรบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น พบมากที่สุดคือ ลักษณะการปรากฏตัวอักษรภาษาไทยภาษาเดียว คิดเป็นร้อยละ 63.77 รองลงมาพบ 2 ลักษณะเท่ากัน คือ ตัวอักษรภาษาอังกฤษภาษาเดียว และตัวอักษรภาษาไทยเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 8.3 ตัวอักษรภาษาอังกฤษเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 7.77 ตัวอักษรภาษาไทยกับภาษาจีนคู่กัน คิดเป็นร้อยละ 5.67 ตัวอักษรภาษาไทยกับภาษาอังกฤษคู่กัน คิดเป็นร้อยละ 3.69 ตัวอักษรภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาจีนปรากฏร่วมกัน คิดเป็นร้อยละ 2.11 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 0.26 และพบน้อยที่สุดคือ ตัวอักษรภาษาอังกฤษกับภาษาฝรั่งเศสคู่กัน คิดเป็นร้อยละ 0.13

สถานภาพของภาษาพบว่าภาษาเค้าเดิมเอกภาษา ภาษาอังกฤษมีสถานภาพสูงสุด รองลงมาคือภาษาไทย พิจารณาได้จากความถี่ของภาษาเค้าเดิมเอกภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ จำนวน 287 ป้าย จากจำนวนป้ายทั้งหมด 759 ป้าย โดยภาษาเค้าเดิมเอกภาษาพบภาษาอังกฤษมากที่สุด จำนวน 152 ป้าย จากจำนวน 287 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 52.96 รองลงมาคือภาษาไทย พบจำนวน 71 ป้าย จากจำนวน 287 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 24.74 และภาษาเค้าเดิมพหุภาษาพบภาษาไทยกับภาษาบาลี-สันสกฤตมากที่สุด จำนวน 92 ป้าย จากจำนวน 472 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 19.49 รองลงมาคือภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ พบจำนวน 90 ป้าย จากจำนวน 472 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 19.07 พบว่า ภาษาไทยมีสถานภาพสูงกว่าภาษาอื่น ๆ ในภาษาเค้าเดิมที่เป็นพหุภาษา พิจารณาได้จากความถี่ของภาษาเค้าเดิมพหุภาษาที่ภาษาไทยปรากฏมากที่สุด ในป้ายภาษาเค้าเดิมพหุภาษาและอีกทั้งภาษาไทยยังปรากฏร่วมกับภาษาอื่น ๆ อีกด้วย และในส่วนของภาษาบาลี-สันสกฤต ที่มีความถี่ถัดมาอาจเนื่องมาจากภาษาไทยได้มีการยืมคำภาษาต่างประเทศคือ ภาษาบาลี-สันสกฤตเข้ามาใช้กันเป็นจำนวนมาก และตัวอักษรภาษาต่าง ๆ ที่ปรากฏพบว่า ตัวอักษรภาษาไทยมีสถานภาพสูงสุด รองลงมาคือภาษาอังกฤษ พิจารณาได้จากความถี่ของตัวอักษรที่ปรากฏ โดยตัวอักษรที่เป็นภาษาไทย พบมากที่สุดพบจำนวน 687 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 70.53 รองลงมาคือตัวอักษรที่เป็นภาษาอังกฤษ พบจำนวน 207 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 21.25 และตำแหน่งของตัวอักษรพบว่าภาษาไทยมีสถานภาพของภาษาสูงสุด พิจารณาได้จากลักษณะการปรากฏของตัวอักษร พบว่า

ตัวอักษรภาษาไทยภาษาเดียวพบมากที่สุด พบจำนวน 484 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 63.77 รองลงมาพบลักษณะการปรากฏของตัวอักษร 2 ลักษณะเท่ากันคือ ตัวอักษรภาษาอังกฤษ ภาษาเดียวและตัวอักษรภาษาไทยเป็นหลัก พบจำนวน 63 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 8.3 ดังนั้น แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของภาษาไทยและภาษาอังกฤษอาจเป็นเพราะว่าในพื้นที่ดังกล่าว เป็นย่านธุรกิจการค้าจำเป็นต้องใช้ภาษาในการสื่อสารให้เข้าถึงกลุ่มลูกค้าเพื่อสามารถใช้ สื่อสารและเพื่อเป็นการดึงดูดลูกค้าที่เข้ามาเลือกซื้อหรือเข้ามาใช้บริการให้ได้มากที่สุด แต่ ถึงแม้จะมีภาษาต่างประเทศแต่ก็มักมีภาษาไทยปรากฏร่วมอยู่ด้วยเสมอเพราะกลุ่มลูกค้า ส่วนใหญ่ยังเป็นคนไทย

อภิปรายผล

การศึกษาการใช้ภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้า เขตเทศบาลนครขอนแก่น จากจำนวนป้ายทั้งหมด 759 ป้าย พบภาษาเค้าเดิมเอกภาษา จำนวน 287 ป้าย โดยพบภาษาอังกฤษมากที่สุด จำนวน 152 ป้าย จากจำนวน 287 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 52.41 ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Pikulthong (2011) ที่ศึกษาภาษาบนป้าย พาณิชยกรรมของสถานประกอบการย่านถนนพระอาทิตย์ พบว่าภาษาเค้าเดิมเอกภาษา พบภาษาอังกฤษมากที่สุด และพบภาษาเค้าเดิมพหุภาษาจำนวน 472 ป้าย โดยพบ ภาษาไทยกับภาษาบาลี-สันสกฤตมากที่สุด จำนวน 92 ป้าย จากจำนวน 472 ป้าย คิดเป็น ร้อยละ 19.62 ซึ่งแตกต่างกับงานของ Pikulthong (2011) ที่ศึกษาเรื่องภาษาบนป้าย พาณิชยกรรมของสถานประกอบการย่านถนนพระอาทิตย์ ที่พบว่าภาษาเค้าเดิมพหุภาษาพบ ภาษาอังกฤษกับภาษาบาลี-สันสกฤตมากที่สุด เนื่องด้วยสถานที่นั้นเป็นพื้นที่ที่มี ชาวต่างชาติเข้ามาจึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารกับกลุ่มลูกค้าให้เข้าใจและดึงดูดลูกค้า เข้ามาเลือกซื้อหรือเข้ามาใช้บริการกับสถานประกอบการต่าง ๆ ถึงแม้ว่าย่านธุรกิจการค้า เขตเทศบาลนครขอนแก่นจะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่มีชาวต่างชาติเป็นจำนวนมากแต่ก็พบการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาเค้าเดิมที่เป็น เอกภาษามากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของภาษาอังกฤษในฐานะที่เป็นภาษาสากลที่มีการ ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกันทั่วโลก สาเหตุอาจเป็นเพราะว่าการใช้ ภาษาอังกฤษนั้นสามารถบ่งบอกถึงความเป็นเมือง มีความทันสมัยที่สามารถสื่อสารและ เข้าถึงกลุ่มลูกค้าทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นในปัจจุบันที่มีความทันสมัยทำให้ดึงดูด กลุ่มลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ จึงนิยมตั้งชื่อธุรกิจการค้าและบริการโดยใช้

ภาษาอังกฤษและที่พบการใช้ภาษาไทย รองลงมาอาจเป็นเพราะว่าส่วนใหญ่กลุ่มลูกค้าหลักยังเป็นคนไทย และเพื่อจะใช้ภาษาไทยสื่อสารให้เข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่เป็นคนไทย ถึงแม้จะใช้ภาษาต่างประเทศ แต่ก็มักมีการเขียนทับศัพท์ด้วยภาษาไทยร่วมด้วย และยังแตกต่างจากงานของ Waelong (2020) ที่ศึกษาชื่อและป้ายร้านค้าย่านสายกลางเทศบาลนครยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตามแนวภูมิทัศน์ภาษาที่พบว่าภาษาเค้าเดิมเอกภาษา พบภาษาไทยและภาษาอังกฤษมากที่สุด และภาษาเค้าเดิมพหุภาษา พบภาษาอาหรับกับภาษาอังกฤษมากที่สุด ในประเด็นการศึกษาภาษาบนป้ายชื่อร้านค้า

ตัวอักษรภาษาต่าง ๆ พบการใช้ตัวอักษรภาษาไทยมากที่สุด จำนวน 687 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 70.53 สาเหตุอาจเป็นเพราะว่าในการใช้ตัวอักษรภาษาต่างประเทศนั้นก็เพื่อจะสื่อถึงสินค้าและบริการของทางร้าน เพราะกลุ่มลูกค้าที่ต้องการให้เข้าถึงสินค้าและบริการมากที่สุดก็คือคนไทยซึ่งชื่อธุรกิจการค้าและบริการที่ใช้ตัวอักษรภาษาต่างประเทศนั้นแต่ก็มักมีตัวอักษรภาษาไทยทับศัพท์อยู่ด้วยเสมอซึ่งสอดคล้องกับงานของ Seangyen (2015) ที่ศึกษาภูมิทัศน์ภาษาจากป้ายโฆษณาในเขตอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี ที่พบว่าตัวอักษรที่ปรากฏบนป้ายโฆษณา พบตัวอักษรภาษาไทยมากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากงานของ Pikulthong (2011) ที่ศึกษาเรื่อง ภาษาบนป้ายพาณิชย์ของสถานประกอบการย่านถนนพระอาทิตย์ ที่พบว่ามีการใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษและภาษาไทยเท่ากันในระดับที่มากที่สุดในทุกประเภทธุรกิจ เพราะต้องการเน้นกลุ่มลูกค้าต่างชาติเป็นอย่างมากและเพื่อให้สอดคล้องกับชื่อสถานประกอบการในพื้นที่ดังกล่าวด้วย

ลักษณะการปรากฏของตัวอักษรภาษาต่าง ๆ พบการปรากฏตัวอักษรภาษาไทยภาษาเดียวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.77 สาเหตุที่พบตัวอักษรภาษาไทยภาษาเดียวบนป้ายมากที่สุดอาจเนื่องมาจากในย่านธุรกิจการค้าและบริการเขตเทศบาลนครขอนแก่นส่วนใหญ่ยังเป็นคนไทยที่เข้ามาซื้อสินค้าและเข้ามาใช้บริการในธุรกิจการค้าและบริการเจ้าของธุรกิจการค้าและบริการต่าง ๆ จึงมีการใช้ตัวอักษรภาษาไทยในชื่อธุรกิจการค้าและบริการของตน เพื่อใช้สื่อสารกับกลุ่มลูกค้าให้เข้าใจได้ง่ายมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากงานของ Pikulthong (2011) ที่ศึกษาเรื่องภาษาบนป้ายพาณิชย์ของสถานประกอบการย่านถนนพระอาทิตย์ที่พบว่าลักษณะการปรากฏของตัวอักษรภาษาต่าง ๆ พบการปรากฏตัวอักษรภาษาอังกฤษเป็นหลักมากที่สุด อาจเนื่องมาจากย่านถนนพระอาทิตย์นั้นมีความทันสมัยและมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เจ้าของธุรกิจการค้าและบริการใช้ภาษาอังกฤษที่เป็นภาษากลางในการสื่อสารเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มลูกค้า

สถานภาพของภาษาพบว่า ภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีสถานภาพของภาษาสูงกว่าภาษาอื่น ๆ ที่ปรากฏพิจารณาได้จากความถี่ของภาษาเค้าเดิมเอกภาษาที่พบป้ายเอกภาษาที่เป็นภาษาอังกฤษมากที่สุด พบจำนวน 152 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 52.96 และภาษาเค้าเดิมพหุภาษา พบภาษาไทยกับภาษาบาลี-สันสกฤต พบจำนวน 92 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 19.49 ต่อมาความถี่ของตัวอักษรที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการ พบตัวอักษรที่เป็นภาษาไทย พบมากที่สุด พบจำนวน 687 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 70.53 และลักษณะการปรากฏของตัวอักษร พบว่าตัวอักษรภาษาไทยภาษาเดียว พบมากที่สุด พบจำนวน 484 ป้าย คิดเป็นร้อยละ 63.77 รวมถึงลักษณะการปรากฏของตัวอักษรในตำแหน่งที่สำคัญจึงทำให้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีสถานภาพของภาษาสูงกว่าภาษาอื่น ๆ ที่พบบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการย่านธุรกิจการค้าเขตเทศบาลนครขอนแก่น อาจมีสาเหตุมาจากใช้ภาษาทั้งสองคือภาษาไทยและภาษาอังกฤษในการสื่อสารกับกลุ่มลูกค้าเพื่อให้กลุ่มลูกค้าในพื้นที่เข้าถึงการบริการได้มากที่สุดโดยเฉพาะกลุ่มลูกค้าวัยรุ่นในปัจจุบันที่ต้องการสิ่งที่ทันสมัย สิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอและมีความเป็นสากลในขณะเดียวกันภาษาอื่น ๆ เช่น ภาษาเกาหลี ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฝรั่งเศส ถึงแม้ว่าจะพบการใช้ภาษาน้อยแต่ในปัจจุบันก็มีการนำมาใช้ในการตั้งชื่อธุรกิจการค้าและบริการที่ช่วยสร้างความน่าสนใจและสร้างความทันสมัยอีกทั้งยังดึงดูดลูกค้าได้เป็นอย่างมาก จึงทำให้ผู้ประกอบการยังมีการนำมาใช้ในการจัดทำป้ายธุรกิจการค้าและบริการ ซึ่งแตกต่างจากงานของ Pikulthong (2011) ที่ศึกษาเรื่อง ภาษาบนป้ายพาณิชย์ของสถานประกอบการย่านถนนพระอาทิตย์ ที่พบว่าความถี่ของภาษาในประเด็นต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของภาษาอังกฤษสูงที่สุดเพียงภาษาเดียวเพราะมีจำนวนความถี่การปรากฏของภาษาเค้าเดิมบนป้ายมากที่สุด ทั้งป้ายเอกภาษาและป้ายพหุภาษา และมีจำนวนความถี่ของตัวอักษรที่ปรากฏบนป้ายมากที่สุดรวมถึงลักษณะตำแหน่งที่มีความสำคัญที่สุดบนป้ายพาณิชย์ และที่พบภาษาอังกฤษมีความถี่สูงนั้นน่าจะมาจากค่านิยมที่ติดมากับภาษาอังกฤษที่ใช้เป็นภาษากลางในการสื่อสารกับกลุ่มชาวต่างชาติและสร้างภาพลักษณ์ด้านความเป็นสากล ความทันสมัยให้กับสถานประกอบการบนถนนพระอาทิตย์ได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ ประกอบด้วย
  - 1.1 ผู้ประกอบการสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการตั้งชื่อ การจัดทำป้ายธุรกิจการค้าและบริการของตน เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และทันสมัยมากยิ่งขึ้น
  - 1.2 ผู้ที่สนใจในการลงทุนทำธุรกิจการค้าและบริการ สามารถนำไปใช้ในการเลือกพื้นที่เปิดให้บริการเพื่อให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าในปัจจุบัน
2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ประกอบด้วย
  - 2.1 ควรมีการศึกษาภาษาที่ปรากฏบนป้ายสาธารณะประเภทอื่น ๆ เช่น ป้ายสถานที่ราชการ ป้ายถนน
  - 2.2 ควรมีการศึกษาของค้ประกอบบนป้ายธุรกิจต่าง ๆ ในพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านความหลากหลายทางเชื้อชาติ

References

- Kaewbut, P. & Muangkaew, N. (2020). Linguistic Landscape Study of Labels and Business Name: A Case Study of Surat Thani International Airport. [in Thai]. *Humanity and Social Science Journal Ubon Ratchathani University*, 11(2), 225-253.
- Landry, R. & Bourhis, R. (1997). Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23-49.
- Panichtriphop, K. (2016). The Roles of Private Sectors in Participation Local Development: A Case Study of Khon Kaen Municipality. [in Thai]. *Journal of Graduate MCU Khon Kaen Campus*, 3(1), 58-67.
- Pikulthong, S. (2011). Languages on Commercial Signs along Phra Athit Road, Bangkok. [in Thai]. *Damrong Journal*, 10(2), 63-85.
- Pimjai, M. (2003). Central Business District Boundary of Nakhon Khon Kaen Municipality. [in Thai]. Thesis (Master of Science), Kasetsart University.

- Sarot, T. & Kraisame, S. (2019). Urban Multilingualism: A Case Study of the Relationship between Linguistic Landscape and Business in North Nana. [in Thai]. **Journal of Language and Culture**, 38(1), 24-40.
- Seangyen, C. (2015). Linguistic Landscape on Billboards in Mueang District, Udon Thani Province. [in Thai]. **Mekong Chi Mun Art and Culture Journal**, 1(2), 13-36.
- Siwina, P. & Prasithratsint, A. (2020). Multilingual Landscapes on Thailand's Borders. **Journal of Mekong Societies**, 16(1), 112-131
- Waelong, A. (2020). **Names and Signs Business in Yala Municipality, Mueang District, Yala Province: A Linguistic Landscape Study.** [in Thai]. Bachelor of Arts Program in Thai Language, Mahasarakham University.
- Wangpusit, K. (2012). **Business Names in The Area of Siam Square: A Linguistic Landscape Study.** [in Thai]. Thesis (Master of Arts in Thai Department of Thai Faculty of Arts), Chulalongkorn University.

**อัตลักษณ์และการตลาดการท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดี่ยว
เชื่อมโยงไทย - ลาว กรณีศึกษาพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ
มุกดาหาร - สะหวัน - เซโน และนครพนม - ท่าแขก**
**Identities and Tourism Marketing between Thailand-
Laos as a Single Destination: A Case Study of
Mukdahan – Savan - Seno and Nakhon Phanom -
Thakhek Special Economic Zones**

อรรถพล ศิริเวชพันธุ์¹

Autthapon Sirivejjabhandu

Received: July 7, 2023/ Revised: September 9, 2023/ Accepted: September 20, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) ศึกษาศักยภาพและอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (2) ศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อกำหนดตำแหน่งทางการตลาด และ (3) เพื่อเสนอแผนกลยุทธ์ทางการตลาดบนฐานของอัตลักษณ์การท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร-สะหวัน-เซโน และนครพนม-ท่าแขก การวิจัยนี้เป็นแบบผสมผสาน ใช้เครื่องมือเชิงปริมาณ คือ แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว กับภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังใช้แบบสอบถาม กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 300 คน เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวสำหรับเครื่องมือเชิงคุณภาพ ใช้การระดมความคิดเห็น เพื่อสังเคราะห์อัตลักษณ์การท่องเที่ยว ตำแหน่งทางการตลาด และกลยุทธ์ทางการตลาด โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจาก 2 จังหวัด ในประเทศไทย และ 2 แขวงใน สปป.ลาว

---

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (Assistant Professor, Faculty of Business Administration and Accounting, Sisaket Rajabhat University, Thailand), E-mail: misterangkor@hotmail.com

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ที่มีศักยภาพการท่องเที่ยว (1) ระดับมาก คือ จังหวัดนครพนม (2) ระดับปานกลาง คือจังหวัดมุกดาหาร เมืองโกสอน พมวิหาน และเมืองท่าแขก ด้านอัตลักษณ์การท่องเที่ยว กำหนดได้ 4 รูปแบบ คือ (1) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (2) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (3) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และ (4) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวโดยมีแม่น้ำเป็นฐาน ด้านความต้องการของนักท่องเที่ยว ประกอบไปด้วย (1) การสื่อความหมาย (2) ราคา (3) ช่องทางการจัดจำหน่าย (4) การส่งเสริมการขาย (5) การใช้ภาษาต่างประเทศ (6) การบริหารจัดการ และ (7) การสร้างอัตลักษณ์ร่วม สำหรับการกำหนดตำแหน่งทางการตลาด พบว่ามี 3 ระดับ คือ (1) ระดับเมืองผ่าน (2) ระดับเมืองรอง และ (3) ระดับจุดหมายปลายทาง และสามารถนำมากำหนดเป็นกลยุทธ์ทางการตลาด คือ (1) กลยุทธ์ที่ 1 การริเริ่มกำหนดแผนแม่บทในแต่ละภาคส่วนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ (2) กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ทรัพยากรมนุษย์และกระจายผลประโยชน์ที่ทั่วถึง และ (3) กลยุทธ์ที่ 3 การกำหนดนโยบายหรือกฎหมายด้านการท่องเที่ยวเฉพาะพื้นที่ระหว่างรัฐต่อรัฐ

คำสำคัญ: อัตลักษณ์การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียว กลยุทธ์การตลาดการท่องเที่ยว เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

Abstract

The main objectives of this research are to (1) explore tourism potential and its related identities in Mukdahan – Savan - Seno and Nakhon Phanom - Thakhek SEZs (2) identify tourists' demands and tourism market positioning and (3) set up tourism marketing strategies based on the identities of tourist attraction in the areas. This research was carried out with mixed methods approach. For quantitative survey, an evaluation form about tourism potential was used to get information from stakeholders (i.e., government, private sector, and local community) while a survey questionnaire about tourists' demand was used to collect data from a sample of 300 tourists. Besides, a focus group discussion about local identity, market positioning, and

marketing strategy development was conducted with a group of the stakeholders from 2 provinces of Thailand and 2 provinces of Laos.

According to the analysis of overall tourism potential of the areas, it was found that Nakhon Phanom is considered as a high potential area while Mukdahan, Kaysone Phomvihane (Savannakhet), and Thakhek are in moderate level. Tourism identity of the areas can be categorized into 4 characteristics: geological tourism, religious tourism, architectural tourism, and river-based tourism. The survey about tourist's demands revealed 7 factors to support their travel: (1) interpretation about tourist sites, (2) standard price, (3) channel of distribution, (4) sale promotion, (5) communication skills in a foreign language, (6) tourism management, and (7) a sense of collective identity. Regarding tourism market positioning, there are 3 stages: (1) position of tourism corridor, (2) position of secondary city route, and (3) position of tourist destination. The result of tourism marketing analysis led to the proposition of 3 marketing strategies: (1) development of a tourism master plan for integrated tourism, (2) strengthening human resource and a systematic mechanism for distribution of tourism's benefits, and (3) development of tourism policy and legislation for this particular area, by county-to-country.

Keywords: Tourism Identities, Single Destination, Tourism Marketing Strategy, Special Economic Zones

บทนำ

ภายหลังการจัดตั้งประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 นั้น ได้เกิดการขยายตัวและการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการเมืองในภูมิภาค รวมไปถึงความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคอื่น ๆ ก่อนหน้า โดยความร่วมมือที่สำคัญ ได้แก่ โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) และยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี - เจ้าพระยา - แม่น้ำโขง (Ayeyawady - Chaophraya - Makong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) (Department

of Tourism, 2016) ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดในพื้นที่ชายแดน มีการปรับตัวเพื่อรองรับการเชื่อมโยงที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ภาคการท่องเที่ยวถือเป็นอุตสาหกรรมหนึ่ง ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ถือเป็นประตูสู่อินโดจีนที่เป็นจุดเชื่อมต่อไปสู่การท่องเที่ยวในประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สปป.ลาว ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกันมากที่สุด (รองลงมาคือประเทศกัมพูชา) ทั้งพรมแดนทางบกและทางน้ำ (The Board of Investment of Thailand, 2016) ซึ่ง ชีระ สินเดชาธิ์ (Sindecharuk, 2018) กล่าวว่ายุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี - เจ้าพระยา - แม่โขง และปฏิญญาพุกาม เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างเมือง ดังจะเห็นได้จากการที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจังหวัดมุกดาหาร เชื่อมโยงเมืองโกสอน พมวิทาน (แขวงสะหวันนะเขต) และจังหวัดนครพนม เชื่อมโยงเมืองท่าแขก (แขวงคำม่วน) อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเมืองในจุดตัดหรือชุมทางของเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจแนวตะวันออก-ตะวันตก (East - West Economic Corridor: EWEC) จากเมืองเมาะล้าเล็ง หรือมะละแหม่ง ในเมียนมาร์ ถึงเมืองดานัง เวียดนาม กับระเบียงเศรษฐกิจกลาง (Central Corridor) จากเมืองบ่อเต็น ใน สปป.ลาว ถึง เมืองสีหนุวิลล์ ในกัมพูชา ตามโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ที่ได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกทางการค้า การลงทุน วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว โดยมีการเชื่อมโยงเมืองด้วยทางหลวงแผ่นดิน ท่าเรือ ท่าอากาศยาน ดำเนินตรวจคนเข้าเมืองสากล สะพานข้ามแม่น้ำโขง ตลอดจนนโยบายด้านการตรวจลงตรา (วีซ่า)

จากประเด็นข้างต้น สะท้อนว่านอกจากความเชื่อมโยงด้วยโครงสร้างพื้นฐานแล้ว ประเทศไทยและ สปป.ลาว ยังมีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม ที่สามารถพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกัน อาทิ การท่องเที่ยวเชื่อมโยงไทย - ลาวตามลำน้ำโขง การท่องเที่ยวเส้นทางศรัทธาเชื่อมโยงศาสนา การท่องเที่ยวเชื่อมโยงกลุ่มชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวเชื่อมโยงประวัติศาสตร์การต่อสู้อินโดจีน การท่องเที่ยววิถีวิถีถิ่นฐานเชื่อมโยงอุทยานแห่งชาติ (ไทย) - ป่าสงวนแห่งชาติ (ลาว) ในลักษณะระเบียงสีเขียว (Green Belt) และการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมเชื่อมโยงศิลปะสมัยอาณานิคม เป็นต้น (Mekong Tourism Coordinating Office, 2017) นอกจากนี้ผู้ประกอบการในพื้นที่ยังได้มีการเชื่อมโยงตลาดการท่องเที่ยวระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มท่องเที่ยวโดยรูปแบบทัวร์ และการที่นักท่องเที่ยวอิสระได้เดินทางเข้ามา ในรูปแบบที่หลากหลายยิ่งขึ้น เช่น นักท่องเที่ยว

ประเภทที่เยาวชนที่เน้นความประหยัด (Backpacker) ตลอดจนนักท่องเที่ยวกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่ทำงานโดยอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัล ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาสำนักงาน แต่จะอยู่ตามเมืองหรือ แหล่งท่องเที่ยวที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับการทำงาน (Digital Nomad) เป็นต้น (The Office of Strategy Management, 2017) ซึ่งความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรการท่องเที่ยวและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวดังกล่าว มีแนวโน้มที่จะทำให้การท่องเที่ยวแบบข้ามพรมแดน กลายเป็นการท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียว (Single Destination)

จากความสำคัญดังกล่าว จะเห็นได้ว่าพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ มีความสอดคล้องกับการเติบโตด้านการท่องเที่ยว ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สอดคล้องกับรายงานของธนาคารแห่งเอเชีย ที่กล่าวว่าเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษของไทยและ สปป.ลาว มีศักยภาพในการเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่ระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก - ตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติโลจิสติกส์และการท่องเที่ยว (Asian Development Bank, 2016) ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาศักยภาพและอัตลักษณ์ของพื้นที่ ความต้องการนักท่องเที่ยว กำหนดตำแหน่งทางการตลาด เพื่อสนับสนุนและรองรับการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในมิติการท่องเที่ยว ภายใต้เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร - สะหวัน - เซโน และนครพนม - ท่าแขก ที่จะนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดบนฐานของอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียวต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพและอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษาพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร - สะหวัน - เซโน และนครพนม - ท่าแขก
2. เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อกำหนดตำแหน่งทางการตลาด การท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ
3. เพื่อเสนอแผนกลยุทธ์ทางการตลาดบนฐานของอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยว ในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

การทบทวนวรรณกรรม

พื้นที่ทางวัฒนธรรม ประกอบสร้างมาจากความหลากหลายระหว่างคน และสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นสัญลักษณ์ ภาษา ประเพณี และความเชื่อ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีพลวัต ความเชื่อมโยง และการเลื่อนไหลอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ในปัจจุบันแม้ว่ากระแสธารแห่งโลกาภิวัตน์ได้นำไปสู่การจัดระเบียบวัฒนธรรมโลกให้มีแบบแผนเดียวกัน เป็นผลให้ผู้ที่สามารถกำหนดวัฒนธรรมของตนเองให้เป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก สามารถเข้าไปมีอำนาจ อิทธิพล และช่วงชิงความหมายที่ซ่อนทับลงไปใ้วัฒนธรรมอื่น จากความสำคัญดังกล่าว กระแสของ “อัตลักษณ์” จึงขยายตัวเป็นวงกว้างมากขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรอง กำหนดตัวตน และศักดิ์ศรีของกลุ่มคน ชนชาติส่วนน้อย หรือกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่ง Du Gay (1997) กล่าวว่า อัตลักษณ์ คือ ความเป็นตัวตน ลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล หรือกลุ่มคน ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น อัตลักษณ์ทางเพศ สีผิว ระดับการศึกษา ชาติพันธุ์ ทั้งนี้ อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นลอย ๆ แต่ก่อรูปขึ้นมาภายในวัฒนธรรม ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งถูกประกอบสร้างทางสังคม และไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวหากแต่เป็นวงจรซึ่งมีผู้เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” โดยอัตลักษณ์ทั้งหลายมีกระบวนการถูกผลิตให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค ถูกควบคุมจัดการ และทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายผ่านทางระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทนที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ทางอัตลักษณ์ที่ถูกเลือกใช้อย่างหลากหลาย

ในมิติอัตลักษณ์กับบริบทการตลาดการท่องเที่ยว นั้นมีสำคัญกล่าวคือ อัตลักษณ์เป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของพื้นที่หนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นเองจากแบบแผนทางวัฒนธรรมที่สั่งสมมาในอดีต ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมา ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทางการท่องเที่ยว ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัสความแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ดังที่ อินทรีรา พงษ์นาค (Pongnak, 2014) กล่าวว่า การที่ชุมชนหรือพื้นที่หนึ่ง ๆ ได้กำหนดอัตลักษณ์ขึ้นมา ภายใต้ขีดความสามารถทางวัฒนธรรม ธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของตนนั้น เปรียบเสมือนการบ่งบอกความเป็นตัวตน เพื่อที่จะเสริมอำนาจ ช่วงชิง ต่อบรอง ตลอดจนการเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการคำนึงถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การท่องเที่ยว ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดภาพจำที่แตกต่าง และทำให้แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวนั้นมีจุดขายที่ไม่เหมือนใคร ซึ่งสอดคล้องกับ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (Jittangwatthana, 2012)

ที่ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่าเป็นจุดขายที่มีความสัมพันธ์กับการตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Marketing) กล่าวคือ เป็นความพยายามของคนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ และรัฐบาล ในเชิงธุรกิจที่จะวิเคราะห์กลุ่มลูกค้าและตำแหน่งทางการตลาด เพื่อให้ทราบว่ามีการทำการท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง ที่จะสามารถขายเป็นสินค้าและบริการให้แก่นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม เพื่อจูงใจให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้น เกิดความต้องการอยากเดินทางเข้ามายังพื้นที่ซึ่งแตกต่างไปจากคู่แข่ง

จากความสำเร็จดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการศึกษอัตลักษณ์นั้น มีความซับซ้อนทั้งในมิติผู้ผลิต และมิติพื้นที่ สำหรับบริบทพื้นที่หนึ่งที่ที่น่าสนใจ คือ พื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่ง สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2018) ให้ความหมายว่า เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ คือ ขอบเขตพื้นที่ซึ่งจัดตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะตามกฎหมายเพื่อประโยชน์ต่อการส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวก รวมทั้งให้สิทธิพิเศษบางประการในการดำเนินกิจการต่าง ๆ เช่น การอุตสาหกรรม การพาณิชย์กรรม การบริการ หรือกิจการอื่นใดที่เป็นประโยชน์แก่การเศรษฐกิจของประเทศ อนึ่งจากความหมายของพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จะเห็นว่าล้วนมีแนวโน้มและทิศทางที่มุ่งไปในเชิงเศรษฐกิจ โดยอาจยังมิได้คำนึงถึงความอ่อนไหวในบริบทวัฒนธรรมของพื้นที่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบอันเนื่องมาจากความไม่ตั้งใจ หรือผลกระทบทางกายภาพที่อาจเกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็นกายภาพ และนิเวศวัฒนธรรม

สำหรับพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร – สหวัน - เซโน และนครพนม – ท่าแขกนั้น Asian Development Bank (2016) รายงานว่า ได้รับการจัดตั้งขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียง บนพื้นที่ชายขอบระหว่างสองประเทศ ที่ปรากฏความหลากหลายทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งการสร้างความสะดวกระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น จะต้องชำระไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิม ภายใต้สภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศที่ยั่งยืน ซึ่งเครื่องมือหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าว คือ “การท่องเที่ยว” ทั้งนี้จากการสำรวจงานศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ และการท่องเที่ยวนั้น ก่อนข้างมืออย่างจำกัด เนื่องจากส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่ประเด็นใด ประเด็นหนึ่ง หรือประเทศใด ประเทศหนึ่ง ดังนั้นการพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เป็นองค์ประกอบ จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการเชิงพื้นที่ ที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียว” ซึ่ง ASEAN (2016) รายงานว่า คือ ระบบจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวที่เมืองหรือพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจะ

พัฒนาเป็นจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวร่วมกัน มีระบบที่จะสามารถส่งเสริมให้จุดหมายปลายทางนั้น ๆ ให้เกิดเอกภาพ มองความหลากหลายของพื้นที่เป็นระบบเดียวกัน โดยมีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวแบบเกื้อกูล และการเป็นหุ้นส่วนด้านการท่องเที่ยว

จากประเด็นข้างต้น การวิจัยนี้นอกจากจะชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างอัตลักษณ์กับการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแล้ว ยังให้ความสำคัญกับ “ศักยภาพการท่องเที่ยว” ซึ่ง กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (Ministry of Tourism and Sports, 2006) รายงานว่า หมายถึง ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนาการปรับปรุงหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ และได้กำหนดเกณฑ์ประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว โดยการพิจารณาจาก (1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ทรัพยากร และ (2) องค์กรปกครองส่วนสนับสนุน ได้แก่ การเข้าถึง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่พึกและสิ่งอำนวยความสะดวก อนึ่งการวิจัยครั้งนี้ยังสนใจมิติ “การตลาดการท่องเที่ยว” ซึ่ง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (Tourism Authority of Thailand, 2107) รายงานว่า หมายถึง ความพยายามของหน่วยงานหรือผู้ประกอบการธุรกิจ ที่จะวิเคราะห์ให้ทราบว่าตนเองมีทรัพยากรการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวอะไรบ้าง ที่จะสามารถขายให้นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นการกำหนดตำแหน่งทางการตลาด แล้วจึงใช้ส่วนประสมทางการตลาดการท่องเที่ยว (7 Ps) จูงใจให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้น เกิดความต้องการอยากเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ประกอบด้วย (1) ด้านสินค้าการท่องเที่ยว (2) ด้านราคา (3) ด้านการจัดจำหน่าย (4) ด้านส่งเสริมการขาย (5) ด้านการเป็นเจ้าบ้านที่ดี (6) ด้านบริหารจัดการ และ (7) ด้านลักษณะเด่นทางกายภาพที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาประเด็นที่มีความเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ การตลาด และศักยภาพการท่องเที่ยว ล้วนเป็นองค์ประกอบที่การวิจัยครั้งนี้ ต้องการแสวงหาองค์ความรู้แบบบูรณาการศาสตร์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร – สะหวัน - เซโน และนครพนม – ท่าแขก บนพื้นฐานของความไม่แบ่งแยกพื้นที่ด้วยเหตุผลทางรัฐศาสตร์ หรือศึกษาภายใต้ขอบเขตประเทศใดประเทศหนึ่ง แต่มุ่งศึกษาบริบทพื้นที่ในลักษณะข้ามพรมแดน (Trans-boundary) ด้วยมุมมองความเป็นเอกภาพ ในฐานะ “จุดหมายปลายทางเดียว” เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้ มีส่วนในการสนับสนุนนโยบายเชิงพื้นที่ ให้การอนุรักษ์และการพัฒนา ซึ่ง ณ ที่นี้ คือ อัตลักษณ์ การตลาด การท่องเที่ยว และการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่องทางให้แก่นัก

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ พิจารณาจากวัตถุประสงค์การวิจัย และการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งได้นำแนวคิด/ทฤษฎี มากำหนดเป็นปัจจัย/องค์ประกอบภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัยทางการตลาด คือ (1) อุปทาน หรือศักยภาพภาพการท่องเที่ยว ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ทรัพยากร และ องค์ประกอบสนับสนุน ได้แก่ การเข้าถึง กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก และ (2) อุปสงค์ หรือความต้องการของนักท่องเที่ยว ณ ที่นี้ คือ ส่วนประสมทางการตลาดการท่องเที่ยว (7 Ps) ประกอบด้วย (1) ด้านสินค้าการท่องเที่ยว (2) ด้านราคา (3) ด้านการจัดจำหน่าย (4) ด้านส่งเสริมการขาย (5) ด้านการเป็นเจ้าของที่ดี (6) ด้านบริหารจัดการ และ (7) ด้านลักษณะเด่นทางกายภาพที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น

สำหรับการศึกษาประเด็นอื่น ๆ ในวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ อัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยว การกำหนดตำแหน่งทางการตลาด และแผนกลยุทธ์นั้น จะมีได้กำหนดกรอบแนวคิดไว้ล่วงหน้า เนื่องจากผู้วิจัยใช้การศึกษาตามแนวทางทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) โดยพิจารณาข้อค้นพบจากประเด็นอุปสงค์และอุปทาน มาทำการประกอบสร้างความสัมพันธ์ที่น่าจะมี หรือน่าจะเป็น ระหว่างโมโนทัศน์หรือชุดของมโนทัศน์ตามที่ Glaser (1999) ได้กล่าวว่า เป็นการศึกษาปรากฏการณ์จากมุมมองและการให้ความหมายของคนจากปรากฏการณ์ นำข้อมูลที่ได้มาสร้างมโนทัศน์ (Concept) และหาความเชื่อมโยงจากมโนทัศน์ต่าง ๆ ให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีสำหรับอธิบายและทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อนึ่งกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ปรากฏในภาพที่ 1 ว่าด้วยขั้นตอนและกรอบคิดในการดำเนินการวิจัย ซึ่งเป็นส่วนถัดไปของบทความวิจัยนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สำหรับการทำงานเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยได้ทำหนังสือเชิญประชุมไปยังหน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ เอกชน และชุมชนที่ปรากฏรายชื่อในแผนพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ในขอบเขตพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 แห่ง ซึ่งได้รับการตอบรับเข้าร่วมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 64 คน ประกอบด้วย 3 ภาคส่วน ได้แก่ (1) ตัวแทนจากหน่วยงานหรือองค์กรด้านการ

ท่องเที่ยว และตัวแทนจากเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (2) ตัวแทนชุมชน และ (3) ตัวแทนผู้ประกอบการ เพื่อทำหน้าที่ประเมินศักยภาพและกำหนดอัตลักษณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว (วัตถุประสงค์ที่ 1) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เรียกว่า “แหล่งท่องเที่ยว” กระบวนการประเมินดังกล่าว อยู่ภายใต้การระดมความคิดเห็น (ครั้งที่ 1) ซึ่งดำเนินการทั้งในประเทศไทย และ สปป.ลาว โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มนี้ จะได้มีโอกาสพบปะกันในการระดมความคิดเห็น (ครั้งที่ 2) ในการมีส่วนร่วมกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาด (วัตถุประสงค์ที่ 3) ในรูปแบบของเวทีระดับนานาชาติ ตลอดจนเสนอแนะ ปรับปรุงแก้ไข และรับรองผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1 - 2 ต่อไป

1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรครั้งนี้ คือ นักทัศนจร (Excursionist) หรือ นักท่องเที่ยว (Tourist) ซึ่งจัดเป็นผู้มาเยือน (Visitor) ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่ผ่านพิธีการตรวจคนเข้าเมือง ณ สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 3 และ 4 โดยแจ้งวัตถุประสงค์ในการมาเยือนในใบ ตม.6 (ประเทศไทย) คือ การพักผ่อน (Holiday) รวมถึงบัตรแจ้งเข้าเมือง (สปป.ลาว) ที่แจ้งวัตถุประสงค์ในการมาเยือน คือ การท่องเที่ยว (Tourism) อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้จะเรียกประชากรและกลุ่มตัวอย่างประเภทนี้ว่า “นักท่องเที่ยว” ทั้งหมด เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ การวิจัยนี้มีขนาดจำนวนประชากร 1,300 คน มาจากนักท่องเที่ยวที่มีเงื่อนไขตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยเป็นจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเดือนเมษายน ซึ่งเป็นเดือนที่มีนักท่องเที่ยวเฉลี่ยสูงสุดของทุกปี (Immigration Bureau, 2017) และเป็นเดือนที่เก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ดังนั้นจึงนำขนาดของประชากร คือ 1,300 คน มาทำการหาขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan) ได้ 297 คน ซึ่งการวิจัยนี้จะได้ทำการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง (นักท่องเที่ยว) โดยการสุ่มแบบบังเอิญ ภายใต้เงื่อนไขที่ได้กล่าวมาข้างต้นเพิ่มเติมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 300 คน

2. พื้นที่วิจัย

พื้นที่วิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดมุกดาหารและนครพนม ซึ่งมีลักษณะการประกาศพื้นที่ครอบคลุมแนวเขตการปกครอง (Administrative Boundaries) ทว่าใน สปป.ลาว ได้แก่ เขตเศรษฐกิจพิเศษ สะหวันนะเขต - เซโน และเขตเศรษฐกิจเฉพาะท่าแขก มีการประกาศพื้นที่ในลักษณะนิคมอุตสาหกรรม โดยการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ ประกอบด้วย

2.1 เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร จำนวน 11 ตำบล ได้แก่ ศรีบุญเรือง มุกดาหาร บางทรายใหญ่ คำอาฮวน นาสีนวน ดอนตาล โพธิ์ไทร ห้วยใหญ่ ปงขาม บางทรายน้อย และชะโนด

2.2 เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษนครพนม จำนวน 13 ตำบล ได้แก่ กุรุคุ ท่าค้อ นาทราย นาราชควาย ในเมือง บ้านฝั่ง โพธิ์ตาก หนองญาติ หนองแสง อาจสามารถ โนนตาล รามราช และเวินพระบาท

2.3 เขตเศรษฐกิจพิเศษสะพาน-เซโน ครอบคลุมบางส่วนของเมืองโกสอน พมวิหาน และบางส่วนของเมืองเซโน จำนวน 4 กลุ่ม (Zone) ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจของนักท่องเที่ยวและสอดคล้องกับชื่อของเขตเศรษฐกิจพิเศษของ สปป.ลาว การวิจัยครั้งนี้จะเรียกเมืองโกสอน พมวิหาน ว่าสะพานเซโน

2.4 เขตเศรษฐกิจเฉพาะท่าแขก ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้

3.1 การระดมความคิดเห็น (ครั้งที่ 1) ดำเนินการในประเทศไทย และ สปป.ลาว เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและอัตลักษณ์การท่องเที่ยว โดยการประเมินศักยภาพ จะให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ใช้แบบประเมินร่วมกัน ซึ่งมีประเด็น คือ (1) องค์กรประกอบหลัก ได้แก่ ทรัพยากร และ (2) องค์กรประกอบสนับสนุน ได้แก่ การเข้าถึง กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก เมื่อประเมินและสรุปศักยภาพพร้อมกันแล้วจะได้ทำการระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดอัตลักษณ์การท่องเที่ยวต่อไป

3.2 การเก็บแบบสอบถาม สำหรับการศึกษาภูมิหลัง พฤติกรรม ความคิดเห็น และความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ในการกำหนดตำแหน่งทางการตลาดการท่องเที่ยว

3.3 การระดมความคิดเห็น (ครั้งที่ 2) เป็นเวทีระดับนานาชาติ ดำเนินการขึ้นเพื่อคืนข้อมูล ซึ่งเป็นผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 - 2 ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเสนอแนะแก้ไข ปรับปรุง และรับรองผล ตลอดจนกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดการท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียวกัน

4. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือและประเด็นที่ใช้ในการวิจัย กำหนดขึ้นจากการศึกษาแนวคิดหรือทฤษฎี ซึ่งนำมาพัฒนาเป็นแบบประเมิน แบบสอบถาม และข้อคำถามในการระดมความคิดเห็น โดยได้ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา พิจารณาความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Inter Reliability) และประเมินความสอดคล้องกัน โดยผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ทรงคุณวุฒิ

4.1 ในวัตถุประสงค์ที่ 1 ของการวิจัย มี 2 ประเด็นสำคัญ คือ ประเด็นศักยภาพการท่องเที่ยว เก็บรวบรวมข้อมูลโดยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ใช้แบบประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวร่วมกัน ประกอบไปด้วย 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ ชื่อ ท่าเลที่ตั้ง และประเภท สำหรับตอนที่ 2 เป็นการประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว (แหล่งท่องเที่ยว) ทั้งที่เป็นองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบสนับสนุน จำนวน 20 ข้อ เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) โดยในแต่ละข้อได้มีการกำหนดระดับศักยภาพ ทั้งนี้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ร่วมกับสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) แปลผลเพื่อบ่งชี้ถึงศักยภาพ 5 ระดับ จากมากที่สุด ถึงน้อยที่สุด ทั้งนี้ในวัตถุประสงค์ที่ 1 ยังมีอีกประเด็นหนึ่งคือ อัตลักษณ์การท่องเที่ยว เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการระดมความคิดเห็น เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้กำหนดอัตลักษณ์การท่องเที่ยว โดยนำผลที่ได้จากการศึกษาศักยภาพมาวิเคราะห์ มีการใช้เทคนิคแผนที่ความคิด (Mind Map) ผังก้างปลา (Root Cause Analysis) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล จัดหมวดหมู่ (Categorized) เพื่อนำไปสู่การหาข้อสรุป (กำหนดอัตลักษณ์การท่องเที่ยว) ร่วมกันในระดับภาพรวม

4.2 ในวัตถุประสงค์ที่ 2 ซึ่งเป็นการศึกษาความต้องการนักท่องเที่ยว การวิจัยนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาประเด็น ภูมิหลัง พฤติกรรม ความคิดเห็น และความต้องการของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและพฤติกรรมของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ระดับความต้องการและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน ซึ่งข้อคำถามกำหนดขึ้นตามองค์ประกอบส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) จำนวน 70 ข้อ กำหนดค่าคะแนนเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Likert Scale) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ นำเสนอในรูปแบบของตารางและสรุปผลโดยการพรรณนา นอกจากนี้ในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ยังได้มีการศึกษาตำแหน่งทางการตลาด ซึ่งผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาด้านอุปทาน (วัตถุประสงค์ที่ 1) และด้านอุปสงค์

(วัตถุประสงค์ที่ 2) มาทำการวิเคราะห์ร่วมกับนโยบายด้านการท่องเที่ยว เพื่อประกอบสร้างมโนทัศน์ (Concept) สำหรับการกำหนดตำแหน่งทางการตลาด ซึ่งจะได้มีการคืนข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้อง ตลอดจนปรับปรุงแก้ไข เพื่อนำไปสู่การรับรองโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการระดมความคิดเห็นครั้งที่ 2 ต่อไป

4.3 ในวัตถุประสงค์ที่ 3 มุ่งเน้นการระดมความคิดเห็น (ครั้งที่ 2) มีกิจกรรมย่อย 3 ส่วน คือ (1) คืนข้อมูลด้านศักยภาพและอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยว และ (2) เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตรวจสอบความถูกต้องของการกำหนดตำแหน่งทางการตลาด ตลอดจนรับรองผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ที่ 1 - 2 และ (3) การกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาด โดยการกำหนดกลยุทธ์ดังกล่าวเกิดจากเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีกระบวนการคือกำหนดหน้าที่ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตามตำแหน่งและบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จากนั้นทำการระดมความคิด โดยผู้วิจัยบันทึกทุกความคิดที่เสนอโดยไม่อภิปราย ทำการจัดเรียงเนื้อหาเป็นหมวดหมู่ แล้วทำการสรุปผลเพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพิจารณา หรือเลือกแนวความคิดที่สอดคล้องกับพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร - สะหวัน - เซโน และนครพนม-ท่าแขก การรับรองกลยุทธ์ทางการตลาด ตลอดจนมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จร่วมกัน

ภาพที่ 1 ขั้นตอนและกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพและอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มุกดาหาร – สะหวัน - เซโน และนครพนม-ท่าแขก

1.1 ศักยภาพการท่องเที่ยว

ศักยภาพการท่องเที่ยว เกิดจากการระดมความคิดเห็น (ครั้งที่ 1) โดยตัวแทนหน่วยงานภาครัฐด้านการท่องเที่ยว เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ชุมชน และภาคเอกชน ใช้แบบประเมินเป็นเครื่องมือร่วมกัน ซึ่งแบบประเมินดังกล่าว ยึดตามเกณฑ์ประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเสนอรายชื่อแหล่งท่องเที่ยว จำแนกประเภท และให้ค่าคะแนนร่วมกัน อนึ่งแบบประเมินมีเกณฑ์ประกอบด้วย (1) องค์ประกอบหลัก คือ แหล่งท่องเที่ยว และ (2) องค์ประกอบสนับสนุน คือ การเข้าถึง กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก มีการกำหนดระดับศักยภาพ คือ 1 หมายถึง น้อยที่สุด ไปจนถึง 5 หมายถึง มากที่สุด จากนั้นทำการสรุปผลเป็นค่าความถี่ ร้อยละ สถิติเชิงพรรณนา โดยการประเมินดังกล่าวครอบคลุม 4 พื้นที่วิจัย

จากผลการศึกษา สามารถสรุปศักยภาพรายด้านของแหล่งท่องเที่ยวและองค์ประกอบสนับสนุนอื่น ๆ โดยในแต่ละด้านได้มีการกำหนดระดับศักยภาพ คือ 1 หมายถึง น้อยที่สุด 2 หมายถึงน้อย 3 หมายถึงปานกลาง 4 หมายถึงมาก และ 5 หมายถึงมากที่สุด เมื่อประเมินศักยภาพแล้ว จะได้ค่าร้อยละ (Percentage) ที่บ่งชี้ถึงศักยภาพ ดังนี้ คือ (1) ศักยภาพมากที่สุด 4.50 - 5.00 (2) ศักยภาพมาก 3.50 - 4.49 (3) ศักยภาพปานกลาง 2.50 - 3.49 (4) ศักยภาพน้อย 1.50 - 2.49 และ (5) ศักยภาพน้อยที่สุด 1.00 - 1.49 ตามลำดับ ซึ่งผลการศึกษาได้แสดงดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ค่าร้อยละและระดับศักยภาพการท่องเที่ยว

ด้านแหล่งท่องเที่ยว				
องค์ประกอบ	มุกดาหาร	นครพนม	สะหวันเซโนเขต	ท่าแขก
ระดับความสำคัญ	2.73 (ปานกลาง)	3.25 (ปานกลาง)	3.06 (ปานกลาง)	3.36 (ปานกลาง)
สิ่งแวดล้อมโดยรอบ	4.21 (มาก)	4.68 (มากที่สุด)	4.18 (มาก)	4.00 (มาก)
ร่องรอยการมีส่วนร่วม	3.26 (ปานกลาง)	4.62 (มากที่สุด)	3.06 (ปานกลาง)	2.54 (ปานกลาง)
การสื่อความหมาย	3.26 (ปานกลาง)	3.68 (มาก)	2.87 (ปานกลาง)	2.90 (ปานกลาง)
การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว	3.00 (ปานกลาง)	3.18 (ปานกลาง)	2.75 (ปานกลาง)	2.09 (น้อย)
ค่าเฉลี่ย	3.29 (ปานกลาง)	3.88 (มาก)	3.18 (ปานกลาง)	2.97 (ปานกลาง)

ด้านการเข้าถึง				
องค์ประกอบ	มุกดาหาร	นครพนม	สหัสวันนะเขต	ท่าแขก
จำนวนเดือนที่สามารถเข้าถึง	4.78 (มากที่สุด)	4.68 (มากที่สุด)	4.62 (มากที่สุด)	4.45 (ปานกลาง)
ยานพาหนะที่เข้าถึง	3.60 (มาก)	3.25 (ปานกลาง)	4.81 (มากที่สุด)	4.72 (มาก)
สภาพเส้นทางโดยภาพรวม	4.00 (มาก)	4.75 (มากที่สุด)	3.75 (มาก)	3.81 (ปานกลาง)
ความถี่ของป้ายบอกทาง	3.34 (ปานกลาง)	4.00 (มาก)	1.75 (น้อย)	1.56 (ปานกลาง)
สภาพของลานจอดรถ	4.17 (มาก)	4.50 (มากที่สุด)	3.43 (ปานกลาง)	3.45 (ปานกลาง)
ค่าเฉลี่ย	3.97 (มาก)	4.23 (มาก)	3.67 (มาก)	3.59 (มาก)
ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว				
องค์ประกอบ	มุกดาหาร	นครพนม	สหัสวันนะเขต	ท่าแขก
ความถี่ในการจัดกิจกรรมในแต่ละรอบปี	3.34 (ปานกลาง)	3.93 (มาก)	2.31 (น้อย)	1.81 (น้อย)
ความหลากหลายของกิจกรรม	3.00 (ปานกลาง)	3.12 (ปานกลาง)	2.43 (น้อย)	2.36 (น้อย)
หน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วม	3.26 (ปานกลาง)	3.50 (มาก)	2.62 (ปานกลาง)	2.27 (น้อย)
รูปแบบของกิจกรรม	2.95 (ปานกลาง)	3.18 (ปานกลาง)	3.31 (ปานกลาง)	3.45 (ปานกลาง)
มาตรฐานของกิจกรรม	2.00 (น้อย)	2.56 (ปานกลาง)	2.25 (น้อย)	2.36 (น้อย)
ค่าเฉลี่ย	2.91 (ปานกลาง)	3.35 (ปานกลาง)	2.58 (ปานกลาง)	2.45 (น้อย)
ด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก				
องค์ประกอบ	มุกดาหาร	นครพนม	สหัสวันนะเขต	ท่าแขก
ระยะทางจากที่พักไปยังแหล่งท่องเที่ยว	2.34 (น้อย)	3.18 (ปานกลาง)	2.06 (น้อย)	2.27 (น้อย)
ประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวก	3.95 (มาก)	4.06 (มาก)	3.18 (ปานกลาง)	2.18 (น้อย)
เจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก	3.17 (ปานกลาง)	3.31 (ปานกลาง)	2.06 (น้อย)	2.27 (น้อย)
การกำหนดผังบริเวณหรือตำแหน่งต่างๆ	3.52 (มาก)	3.93 (มาก)	2.93 (ปานกลาง)	3.72 (มาก)
การรับรองมาตรฐาน	2.39 (น้อย)	2.50 (ปานกลาง)	2.25 (น้อย)	2.63 (ปานกลาง)
ค่าเฉลี่ย	3.02 (ปานกลาง)	3.39 (ปานกลาง)	2.50 (ปานกลาง)	2.61 (ปานกลาง)

จากตารางที่ 1 พบว่า องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ (ค่าคะแนนเฉลี่ย) จากมากไปหาน้อย ได้แก่ (1) ด้านการเข้าถึง คะแนนเฉลี่ย 3.86 อยู่ในเกณฑ์มาก

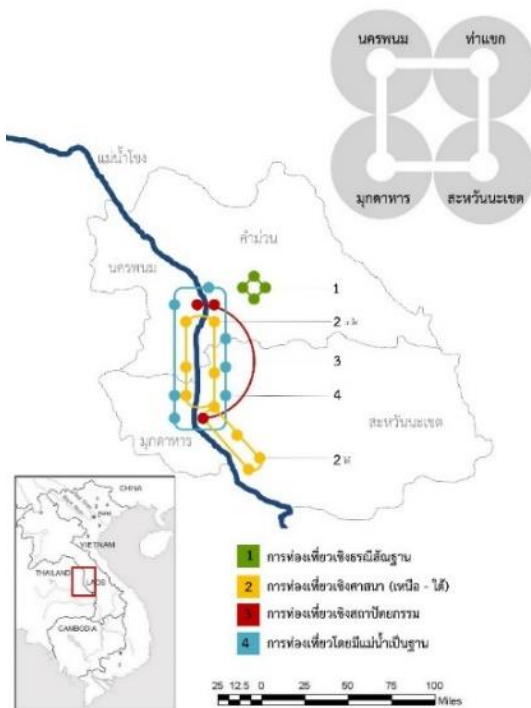
(2) ด้านแหล่งท่องเที่ยว คະแนนเฉลี่ย 3.33 อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง (3) ด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก คະแนนเฉลี่ย 2.88 อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง และ (4) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว คະแนนเฉลี่ย 2.82 อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ตามลำดับ ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์ค่า คະแนนเฉลี่ยเป็นรายพื้นที่ จะสามารถสรุปศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังต่อไปนี้ (1) จังหวัดนครพนม (ร้อยละ 3.71) อยู่ในระดับมาก (2) จังหวัดมุกดาหาร (ร้อยละ 3.29) อยู่ในระดับปานกลาง (3) เมืองโกสอน พมวิหาร แขวงสะหวันนะเขต (ร้อยละ 2.98) อยู่ในระดับปานกลาง และ (4) เมืองท่าแขก แขวงคำม่วน (ร้อยละ 2.90) อยู่ในระดับปานกลาง

1.2 อັถลัษณ์การทอ้งเทียว

อັถลัษณ์การทอ้งเทียว คื อັถลัษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งก่อรูปขึ้นและถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ภาษา ที่อยู่อาศัย เครื่องแต่งกาย ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนนิเวศวัฒนธรรมที่โดดเด่นเฉพาะตัว สำหรับการศึกษ้อັถลัษณ์การทอ้งเทียวครั้งนี้ กำหนดขึ้นจากการระดมความคิดเห็น เป็นผลสืบเนื่องจากการประเมินศักยภาพ โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันจัดหมวดหมู่ประเภทแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาก่อน แล้ววิเคราะห์อັถลัษณ์การทอ้งเทียวร่วมกัน ผลการศึกษาพบดังนี้

เมืองท่าแขก และบริบทใกล้เคียงในแขวงคำม่วนนั้น มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติสูงสุด (9 แห่ง) ในขณะที่ทางประวัติศาสตร์นั้น จังหวัดนครพนม กับสะหวันนะเขต และบริบทใกล้เคียง มีศักยภาพสูงสุดเท่ากัน (5 แห่ง) สำหรับด้านสุดท้ายคือ วัฒนธรรมนั้น มุกดาหารมีศักยภาพสูงสุด (14 แห่ง) จากความสำคัญดังกล่าว ในการระดมความคิดเห็นได้จัดหมวดหมู่ของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท และทำการคลัสเตอร์แหล่งท่องเที่ยวด้วยบริบทพื้นที่ ได้ดังต่อไปนี้ (1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาตินั้น เมืองท่าแขกและบริบทโดยรอบมีความโดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติตามเส้นทางวงจร ที่ได้รับการประเมินว่ามีศักยภาพสูง เช่น กำแพงยักษ์ ขุนกองแลง ถ้ำกองลอ ท่าหล้ง ถ้ำพระ ถ้ำนางแอ่น เป็นต้น (2) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดนครพนม กับสะหวันนะเขตและบริบทโดยรอบมีความโดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นทำเลที่ตั้งของศาสนสถานที่สำคัญ คือ พระธาตุพนม พระธาตุอิงฮัง พระธาตุโพน รวมไปถึงสถาปัตยกรรมแบบอาณาจักรในเขตย่านเมืองเก่า และ (3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

จังหวัดมุกดาหารมีความโดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขง เช่น แก่งกะเบา หาดมโนภิรมย์ บ้านหนองหล่ม เป็นต้น จากการระดมความคิดเห็นได้มีกำหนดการกระจุกและการกระจายของแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ จากนั้นได้กำหนดแนวคิดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเป็นวงรอบ ในลักษณะจุดหมายปลายทางเดียว โดยผลการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงนำไปสู่การค้นพบอัตลักษณ์การท่องเที่ยว 4 รูปแบบ พิจารณาจากการจัดกลุ่มทรัพยากร คือ (1) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงธรณีสิ่งแวดล้อม (2) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (3) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และ (4) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวโดยมีแม่น้ำเป็นฐาน ซึ่งสามารถสรุปความเชื่อมโยงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความเชื่อมโยงของอัตลักษณ์การท่องเที่ยว 4 รูปแบบในพื้นที่ศึกษา

2. ความต้องการของนักท่องเที่ยวและตำแหน่งทางการตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร – สะหวัน - เซโน และนครพนม - ท่าแขก

2.1 ความต้องการของนักท่องเที่ยว

การศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยว ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ ซึ่งได้กำหนดประชากรคือนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนภายในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษของทั้ง 2 ประเทศ กำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนที่มีการข้ามพรมแดน จำนวน 300 คน ผลการศึกษามุ่งเน้นปัจจัยทางการตลาด คือ แนวคิดส่วนประสมทางการตลาด 7 องค์ประกอบ (7Ps) มากำหนดเป็นข้อคำถาม ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชายและหญิงมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน อายุเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 21 - 31 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยที่สำเร็จการศึกษาและเริ่มต้นทำงาน การศึกษาส่วนใหญ่ระดับปริญญาตรี โดยมากประกอบอาชีพรับราชการ รายได้ 15,001 - 20,000 บาท นักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางมาจากพื้นที่อื่น ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่นิยมพักค้างคืน ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นชาวตะวันตก นิยมพักค้างคืน 2 - 3 คืน นักท่องเที่ยวมักใช้จ่ายานพาหนะส่วนบุคคลเป็นหลัก เน้นเดินทางครอบครัว และส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าเป็นพื้นที่ได้รับประกาศเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ในด้านการตลาดนั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่มีจุดเด่นคือ เหมาะกับทุกเพศทุกวัย ราคาเหมาะสม นิยมซื้อสินค้าและบริการกับผู้ประกอบการโดยตรง การส่งเสริมการขายไม่มีบทบาทต่อแรงจูงใจในการซื้อ ทั้งนี้สิ่งที่นักท่องเที่ยวชื่นชอบคืออสังหาริมทรัพย์ของคนในท้องถิ่น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ในขณะที่สิ่งที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมที่ดีที่สุดของพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวมองคือวัฒนธรรมด้านอาหาร ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวทั้งนี้ในส่วนของความต้องการของนักท่องเที่ยว นั้น พิจารณาจากปัจจัยที่ได้ค่าคะแนนน้อย ร่วมกับคำถามปลายเปิดซึ่งเป็นข้อเสนอแนะในตอนท้ายของแบบสอบถาม โดยความต้องการให้มีการพัฒนาหรือปรับปรุงแก้ไข ประกอบด้วย

(1) ความต้องการด้านการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายให้ความรู้ ป้ายเตือน ตลอดจนการปรับปรุงศูนย์บริการนักท่องเที่ยวให้มีสภาพเป็นปัจจุบัน ไม่อยู่ในสภาพรกร้าง ตลอดจนมีบุคลากรด้านการท่องเที่ยวประจำการอยู่ตลอดเวลาและต้องมีความสามารถในการแนะนำข้อมูลได้เป็นอย่างดี สามารถให้ข้อมูลในพื้นที่ของตนเอง และพื้นที่เมืองอื่น ๆ ที่อยู่ข้างเคียงได้

(2) ความต้องการให้ราคาสินค้าและบริการ มีความเท่าเทียมในทุกพื้นที่กล่าวคือ ราคาสินค้าและบริการในประเทศไทย กับ สปป.ลาว มีความแตกต่างกันเห็นได้ชัด

นักท่องเที่ยวจึงนิยมใช้จ่ายในฝั่งประเทศไทยมากกว่า อีกทั้งการเก็บค่าธรรมเนียมนในการอำนวยความสะดวก หรือการเข้าชมสถานที่ใน สปป.ลาว เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความมีการพัฒนาให้เป็นระบบ มีมาตรฐาน และค่าธรรมเนียมดังกล่าว ควรมีความเสมอภาคระหว่างนักท่องเที่ยวที่เป็นคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน แต่หากเป็นนักท่องเที่ยวนอกกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ก็ควรมีการพิจารณาค่าธรรมเนียมตามความเหมาะสมต่อไป นอกจากนี้ยังมีความต้องการให้ราคาสินค้าและบริการมีความเท่าเทียมในทุกช่วงฤดูกาล ไม่ไ้เกินราคาจนเอาเปรียบนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลท่องเที่ยว

(3) ความต้องการให้ผู้ประกอบการท้องถิ่นเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าและบริการ เช่น การใช้สื่อออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ และเพิ่มช่องทางการชำระค่าสินค้าและบริการที่มีความน่าเชื่อถือ ทั้งนี้รวมไปถึงการชำระสินค้าและบริการนั้น จะต้องมียุติราแลกเปลี่ยนเงินตราที่มีมาตรฐานและยุติธรรม

(4) ความต้องการให้ผู้ประกอบการท้องถิ่น มีการส่งเสริมการขายสินค้าและบริการร่วมกับเมืองฝั่งตรงข้าม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น การจัดแพ็คเกจการท่องเที่ยวร่วมกัน อำนวยความสะดวกในการข้ามแดน และการส่งต่อนักท่องเที่ยวแบบไร้รอยต่อระหว่างเมืองหนึ่งไปยังเมืองหนึ่ง ทั้งนี้รวมไปถึงหน่วยงานหรือองค์กรด้านการท่องเที่ยวในแต่ละเมือง จะต้องมีรูปแบบการทำงานที่สอดคล้องประสาน

(5) ความต้องการให้ชุมชนท้องถิ่นมีทักษะด้านการใช้ภาษาต่างประเทศมากขึ้น เพื่อการสื่อสารที่ไม่คลาดเคลื่อน เข้าใจตรงกันระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ

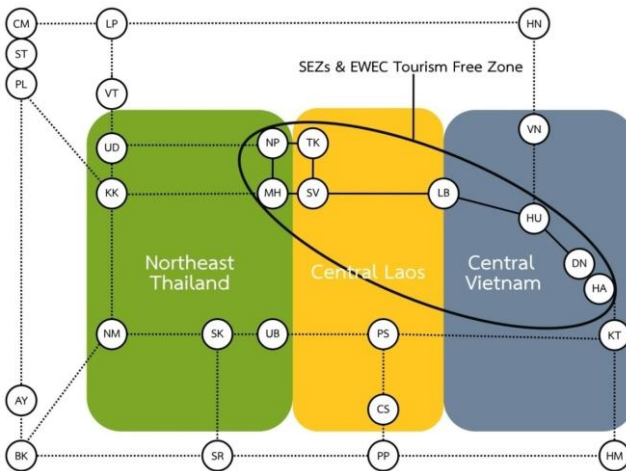
(6) ความต้องการให้การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นระบบและมาตรฐานเดียวกัน เช่น การกำหนดการใช้ความเร็วของยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทางรวมไปถึงสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับผู้พิการ ไม่ควรมีเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวหลัก แต่ควรมีการพัฒนาในแหล่งท่องเที่ยวรองด้วยเช่นกัน ตลอดจนปัญหาเรื่องสุขอนามัยในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในเขตเมือง ซึ่งประกาศเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษนั้น นักท่องเที่ยวสะท้อนว่า มักได้รับผลกระทบจากมลภาวะทางอากาศ เช่น ฝุ่นละอองที่มากจากการบรรทุกสินค้าและโรงงานอุตสาหกรรม ความเร็วของยานพาหนะที่ขาดการควบคุม ปัญหาน้ำเสียในบางพื้นที่ และมลภาวะทางเสียง เป็นต้น

(7) ความต้องการให้พื้นที่แต่ละแห่งมีการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึงความเป็นพื้นที่ร่วมทางวัฒนธรรม เช่น การแต่งกายของผู้ให้บริการ การกำหนดมาตรฐาน เช่น โฮมสเตย์ ที่พักเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนการพัฒนาแผนแม่บท

ร่วมกันเมื่อมีการพัฒนาผังเมือง และออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้สื่อความหมายเชิงวัฒนธรรมร่วม เช่น ด้านตรวจคนเข้าเมือง ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2.2 การกำหนดตำแหน่งทางการตลาดด้านการท่องเที่ยว

การกำหนดตำแหน่งทางการตลาดด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ศึกษา 4 แห่ง ผู้วิจัยพิจารณาจากอุปทาน (ผลจากวัตถุประสงค์ที่ 1) และอุปสงค์ (ผลจากวัตถุประสงค์ที่ 2) ความต้องการของนักท่องเที่ยว ประเด็นความต้องการให้พื้นที่แต่ละแห่งมีการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน) ร่วมกับนโยบายพื้นที่ศึกษาได้รับการผลักดันจากโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง และยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง พบว่าพื้นที่ศึกษามีทำเลที่ตั้งอยู่ในจุดตัดของเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจแนวตะวันออก-ตะวันตก กับระเบียงเศรษฐกิจกลาง จึงมีเส้นทางท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับเวียดนามกลาง และกัมพูชา จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประกอบสร้างมโนทัศน์ เพื่อกำหนดตำแหน่งทางการตลาดด้านการท่องเที่ยว ดังภาพที่ 3

AY พระนครศรีอยุธยา / BK กรุงเทพมหานคร / CM เชียงใหม่ / CS จำปาสัก / DN ดานัง / HA ฮอยอัน / HM นครโฮจิมินห์ / HN ฮานอย / HU เว้ / KK ขอนแก่น / KT กอนตูม / MH มุกดาหาร / NM นครราชสีมา / NP นครพนม / LB ลาวบาว / LP หลวงพระบาง / LS ปากเซ / PL พิษณุโลก / PP พนมเปญ / SK ศรีสะเกษ / SR เสียมเรียบ / ST สุโขทัย / SV สะหวันนะเขต / TK ท่าแขก / UB อุบลราชธานี / UD อุตรธานี / VN วินห์ / VT เวียงจันทน์

ภาพที่ 3 มโนทัศน์ตำแหน่งทางการตลาดด้านการท่องเที่ยว

จากภาพที่ 3 จะเห็นได้ว่า 4 เมืองพื้นที่กรณีศึกษามีลักษณะพิเศษ คือเป็นกลุ่มเมือง (Cluster) เพียงกลุ่มเดียว ในขณะที่เมืองอื่น ๆ มีที่ตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจาย ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสนับสนุนให้บริบทพื้นที่ที่ศึกษา มีความเป็นจุดหมายปลายทางเดียวด้านการท่องเที่ยว (Single Destination) อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในเชิงที่ตั้งและทรัพยากรร่วม อย่างไรก็ตามแม้ในบริบทพื้นที่จะเป็นเอกภาพ ทว่าในมิติสินค้าการท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นถึง 4 อุตสาหกรรมนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดตำแหน่งทางการตลาดที่หลากหลาย ให้สอดคล้องตามพฤติกรรมผู้บริโภค ซึ่งผลจากการศึกษาคั้งนี้ ค้นพบตำแหน่งทางการตลาดที่จำแนกได้เป็น 3 ระดับ โดยพิจารณาจากทำเลที่ตั้ง บริบทแวดล้อมของเมืองที่อยู่รายรอบเส้นทางการคมนาคม ด้านตรวจคนเข้าเมือง การตรวจลงตรา พฤติกรรมนักท่องเที่ยว ที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

(1) ตำแหน่งทางการตลาดด้านการท่องเที่ยวในระดับเมืองผ่าน (Corridor) สอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มีการสัญจรอยู่ตามเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก - ตะวันตก โดยส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ และอื่น ๆ ซึ่งกลุ่มนี้มีได้ใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวมากนัก เน้นการเข้าถึงง่าย สมควรแก่เวลาที่มี รักรความสะดวกสบาย นิยมกิจกรรมการท่องเที่ยวในเขตเมือง เช่น การไหว้พระ เยี่ยมชมย่านเมืองเก่า ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวอื่นซึ่งไม่ไกลจากเส้นทางคมนาคมหลักมากนัก ทั้งนี้ มุกดาหาร นครพนม ท่าแขก (คำม่วน) และโกลซอน พมวิทาน (สะหวันนะเขต) จึงมีลักษณะที่สอดคล้อง เป็นเมืองผ่านที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางต่อไปยังพื้นที่อื่น ๆ คือเวียดนามกลาง และลาวใต้

(2) ตำแหน่งทางการตลาดด้านการท่องเที่ยวในระดับเมืองรอง (Route) นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มที่ใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น โดยมีการจัดเส้นทางหรือรายการท่องเที่ยวที่ผนวกเมืองหลักกับเมืองรองเข้าไว้ด้วยกันอาจกล่าวได้ว่ามีวัตถุประสงค์ของการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ส่วนใหญ่เป็นผู้ชื่นชอบความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละสถานที่ และเป็นผู้ที่มีกำลังซื้อพอสมควร นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้อาจจัดอยู่ในกลุ่มนักท่องเที่ยวอิสระ หรือนักท่องเที่ยวที่เดินทางเป็นหมู่คณะก็ได้ ส่วนใหญ่จะมีช่วงอายุในวัยกลางคนจนถึงเกษียณอายุ เนื่องจากมีกำลังซื้อและมีเวลาพอสมควรในการเดินทางท่องเที่ยว ผ่านช่วงระยะเวลาการทำงานมาช่วงหนึ่งของชีวิต จึงต้องการความสะดวกสบายในการเดินทาง สามารถท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ห่างไกลเขตตัวเมืองได้ แต่นิยม

กลับเข้ามาพักในตัวเมือง เป็นต้น จากความสำคัญดังกล่าว เป็นปัจจัยหนุนเสริมให้ออนาคตอันใกล้ มุกดาหาร นครพนม ท่าแขก (คำม่วน) และโกสอน พมวิทาน (สะหวันนะเขต) จะพัฒนาตนเองมาเป็นเมืองผ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ที่มีเป้าหมายกระจายนักท่องเที่ยวสู่เมืองรอง รวมถึงนโยบาย สปป.ลาว คือโครงการอยู่ต่ออีกรวัน (Stay Another Day) เป็นต้น

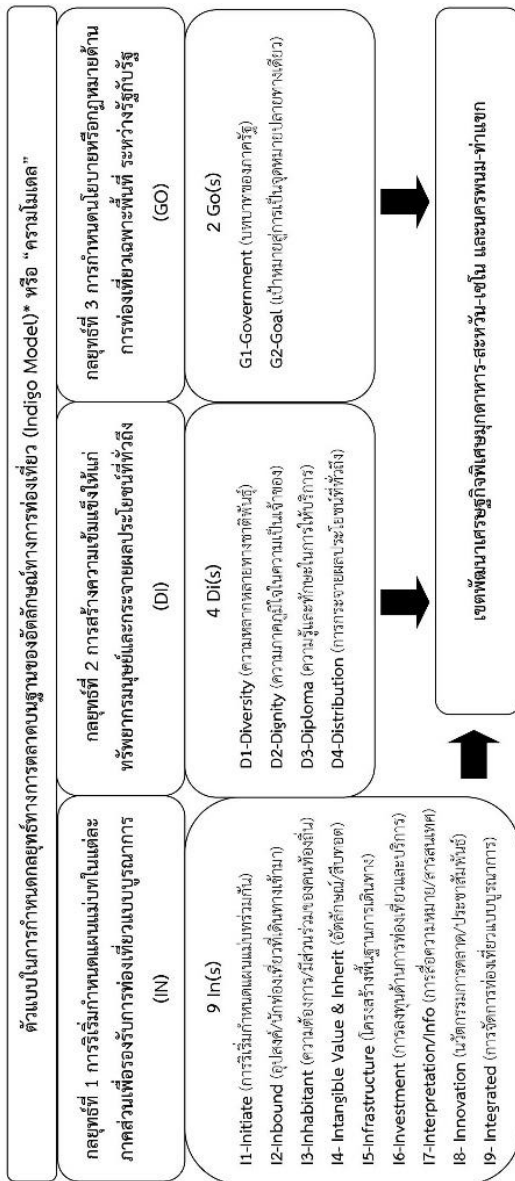
(3) ตำแหน่งทางการตลาดด้านการท่องเที่ยวในระดับจุดหมายปลายทาง (Destination) คือนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความตั้งใจและเลือกพื้นที่หนึ่ง ๆ ให้เป็นจุดหมายปลายทาง โดยมีได้มีรูระอื่นใดในพื้นที่ มิได้สนใจว่าจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง หรืออยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยวสำคัญหรือไม่ กล่าวคือ เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการแสวงหาความเรียบง่าย และต้องการให้การท่องเที่ยวของตน เป็นการท่องเที่ยวที่ไปสนับสนุนชุมชน โดยอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ในรูปแบบของอาสาสมัคร หรือมุ่งเน้นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ โดยจะมุ่งเน้นไปที่การให้ความเคารพสถานที่ ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น และรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีที่อยู่ห่างไกลจากเมืองหลัก ไม่นิยมความสะดวกสบาย คู่กันเคยกับการปรับตัว ใช้เวลาเดินทางท่องเที่ยวมากกว่านักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ดังนั้นแม้มุกดาหาร นครพนม ท่าแขก (คำม่วน) และโกสอน พมวิทาน (สะหวันนะเขต) อาจจะไม่อยู่ในฐานะเมืองที่เป็นจุดหมายปลายทาง แต่หากมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว ตลอดจนนโยบายในอนาคต เช่น พื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวที่มีการตรวจลงตราเดียว (Tourism Free Zone) ที่เชื่อมโยงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ภาคกลางของ สปป.ลาว ภาคกลางของเวียดนาม ก็อาจมีความเป็นไปได้ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญแห่งหนึ่งในกลุ่มแม่น้ำโขง

3. แผนกลยุทธ์ทางการตลาดบนฐานของอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร - สะหวัน - เซโน และนครพนม - ท่าแขก

สำหรับการระดมความคิดเห็น (ครั้งที่ 2) นั้น มีกิจกรรม คือ (1) การคืนข้อมูลซึ่งเป็นผลการศึกษาจากวัตถุประสงค์ที่ 1-2 ให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (2) การนำเสนอการกำหนดตำแหน่งทางการตลาดที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ขึ้น ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียวิพากษ์ ปรับปรุงแก้ไข เสนอแนะ และรับรองความถูกต้อง และ (3) เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กำหนดแผนกลยุทธ์ทางการตลาดบนฐานของอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจ

พิเศษร่วมกัน ทั้งนี้การสังเคราะห์แผนกลยุทธ์ดังกล่าว ใช้การระดมความคิดเห็น (ครั้งที่ 2) ซึ่งเป็นเวทีระดับนานาชาติ ที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากประเทศไทย และ สปป.ลาว ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดการท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร – สะหวัน - เซโน และนครพนม - ท่าแขก ทั้งนี้การระดมความคิดเห็นดังกล่าว ประกอบไปด้วย 2 ประเด็นหลัก คือ (1) ประเด็นที่ 1 อัตลักษณ์การท่องเที่ยวในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และ (2) ประเด็นที่ 2 การตลาดการท่องเที่ยว เพื่อสรุปประเด็นสำหรับภาวะวิเคราะห์กลยุทธ์ร่วมกัน อนึ่งเมื่อกำหนดประเด็นที่ใช้ในการวิเคราะห์กลยุทธ์ทางการตลาดแล้ว ผู้วิจัยจะได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการจัดเวทีระดมความคิดเห็น (ครั้งที่ 2) เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสะท้อนความคิดเห็นออกมา แล้วหาข้อสรุปร่วมกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำผลการสรุปผลในรูปแบบการจัดหมวดหมู่ข้อมูล และหาคำสำคัญของข้อมูล (Keywords) ดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป็นกลยุทธ์ทางการตลาด กล่าวคือเป็นการนำผลมาจากการสรุปประเด็นรายชื่อ มากำหนดเป็นตัวแบบเพื่อเป็นมโนทัศน์ด้วยกลวิธีทางภาษา โดยมีการสร้างคำใหม่เพื่อประกอบสร้างภาพความคิดรวบยอด ที่นำส่วนหนึ่งของคำหลายคำซึ่งมีความสัมพันธ์กันในเชิงเนื้อหา มาประกอบรวมเป็นหนึ่งคำใหม่ สำหรับการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดบนฐานของอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา สามารถสรุปเป็นตัวแบบ ดังภาพที่ 4

*Indigo มีความหมายสอดคล้องกับ “ผ้าคราม” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เริ่มของทั้ง 4 พื้นที่ศึกษา และยังสอดคล้องกับกลยุทธ์บ้านน้ำสีครามในมิติการตลาดอีกด้วย

ภาพที่ 4 กลยุทธ์ทางการตลาดบนฐานของอัตลักษณ์การท่องเที่ยว (Indigo Model)

(1) กลยุทธ์ที่ 1 การริเริ่มกำหนดแผนแม่บทในแต่ละภาคส่วนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ (IN) ประกอบด้วย 9 ปัจจัย ได้แก่ I1-Initiate (การริเริ่มกำหนดแผนแม่บทร่วมกัน) I2-Infrastructure (โครงสร้างพื้นฐานการเดินทาง) I3-Investment (การลงทุนด้านการท่องเที่ยวและบริการ) I4-Inbound (อุปสงค์/นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามา) I5- Intangible Value & Inherit (อัตลักษณ์/สืบทอด) I6-Inhabitant (การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น) I7-Information (ระบบสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว) I8- Innovation (นวัตกรรมการตลาด/ประชาสัมพันธ์) I9- Integrated (การจัดการท่องเที่ยวบูรณาการ)

(2) กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ทรัพยากรมนุษย์และกระจายผลประโยชน์ที่ทั่วถึง (DI) ประกอบด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่ D1-Diversity (ความหลากหลายทางชาติพันธุ์) D2-Dignity (ความภาคภูมิใจในความเป็นเจ้าของ) D3-Diploma (ความรู้/ทักษะในการให้บริการ) และ D4-Distribution (การกระจายผลประโยชน์ทั่วถึง)

(3) กลยุทธ์ที่ 3 การกำหนดนโยบายหรือกฎหมายด้านการท่องเที่ยวเฉพาะพื้นที่ระหว่างรัฐต่อรัฐ (GO) ประกอบด้วย 2 ปัจจัย ได้แก่ G1-Government (บทบาทของภาครัฐ) และ G2-Goal (เป้าหมายสู่การเป็นจุดหมายปลายทางเดียว)

ภาพที่ 5 การระดมความคิดเห็น ครั้งที่ 2 (เวทีระดับนานาชาติ) ระหว่างไทย กับ สเปน.ลาว เพื่อร่วมกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาด

สามารถสรุปได้ว่า การเป็นจุดหมายปลายทางเดียว (Single Destination) ของการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย (1) การเป็นกลุ่มเมือง (Cluster) ในลักษณะสี่มุมเมืองระหว่างประเทศไทย และ สปป.ลาว โดยใช้ฐานทรัพยากรเชิงพื้นที่ร่วมกัน ในรูปแบบของอาณาบริเวณทางการท่องเที่ยว ที่สามารถกำหนดอัตลักษณ์ (สินค้าการท่องเที่ยว) ได้ 4 รูปแบบ และ (2) กลยุทธ์ทางการตลาด 3 ระดับ ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 2 ประเทศ ต้องการผลักดันเป็นนโยบายการท่องเที่ยวเดียว (Single Policy) เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียวที่มีเอกภาพ องค์กร และขับเคลื่อนร่วมกันอย่างไร้รอยต่อ

อภิปรายผลการวิจัย

1. อัตลักษณ์การท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่า การนิยามอัตลักษณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จาก 3 ใน 4 เมืองนั้น ให้นำหนักไปที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยเห็นว่าวัฒนธรรมดังกล่าว มีทั้งคุณค่า และมูลค่า ที่สามารถสร้างประสบการณ์การรับรู้ทางการท่องเที่ยว อันเป็นอัตลักษณ์และจุดขายของพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Cohen (1988) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ความเป็นของแท้ดั้งเดิมกับสินค้าการท่องเที่ยว ซึ่งพบว่าในปัจจุบันวัฒนธรรมได้ถูกนำมาใช้ ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนมากขึ้น โดยเฉพาะด้านนันทนาการ ที่อาศัยการท่องเที่ยวเป็นกลไก อนึ่ง ผลการศึกษาค้นพบว่า มีการนำเอาอัตลักษณ์ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ มาประกอบสร้างเป็นประสบการณ์แก่ผู้บริโภคถึง 4 รูปแบบ สอดคล้องกับการวิจัยของ Craib (1998) เรื่องอัตลักษณ์ประสบการณ์ ที่พบว่าอัตลักษณ์ คือ การสื่อสารที่จะส่งมอบประสบการณ์ให้แก่มนุษย์ทั้งที่เป็นความรู้และสุนทรียภาพ ดังนั้นอัตลักษณ์การท่องเที่ยว จึงเป็นส่วนหนึ่งของการนำวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ มาสื่อสารเป็นสินค้า ทั้งที่เป็นอัตลักษณ์ส่วนบุคคล และสังคม สัมพันธ์กับผลการศึกษาที่พบว่า อัตลักษณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา เช่นตำนานเกี่ยวกับแม่น้ำโขงและนาค สถาปัตยกรรมโคโลเนียล และฉากสงคราม ล้วนเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งก่อรูปขึ้นมาจากอดีตด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แต่ปัจจุบัน กลับถูกนำมาใช้ในบริบทการท่องเที่ยว ที่รองรับพฤติกรรมของผู้บริโภคร่วมสมัย

สำหรับอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาโดยภาพรวม หากมองอย่างผิวเผิน อาจมิได้แตกต่างไปจากเมืองชายแดนไทย - ลาวอื่น ๆ แต่เมื่อพิจารณาจินตภาพของเมือง ซึ่งเป็นแนวคิดของ Lynch (1960) จะพบว่าเส้นทาง ที่รวมกิจกรรม ขอบเขต ย่าน และจุดหมายตาของทั้ง 4 เมืองนั้น ล้วนปรากฏอัตลักษณ์ร่วมที่ใช้สื่อสารการท่องเที่ยว เช่น

เส้นทางโฮจิมินห์ เส้นทางอูร์คฮาตุ และเส้นทางเจ้าแม่สองนาง เป็นต้น ก่อให้เกิดที่รวมกิจกรรมการท่องเที่ยว (Node) ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมร่วม 2 ประเทศ เช่น ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีสว่างเฮือ (แข่งเรือ) งานรำลึกประธานโฮจิมินห์ และประเพณีบวงสรวงเจ้าแม่สองนาง ทั้งนี้บางกิจกรรมยังได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยเหตุผลทางการเมืองและเศรษฐกิจของภาครัฐ ภายใต้นโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” อีกด้วย อนึ่งเมื่อพิจารณาทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์จะพบว่า ทุกเมืองล้วนมีแม่น้ำโขงเป็นขอบเขต และย่านการค้าหรือเมืองเก่าประเพณีริมน้ำ (Waterfront City) ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มเมือง ที่ปรากฏอยู่เป็นจำนวนน้อยในอาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังกล่าว ประกอบกับมฆปาฐะหรือเรื่องเล่าสองฝั่งโขง ได้นำไปสู่การกำหนดเอา “นาค” มาใช้เพื่อสื่อสารการท่องเที่ยวในรูปแบบของจุดหมายตา (Landmark) และโปรแกรมการท่องเที่ยว ที่แสดงถึงสัญลักษณ์และจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Sense of Place) ที่เป็นสำนึกร่วมของผู้คน 2 ฝั่ง 4 เมือง ผ่านมิติการท่องเที่ยวไร้พรมแดน (Trans-boundary Tourism) สอดคล้องกับ เกศกนก ชุ่มประดิษฐ์ (Chumpradit, 2017) ที่ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์อัตลักษณ์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย พบว่าพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 อำเภอ คือ แม่สาย เชียงแสน และเชียงของ ล้วนมีความโดดเด่นทางสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และความเป็นเมืองชายแดน ที่มีความสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงและพระพุทธศาสนาาร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นทุนทางวัฒนธรรมและสำนึกร่วม ที่นำไปสู่การแปลงเป็นสินค้าการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

2. การนำอัตลักษณ์สู่การสร้างมูลค่าและการตลาดทางการท่องเที่ยว

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า อัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ศึกษา ได้รับการประกอบสร้างมาจากฐานทรัพยากรที่มีคุณค่าอยู่เดิม คือ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรม (แม่น้ำโขงและเทือกเขาหินปูน) อันเป็นมรดกร่วมทางวัฒนธรรมของทั้ง 2 ประเทศ ที่ได้รับการกำหนดมูลค่าจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ให้เป็นสินค้า/บริการในรูปแบบ 4 เส้นทางทางการท่องเที่ยว โดยมีตำแหน่งทางการตลาดที่หลากหลาย 3 ระดับ คือ เมืองผ่าน เมืองรอง และเมืองจุดหมายปลายทาง อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากความเชื่อมโยงของทรัพยากรการท่องเที่ยว พฤติกรรมนักท่องเที่ยว ตลอดจนนโยบายด้านการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ พบว่าทั้งภาครัฐบาลและเอกชน มีความพยายามในการสร้างฉกัทัศน์ด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นจุดหมายปลายทางเดียว

สอดคล้องกับ Sobirov (2017) ได้วิจัยเรื่องแนวความคิดการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาสาธารณรัฐอุซเบกิสถาน ผลการศึกษาพบว่ารัฐบาลได้นำเอาอัตลักษณ์ที่สำคัญของประเทศคือเส้นทางสายไหม ในเขตเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ บูคาร่า ซามาร์คันด์ และคีวา มากำหนดเป็นเขตเศรษฐกิจเพื่อการท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายคือกลุ่มนิยมประวัติศาสตร์ เป็นลักษณะระเบียบการท่องเที่ยวในลักษณะจุดหมายปลายทางเดียว สำหรับการนำเอาอัตลักษณ์มาสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผลจากการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับ Agakowa (2008) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษและอนาคตทางการท่องเที่ยวในเขตโอบาล ในเขตบูเรียตียา ที่นับถือพระพุทธศาสนา ที่แตกต่างจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของรัสเซียโดยทั่วไป จึงมีการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยนำเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีใช้กระแสนหลักของรัสเซียมาเป็นจุดขาย ทั้งนี้ประเด็นทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่อ่อนไหว รัฐบาลท้องถิ่นจึงได้รับการถ่ายทอดบทยาทอำนาจลงมา และกำหนดเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษควบคู่กับการนำอัตลักษณ์มาสร้างมูลค่าเพิ่ม เพื่ออ้างคุณค่าทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจร่วมกันต่อไป

3. การท่องเที่ยวในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษและการท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียว

สำหรับการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษนั้น การวิจัยครั้งนี้ พบความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของบริบทพื้นที่ศึกษา ที่เรียกว่า “2 ประเทศ 4 เมือง 1 คลัสเตอร์” ที่ให้ความสำคัญกับภาคธุรกิจ การค้า การลงทุน ควบคู่ไปกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้วยปัจจัยที่เกื้อหนุนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคม และนโยบายการตรวจลงตราที่เอื้อให้กับทั้งนักลงทุนและนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับ Indonesia Tourism Investment (2018) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องการลงทุนสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตันจุง กลายังจังหวัดบังกาเบอลิตุง อินโดนีเซีย มีวัตถุประสงค์ในการเชิญชวนให้มีการลงทุนด้านการท่องเที่ยว โดยทำเลที่ตั้งมีศักยภาพในการเชื่อมต่อกับกาลิมันตัน สุมาตรา มาเลเซีย และสิงคโปร์ ผลการศึกษาพบว่ารัฐบาลพยายามสร้างจุดขายด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่เชื่อมต่อกับน่านน้ำสากล สอดคล้องกับการวิจัยครั้งนี้ที่มีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสากลเชื่อมต่อกับประเทศในกลุ่มระเบียบเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก อนึ่งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตันจุง กลายัง มีความแตกต่างจากพื้นที่ศึกษาคือการวางแผนแม่บทด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม เน้นการลงทุนที่ส่งเสริมฐานทรัพยากรที่มีอยู่เดิม แตกต่างจากเขตพัฒนา

เศรษฐกิจพิเศษของประเทศไทยที่เน้นการลงทุนด้านการท่องเที่ยวเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ทั้งนี้เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษต้นจุง กลางยัง ได้มีการกำหนดปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจให้เกิดการลงทุนทั้งที่เป็นตัวเงิน เช่น การที่รัฐบาลลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน 4 ประเภท คือ ถนน ท่าอากาศยาน ไฟฟ้า และระบบชลประทาน ในขณะที่ปัจจัยที่ไม่เป็นตัวเงิน ได้แก่ ความปลอดภัยของพื้นที่ ฝีมือแรงงาน และหน่วยงานท้องถิ่นที่พร้อมสนับสนุนภาคเอกชน โดยผลการวิจัยในเขตพัฒนาเศรษฐกิจของไทย และ สปป.ลาว พบว่า ควรมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น สอดคล้องกับ Korea Tourism Organization (2017) ได้วิจัยเรื่องเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น พบว่า การพัฒนาพื้นที่เฉพาะด้านนั้น จะต้องมีกำหนดเขตการใช้ที่ดินอย่างเป็นรูปธรรม ควบคู่ไปกับการให้อำนาจแก่ท้องถิ่น ในขณะที่ Ministry of Tourism, Government of India (2016) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บริบททางการท่องเที่ยว : เขตพัฒนาพิเศษเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งพบว่ารัฐบาลอินเดียเน้นบริหารจัดการเขตพัฒนาพิเศษเพื่อการท่องเที่ยว ทั้บซ้อนไปกับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ร่วมกันระหว่างเศรษฐกิจกับการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้

1.1 รัฐบาลของทั้งสองประเทศ ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมในระดับพื้นที่ (สี่เมือง) เพื่อขับเคลื่อนภาคการท่องเที่ยวและการลงทุนที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง อีกทั้งกำหนดแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจและการลงทุน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีความอ่อนไหว เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของพื้นที่ ภายใต้นโยบายความร่วมมือระหว่างประเทศ และกฎหมายท้องถิ่น เพื่อเป็นหุ้นส่วนพัฒนาร่วมกัน

1.2 กลยุทธ์ทางการตลาดบนฐานของอัตลักษณ์การท่องเที่ยวแบบจุดหมายปลายทางเดียวในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษนั้น จะต้องมีการขับเคลื่อนทั้งจากบนลงล่าง (Top Down) และจากล่างสู่บน (Bottom Up) ไปพร้อมกันแล้ว และควรมีการกำหนดระยะเวลา หรือแบ่งออกตามระยะที่เหมาะสม เช่น ระยะเร่งด่วน ระยะกลาง และระยะยาว รวมถึงจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายหรือผลสำเร็จทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ กล่าวคือ ไม่ใช่วัดความสำเร็จจากตัวเลขทางเศรษฐกิจหรือปริมาณนักท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต คุณภาพทางสังคม และสิ่งแวดล้อมประกอบเข้าด้วยกัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะประเด็นหรือขอบเขตเนื้อหาด้านอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นมิติทางวัฒนธรรมเท่านั้น ดังนั้นในอนาคตควรมีการขยายขอบเขตให้ครอบคลุมประเด็นความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษด้วย

2.2 การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะขอบเขตพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในไทย และ สปป.ลาว เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมการท่องเที่ยวตามระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก - ตะวันตก จึงควรมีการขยายขอบเขตพื้นที่ศึกษาไปยังประเทศเวียดนามด้วย

2.3 การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น ดังนั้นในอนาคตควรมีการขยายขอบเขตให้ครอบคลุมประเด็นห่วงโซ่อุปทานของนักท่องเที่ยวเพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวทั้งก่อนการเดินทาง ระหว่างการเดินทาง และหลังการเดินทาง เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนต่อไป

References

- Agakowa, E. (2008). *Special Economic Zones and the Future of Tourism on Bikal*. Washington, D.C.: Institute of World Affairs.
- ASEAN. (2016). *ASEAN Tourism Strategic Plan 2016-2025*. Jakarta: ASEAN.
- Asian Development Bank. (2016). *The Role of Special Economic Zones in Improving Effectiveness of GMS Economic Corridors*. Manila: ADB.
- Chumpradit, K. (2017). *Identities Analysis for the Value Added of Cultural Tourism Destinations in Chiang Rai Special Economic Zone*. [in Thai]. Chiang Rai: Chiang Rai Rajabhat University.
- Cohen, E. (1988). Authenticity and Commoditization in Tourism. *Annals of Tourism Research*, 15 (3), 371 - 386.
- Craib, I. (1998). *Experiencing Identity*. London: SAGE.
- Department of Tourism. (2016). *ASEAN Tourism Strategic Plan: ATSP 2016 - 2025*. [in Thai]. Bangkok: Ministry of Tourism and Sports.
- Du Gay, P. (1997). *Production of Culture and Cultures of Production*. London: SAGE.

- Glaser, B. (1999). **Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research**. New York: Routledge.
- Immigration Bureau. (2017). **Thailand and Lao PDR Immigration Statistics**. [in Thai]. Bangkok: Immigration Bureau.
- Indonesia Tourism Investment. (2018). **An Invitation to Invest in Tourism Development in Tanjung Kelayang Special Economic Zone, Bangka Belitung Province, Republic of Indonesia**. Jakarta: Indonesia Tourism Investment.
- Jittangwatthana, B. (2012). **Marketing Management for Tourism Industry**. [in Thai]. Bangkok: Press and Design.
- Pongnak, I. (2014). **Identity of U Thong Ancient City and Cultural Tourism Development in Suphanburi Province**. [in Thai]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Korea Tourism Organization. (2017). **Special Economic Zone for Specialized Regional Development**. Seoul: Korea Tourism Org.
- Lynch, K. (1960). **The Image of City**. Massachusetts: The M.I.T. Press.
- Mekong Tourism Coordinating Office. (2017). **Greater Mekong Subregion Tourism Sector Strategy 2016–2025**. Bangkok: Mekong Tourism Coordinating Office.
- Ministry of Tourism and Sports. (2006). **Criteria and Assessment of Tourism Potential**. [in Thai]. Bangkok: Ministry of Tourism and Sports.
- Ministry of Tourism, Government of India. (2016). **Enclavisation of Tourism: Special Tourism Zones in India**. New Delhi: Ministry of Tourism, Government of India.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2018). **Special Economic Zones**. [in Thai]. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

- Sindecharuk, T. (2018). **Sustainable Tourism Coordination between International Sister Cities**. [in Thai]. Bangkok: Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization).
- Sobirov, B. (2017). **The Concept of the Tourist Economic Zone: Case of Uzbekistan**. Samarkand: Samarkand Institute of Economics and Service.
- The Board of Investment of Thailand. (2016). **Investment of Special Economic Zones Handbook**. [in Thai]. Bangkok: The Board of Investment of Thailand.
- The Office of Strategy Management. (2017). **Tourism Promotion of Sanuk Province**. [in Thai]. Sakon Nakhon: OSM.
- Tourism Authority of Thailand. (2017). **Tourism Marketing**. [in Thai]. Bangkok: Tourism Authority of Thailand.

ลักษณะการแปลการเล่นคำสอนัยทางเพศในบทบรรยายใต้ภาพ
จากภาษาไทยเป็นภาษาจีนของซีรีส์วายไทย:
กรณีศึกษาซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน”

Characteristics of Translation of Pun Words Expressing
Sexual Implications in the Subtitles from Thai to
Chinese of the Thai Boys’ Love Series: A Case Study of
the Thai Boys’ Love Drama “2gether The Series”

อธิปตย์ นิตยัณรา¹ และ กนกพร นุ่มทอง²

A-thipat Nitnara and Kanokporn Numtong

Received: June 21, 2023/ Revised: November 30, 2023/ Accepted: December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ประเภทการเล่นคำและกลวิธีการแปลการเล่นคำสอนัยทางเพศในบทบรรยายใต้ภาพจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนของซีรีส์วายไทย: กรณีศึกษาซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” ทั้ง 13 ตอน ผลการวิจัยพบว่า ซีรีส์วายไทยนี้ปรากฏการใช้การเล่นคำสอนัยทางเพศทั้งหมด 22 คำ เมื่อแบ่งประเภทการเล่นคำตามแนวคิดของ Delabastita พบว่า การเล่นคำของภาษาต้นทางจัดอยู่ในประเภทของคำพ้องรูปพ้องเสียง ส่วนการเล่นคำของภาษาปลายทางจัดอยู่ในประเภทคำที่มีความใกล้เคียงของเสียงหรือรูป และเมื่อวิเคราะห์กลวิธีการแปลการเล่นคำสอนัยทางเพศด้วยการประยุกต์ใช้กลวิธีการแปลการเล่นคำของ Delabastita และ He จำนวน 6 กลวิธี พบว่า กลวิธีการแปลการเล่นคำสอนัยทางเพศจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนที่ใช้ในการแปลมากที่สุดคือกลวิธีการแปลการเล่นคำใน

¹ อาจารย์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี (Lecturer, Faculty of Liberal Arts and Management Sciences, Prince of Songkla University), E-mail: a.thipat@hotmail.co.uk

² Corresponding author, รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Associate Professor, Faculty of Humanities, Kasetsart University), E-mail: kanokporn.n@ku.th

ภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ (PUN > ZERO) คือแปลตามตัวอักษรธรรมดา รองลงมาคือกลวิธีการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางโดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้ (PUN > NON-PUN) และกลวิธีการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นกลวิธีการประพันธ์อื่น ๆ (PUN > RELATED RHETORICAL DEVICE) เช่น การผสมพยัญชนะ สำนวน หรือคำคล้องจอง ส่วนกลวิธีการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง (PUNNING CORRESPONDENCE) กลวิธีการเปลี่ยนแปลงความหมายเดิมเพื่อให้เกิดการเล่นคำในภาษาปลายทาง (Change of Image) และกลวิธีการทิ้งความหมายซ้อนไป (SACRIFICE SECONDARY INFORMATION) เป็นกลวิธีที่ใช้น้อยที่สุด

คำสำคัญ: การแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีน, ซีรีส์วายไทย, การเล่นคำส่อนัยทางเพศ, เพราะเราคู่กัน, บทบรรยายใต้ภาพ

Abstract

This study attempts to analyze the traits of the types of puns and the translation of sexually explicit puns in 13 episodes of the Thai boys' love drama "2gether The Series" that are subtitled in Chinese. According to Delabastita's classification, the study's findings showed that a total of 22 sexually suggestive wordplays were utilized in this boys' love series. Wordplay in the source language was classified as homonyms; in contrast, wordplay in the target language is classified as terms that are similar in form or sound. By using the six strategies of Delabastita and He to analyze the translation pun strategies of sexual implications, it is revealed that the most popular strategy is the one that translates a play on words in the source language as if it were not a play on words (PUN > ZERO), which is a straightforward literal translation. Second most common include converting a play on words from the source language into a non-pun while keeping only one of the key meanings (PUN > NON-PUN), as well as converting puns from the source language into other compositional devices like rhyme, idiom, or consonant mixing. The least used strategies are those for converting wordplay from the source language into

wordplay in the target language (PUNNING CORRESPONDENCE), for changing the original meaning so that it becomes wordplay in the target language (CHANGE OF IMAGE), and for removing double meaning (SACRIFICE SECONDARY INFORMATION).

Keyword: Thai - Chinese Translation, Thai boys' love series, Puns Words Expressing Sexual Implication, 2gether The Series, Subtitles

บทนำ

คั่นกู “เพราะเราคู่กัน” (2gether The Series) เป็นซีรีส์วายแนวชีวิต-โรแมนติกที่นำเค้าโครงมาจากนิยายวายเรื่อง เพราะเรา...คู่กัน ของ จิตติณัฐ งามหนัก เจ้าของนามปากกา JittiRain จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์เอเวอร์วาย (EverY) ในเครือบริษัทแจ่มใสพับลิชชิง จำกัด ซีรีส์นำเสนอเรื่องราวระหว่างสองเด็กหนุ่มมัธยมปลายที่ได้พบกันอย่างบังเอิญในงานคอนเสิร์ต และได้กลับมาเจอกันอีกครั้งในรั้วมหาวิทยาลัย จนเกิดเรื่องราวความรักของเขาทั้งคู่

ซีรีส์วายเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” (2gether The Series) ผลิตโดย บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี จำกัด กำกับโดย วิรัชิต ทองจิลา ซีรีส์เรื่องนี้นำออกอากาศตอนแรก เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 ในรูปแบบคู่ขนานทั้งสื่อโทรทัศน์ทางช่องจีเอ็มเอ็ม 25 และสื่อออนไลน์ 2 แพลตฟอร์มได้แก่ LINETV และ Youtube พร้อมทั้งใส่บทบรรยายได้ภาพเป็นภาษาอังกฤษเพื่อรองรับกลุ่มผู้ชมต่างประเทศ นอกจากภาษาอังกฤษที่ได้นำมาใส่ในบทบรรยายได้ภาพแล้ว ยังได้รับการใส่บทบรรยายได้ภาพในภาษาต่างประเทศอื่น ๆ เช่น ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น และยังได้จัดทำฉบับเสียงพากย์ภาษาตากาล็อกที่ออกฉายในประเทศฟิลิปปินส์ อีกด้วย

“เพราะเราคู่กัน” (2gether The Series) นอกจากจะได้รับเสียงตอบรับที่ดีจากกลุ่มผู้ชมทั้งในและต่างประเทศแล้ว ซีรีส์เรื่องนี้ยังได้รับรางวัลมากถึง 10 รางวัล เช่น รางวัล Maya Awards 2020 รางวัล VoicePoints Social Media Awards 2020 รางวัล FEVER AWARDS 2020 รางวัล Thailand Zocial Awards เป็นต้น

เรื่องย่อของซีรีส์วายเรื่องนี้กล่าวถึง “ไพน่ คนซิค ๆ” นายเอกของเรื่อง รับบทแสดงโดย วิน เมธวิน ที่ฝั่งจะได้เจอกันที่ในรั้วมหาวิทยาลัย แต่กลับต้องมาเจอ “กรีน” รับ

บทแสดงโดย กัณฑ์ กรวิชัย หนุ่มหน้าหล่อจอมรบเร้า ถึงแม้จะโดนปฏิเสธแต่ก็ไม่ยอมตัดใจ จึงทำให้ไทน์ต้องขอร้อง “สารวัตร” พระเอกของเรื่อง รับบทแสดงโดย ไบรท์ วชิรวิชัย มือกีตาร์สุดหล่อจากชมรมดนตรี มีแฟนคลับทั่วมหาวิทยาลัย ให้มาช่วยเป็นแฟนปลอม ๆ โดยการเข้าไปตีสนิทถึงในชมรม ทั้งที่ความรู้เรื่องดนตรีของตัวเองอย่างเดียวที่มีคือชอบฟังเพลงวง Scrubb จนเกิดภารกิจการแกล้งจีบ แกล้งเป็นคู่กันของ 2 หนุ่ม เพื่อต้องการที่จะกันให้กรีนออกห่าง แต่ขณะเดียวกันไทน์กลับไม่รู้ตัวเลยว่า สารวัตรไม่ได้แกล้งจีบตามที่ตัวเองร้องขอ แต่โดนจีบเข้าจริง ๆ เพราะเมื่อปีก่อนหน้าเข้ามาหาวิทยาลัย สารวัตรเคยเจอกับไทน์ที่งานคอนเสิร์ตของวง Scrubb และได้เห็นรอยยิ้มที่สดใสของไทน์ ทำให้สารวัตรรู้สึกชอบและคลั่งไคล้ไทน์ถึงกับอัดคลิปวิดีโอร้องเพลงพร้อมทั้งสารภาพความในใจ หวังว่าสักวันหนึ่งหากได้พบไทน์อีกครั้ง ก็จะทำคลิปวิดีโอนี้ให้ไทน์ดู จากภารกิจที่ยันสร้างกิจกรรมร่วมกัน ราวกับทำนองเพลงรักที่เพราะบ้าง เพี้ยนบ้าง จนทำให้เกิดเรื่องวุ่นวายจากปฏิบัติการ “รักไม่บอก หลอกว่าจีบ” ท้ายที่สุดรู้ตัวอีกทีก็สลดเพลงนี้ออกจากหัวใจไม่ได้แล้ว เกิดเป็นเรื่องราวความรักของ ไอ้ตัววุ่นวายกับคุณชายสุดหล่อ (สารวัตร-ไทน์) พระเอกนายเอก³ ของเรื่อง

ซีรีส์เรื่องนี้มีจุดเด่น คือ บทเพลงของวง Scrubb เช่น เพลง “คู่กัน”, “ใกล้”, “ทุกอย่าง” และ “คำตอบ” ที่ผู้แต่งนิยายวางเรื่องนี้คัดสรรและนำมาเป็นสิ่งดำเนินเรื่องได้อย่างลงตัว เวิร์คพอยท์ ทูเดย์ (Workpoint Today, 2022) ให้ความเห็นว่า อาจเป็นเพราะเพลงของวง Scrubb เป็นเพลงที่ไม่ได้เศร้าแบบบิบบอรัมหรือเค้นอารมณ์ให้คนฟังต้องบิบน้ำตา แต่กลับให้อารมณ์เหมือนเพื่อนปลอบเพื่อนด้วยภาษาง่าย ๆ แต่โดนใจคนฟัง เข้าถึงอารมณ์คนฟังรวมถึงตัวละครได้มากกว่า นอกจากบทเพลงที่เป็นสิ่งดำเนินเรื่องที่โดดเด่นแล้ว ยังพบว่าตัวละครในเรื่อง มีความสัมพันธ์รูปแบบเพื่อนร่วมชั้นเรียน พี่น้องร่วมสถาบันและมีความสนิทสนมกันเป็นอย่างมาก จึงทำให้การสนทนาหรือการหยอกล้อกันระหว่างตัวละครปรากฏการใช้คำในลักษณะของการเล่นคำอีกด้วย

³ นัทรณย์ ประสานนาม (Prasannam, 2019: 21) อธิบายว่า ตัวละครเอกในยาโออิหรือ “คู่ชาย” ประกอบด้วย “พระเอก” หรือ “เซเมะ” (ฝ่ายรุก ในภาษาไทยเรียกอย่างย่อว่า “เมะ”) พระเอกมักมีลักษณะภายนอกเป็นชายมากกว่านายเอก เช่น ตัวสูงใหญ่กว่า ผิวคล้ำกว่า มีกล้ามเนื้อมากกว่า หรืออาจมีอายุมากกว่า ส่วน “นายเอก” หรือ “อุเคะ” (ฝ่ายรับ ในภาษาไทยเรียกอย่างย่อว่า “เคะ”) จะมีภาพลักษณ์เป็นชายแต่จะมีลักษณะภายนอกบอบบางกว่า และอาจมีลักษณะกึ่งหญิงกึ่งชาย ซึ่งผู้อ่านจะทราบได้ทันทีว่าตัวละครใดเป็นพระเอกหรือนายเอก

ถึงแม้ว่าซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” (2gether The Series) เป็นซีรีส์ที่ถ่ายทำอยู่ภายใต้ข้อกำหนดในพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ. 2551⁴ ในประเภทที่ 6 คือ เป็นรายการที่เหมาะสมกับผู้ชมที่มีอายุ 13 ปีขึ้นไป กล่าวคือ กลุ่มผู้ชมในประเทศไทยอาจจะอยู่ในช่วงตั้งแต่มัธยมศึกษาตอนต้นและยังไม่บรรลุนิติภาวะ จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เนื้อหาของซีรีส์เรื่องนี้เป็นการนำเสนอเรื่องราวชีวิตและความรักที่เกิดขึ้นในรั้วมหาวิทยาลัยผ่านตัวละครเป็นหลัก ไม่ได้เน้นและสื่อสารในเรื่องเพศอย่างเด่นชัด แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ซีรีส์ต้องสร้างอรรถรสในการรับชมและตอบโต้กับกลุ่มผู้ชมทุกช่วงวัยโดยเฉพาะสาวกวาย จึงปรากฏเป็นการเล่นคำสอนัยทางเพศในบทสนทนาระหว่างกันของตัวละคร แทนการถ่ายทำฉากการแสดงวบบหวี 18+ และด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นซีรีส์วายเรื่องนี้จึงเหมาะที่จะศึกษาลักษณะการเล่นคำ

ปัจจุบันมีการแปลซีรีส์วายจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนจำนวนมาก แต่ผู้วิจัยยังมีไม่มากนัก หลังจากผู้วิจัยได้สำรวจช่องทางการเผยแพร่ซีรีส์เรื่องดังกล่าว ในฉบับใสบทบรรยายได้ภาพเป็นภาษาจีนแล้ว พบว่า ซีรีส์วายไทยเรื่องนี้มีชื่อเรียกเป็นภาษาจีนที่หลากหลาย เช่น 因为我们在交往 / 只因我们天生一对 / 假偶天成 / 假意成真 เป็นต้น อีกทั้งมีจำนวนการแปลจากกลุ่มนักแปลบทบรรยายได้ภาพหลายรูปแบบ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและมุ่งศึกษาวิเคราะห์ประเภทการเล่นคำและกลวิธีการแปลการเล่นคำสอนัยทางเพศที่ปรากฏในบทบรรยายได้ภาพจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนของซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” ทั้ง 13 ตอน

---

⁴ พระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ. 2551 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ณ วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2551 และมีผลบังคับใช้เมื่อพ้นเก้าสิบวันตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป โดยได้กำหนดภาพยนตร์ไว้ 7 ประเภท คือ 1) ภาพยนตร์ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และควรส่งเสริมให้มีการดู 2) ภาพยนตร์ที่เหมาะสมกับผู้ดูทั่วไป 3) ภาพยนตร์ที่เหมาะสมกับผู้มียูตั้งตั้งแต่ 13 ปีขึ้นไป 4) ภาพยนตร์ที่เหมาะสมกับผู้มียูตั้งตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป 5) ภาพยนตร์ที่เหมาะสมกับผู้มียูตั้งตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป 6) ภาพยนตร์ที่ห้ามผู้มียูต่ำกว่า 20 ปีดู (ยกเว้นผู้บรรลุนิติภาวะโดยการสมรส) และ 7) ภาพยนตร์ที่ห้ามเผยแพร่ในราชอาณาจักร

วัตถุประสงค์

ศึกษาวิเคราะห์ประเภทการเล่นคำและกลวิธีการแปลการเล่นคำสอนยทางเพศที่ปรากฏในบทบรรยายใต้ภาพจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนของซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” เพื่อเป็นข้อมูลอันมีประโยชน์แก่นักแปลบทบรรยายใต้ภาพและผู้ที่สนใจค้นคว้าในอนาคต

ระเบียบวิธีวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อให้ได้สำนวนการแปลในรูปแบบเดียวกันในการดำเนินการวิจัยให้ได้มากที่สุด ผู้วิจัยจึงเลือกฉบับที่เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ Tajjuz 泰剧网 (<https://www.tajjuz.com/>) ทั้ง 13 ตอน เพียงช่องทางเดียวเท่านั้น ซึ่งเว็บไซต์ดังกล่าวเป็นเว็บไซต์ที่มีจำนวนผู้ชมชมละคร ภาพยนตร์และสื่อบันเทิงไทยรูปแบบออนไลน์จำนวนมากที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาเอกสารบทความวิจัยและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง
2. คัดเลือกและรวบรวมแนวคิดกลวิธีการแปลเพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์
3. รวบรวมถ้อยคำการเล่นคำสอนยทางเพศและคำแปลภาษาจีนในบทบรรยายใต้ภาพของซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” ทั้ง 13 ตอน ผ่านเว็บไซต์ Tajjuz 泰剧网 และสรุปในรูปแบบตาราง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. จำแนกประเภทการเล่นคำตามการแบ่งประเภทการเล่นคำของ Delabastita (1993 และ 1996) และวิเคราะห์กลวิธีการแปลการเล่นคำสอนยทางเพศที่ปรากฏในซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” ทั้ง 13 ตอน โดยใช้แนวคิดและกลวิธีการแปลของ Delabastita (1993 และ 1996) และ He (2010)

2. นำเสนอข้อมูลพร้อมตัวอย่างประกอบ
3. สรุปและอภิปรายผล

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ประเภทการเล่นคำและกลวิธีการแปลการเล่นคำ ส่อนัยทางเพศที่ปรากฏในบทบรรยายใต้ภาพจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนของซีรีส์วายไทย เรื่อง “เพราะเราคู่กัน” ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทความวิจัยฉบับนี้ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการแปลและการเล่นคำ แนวคิดทฤษฎีการแปลไทย-จีน จีน-ไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการแปลและการเล่นคำ

นิยามเกี่ยวกับการแปล มีนักวิชาการชาวต่างประเทศอย่าง Nida and Taber (Nida and Taber, 1982: 12) ได้กล่าวถึงการแปลไว้ว่า “การแปล” ประกอบด้วย การเขียนข้อความขึ้นใหม่ในภาษาผู้รับสารให้มีความเป็นธรรมชาติที่สุดและเท่าเทียมที่สุดกับข้อความในภาษาต้นฉบับ โดยการถ่ายทอดความหมายมาก่อน และลีลาการเขียนมาเป็นลำดับสอง ส่วน Newmark (Newmark, 1988: 5) ได้กล่าวว่า “การแปล” เป็นการนำความหมายจากต้นฉบับมาทำเป็นภาษาอื่นให้ตรงกับความหมายของผู้เขียน

ในส่วนของนักวิชาการไทยอย่าง สัญฉวี สายบัว (Saibua, 2019: 1) ได้กล่าวว่า “การแปล” เป็นเรื่องของ การถ่ายทอดความหมายของบทต้นฉบับลงสู่บทฉบับแปล ความหมายจึงเป็นเป้าหมายสำคัญที่ผู้แปลจะต้องเก็บให้ได้จากต้นฉบับ และเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งในการกำหนดคุณภาพงานแปล กล่าวคืองานแปลที่คงความหมายของต้นฉบับไว้ได้ครบถ้วนและเที่ยงตรงย่อมนับว่าเป็นงานแปลที่ดี และกนกพร นุ่มทอง (Numtong, 2020: 10) ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงการแปลไว้ว่า “การแปล” เป็นกิจกรรมทางภาษาที่ใช้ในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมที่ผู้แปลทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างผู้ใช้ภาษาต่างกัน หัวใจหลักของการแปลคือ “ความหมาย” ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจในต้นฉบับและความสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้อ่านฉบับแปลเข้าใจ จะเห็นได้ว่า “นิยามการแปล” โดยนักวิชาการทั้ง 4 ท่าน คือการถ่ายทอดความหมาย สื่อสารความหมาย บนบริบทการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม โดยมุ่งรักษาความหมายของต้นฉบับเป็นหลัก และทำให้ผู้รับสารทุกเพศวัยเข้าใจความหมายของต้นฉบับผ่านฉบับแปล ไม่ว่าจะเป็นการรับสารผ่านการอ่าน การฟัง หรือแม้แต่การรับชม

นอกจากนี้ สัญฉวี สายบัว (Saibua, 2019: 134) ได้กล่าวถึง “การเล่นคำ” ไว้ว่า การเล่นคำ หมายถึงการใช้คำ หรือกลุ่มคำที่มีความหมายอ้างอิงต่างกันไปได้ถึงสองหรือสามความหมายมาใช้ในประโยค โดยบางครั้งสื่อความหมายที่ 1 และบางครั้งสื่อความหมายที่ 2 โดยทั่วไปการเล่นคำมุ่งหมายให้ผู้อ่านเกิดความสนุกหรือเกิดอารมณ์ขัน ส่วนอาการ ชมะวิต

(Chamavit, 2013: 9) ยังได้กล่าวว่า การเล่นคำ คือการใช้คำที่มีความหมายซ้อนมาสร้าง ความหมายที่มากกว่าหนึ่งในคราวเดียวให้แก่บริบทรอบ ๆ

การเล่นคำ มีประโยชน์ที่เด่นชัด 2 ประการ คือ 1) สร้างความขบขันแก่ผู้รับสาร และแสดงถึงไหวพริบของผู้เล่นคำ และอาจมีวัตถุประสงค์อื่น ๆ เช่น การสอนศีลธรรมหรือ การสอนทางวิชาการ รวมอยู่ด้วย เพราะการเล่นคำมีลักษณะภาษาที่พิเศษซึ่งทำให้เป็นที่ จดจำได้ง่าย (Kheomaneewong, 2553 อ้างถึงใน Chamavit, 2013: 11) 2) เปิดโอกาส ให้คำสองแง่สองง่ามหรือคำหลายความหมายอื่น ๆ ที่อาจจะไม่ค่อยสุภาพได้รับโอกาสให้ แสดงตัวอยู่ในสื่อที่กว้างขวางและมีความหลากหลายขึ้น (Chiaro, 1992 อ้างถึงใน Chamavit, 2013: 12) จึงพูดได้ว่า การเล่นคำ มีประโยชน์ต่อการหยิบใช้ในงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเขียน งานแปล งานละคร งานภาพยนตร์และวิดิทัศน์ หรือสื่ออื่น ๆ ที่ จัดสร้างขึ้นภายใต้ข้อกำหนดกองเซ็นเซอร์หรือกองบรรณาธิการ สำนักพิมพ์หรือบริษัท นำเข้า รวมถึงอิทธิพลจากผู้อ่านผู้ชม หรือแม้แต่สภาพสังคมและวัฒนธรรม “การแปลการ เล่นคำ” จึงถือเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่นักแปลจะต้องใช้ประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ รวมถึง ความเข้าใจในตัวบทและเรื่องราว เพื่อถ่ายทอดให้ผู้อ่านผู้ชมในภาษาปลายทางเข้าใจและ ได้อรรถรสไปพร้อมกัน

Delabastita (1993 และ 1996) ได้แบ่งการเล่นคำไว้ 4 ประเภท คือ 1. คำพ้องรูป พ้องเสียง (Homonym) คือ คำที่มีการเขียนเหมือนกันและออกเสียงเหมือนกัน แต่มี ความหมายต่างกัน โดยการใช้ Homonym ใน Pun⁵ มักจะเลือกคำที่มีความหมายซ้อนที่ล้อ กับเนื้อหาสำคัญหรือผู้มีบทบาทสำคัญกับข้อความที่มี Pun นั้น ๆ 2. คำพ้องเสียง (Homophone) คือคำที่มีการออกเสียงเหมือนกัน แต่มีการเขียนที่แตกต่างกัน และมีความหมายที่ต่างกัน 3. คำพ้องรูป (Homograph) คือคำที่มีการเขียนเหมือนกัน แต่มีการ ออกเสียงที่แตกต่างกัน และมีความหมายที่ต่างกัน และ 4. คำที่มีความใกล้เคียงของเสียง หรือรูป (Paronym) คือคำที่มีการเขียนที่คล้ายกันหรือการออกเสียงที่คล้ายกับคำที่ต้องการ จะเล่น และได้แบ่งกลวิธีการแปลการเล่นคำเป็น 8 กลวิธี คือ 1) แปลการเล่นคำในภาษาต้น ทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง (Pun > Pun) 2) การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทาง โดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้ (Pun > Non-Pun) 3) การแปลการ เล่นคำในภาษาต้นทางเป็นกลวิธีการประพันธ์อื่น ๆ เช่น การผสมพยางค์ หรือคำคล้องจอง

⁵ Pun หมายความว่า n. การใช้คำที่มีเสียงเหมือนกัน แต่มีความหมายต่างกัน (Thienburanatham, 1998: 685)

(Pun > Related Rhetorical Device) 4) การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ คือแปลตามตัวอักษรธรรมดา (Pun > Zero) 5) การเล่นคำในภาษาต้นทางถูกถ่ายมาใส่ในภาษาปลายทางโดยไม่มีการแปล (Pun ST = Pun TT) 6) มีการเล่นคำอันใหม่เพิ่มขึ้นมาในภาษาปลายทางเพื่อชดเชยให้การเล่นคำในภาษาต้นทางที่หายไปในการแปล (Non-Pun > Pun) 7) มีการเพิ่มเนื้อความลงในภาษาปลายทาง โดยส่วนที่เพิ่มลงไปมีการเล่นคำเป็นการชดเชย (Zero > Pun) และ 8) มีการใส่คำอธิบายจากผู้แปลเพื่อชี้แจงให้ผู้อ่านภาษาปลายทางทราบ (Editorial Techniques)

ส่วน He (He, 2010: 86-94) เรื่องการแปลการเล่นคำจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาจีนด้วยทฤษฎี Relevance ได้แบ่งกลวิธีการแปลการเล่นคำเป็น 5 กลวิธี คือ 1) การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง (Punning Correspondence) 2) การเสริมคำแปลการเล่นคำด้วยคำอธิบายถึงความหมายซ่อนทั้งหมดของคำที่เล่น (Separate Explanation) 3) การเปลี่ยนแปลงความหมายเดิมเพื่อให้เป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง (Change of Image) 4) การทิ้งความหมายซ่อนไป (Sacrifice Secondary Information) และ 5) การใส่คำอธิบายผู้แปลลงไปในภาคผนวกหรือเชิงอรรถ (Editorial Means) (อ้างถึงใน Chamavit, 2013: 9-10, 12-14)

จะเห็นได้ว่า กลวิธีการแปลการเล่นคำของ Delabastita (1993 และ 1996) และของ He (2010) มีลักษณะการวิเคราะห์เหมือนกัน 2 กลวิธีคือ การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง (Pun > Pun) กับ การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง (Punning Correspondence) และ มีการใส่คำอธิบายจากผู้แปลเพื่อชี้แจงให้ผู้อ่านภาษาปลายทางทราบ (Editorial Techniques) กับ การใส่คำอธิบายผู้แปลลงไปในภาคผนวกหรือเชิงอรรถ (Editorial Means)

แนวคิดในการแปลไทย-จีน จีน-ไทย

กนกพร นุ่มทองและศิริวรรณ ลิขิตเจริญธรรม (Numtong & Likhidcharoentham, 2019: 105-151) ได้เสนอหลักและข้อควรระวังในการแปลจีน-ไทย ไทย-จีนไว้ 10 ประการ ได้แก่

1. คำมีหลายความหมายและหลายหน้าที่ จำเป็นต้องรู้ชัดว่าประโยคนั้นใช้คำในความหมายใดและหน้าที่ใด แล้วจึงคิดคำแทนให้เหมาะสมทั้งความหมายและระดับภาษา
2. คำในภาษาไทยและภาษาจีนมีความหมายทับซ้อนกันแต่กว้างแคบไม่เท่ากัน ต้องระมัดระวังในการเลือกใช้คำแปล
3. คำที่เป็นชื่อเฉพาะต้องแปลให้ตรงกับธรรมเนียมปฏิบัติที่

มีมา หากจำเป็นต้องคิดคำแปลขึ้นใหม่ ในกรณีที่แปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย ต้องเลือกใช้อักษรให้เหมาะสม ส่วนการแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนต้องเลือกใช้คำหรือ รมณ์ที่ระวางเรื่องการถอดเสียง 4. คำที่เป็นชื่อสัตว์และชื่อพืชต้องค้นชื่อทางวิทยาศาสตร์เสมอ 5. วันเดือนปี ที่อยู่ ต้องปรับลำดับและความเคยชินให้ตรงกับลักษณะของภาษาปลายทาง 6. ตัวเลขและลักษณะนามต้องปรับให้ตรงกับความเคยชินในภาษาปลายทาง 7. การแปลสำนวน สุภาพศัพท์ คำพังเพยเป็นภาษาธรรมดา หรือใช้สำนวนโวหารที่มีอยู่ในภาษาปลายทาง โดยต้องระวางเรื่องความแตกต่างของความหมายและน้ำเสียง 8. รู้จัก ตัด เติม และปรับข้อความให้เหมาะสมกับวิธีการแสดงออกในภาษาปลายทาง 9. เรียงประโยคตามโครงสร้าง ภาษาปลายทางหรือตามความนิยมในภาษาปลายทาง และ 10. ในกรณีที่การลำดับความในต้นฉบับอ่านเข้าใจยาก สามารถเรียบเรียงลำดับความได้ตามความเหมาะสม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ศึกษาลักษณะการแปลและกลวิธีการแปลในลักษณะเดียวกันที่ผ่านมา นั้น ผู้วิจัยพบงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

จงรบ รื่นบรรเทิง (Ruenbanthoneng, 2016: 211-243) ศึกษาการแปลคำสอนยทางเพศในบทละครเชกสเปียร์ พระราชนิพนธ์แปลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: จากการแสดงสุวรรณกรรมศึกษา พบว่า ทรงเลือกใช้ 4 กลวิธีการแปลการเล่นคำจาก 8 กลวิธีของ Delabastita คือ การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางโดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้ การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ คือแปลตามตัวอักษรธรรมดา และการใส่คำอธิบายจากผู้แปลเพื่อชี้แจงให้ผู้อ่านภาษาปลายทางทราบ ซึ่งกล่าวได้ว่า กลวิธีการแปลเช่นนี้ทำให้อรรถรสของคำสอนยทางเพศในภาษาแปลหายไป ลักษณะดังกล่าวนี้นำไปสู่ข้อสรุปโดยจงรบ รื่นบรรเทิง ที่ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงแปลบทละครของวิลเลียม เชกสเปียร์เพื่อนำไปแสดงเป็นละคร แต่เพื่อใช้ในการศึกษาในฐานะวรรณกรรมเช่นเดียวกับที่ปรากฏในโลกตะวันตก

ธัชพล พงศ์ประสิทธิ์และเกวลี เพชรชาติพิพย์ (Pongprasit & Petcharathip, 2021: 265-306) ศึกษาลักษณะและกลวิธีการแปลคำต้องห้ามในบทบรรยายใต้ภาพจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยของซีรีส์วายจีน: กรณีศึกษาซีรีส์วายจีนเรื่อง “ร้ายนักรักเสพติด” การวิจัยพบว่าใช้กลวิธีการแปลคำต้องห้ามด้วย 6 กลวิธี คือ การเทียบเคียงอารมณ์ การแปลตรงตาม

รูปภาษา การแปลคำธรรมดาด้วยคำต้องห้าม การเทียบเคียงจากรูปภาษาหรือการแปลตีความ การลดระดับความรุนแรงหรือการใช้คำรึ้นหู และการแทนที่

ธรรมิกา นามนาคประเสริฐ (Narnakprasert, 2011: 123-140) ศึกษาปัญหาในการแปลการเล่นคำในการ์ตูนข่าวชั้นภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ พบว่า ประสบปัญหาในการแปลการเล่นคำ 6 ประการ คือ ปัญหาการรักษาวิธีการเล่นคำ ปัญหาการรักษาอารมณ์ขัน ปัญหาการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ปัญหาด้านข้อจำกัดของช่องการ์ตูน ปัญหาหลังการทดสอบบทแปล และปัญหาการแปลไม่ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการแก้ไขปัญหาในการแปลการเล่นคำทั้งหมด 4 วิธี ได้แก่ การแปลแบบตรงตัว การแปลแบบเอาความ การแปลโดยปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่อง และการแปลโดยการตัดการเล่นคำ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาของธรรบ รื่นบรรเทิง (Ruenbanthoneng, 2016) การแปลคำสอนยทางเพศเป็นการศึกษาการแปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ซึ่งแตกต่างจากบทความวิจัยฉบับนี้ที่มุ่งศึกษาการแปลการเล่นคำสอนยทางเพศจากภาษาไทยเป็นภาษาจีน การศึกษาของธัชพล พงศ์ประสิทธิ์และเกวลี เพชรอาทิตย์ (Pongprasit & Petcharathip, 2021) เป็นการศึกษาลักษณะและกลวิธีการแปลบทบรรยายใต้ภาพซีรีส์วายเหมือนกัน แต่ภาษาต้นทางในการศึกษาต่างกัน การแปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย ส่วนการศึกษาของธรรมิกา นามนาคประเสริฐ (Narnakprasert, 2011) เป็นการศึกษาปัญหาในการแปลการเล่นคำในการ์ตูนข่าวชั้นภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ แม้เป็นการศึกษาการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเหมือนกัน แต่ภาษาปลายทางต่างกัน จึงทำให้บทความวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาในมุมมองภาษาด้วยทฤษฎีที่ต่างไปจากบทความข้างต้น

เนื่องด้วยแนวคิดการแปลจีน-ไทย ไทย-จีน เป็นการเสนอหลักและข้อควรระวังในการแปลและการเลือกใช้คำในการแปลเท่านั้น ไม่ได้ระบุการหลักการแปลการเล่นคำจากภาษาต้นทางสู่ภาษาปลายทาง จึงไม่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ได้ หากแต่สามารถใช้ในส่วนอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาดำเนินการได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์ใช้กลวิธีการแปลการเล่นคำของ Delabastita (1993 และ 1996) และ He (2010) เข้าด้วยกัน จนเป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการวิเคราะห์กลวิธีการแปลการเล่นคำสอนยทางเพศที่ปรากฏในซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” จำนวน 6 กลวิธี คือ 1. การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง (Pun > Pun) 2. การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางโดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้

(Pun > Non-Pun) 3. การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นกลวิธีการประพันธ์อื่น ๆ เช่น การผสมพยัญชนะ สำนวน หรือคำคล้องจอง (Pun > Related Rhetorical Device) 4. การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ คือแปลตามตัวอักษรธรรมดา (Pun > Zero) 5. การเปลี่ยนแปลงความหมายเดิมเพื่อให้เกิดการเล่นคำในภาษาปลายทาง (Change of Image) และ 6. การทิ้งความหมายซ้อนไป (Sacrifice Secondary Information)

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. มีการถ่ายทอดเสียงคำศัพท์การเล่นคำสั้นๆ ทางเพศที่ปรากฏในบทบรรยายใต้ภาพ การถ่ายทอดเสียงจึงต้องปรากฏสัทอักษรจีน (พินอิน) ผู้วิจัยเลือกใช้พจนานุกรม Modern Chinese Standard Dictionary 2016 (7th ed.) เป็นเกณฑ์การเขียนสัทอักษรจีน (พินอิน) และถ่ายทอดเสียงโดยใช้เกณฑ์การถ่ายทอดเสียงภาษาจีนแมนดารินด้วยอักษรวิธีไทยของสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2543 (Criteria for transliteration of Mandarin Chinese by Thai Orthography 2000) เป็นเกณฑ์การถ่ายทอดเสียง

2. ในการนำเสนอผลการวิจัยมีการเอ่ยถึงตัวละครเอก เพื่อให้ชัดเจนถึงความสัมพันธ์ของตัวละครต่อผู้อ่านบทความ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำว่า “พระเอก” หมายถึง ตัวละครชื่อ สารวัตร และ “นายเอก” หมายถึง ตัวละครชื่อ ไทน์

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมการเล่นคำสั้นๆ ทางเพศในภาษาต้นทางที่ปรากฏในซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” ทั้ง 13 ตอน พบว่า ซีรีส์เรื่องดังกล่าวปรากฏการเล่นคำสั้นๆ ทางเพศทั้งหมด 22 คำ และเมื่อจำแนกประเภทการเล่นคำทั้ง 4 ประเภท มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาประเภทการเล่นคำ

เมื่อจำแนกประเภทการเล่นคำทั้ง 4 ประเภท ตามการแบ่งของ Delabastita (1993 และ 1996) พบว่า การเล่นคำสั้นๆ ทางเพศในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในรูปแบบคำพ้องรูปพ้องเสียง คือคำที่มีการเขียนเหมือนกันและออกเสียงเหมือนกัน แต่มีความหมายต่างกัน ส่วนการเล่นคำสั้นๆ ทางเพศที่ใช้ในภาษาปลายทาง พบการเล่นคำในรูปแบบคำที่มีความใกล้เคียงของเสียงหรือรูป คือคำที่มีการเขียนที่คล้ายกันหรือการออก

เสียงที่คล้ายกับคำที่ต้องการจะเล่น เพียง 1 คำ อีก 21 คำ เป็นลักษณะการแปลตามความหมายของคำ ข้อความ หรือความหมายตัวบทละครในภาษาต้นทาง ซึ่งจะนำมาวิเคราะห์หากลวิธีการแปลในลำดับถัดไป การเล่นเกมคำสอนัยทางเพศทั้ง 22 คำ สามารถสรุปเป็นรูปแบบตารางในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงประเภทการเล่นคำสอนัยทางเพศที่ปรากฏในซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน”

ลำดับ	การเล่นคำสอนัยทางเพศที่ปรากฏในซีรีส์ (ภาษาต้นทาง)	ประเภทการเล่นคำ				การเล่นคำสอนัยทางเพศที่ปรากฏในบทบรรยายได้ภาพ (ภาษาปลายทาง)	ประเภทการเล่นคำ			
		1	2	3	4		1	2	3	4
1.	ช่วย	✓				帮、要				
2.	ขอมืออะไร	✓				求爱、找炮友				
3.	หิว	✓				饥渴				
4.	อร่อย	✓				好吃				
5.	กิน / แดก	✓				吃、吃掉				
6.	อยากได้	✓				觊觎				
7.	ทำ (ทาทาง)	✓				特殊服务				
8.	รุก-รับ	✓				攻、受				
9.	เอา	✓				拿				
10.	ทดสอบ test	✓				检查				
11.	ปลื้ม	✓				为爱鼓掌				
12.	พิດ	✓				真可爱				
13.	ซั่ม	✓				F*ck				
14.	พิเศษใส่ไข่	✓				与众不同				
15.	อิงประตุ	✓				做爱做的事				
16.	ยั่วๆ บดๆ	✓				-				
17.	จูจี้	✓				共度良宵				
18.	ขอให้ได้ ขอให้โดน	✓				玩				
19.	ลงโทษ	✓				处罚				
20.	ร้องไห้	✓				让你再哭一次				
21.	OT (Over Time)	✓				我房间				
22.	ฉิว					老攻				✓

หมายเหตุ 1. คำพ้องรูปพ้องเสียง 2. คำพ้องเสียง 3. คำพ้องรูป 4. คำที่มีความใกล้เคียงของเสียงหรือรูป

จากตารางข้างต้นเห็นได้ว่า ประเภทการเล่นคำในภาษาต้นทางปรากฏการใช้คำพ้องรูปพ้องเสียง กล่าวคือ คำศัพท์ที่ใช้มีรูปเขียนและออกเสียงเหมือนกันกับการเขียนและออกเสียงตามเดิม แต่มีความหมายที่ต่างไปจากความหมายเดิม ส่วนภาษาปลายทางพบลักษณะการเล่นคำในรูปแบบคำที่มีความใกล้เคียงของเสียงหรือรูป กล่าวคือ คำศัพท์มีการเขียนและการออกเสียงที่คล้ายกันกับคำที่ต้องการจะสื่อความหมาย

2. ผลการศึกษากลวิธีการแปลการเล่นคำ

เมื่อผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์กลวิธีการแปลการเล่นคำสั้นๆทางเพศด้วยการประยุกต์ใช้กลวิธีการแปลการเล่นคำของ Delabastita (1993 และ 1996) และ He (2010) จำนวน 6 กลวิธี พบว่า กลวิธีการแปลการเล่นคำสั้นๆทางเพศจากภาษาไทยเป็นภาษาจีน ที่ปรากฏการใช้มากที่สุดในชีวิตประจำวันเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” คือกลวิธีที่ 4) การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ รองลงมาคือกลวิธีที่ 2) การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางโดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้ และกลวิธีที่ 3) การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นกลวิธีการประพันธ์อื่น ๆ เช่น การผสมพยัญชนะ สำนวน หรือ คำคล้องจอง ส่วนกลวิธีที่ใช้น้อยที่สุดคือ กลวิธีที่ 1) การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง กลวิธีที่ 5) การเปลี่ยนแปลงความหมายเดิมเพื่อให้เป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง และกลวิธีที่ 6) การทิ้งความหมายซ้อนไป สามารถสรุปเป็นรูปแบบตารางในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 กลวิธีการแปลการเล่นคำสั้นๆทางเพศที่ปรากฏในชีวิตประจำวันเรื่อง “เพราะเราคู่กัน”

ลำดับ	การเล่นคำสั้นๆทางเพศที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน (ภาษาต้นทาง)	คำ/ข้อความที่ปรากฏในบทบรรยายได้ภาพ (ภาษาปลายทาง)	กลวิธีการแปลการเล่นคำ					
			1	2	3	4.	5	6
1.	ช่วย	帮、要				✓		
2.	ขอมืออะไร	求爱、找炮友				✓		
3.	หิว	饥渴	✓					
4.	อร่อย	好吃				✓		
5.	กิน / แดก	吃、吃掉				✓		
6.	อยากได้	觊觎				✓		
7.	ทำ (ทำทาง)	特殊服务	✓					
8.	รุก-รับ	攻、受				✓		
9.	เอา	拿				✓		

ลำดับ	การเล่นคำส่อนัยทางเพศที่ปรากฏในซีรีส์ (ภาษาต้นทาง)	คำ/ข้อความที่ปรากฏในบทบรรยายใต้ภาพ (ภาษาปลายทาง)	กลวิธีการแปลการเล่นคำ					
			1	2	3	4.	5	6
10.	ทดสอบ test	检查				✓		
11.	ปล้ำ	为爱鼓掌			✓			
12.	พีค	真可爱		✓				
13.	ซั่ม	F*ck				✓		
14.	พิเศษใส่ไข่	与众不同			✓			
15.	ยิงประตู	做爱做的事				✓		
16.	จู๋จี้	共度良宵			✓			
17.	ขอให้ได้ขอให้โดน	玩		✓				
18.	ลงโทษ	处罚				✓		
19.	ร้องไห้	让你再哭一次				✓		
20.	OT (Over Time)	我房间		✓				
21.	ยั่ว ๆ บด ๆ	ไม่ปรากฏคำแปล						✓
22.	ผัว	老攻					✓	

หมายเหตุ 1. การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง 2. การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางโดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้ 3. การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นกลวิธีการประพันธ์อื่น ๆ 4. การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ 5. การเปลี่ยนแปลงความหมายเดิมเพื่อให้เกิดการเล่นคำในภาษาปลายทาง 6. การทิ้งความหมายซ้อนไป

2.1 การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง

การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทางพบ 2 คำ คือ “ท่า” และ “หิว” ดังตัวอย่างที่ 1-2

ตัวอย่างที่ 1

การเล่นคำส่อนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายใต้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
ท่า	A: เออ ไอ้โหน่ มึงไปทำไอ้ท่าไหนวะ สารวัตรถึงยอมช่วยจีบมึง B: ท่ามาตรฐานปะ	A: Tine 你做了什么啊! Sarawat 竟然愿意帮你。 B: 一些特殊服务吗?	3	00.19 - 00.22

ข้อความในตัวอย่างที่ 1 เป็นการสนทนาระหว่างนายเอกกับกลุ่มเพื่อน หลังจากที่พระเอกตอบตกลงที่จะจีบ ซึ่งในข้อความปรากฏคำว่า “ท่าไหนวะ” ซึ่งคำว่า “ท่า” อยู่ในความหมายว่า “**ท่งที่หรือท่าทาง**” (Office of the Royal Society, 2013: 563) ในการขอร้องให้พระเอกมาช่วยตามแผนที่วางไว้ และมีเพื่อนคนหนึ่งพูดขึ้นว่า “**ท่ามาตรฐานปะ**” ในที่นี้ คำว่า “ท่า” จึงปรากฏอยู่ในความหมายว่า “**ลักษณะท่งที่ของร่างกาย**” (Office of the Royal Society, 2013: 563) “**ท่ามาตรฐาน**” จึงมีความหมายว่า “**ท่าทางแบบปกติ**” แต่หากวิเคราะห์ตามบทสนทนาในภาษาต้นทางแล้ว จะมีความหมายในลักษณะของการเล่นคำส่อนัยทางเพศ ในการถามว่า “**เป็นท่งท่าแบบปกติหรือไม่**” และในภาษาปลายทาง ปรากฏการแปลว่า “**特殊服务**” tèshū fúwù (เท่อซู ฟู่อู้) หมายความว่า “**บริการพิเศษ**” 特殊 tèshū (เท่อซู) หมายถึง พิเศษ 服务 fúwù (ฟู่อู้) หมายถึง บริการ, รับใช้ (lamworamet, 2005: 309) ซึ่งเป็นลักษณะการเล่นคำทางความหมายในภาษาปลายทางที่ผู้แปลเลือกใช้ เพราะคำว่า “**บริการพิเศษ**” ก็สามารถเข้าใจได้ถึงรูปแบบการบริการพิเศษที่มีความแตกต่างจากปกติ

ตัวอย่างที่ 2

การเล่นคำส่อนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายใต้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
หิว	A: คุณถามจริงนะ มีงิวมาจากไหนวะ	A: 你真的有这么饥渴吗?	2	01.04

ข้อความในตัวอย่างที่ 2 เป็นการถามจากกลุ่มเพื่อนของนายเอกถึงข้อความที่ปรากฏใน Facebook ส่วนตัวที่ว่า “อยากกินสารวัตร” ภาษาต้นทางเลือกใช้คำว่า “**หิว**” เป็นการเล่นคำส่อนัยทางเพศ ที่ไม่ได้หมายถึง อยากกิน, อยากดื่ม ตามที่พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานได้อธิบายไว้ แต่เป็นความหมายที่แสดงถึงความต้องการในเรื่องอย่างว่ามากกว่า ในภาษาปลายทางปรากฏการเลือกใช้คำว่า “**饥渴**” jī kě (จีเข่อ) 饥 jī (จี) หมายถึง หิว (lamworamet, 2005: 473) 渴 kě (เข่อ) หมายถึง กระหาย (lamworamet, 2005: 594) หมายความว่า หิวกระหาย ในรูปลักษณะของการเล่นคำที่มีความหมายสองแง่สองง่าม ที่ให้

ความหมายถึงความต้องการทางเพศ หรืออาจจะสื่อถึงคำว่า “หื่น” ที่มีความหมายว่า มีความอยากอย่างแรงกล้า ซึ่งมักใช้ในทางกามารมณ์ (Office of the Royal Society, 2013: 1139)

2.2 การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางโดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้

การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางโดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้ พบ 2 คำ คือ “ฟัด” และ “OT” ดังตัวอย่างที่ 3-4

ตัวอย่างที่ 3

การเล่นคำสอนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
ฟัด	A: อ้อ กูว่านะ หรือว่าจะ เป็นน้องที่มันเล่าให้ฟังไง ที่มันบอกว่าน่าฟัดอะ	A: 难道是 Mil 经常提到的那个, 那个人真可爱。	7	36.42

ข้อความในตัวอย่างที่ 3 ในภาษาต้นทางปรากฏคำว่า “น่าฟัด” ในลักษณะการเล่นคำสอนัยทางเพศ โดยให้ความหมายแบบสองแง่สองง่าม ไม่ได้ให้ความหมายได้อย่างชัดเจน ผู้รับสารอาจเข้าใจได้ใน 3 ความหมาย คือ น่าฟัดด้วยความโกรธ น่าฟัดด้วยความรักใคร่เอ็นดู หรือน่าฟัดด้วยความต้องการทางเพศ ซึ่งในภาษาปลายทางปรากฏการเลือกใช้คำว่า “真可爱” zhēn kě'ài (เจิน เช่อไอ้) 真 zhēn (เจิน) หมายถึง (1) จริง, ของจริง, แท้ (2) จริง ๆ, อย่างแท้จริง 可爱 kě'ài (เช่อไอ้) หมายถึง น่ารัก (Iamworamet, 2016: 745) หมายความว่า “น่ารักจริง ๆ” ในการรักษาความหมายเพียงความหมายเดียวและไม่สื่อความเชิง 18+

ตัวอย่างที่ 4

การเล่นคำสอนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
OT	A: สาวใสเอยอย่างนี้ จะมาเราใจเท่ารุ่นพี่ใหญ่อย่างเจ้ได้ไงจ๊ะ	A: 小女生不象你这样会撩, 小姐姐。	6	11.11 - 11.22

การเล่นคำสอนยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
	B: ปากหวาน แต่ใจก็ไม่ให้เงินเพิ่มหรือกะ อยากได้เงินเพิ่มอะ ก็ไปทำ OT ที่ห้อง	B: 嘴巴真甜，加薪没门。想加薪来我房间。		

ข้อความในตัวอย่างที่ 4 เป็นเหตุการณ์หยอกล้อระหว่างตัวละครชื่อมิลกับเจ้าของร้านที่ตนเองทำงานอยู่ การสนทนาปรากฏข้อความว่า “ทำ OT ที่ห้อง” ซึ่งการสนทนาในภาษาต้นทางเลือกใช้คำว่า “OT” หมายถึง “ระยษนอเวลาในการทำงาน, งานนอเวลา” มาจากคำว่า Overtime (Thiengburanatham, 1998: 612) ในลักษณะการเล่นคำสอนยทางเพศ แต่ในภาษาปลายทางปรากฏการเลือกใช้คำว่า “我房间” wǒ fángjiān (หว่าอ ฟังเจียน) หมายความว่า “ห้องของฉัน” ในการรักษาความหมายเพียงความหมายเดียวและสื่อความเชิง 18+ แต่ไม่พบการเลือกใช้คำว่า “加班” jiābān (จยาปาน) หมายถึง ทำงานนอเวลา (lamworamet, 2005: 491) ในการรักษาความหมายของคำว่า “OT”

2.3 การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นกลวิธีการประพันธ์อื่น ๆ

การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นกลวิธีการประพันธ์อื่น ๆ เช่น การสัมผัสพยัญชนะ หรือคำคล้องจอง (Chamavit, 2013: 12) พบ 3 คำ คือ “ปล้ำ” “พิเศษใส่ไข่” และ “จูจี” ในลักษณะสำนวนสุภาพของภาษาปลายทาง ดังตัวอย่างที่ 5-7

ตัวอย่างที่ 5

การเล่นคำสอนยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
ปล้ำ	A: มีงบอกเล็กฎ 2 นาที หลังจากนั้นก็ปล้ำกันต่อ อย่างนี้เรียกเล็กฎหรือ	A: 我们分手了2分钟，然后就为爱鼓掌了。这就是你所谓的分手吗？	7	13.01

ข้อความในตัวอย่างที่ 5 เป็นเหตุการณ์ระหว่างกรีนกับติม แพนหนุ่มที่มาตามตื้อกรีนถึงหอพักของนายเอก ในข้อความปรากฏคำว่า “ปล้ำ” หมายถึง การใช้แขนกดรัดฝ่ามือตรงข้ามให้ทำตามใจตน (Office of the Royal Society, 2013: 725) ที่สื่อความหมาย

พฤติกรรมทางเพศ และเป็นการเล่นคำสอนัยทางเพศของภาษาต้นทาง ส่วนภาษาปลายทางปรากฏการแปลในลักษณะรักษาและสื่อความหมายด้วยสำนวนภาษาที่นิยมใช้ในสื่อสังคมออนไลน์ คำว่า “为爱鼓掌”⁶ wèi ài gǔzhǎng (เว่ยไอ กู่จ้ง) จากการค้นหาความหมายของสำนวนนี้ ผู้วิจัยไม่พบคำอธิบายในพจนานุกรมจีน-ไทย ฉบับใหม่ และ Modern Chinese Standard Dictionary (7th ed.) แต่ปรากฏการอธิบายบนเว็บไซต์ว่า เป็นศัพท์นิยมใช้ในสื่อสังคมออนไลน์ มีความหมายว่า กิจกรรมรักระหว่างชายหญิง

ตัวอย่างที่ 6

การเล่นคำสอนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
พิเศษใส่ไข่	A: จีบกูพิเศษหน่อยนะเว้ย เพราะว่าจิบกูเนี่ย พิเศษใส่ไข่ นะเว้ย B: อืม เพราะมึงไม่ธรรมดาไง กูก็เลยจิบมึง	A: 想要追我 要会很 特别的手段，因为我 与众不同。 B: 确定 我答应（追 你）是因为你很特 别。	3	32.33 - 32.38

ข้อความในตัวอย่างที่ 6 เป็นเหตุการณ์หยอกล้อกันระหว่างนายเอกกับพระเอก โดยที่นายเอกใช้ถ้อยคำบรรยายความพิเศษที่แตกต่างกว่าคนอื่น ด้วยการเล่นคำสอนัยทางเพศในภาษาต้นทางว่า “พิเศษใส่ไข่” พร้อมทั้งทำท่าทางโอ้อวดถึงความพิเศษของตัวเอง โดยการยื่นเท้าสะเอวแล้วตั้งสะโพกไปข้างหน้า ประหนึ่งต้องการอวดสตรีระและอวัยวะเพศของตน ซึ่งคำว่า “พิเศษ” หมายถึง นอกเหนือหรือแตกต่างไปจากปกติธรรมดา (Office of the Royal Society, 2013: 838) ส่วนในภาษาปลายทางปรากฏการแปลที่รักษาและสื่อความหมายเพียงอย่างเดียวด้วยลักษณะของสำนวนภาษาในภาษาจีนคำว่า “与众不同” yǔ zhòng bùtóng (อู๋ว้จ้ง บู้ถง) หมายถึง ไม่เหมือนคนอื่น, ไม่เหมือนกับทุกคน (Academic Department, 2017: 771)

⁶ 为爱鼓掌 wèi ài gǔzhǎng (เว่ยไอ กู่จ้ง) (เข้าถึงได้จาก <http://www.bddhw.cn/24167.html>.)

ตัวอย่างที่ 7

การเล่นคำสอนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
จู้จี้	A: ที่พวกคุณไปตีวห้องมึงเนี่ย ก็เพื่อให้มึงได้จู้จี้กับหวานเต็มที	A: 我们叫你 就是为 了让你和 Wan 共度良宵	8	30.24

ข้อความในตัวอย่างที่ 7 เป็นเหตุการณ์ที่กลุ่มเพื่อนของนายเอก วางแผนให้เพื่อนหญิงร่วมรุ่นชื่อหวาน มาตีวหนังสือที่หอพักของนายเอก ในภาษาต้นทางปรากฏการเล่นคำสอนัยทางเพศด้วยคำว่า “จู้จี้” หมายถึง พุดกันเบา ๆ ด้วยอาการสนิทสนม (Office of the Royal Society, 2013: 332) ซึ่งอาจสื่อถึงพฤติกรรมเชิง 18+ ส่วนในภาษาปลายทางปรากฏการแปลด้วยลักษณะสำนวนคำว่า “共度良宵” gòngdù liángxiāo (กั่งตุ๋ เหลียงเซี่ยว) 共度 gòngdù (กั่งตุ๋) หมายถึง ผ่าน.....ด้วยกัน 良宵 liángxiāo (เหลียงเซี่ยว) หมายถึง ราตรีที่เป็นสิริมงคล, ราตรีที่หวานชื่น (lamworamet, 2016: 834) หมายถึง “ข้ามผ่านคำคินอันหวานชื่นด้วยกัน” “ข้ามผ่านคำคินแห่งความสุขด้วยกัน” นอกจากนี้คำว่า 良 liáng ยังมีความหมายว่า ดี (lamworamet, 2016: 834) ดังนั้น 共度良宵 ก็สามารภที่จะให้ความหมายว่า “ข้ามผ่านคำคินอันดีงามด้วยกัน” ได้อีกด้วย

2.4 การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ

การแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ พบ 7 คำ คือ “ช่วย” “ขอมืออะไร” “กิน / แดก” “ซั่ม” “ยิงประตู” “ลงโทษ” และ “น้ำตา (ร้องไห้)” ดังตัวอย่างที่ 8-14

ตัวอย่างที่ 8

การเล่นคำสอนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
ช่วย	A: มึงจะทำอะไรอะ B: ก็ช่วยมึงเง จะให้ช่วยเลยปะ A: เที้ย เดี่ยว ๆ กูไม่ได้หมายถึงช่วยแบบนี้เว้ย	A: 你想干什么? B: 帮你。 你不是现在就要吗? A: 等等, 我不是指那种帮助	1	28.57 - 29.07

ข้อความในตัวอย่างที่ 8 คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในความฝันของนายเอก หลังจากที่ได้อีเมลไปทำความรู้จักและขอร้องให้พระเอกช่วย ซึ่งในภาษาต้นทางปรากฏการเล่นคำส่อในทางเพศด้วยคำว่า “ช่วย” หมายถึง แบ่งเบาภาระ และเป็นการเล่นคำซ้อนความหมายที่มาจากคำว่า “ช่วยเหลือ” ที่มีความหมายว่า สงเคราะห์ให้สำเร็จดังประสงค์หรือพ้นความลำบาก (Office of the Royal Society, 2013: 362) ในลักษณะช่วยให้สำเร็จความใคร่อีกด้วย ส่วนในภาษาปลายทางปรากฏการแปลด้วยคำที่มีความหมายตรงกับภาษาต้นทางคือคำว่า “帮” bāng (ปัง) หมายถึง ช่วยเหลือ (lamworamet, 2005: 30) ซึ่งไม่มีนัยทางเพศ

ตัวอย่างที่ 9

การเล่นคำส่อนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
ขอมืออะไร	A: เดียวนี้คนเรามาค้นถึงขนาดส่งเมลมาขอมืออะไรด้วยแล้วหรือ ที่ไหนก็ได้ ฉันไปนัดกับหมาเลยไป ไ้โรคจิต	A: 真不敢相信居然有人给我发邮件求爱, 还说任何地方都可以, 神经病!	1	29.27
		现在人痒到发 E-mail 找炮友了吗?	11	40.24

ข้อความในตัวอย่างที่ 9 เป็นเหตุการณ์ที่หลังจากนายเอกส่งอีเมลถึงพระเอกเพื่อขอช่วย ไม่นานก็ได้รับการตอบกลับ ซึ่งเป็นข้อความในลักษณะของการต่อว่า ในภาษาต้นทางปรากฏการเล่นคำส่อนัยทางเพศด้วยข้อความว่า “ขอมืออะไร” ในลักษณะการเสพสังวาส ส่วนภาษาปลายทางไม่ปรากฏการแปลแบบการเล่นคำส่อนัยทางเพศ แต่เป็นการแปลตรงตามความหมายของบริบทด้วยคำว่า “求爱” qiú'ài (ฉิวไ้อ้) 求 qiú (ฉิว) หมายถึง (1) ขอ, ขอร้อง (2) เรียงร้อง, พยายาม (3) แสวงหา, ฝ่าแสวงหา (lamworamet, 2005: 890) และ 爱 ài (ไ้อ้) หมายถึง รัก (lamworamet, 2005: 4) หมายถึง ร้องขอความรัก และยังปรากฏการใช้คำว่า “找炮友” zhǎo pào yǒu (เจ้า เพ้าโหย่ว) ซึ่งเป็นคำที่ใช้กันในสื่อสังคมออนไลน์อีกด้วย จากการค้นหาความหมายของสำนวนนี้ นอกจากคำว่า 找 zhǎo (เจ้า) หมายถึง หา เสาะแสวงหา (lamworamet, 2005: 1435) แล้ว คำว่า 炮友 pào yǒu (เพ้าโหย่ว) ผู้วิจัยไม่พบคำอธิบายในพจนานุกรมจีน-ไทย ฉบับใหม่ และ Modern Chinese Standard Dictionary (7th ed.) แต่ปรากฏการอธิบายบนเว็บไซต์ว่า 炮友 pào yǒu (เพ้า

โหยว) หมายถึง บุคคลที่สนิทกัน มีความพึงพอใจร่วมกัน หรืออาจจะเรียกว่า เพื่อนร่วมเตียง หรือคู่นอนก็ได้ ซึ่งในภาษาอังกฤษเรียกว่า Friends with Benefits (FWB) ดังนั้น คำว่า “找炮友” pào yǒu (เพ้าโหยว) หมายถึง หาคู่นอน และยังพบการใช้คำว่า 约炮 yuē pào (เยว่เพ้า)⁷ อีกด้วย หมายถึง บุคคลที่ไม่ได้อยู่ในสถานะความสัมพันธ์แบบฉันทามีภรรยา หรือคู่รัก มาพบปะกันแล้วเกิดความสัมพันธ์ทางเพศ และใช้เป็นคำถามหรือเชิญชวนฝ่ายตรงข้ามด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างที่ 10

การเล่นคำสอนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
	A: อยากกินสารวัตร	A: 想吃 Sarawat。	1	37.19
กิน / แดก	A: กูก็เลยให้อั๊แมน พาพี่มึง กลับไปนอนสบาย ๆ ที่ห้องมัน ไม่ต้องขัดขวางเวลาของกูกับมึง B: เห้ย!! แล้วปานนี้้อั๊แมนไม่แดกที่กูไปแล้วหรอ	A: 我叫 Man 带回去睡得舒服舒服。这样就 不会打扰到我跟你。 B: 嘿! 那现在 Man 不就已经吃掉我哥了。	10	42.19

ข้อความในตัวอย่างที่ 10 ในเหตุการณ์ที่ 1 เป็นเหตุการณ์ที่ Facebook ของนายเอก โปสข้อความว่า อยาก “กิน” สารวัตร ซึ่งเป็นฝีมือการเจาะระบบโดยพระเอก และเหตุการณ์ที่ 2 เป็นเหตุการณ์ที่พี่ชายของนายเอกเมา และพระเอกได้ให้อั๊แมนเพื่อนของพระเอกพากลับไปนอนที่ห้อง ซึ่งนายเอกถามพระเอกว่า ปานนี้้อั๊แมนไม่ “แดก” ที่กูไปแล้วหรอ จากสองสถานการณ์เห็นได้ว่าภาษาต้นทางใช้คำว่า “กิน” และ “แดก” ในลักษณะของการเล่นคำสอนัยทางเพศ โดยหมายความถึงการร่วมประเวณี แต่ในภาษาปลายทางไม่ปรากฏการแปลแบบการเล่นคำสอนัยทางเพศ แต่เป็นการแปลรักษา

⁷ 炮友 pào yǒu (เพ้าโหยว) และ 约炮 yuē pào (เยว่เพ้า) (เข้าถึงได้จาก <https://baike.baidu.com/tashuo/browse/content?id=3b66e4b1a522ca713f122434>)

ความหมายของคำด้วยคำว่า “吃” chī (ชื้อ) และ “吃掉⁸” chī diào (ชื้อเตี้ยว) ที่แปลว่า กิน (lamworamet, 2005: 137) แม้ว่าคำในภาษาปลายทางมีความหมายในภาษาไทยเหมือนกัน แต่บริบทการใช้ในภาษาจีนต่างกัน กล่าวคือ “吃掉” จะใช้ในบริบทที่กินและกลืนลงไปแล้ว และด้วยคำว่า “กิน” ในเหตุการณ์ที่ 1 เป็นการบ่งบอกถึงความต้องการ ในความหมายของการร่วมเพศ และ “แตก” ในเหตุการณ์ที่ 2 เป็นการคาดการณ์ว่าอาจจะได้กระทำการร่วมเพศเรียบร้อยแล้ว จึงทำให้ทั้ง 2 เหตุการณ์ปรากฏการใช้คำในการรักษาความหมายในภาษาปลายทางที่ต่างกัน

ตัวอย่างที่ 11

การเล่นคำส่อนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายใต้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
ซั่ม	A: อู๋...ไอ้สัตว์ มึงไม่เอาซั่มไหนไปเลยอะ	A: 妈的，不如直接用 F*ck Time。	11	43.02

ข้อความในตัวอย่างที่ 11 เป็นคำพูดของแมนที่พูดกับพระเอก ขณะที่กำลังจะตั้งชื่อบัญชี IG⁹ เพื่อจีบนายเอก จากข้อความภาษาต้นทางปรากฏการใช้การเล่นคำส่อนัยทางเพศด้วยคำว่า “ซั่ม” ที่ลดรูปมาจากคำว่า “Orgasm” (ออร์แกซึม) ในภาษาอังกฤษ หมายถึงจุดสุดยอดของความรู้สึกทางเพศ, ความรู้สึกที่ตื่นเต้นอย่างรุนแรง, อารมณ์สยิวถึงสุดขีดของการร่วมเพศ (Thiengburanatham, 1998: 605) ซึ่งปรากฏการแปลในภาษาปลายทางเป็นภาษาอังกฤษด้วยคำว่า “F*ck” ในลักษณะลดรูปโดยการใช้เครื่องหมายแต่ยังคงความหมายของคำว่า “Fuck” ที่หมายถึง (คำหยาบคาย) เย็ด เอาเปรียบ กระทำอย่างหยาบคาย สังวาส การสังวาส (Thiengburanatham, 1998: 369) เช่นเดิม ส่วนการลดรูปการเขียนบทบรรยายใต้ภาพนั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เพื่อเหมาะสมกับการเผยแพร่สู่สาธารณชน

⁸ ~ 掉 diào (เตี้ยว) ใช้หลังคำกริยาบางคำ, แสดงว่าการกระทำนั้น ๆ ได้กระทำแล้วและเสร็จสิ้นไปแล้ว (lamworamet, 2005: 237) เช่น 吃掉 chī diào (ชื้อเตี้ยว)

⁹ Instagram (อินสตาแกรม) เป็นสังคมออนไลน์ที่สามารถทำความรู้จักกันและกันผ่านรูปภาพและข้อความสั้นๆ โดยการกดติดตาม (follow) ของกันและกัน (เข้าถึงได้จาก <https://www.mdsiglobal.com/instagram/>)

ตัวอย่างที่ 12

การเล่นคำ ส่อนัยทาง เพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาที ที่
อิงประตุ	A: ไม่ดูอะ กูเอาเวลาไปทำอย่าง อื่นดีกว่า B: หมายถึง เวลาที่ให้กูไปอิง ประตุมึงหรือ A: หมายถึงไปอาบน้ำเว้ย	A: 我不看，我把时 间拿去做别的吧。 B: 意思是……做爱 做的事吗？ A: 我是说洗澡啦！	12	03.48 - 03.57

ข้อความในตัวอย่างที่ 12 เป็นการสนทนาระหว่างนายเอกกับพระเอก หลังกลับมาจากกิจกรรมปลูกป่าของชมรมดนตรี ซึ่งพระเอกยื่นตอบข้อความในโทรศัพท์ จนนายเอกยื่นจ้องมองด้วยความสงสัยว่ากำลังพูดคุยกับใคร พระเอกจึงยื่นโทรศัพท์ให้นายเอกดูด้วยความบริสุทธิ์ใจ จากข้อความปรากฏการเล่นคำส่อนัยทางเพศในภาษาต้นทางด้วยคำว่า “อิงประตุ”¹⁰ เป็นลักษณะการสื่อความถึงการมีเซ็กส์ทางประตุหลัง หรือการร่วมเพศทางทวารหนัก (Anal Sex) ทั้งนี้ ไม่พบการเล่นคำส่อนัยทางเพศในภาษาปลายทาง เป็นเพียงการแปลคำให้ความหมายตรงการสื่อความด้วยข้อความว่า “做爱做的事” zuò'ài zuò de shì (จั่วไอ้จั่วเตอะซื่อ) 做爱 zuò'ài (จั่วไอ้) หมายถึง เพศสัมพันธ์หรือเม็กเลิฟ (lamworamet, 2016: 1918) 做的事 zuò de shì (จั่วเตอะซื่อ) หมายถึง เรื่องที่..... “做爱做的事” หมายถึง เรื่องหรือกิจกรรมที่ทำขณะมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งเป็นลักษณะการแปลที่ไม่ได้เป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง

ตัวอย่างที่ 13

การเล่นคำ ส่อนัยทาง เพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาที ที่
ลงโทษ	A: แต่ถ้ามึงโกรธกูเนี่ย มึงจะ.....ลงโทษกูทั้งคืน ตรงนี้เลยก็ได้นะ	A: 如果你生气的話..... 你要.....在这里处罚我 一整晚也行。	10	41.41 - 41.48

¹⁰ อิงประตุ (เข้าถึงได้จาก <https://hellokhunmor.com/สุขภาพทางเพศ/เคล็ดลับเรื่องบนเตียง/เซ็กส์ประตุหลัง-ทำร่วมรัก-ประโยชน์-ความเสี่ยง/>)

ข้อความในตัวอย่างที่ 13 เป็นการสนทนาระหว่างพระเอกกับนายเอก หลังกลับจากร้านอาหาร โดยที่เพื่อนของพระเอกได้สร้างสถานการณ์ให้มีคนมาตีสนิทกับพระเอก จนทำให้นายเอกหึงหวง จากข้อความในภาษาต้นทางปรากฏการเล่นคำสอนัยทางเพศโดยใช้คำว่า “**ลงโทษ**” หมายถึง ทำโทษ เช่น เขียน จำขัง ปรับเอาเงิน (Office of the Royal Society, 2013: 1032) และการแปลตรงตัวด้วยคำว่า “**处罚**” chǔfá (ฉู่ฟา) หมายถึง ลงโทษปรับ (lamworamet, 2005: 156) ซึ่งไม่ได้เป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง

ตัวอย่างที่ 14

การเล่นคำสอนัยทางเพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาทีที่
น้ำตา (ร้องไห้)	A: มึงเอาน้ำตากูคืนมาเลย B: ร้องให้หรือ จั้น.....วันนี้เดี๋ยวกูจัดให้น้ำตาไหลอีกรอบเลยดีไม๊	A: 把眼泪还给我啦! B: 你哭啦! 那.....今天我好好补偿你让你再哭一次吧。	12	37.48 - 37.57

ข้อความในตัวอย่างที่ 14 เป็นการสนทนาระหว่างนายเอกกับพระเอกที่ขณะพูดปรับความเข้าใจกัน หลังจากที่เพื่อนสนิทสาวของพระเอกได้มาขอร้องให้พระเอกช่วยสอนก็ตำราด้วยความกังวลของนายเอกจึงทำให้รู้สึกน้อยใจ เสียใจจนกระวนกระวาย ร้องไห้นอนไม่หลับ จากตัวบทสนทนาปรากฏการเล่นคำสอนัยทางเพศในภาษาต้นทางคือ “**น้ำตาไหลอีกรอบ**” เป็นข้อความที่พระเอกพูดกับนายเอก ด้วยน้ำเสียงเย้ายวนชวนสยิว แสดงถึงการร่วมเพศที่หนักหน่วงดุเดือด จนต้องร้องไห้ด้วยอารมณ์รู้สึกเจ็บจากการร่วมเพศ แต่ในภาษาปลายทางไม่ปรากฏการแปลการเล่นคำ ซึ่งข้อความที่ปรากฏในภาษาปลายทาง “**让你再哭一次**” ràng nǐ zài kū yī cì (รัง หนี่จี้คู่อีซื่อ) เป็นเพียงการแปลตามตัวอักษรและรักษาความโดยรวมของข้อความที่สนทนาเท่านั้น

2.5 การเปลี่ยนแปลงความหมายเดิมเพื่อให้เป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง

การเปลี่ยนแปลงความหมายเดิมเพื่อให้เป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง พบ 1 คำ คือ “**ความสัมพันธ์แฟน / ผัว**” ดังตัวอย่างที่ 15

ตัวอย่างที่ 15

การเล่นคำ ส่อนัยทาง เพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาพภาษาจีน	ตอนที่	นาที ที่
ความสัมพันธ์ แฟน / คู่ หมั้น	A: สวัสดีครับ ผมไทน์คนซิค ๆ ส่วนข้างผมก็คือ B: คู่ไทน์ครับ	A: 大家好 我是 Tine Chic, 我旁边的人是 B: Tine 的老攻。	5	04.29 - 04.45

ข้อความในตัวอย่างที่ 15 เป็นเหตุการณ์ระหว่างนายเอกและพระเอกที่จะต้อง
อวดวีดีโอคลิปเล่นกีตาร์ส่งให้กับรุ่นพี่ โดยนายเอกเป็นผู้กล่าวแนะนำตัวก่อน แล้วจึงตาม
ด้วยพระเอก ข้อความในภาษาต้นทางพระเอกใช้คำว่า “คู่” หมายถึง “สามี” (Office of
the Royal Society, 2013: 777) เพื่อบ่งบอกถึงความสัมพันธ์และสถานะระหว่างตนเองกับ
คนรัก แต่ในภาษาปลายทางปรากฏการเลือกใช้คำว่า “攻¹¹” gōng (กง) หมายถึง (1) ตี
, โจมตี (lamworamet, 2005: 352) ซึ่งเป็นศัพท์สแลงบ่งบอกเพศสภาพและใช้ในลักษณะ
คำว่า “老攻” lǎogōng (เหล่ากง) เป็นการเล่นคำพ้องเสียงแต่ไม่พ้องรูป “老公”
lǎogōng (เหล่ากง) ที่มีความหมายว่า “สามี” (lamworamet, 2005: 633) ในภาษา
ปลายทาง ผู้วิจัยไม่พบคำอธิบายความหมายสแลงของคำว่า “攻” ในพจนานุกรมจีน-
ไทย ฉบับใหม่ และ Modern Chinese Standard Dictionary (7th ed.) อาจเนื่องมาจาก
คำสแลงบางคำปรากฏการใช้ในกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มไม่ได้ใช้กันอย่างแพร่หลายใน
สาธารณชน จึงทำให้พจนานุกรมทั้งสองเล่มข้างต้นไม่มีคำอธิบายความหมายสแลงของคำ
ดังกล่าว แต่ปรากฏการอธิบายบนเว็บไซต์ว่า “攻” มีหมายความว่า ผู้ที่มีลักษณะหรือ
บทบาททางเพศเป็นฝ่ายชาย และใช้คำว่า “受” shòu (โซว) หมายความว่า ผู้ที่มีลักษณะ
หรือบทบาททางเพศเป็นฝ่ายหญิง ซึ่งเป็นคำบอกลักษณะเพศสภาพหรือบทบาททางเพศ
ของกลุ่มชายรักร่วมเพศ

11 攻 gōng (กง) คือคำที่ใช้บ่งบอกสถานะทางเพศของกลุ่ม BL (เข้าถึงได้จาก <https://localsite.baidu.com/okam/pages/article/index?categoryLv1=%E6%95%99%E8%82%B2%E5%9F%B9%E8%AE%AD&ch=54&srcid=10004&strategyId=127671950789516&source=natural>)

2.6 การตีความหมายซ้อนไป

การตีความหมายซ้อนไป พบ 1 คำ คือ “ยั่ว ๆ บด ๆ” ดังตัวอย่างที่ 16

ตัวอย่างที่ 16

การเล่นคำ ส่อนัยทาง เพศ	บทสนทนาในซีรีส์	บทบรรยายได้ภาษาภาษาจีน	ตอนที่	นาที
ยั่ว ๆ บด ๆ	A: เอะ เห็นเขามีประมูลของมือ สองจากดาวคณะยั่ว ๆ บด ๆ เยอะ ๆ ตั้งหลายคนเลยนะ	A: 有个慈善拍卖， 里面还有院之星的 东西哟！	3	06.27

ข้อความในตัวอย่างที่ 16 เป็นเหตุการณ์พูดเชิงชวนไปงานการออกประมูลของมือสองจากดาวคณะโดย กรีน ตัวละครที่ตามรับร้านนายเอก เพื่อหวังให้เพื่อนของนายเอกแยกตัวออกไป ปล่อยให้ตนเองได้อยู่กับนายเอกเพียงแค่ว่า 2 คน ในข้อความตัวอย่างปรากฏการใช้ศัพท์สแลงในภาษาต้นทาง คือ “ยั่ว ๆ บด ๆ”¹² มีความหมายว่า “เซ็กซี่มาก” ซึ่งสำนวนดังกล่าว คาดว่ามีที่มาจาก meme กลุ่ม LGBTQ+ ไทยคิดค้นขึ้น และนิยมใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน จากบทสนทนาในซีรีส์ปรากฏการแปลในบทบรรยายได้ภาษาภาษาจีนว่า “有个慈善拍卖，里面还有院之星的东西哟！” และเมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้ว มีความหมายว่า “มีงานประมูลของมือสองเพื่อการกุศล และภายในงานยังมีสินค้าจากดาวคณะด้วยนะ” เห็นได้ว่า สำนวนดังกล่าวไม่ปรากฏการแปลหรือแทนคำในภาษาปลายทาง และความหมายในภาษาปลายทางถูกบิดเบือนความหมายไปจากภาษาต้นทาง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า สำนวนนี้นอกจากจะเป็นคำสแลงที่เกิดขึ้นมาใหม่แล้ว ยังเป็นภาษาที่นิยมใช้เพียงชั่วขณะ จึงเป็นข้อจำกัดและยากต่อความเข้าใจของผู้แปลที่จะเลือกใช้คำที่เหมาะสมในการแปล ด้วยคำมีหลายความหมายและหลายหน้าที่ จำเป็นต้องรู้ชัดว่า ประโยคนั้นใช้คำในความหมายใดและหน้าที่ใด แล้วจึงคิดคำแทนให้เหมาะสมทั้งความหมายและระดับภาษา (Numtong & Likhidcharoentham, 2019: 105-151) ซึ่งผู้วิจัยจึงขอเสนอการแปลเพื่อรักษาความหมายของประโยคดังกล่าวว่า “有个院之星的二手拍卖，也有很多超性感的院之星参加哟！” มีความหมายว่า “มีงานประมูล

¹² ยั่ว ๆ บด ๆ หมายถึง (1) เซ็กซี่มาก (เข้าถึงได้จาก <https://slang.in.th/term/ยั่วๆบดๆ>) (2) ดิสไลค์แบบเกินเหตุ ให้ความรู้สึกมีจริตจะก้านที่ยั่วสยตามผู้คน (เข้าถึงได้จาก https://www.khaosod.co.th/lifestyle/beauty/news_4716965)

ของมือสองของดาวคณะ และมีดาวคณะสุดเซ็กซี่หลายคนร่วมงานด้วยนะ” ซึ่งในประโยคนี้อีกใช้คำว่า 超性感 chāoxìnggǎn (เซาซิงก่าน) ในการให้ความหมายของสำนวนสแลง “ยั่วๆ บดๆ” ซึ่งมีหมายความว่า สุดเซ็กซี่ 超 chāo (เซา) หมายถึง เหนือ เกิน ล้น (lamworamet, 2011: 121) 性 xìng (ซิง) หมายถึง เพศ, ลักษณะที่แสดงออกเกี่ยวเพศ หรืออารมณ์ทางเพศ (lamworamet, 2011: 1246) 感 gǎn (ก่าน) หมายถึง รู้สึก, ความรู้สึก (lamworamet, 2011: 327) ดังนั้น คำว่า 性感 จึงมีความหมายว่า เซ็กซี่¹³

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การรวบรวมการเล่นคำส่อนัยทางเพศในซีรีส์เรื่องดังกล่าวปรากฏการใช้ทั้งหมด 22 คำ และเมื่อนำมาจำแนกประเภทการเล่นคำตามการแบ่งของ Delabastita (1993 และ 1996) พบว่า การเล่นคำของภาษาต้นทางจัดอยู่ในประเภทของคำพ้องรูปพ้องเสียง (Homonym) 21 คำ อีก 1 คำ เป็นการให้ความหมายตรงตามความหมายของคำ และพบว่า ภาษาปลายทางปรากฏการเล่นคำในประเภทคำที่มีความใกล้เคียงของเสียงหรือรูป (Paronym) 1 คำ อีก 21 คำ เป็นลักษณะการแปลตามความหมายของคำหรือข้อความ โดยเน้นความหมายตัวบทละครในภาษาต้นทางเป็นหลัก

เมื่อวิเคราะห์กลวิธีการแปลการเล่นคำส่อนัยทางเพศด้วยการประยุกต์ใช้ กลวิธีการแปลการเล่นคำของ Delabastita (1993 และ 1996) และ He (2010) จำนวน 6 กลวิธีพบว่า กลวิธีการแปลการเล่นคำส่อนัยทางเพศจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนที่ปรากฏในซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน” ที่พบมากที่สุดคือกลวิธีการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเสมือนว่าไม่ใช่การเล่นคำ คือแปลตามตัวอักษรธรรมดา รองลงมาคือกลวิธีการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางโดยรักษาความหมายที่สำคัญเพียงอันใดอันหนึ่งเอาไว้ และกลวิธีการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นกลวิธีการประพันธ์อื่น ๆ เช่น การผสมพยัญชนะสำนวน หรือคำคล้องจอง ส่วน กลวิธีการแปลการเล่นคำในภาษาต้นทางเป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง กลวิธีการเปลี่ยนแปลงความหมายเดิมเพื่อให้เป็นการเล่นคำในภาษาปลายทาง และกลวิธีการทิ้งความหมายซ้อนไป เป็นกลวิธีที่ใช้กันน้อยที่สุด

การแปลการเล่นคำส่อนัยทางเพศในบทบรรยายได้ภาพจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนของซีรีส์วายไทย: กรณีศึกษาซีรีส์วายไทยเรื่อง “เพราะเราคู่กัน”

¹³ เซ็กซี่ เป็นคำที่ทับศัพท์มาจากภาษาอังกฤษคำว่า Sexy ที่มีความหมายว่า กระตุ้นความรู้สึกทางเพศ, น่าสนใจ (Thiengburanatham, 1998: 779) หรือ เข้ายวน, น่าหลงใหล, ดึงดูดใจ

ไม่พบการใช้กลวิธีการแปลการเล่นคำด้วย กลวิธีการเล่นคำในภาษาต้นทางถูกถ่ายมาใส่ในภาษาปลายทางโดยไม่มีการเล่น คำวิธีมีการเล่นคำอันใหม่เพิ่มขึ้นมาในภาษาปลายทางเพื่อชดเชยให้การเล่นคำในภาษาต้นทางที่หายไปในการเล่น แปล กลวิธีการเพิ่มเนื้อความลงในภาษาปลายทาง โดยส่วนที่เพิ่มลงไปมีการเล่นคำเป็นการชดเชย โดยใช้กลวิธีการใส่คำอธิบายจากผู้แปลเพื่อชี้แจงให้ผู้อ่านภาษาปลายทางทราบ ตามการแบ่งกลวิธีการแปลของ Dirk Delabastita และไม่พบการใช้กลวิธีการแปลการเล่นคำด้วย กลวิธีการเสริมคำแปลการเล่นคำด้วยคำอธิบายถึงความหมายซ้อนทั้งหมดของคำที่เล่น และ กลวิธีการใส่คำอธิบายผู้แปลลงไปในภาคผนวกหรือเชิงอรรถ ตามการแบ่งกลวิธีการแปลของ He Jing

จากผลการศึกษาเห็นได้ว่า การแปลจะต้องรู้จักเลือกสรรคำศัพท์ที่มีความหมายตรงหรือคงความหมายของภาษาต้นทางและเหมาะสมกับบริบท รวมถึงการตัด เติมและปรับข้อความในภาษาปลายทางที่จะยังคงรักษาความหมายของภาษาต้นทางไว้ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า การแปลการเล่นคำสอนยทางเพศของซีรีส์วายเรื่องนี้ ปรากฏการใช้สำนวนสุภาษิตของภาษาปลายทางในการสื่อความหมายของภาษาต้นทางอีกด้วย การเลือกใช้สำนวนสุภาษิตจึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังการสื่อความจากภาษาต้นทางสู่ภาษาปลายทาง ซึ่งสอดคล้องกับหลักและข้อควรระวังในการแปลจีน-ไทย ไทย-จีน ที่กนกพร นุ่มทองและ ศิริวรรณ ลิขิตเจริญธรรม (Numtong & Likhidcharoentham, 2019:112-137) ได้เสนอว่า คำมีหลายความหมายและหลายหน้าที่ ต้องรู้ชัดว่าประโยคต้องการสื่อความหมายใดและหน้าที่ใด แล้วจึงคิดคำแทนให้เหมาะสมทั้งความหมายและระดับภาษา การแปลสำนวน สุภาษิต คำพังเพยหรือใช้สำนวนโวหารที่มีอยู่ในภาษาปลายทาง ต้องระวังเรื่องความแตกต่างของความหมายและน้ำเสียง และผู้แปลต้องรู้จัก ตัด เติม และปรับข้อความให้เหมาะสมภาษาปลายทาง

“การรักษาความหมาย” จากภาษาต้นทางสู่ภาษาปลายทางเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้แปลควรตระหนักถึงและให้ความสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับ สัญฉวี สายบัว (Saibua, 2019: 1) ที่กล่าวว่า “การแปล” เป็นเรื่องของการถ่ายทอดความหมายของบทต้นฉบับลงสู่บทฉบับแปลงานแปลที่คงความหมายของต้นฉบับไว้ได้ครบถ้วนและเที่ยงตรงย่อมนับว่าเป็นงานแปลที่ดี

แต่อย่างไรก็ตาม “การแปล” นอกจากจะต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญใน การรักษาความหมาย จากภาษาต้นทางสู่ภาษาปลายทางแล้ว ยังต้องคำนึงถึง การสร้างอรรถรสในการสื่อความจากภาษาต้นทางสู่ภาษาปลายทางด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ การเลือกคำศัพท์เพื่อใช้ในการแปลการเล่นคำผู้แปลจะต้องมีความเข้าใจทั้งภาษาและวัฒนธรรม รวมถึงคำศัพท์และคำสแลงที่อาจเกิดขึ้นใหม่ของภาษาปลายทาง เพื่อให้ได้ความหมายที่ตรงตามภาษาต้นทางต้องการจะสื่อความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับ ธรรมิกา นามนาคประเสริฐ (Nammakprasert, 2011: 125) กล่าวว่า การเล่นคำเป็นมุกตลกที่ต้องใช้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมของต้นฉบับเป็นอย่างดี ทำให้ผู้แปลต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบอย่างสูง ในการถ่ายทอดบทแปลการเล่นคำให้สื่อได้เท่าเทียมกับต้นฉบับ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาในอนาคต ดังนี้

1. นักวิจัยสามารถศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบประเภทการเล่นคำและกลวิธีการแปลการเล่นคำสอนยทางเพศที่ปรากฏในบทบรรยายใต้ภาพจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนในเรื่องเดียวกันจากสำนวนการแปลบทบรรยายใต้ภาพที่เผยแพร่ในช่องทางอื่น ว่ามีการเลือกใช้คำที่เหมือนหรือต่างกันมากน้อยเพียงใด

2. นักวิจัยสามารถศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการแปลข้อความในบริบทการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในซีรีส์เรื่องเดียวกันจากสำนวนการแปล และช่องทางการเผยแพร่ที่ต่างกัน เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ครอบคลุมและน่าสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแปลภาษาต้นทางเป็นสำนวนสุภาพในภาษาปลายทาง

3. การศึกษาวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยพบว่า พจนานุกรมจีน-ไทย ฉบับใหม่ และ Modern Chinese Standard Dictionary (7th ed.) มีข้อจำกัดในการอธิบายความหมายคำศัพท์ คำสแลงที่เกิดขึ้นใหม่ในปัจจุบัน การอธิบายให้ความหมายศัพท์ยังไม่ครอบคลุมและเพียงพอเท่าที่นักแปลหรือผู้วิจัยจะสืบค้นได้ ดังนั้น นักแปล ผู้วิจัยประสงค์สืบค้นคำศัพท์ คำสแลงใหม่ในปัจจุบัน อาจจะต้องอิงจากเว็บไซต์รวมคำศัพท์ใหม่จากสื่อออนไลน์ หรือ พจนานุกรมศัพท์เฉพาะทางประกอบด้วย

References

- Academic Department. (2017). **1001 Chinese Idioms Proverb and Slang**. [in Thai]. Bangkok: Madarin Education Press.
- Admin. (2019). Instagram. [in Thai]. **Mdsiglobal**. <https://www.mdsiglobal.com/instagram/>

- Chamavit, A. (2013). **Translators' Perceptions of Delebastita's Method of Pun Translation**. [in Thai]. Master of Art (English - Thai Translation Program, Thammasat University.
- Dashi. (2020). **网络热词“为爱鼓掌”**. [in Chinese]. **布丁导航网**.
<http://www.bddhw.cn/24167.html>
- Delabastita, D. (1993). **There's a Double Tongue: An Investigation into the Translation of [Shakespeare's Wordplay, with Special Reference to Hamlet**. Amsterdam and Atlanta: Rodopi.
- Delabastita, D. (1996). Introduction. **The Translator**, 2(2), 127-139.
- He, J. (2010). The Translation of English and Chinese Puns from the Perspective of Relevance Theory. **Journal of Specialized Translation**, 13, 81-99.
- lamworamet, T. (2005). **A New Modern Chinese-Thai Dictionary (14th ed.)**. Bangkok: Amon Printing.
- lamworamet, T. (2011). **A New Modern Chinese-Thai Dictionary (28th ed.)**. Bangkok: Thanesian Printing.
- lamworamet, T. (2016). **A New Modern Chinese-Thai Dictionary (33rd ed.)**. Bangkok: Amon Printing.
- Institute of Linguistics. (2016). **Modern Chinese Standard Dictionary (7th ed.)**. Beijing: The Commercial Press.
- KY. (2017). **“约炮”的正确打开方式**. [in Chinese]. **百度百科**.
<https://baike.baidu.com/tashuo/browse/content?id=3b66e4b1a522ca713f122434>
- Localsite. (2020). **攻和受是什么意思**. [in Chinese]. **本地惠生活**.
<https://localsite.baidu.com/okam/pages/article/index?categoryLv1=%E6%95%99%E8%82%B2%E5%9F%B9%E8%AE%AD&ch=54&srcid=10004&strategyId=127671950789516&source=natural>
- Namnakprasert, T. (2011). A Study of Problems in Translating Puns in Thai Comic Strips into English. [in Thai]. **Journal of Language and Culture**, 30(1), 123-140.

- Newmark, P. (1988). **A Textbook of Translation**. London: Prentice Hall International (UK) Ltd.
- Nida, E. A. & Charles, R. T. (1982). **The Theory and Practice of Translation (Second Photomechanical reprint)**. Leiden E.J. Brill: The United Bible Society.
- Numtong, K. (2020). **Translation Skills from Chinese to Thai**. [in Thai]. Bangkok: Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Kasetsart University.
- Numtong, K. & Likhidcharoentham, S. (2019). Principles and Precautions in Translating Chinese to Thai Language and Thai to Chinese Language. [in Thai]. **Chinese Studies Journal**, 12(2), 105-151.
- Office of the Council of state. (n.d.). Film and Video Act B.E. 2551 (2008). [in Thai]. **Office of the Council of state**.
<http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%C008/%C008-20-2551-a0001.pdf>
- Office of the Prime Minister. (2000). **Criteria for Transliteration of Mandarin Chinese by Thai Orthography**. [in Thai]. Bangkok: Thammasat University Press.
- Office of the Royal Society. (2013). **Dictionary of Office of the Royal Society B.E. 2554**. [in Thai]. Bangkok: Sirivatana Interprince.
- Pongprasit, T. & Petcharathip, K. (2021). A Study of Characteristics and Strategies for Translating Prohibited Words in the Chinese to Thai Subtitles of the Chinese Boys'Love series: A Case Study of the Boys Love Series "Addicted". [in Thai]. **Chinese Studies Journal**, 14(2), 265-3061.
- Prasannam, N. (2019). The Thai Taoi Novel: An Analytical Study. [in Thai]. **National Library of Thailand Journal**, 7(2), 16-34.
- Ruenbanthoneng, T. (2016). Translation of Sexual Innuendo in King Vajiravudh's Translated Version of William Shakespeare's Plays: From Performances to Literary Studies. [in Thai]. **Humanities Journal**, 23(2), 211-243.
- Saibua, S. (2019). **Principle of Translation (9th ed.)**. [in Thai]. Bangkok: Thammasat University Press.

- Slang. (2021). Teen Words and Thai Slang Words. [in Thai]. **Slang**.
<https://slang.in.th/term/ยั่วๆบดๆ>
- Sistacafe. (2020). Teenager Vocabularies: the Collection of 40 New Words in 2020 that Teenagers often use. Can't Miss!. [in Thai]. **Khaosod Online**.
https://www.khaosod.co.th/lifestyle/beauty/news_4716965
- Taijuz. (2020). 假偶天成. 泰剧网. <https://www.taijuz.com/taiju/11932.html>.
- Thiengburanatham, W. (1998). **Se-Ed's Modern English-Thai Dictionary (Complete & Update) Desk Reference Edition**. Bangkok: Se-Education Public Company Limited.
- Thongjila, W. (2020). **2gether The Series**. [in Thai]. Bangkok: GMMTV.
- Workpoint Today. (2022). A Song by 'Scrubb' that has been 2gether The Series 'Kankoo' for 2 years. [in Thai]. **Today Play**.
<https://workpointtoday.com/scrubb-2gether-the-series/>

การอ่านแบบกว้างขวางและการพัฒนาความจำ
ผ่านความรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษและความเข้าใจการอ่าน:
การศึกษาสหสัมพันธ์ขนาดใหญ่

Extensive Reading and Memory Improvement through
English Vocabulary Knowledge and Reading
Comprehension: A Large-Scale Correlational Study

กสิน จันทร์จรงักดิ์¹

Kasin Janjaroonpak

Received: February 27, 2023/ Revised: December 15, 2023/ Accepted: December 25, 2023

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพัทธ์ระหว่างการอ่านอย่างกว้างขวาง การรับคำศัพท์ และความเข้าใจการอ่านด้วยกิจกรรมเน้นฝึกความจำ ผู้ร่วมจำนวน 506 รายได้เข้าร่วมโครงการการอ่านอย่างกว้างขวางเป็นเวลา 4 เดือน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหนังสืออ่านนอกเวลาที่กำหนดให้อ่านก่อนเข้าทดสอบในการสอบหนังสืออ่านนอกเวลาซึ่งข้อคำถามเน้นการทดสอบความจำ คะแนนผลการสอบหนังสืออ่านนอกเวลาได้นำมาเปรียบเทียบกับคะแนนสอบกลางภาคและคะแนนสอบปลายภาค การวิเคราะห์ถดถอยแสดงว่ามีความเข้มของความสัมพันธ์เชิงบวกน้อยระหว่างผลการสอบหนังสืออ่านนอกเวลากับคะแนนส่วนคำศัพท์และการอ่านโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคะแนนที่ปรากฏช่วงสอบปลายภาคเมื่อเทียบกับคะแนนที่ปรากฏช่วงสอบกลางภาค ในเชิงการเพิ่มความจำ ผลการศึกษาระบุว่ามีความสัมพันธ์ระดับค่อนข้างมากระหว่างข้อสอบที่เน้นการทดสอบความจำกับการพัฒนาความจำแต่แตกต่างกับความสามารถเชิงปริชานอื่น เช่น ความเข้าใจ

¹ อาจารย์, แผนกภาษาอังกฤษ สำนักวิชาพื้นฐานและภาษา สถาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น (Lecturer, English Department, College of General Education and Languages, Thai-Nichi Institute of Technology), Email: kasin@tni.ac.th

คำสำคัญ: การอ่านอย่างกว้างขวาง ความเข้าใจการอ่าน ความจำ คำศัพท์

Abstract

This large-scale correlational study explored the possibility of the correlation between extensive reading, vocabulary acquisition, and reading comprehension using memory-oriented tasks. The participants were first-year undergraduate Thai students (n = 506) who had taken a four-month comprehensive reading program as a part of required external reading before they took an external reading test with test items focused on memory elicitation. The participants' scores from the external reading test was then compared with the scores from their midterm and final examinations. Regression analysis showed a weak positive correlation between the test scores on the external reading test and the scores from vocabulary and reading sections, especially with regard to the final examination, compared with the scores from the midterm examination. In terms of memory enhancement, the results indicated a modest correlation between the test aimed at memory elicitation and memory improvement, but at the expense of other cognitive faculties, such as comprehension. The pedagogical implication is that extensive reading, to a certain extent, helps improv both their reading and vocabulary.

Keywords: Extensive reading, Reading Comprehension, Memory, Vocabulary

Introduction

Although there are many reading definitions, Grabe and Stoller (2019) defined reading as the ability to draw meaning from the text and appropriately interpret it. Reading has been considered one of the essential elements in language learning and developing schematic knowledge for the first and second languages. There are two main types of reading: intensive reading and

extensive reading. Intensive reading being put aside here, the notion of reading focused on quantity rather than quality is generally developed under the term extensive reading. Extensive reading was defined as reading many materials with great comprehension and minimal or no help from external references (Waring, 2023). Extensive reading has gained traction for decades with rapid development in graded readers compared with their nascent years. Day and Bamford (2002) propose ten principles to help make extensive reading possible in the classroom. Lems et al. (2018) argued that extensive reading allowed learners to encounter various linguistic forms interacting with each other and build meta-cognitive knowledge.

Several studies were conducted on the relationship between extensive reading and other abilities. Sakurai (2017) finds a statistically significant relation between the amount of reading and the mean scores of vocabulary and grammar. Carney (2019) finds no correlation between extensive reading and TOEIC score performance but speculates that the study period might be the factor. Davoudi et al. (2017) investigated the relationship between extensive reading and English language proficiency in Iranian intermediate learners. They revealed that the group that engaged in extensive reading outperformed the groups that did not take part in extensive reading. Giraldo and Arango-Tobón (2022) conducted research with 57 participants and found a relation between extensive reading and working memory in that extensive reading enhances cognitive faculty. Chun et al. (2012) conducted the study with 26 participants and reported that extensive reading affects long-term vocabulary retention. However, little research has been conducted in a large-scale manner.

Research Questions

To what extent can extensive reading predict the sub-scores of the pre-intermediate university final exam in an English compulsory course?

To what extent does memory training affect scores in seen and unseen passages in the midterm and final exams?

Literature Review

Extensive Reading in East Asia

The seminal work of Krashen (2007) surveyed studies on extensive reading, revealing that out of 19 studies, 12 have been conducted in Asia. Another study in Asia has argued that extensive reading benefits adult learners and high school students (Ferdila, 2014). Apart from English, a study has confirmed the benefits of extensive reading in Chinese (Zhou & Day, 2020).

In Thailand, on vocabulary, the study with 67 students considered vocabulary size and found that online multimedia-based extensive reading proved effective statistically using regression (Chavangklang et al., 2019). Promluan and Sukying (2021) found that productive vocabulary knowledge in learners was improved after engaging in extensive reading programs. On reading, Maipoka and Soontornwipast (2021) found that integrated intensive and extensive reading instruction could improve reading comprehension. Singkum and Chinwonno (2021) used extensive reading with Thai vocational students and found that their reading scores were enhanced based on the TOEIC reading section test. Wisajorn (2017) and Dhanarattigannon (2022) suggested that extensive reading could improve reading skills, especially for low-achiever learners.

Extensive Reading and Classroom Application

There are many studies on applying extensive reading to classroom settings. Ferdila (2014) incorporated extensive reading in teaching reading to second-grader classes and found that it improved vocabulary learning, reading

comprehension, and learners' attitudes toward reading. Pongsatornpiwat (2021) used interactive group to improve reading skills through extensive reading. Syamsuddin (2021) argued that extensive reading could improve general English proficiency. Mermelstein (2015) found that extensive reading could improve writing skills. To sum up, extensive reading can improve literacy.

Extensive Reading and Graded Readers

Traditional reading material used for extensive reading is graded reader. On genre, the study in Japan supported the two-tier combination between general-graded readers and short-graded stories in liberal arts and sciences (Poulshock, 2010). On the length of graded readers, Holster et al. (2017) proposed that book length was the most reliable yardstick compared with other measures in the study, followed by Yomiyasusa Level at 68% and Lexile measure at 40%, respectively. On vocabulary difficulty level, the preliminary qualitative study found that self-assessment of word knowledge using graded readers could shed light on appropriate word levels for learners to choose (Wan-a-rom, 2010). Nation (2001) proposed that a minimum of 10 to 12 exposures was required for learning a new L2 word in context. This could be used as a yardstick for measuring recent word acquisition.

Extensive Reading and Vocabulary

Hudson (2007) contended that vocabulary was the critical predictor of successful reading and could be used as a proxy for appropriate reading material level for learners rather than grammar or reading material nature (Gardner, 2013). On vocabulary gain through extensive reading, in Taiwan, a study by Wang (2013) with 45 lower-level EFL Taiwanese learners reading 30 English texts for a 15-week extensive reading program showed a 6% to 15% gain in vocabulary acquisition. The test used was a traditional pre-test and post-test of the cohort. Alsaif and Masrai (2019) conducted a study on Saudi

learners to pinpoint the extent of vocabulary gain from extensive reading using vocabulary size as a proxy.

Methodology

Participants

The study included 506 students enrolling in a first-year English compulsory course at a higher education institute. Their language proficiency was assumed to be upper-elementary level, A2-B1, judged by in-class TOEIC mock test with the average total scores at approximately 400. The fields of study were Engineering, Information Technology, and Business Administration. The informed consent was obtained as implied consent under exceptions. Both researchers did not have direct contact with participants, and no personal details were present in the data set.

Research Instruments and Procedures

There were approximately 140 titles in Oxford Bookworms Library Factfiles. The graded reader selected for this course was Oxford Bookworms Library Factfiles Level 3: Information Technology, and learners would be tested on the book at the end of the semester. This book was described as B1. Students were expected to finish reading in 4 months, and, on a vocabulary front, access to digital dictionaries in the native language and English was prevalent. This pre-experimental study was conducted in a form similar to a one-group pre-test/post-test design (Allen, 2017). The midterm exam was treated as the pre-test, the final exam was treated as the post-test, and the separate extensive reading test was used as a proxy for memory elicitation. Both exams were developed based on the A2-B1 course book. The participants in this research only engaged in a compulsory extensive reading program for at least six months due to their speaking-oriented curriculum. The changes detected likely stem from the intervention used in this program.

The experiment was in a pre-post-test pattern adopted from studies of a similar nature (Huffman, 2014; Wisaijorn, 2017). A panel of faculty members has reviewed and edited the test used in both the pre-test midterm exam and the post-test exam, the final exam. For regression, this study adapted the use of regression analysis to explore the extent of interrelations between reading and other cognitive factors, in which vocabulary, grammar, and reading comprehension were variables. This study would also use these variables in the analysis (Klauda & Guthrie, 2008; Magno, 2010). The external reading test paper was based on the assigned graded reader. All test items were memory-based to elicit the result of memory training in that the choices either asked for specific numbers, such as notable years or proper names. On memory training, learners were informed that there would be an external reading test at the end of the semester. All test items involved specific details in the external reading material, and they were expected to memorize the notable information, such as proper names or numbers. Some notable details, proper names, and numbers in the external reading material would be asked randomly in class during class sessions.

For the midterm exam, there were four sections: vocabulary test—a fill-in-the-blank test focusing on vocabulary, dialogue test—a turning-taking dialogue in which some words or sentences in the dialogue were blank, and students were asked to choose the best answer from multiple choices: A, B, C, and D, reading comprehension containing seen and unseen passages, and grammar test. The number of seen and unseen passages test items were proportionate. All of them were multiple choices.

There were four sections in the final exam: vocabulary test—a fill-in-the-blank test focusing on vocabulary, dialogue test—a turning-taking dialogue in which some words or sentences in the dialogue were blank, and students were asked to choose the best answer from multiple choices: A, B, C, and D, reading comprehension containing seen and unseen passages, and grammar

test. The number of seen and unseen passages test items are proportionate. All of them were multiple choices.

External reading test was also in the form of multiple choices. The test items asked for specific information, such as proper names or numbers. To make the scores comparable, responses from participants would be expressed in a percentage form.

Data Analysis

The study chose two statistical analytic tools, t-test, and simple regression, because the former could compare two test sets, the midterm and final papers, after intervention. In contrast, simple regression could shed light on effect size in number.

Results

Scores from the external reading test and scores from the final exam were processed by Microsoft Excel 2019. Simple regression among four sections: vocabulary, dialogue, grammar, and reading comprehension to scores from external reading. For scores from external reading, at the beginning of this course, the selected graded reader, *Information Technology*, was provided to all students, and there were formal test sessions administered at the end of the semester in each section. There were approximately 20 sections and 506 participants in this course, and all test sessions were taken in the same week at approximately the same time with the same test paper. This examination was separate from the final examination because it might pose an undue burden to examinees if asked to answer more than 100 multiple-choice test items without breaks. It was a huge imposition and potentially produced inaccurate data due to fatigue. The results reveal that there was a weak correlation link between external reading and reading comprehension and vocabulary.

Table 1 External Reading and Final Exam

SUMMARY OUTPUT

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0.49579002
R Square	0.245807744
Adjusted R Square	0.239786249
Standard Error	0.152055804
Observations	506

ANOVA

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	4	3.775350021	0.943837505	40.82171315
Residual	501	11.58360474	0.023120968	
Total	505	15.35895477		

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	0.184272791	0.02401617	7.672863371	0.000000000
FIN (Read)	0.204277741	0.063626366	3.210583197	0.001409689
Fin Voc	0.179274273	0.051225745	3.499690902	0.000507344
Fin Dia	0.034051176	0.057504274	0.592150342	0.554017051
Fin Gra	0.056267133	0.038466122	1.462771129	0.144157046

Vocabulary test section scores between the midterm exam and final exam showed a Pearson Correlation at $\approx .73$. When performing test analysis and regression, the study reported the correlation between the scores of external reading and the last and midterm exam scores. The coefficients between extensive reading scores and the scores of the final exams were at $\approx .23$ compared with $\approx .18$ in the midterm vocabulary section scores, indicating that

the scores of the vocabulary section in the final exam were mainly influenced by extensive reading activity.

Table 2 External Reading and Midterm Vocabulary-Section Scores and Final Vocabulary-Section Scores

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0.482151638
R Square	0.232470202
Adjusted R Square	0.229418394
Standard Error	0.153089167
Observations	506

ANOVA

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	2	3.570499318	1.78525	76.17457457
Residual	503	11.78845545	0.023436	
Total	505	15.35895477		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	0.224610231	0.020529314	10.94095	3.87189E-25
MID (Voc)	0.185376931	0.045520183	4.072412	0.00005404
Fin Voc	0.233243228	0.047227263	4.938741	0.00000107

Regarding reading, regression analysis showed a correlation between external reading scores and the reading comprehension section scores of the midterm and final exams at adjusted R square: $\approx .216$ and statistical significance at the reading comprehension section in the final exam at P-value: $\approx .00065$.

Table 3 External Reading and Midterm Reading-Section Scores and Final Reading-Section Scores

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0.46861771
R Square	0.219602558
Adjusted R Square	0.216499586
Standard Error	0.154367104
Observations	506

ANOVA

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	2	3.372865754	1.686433	70.77168678
Residual	503	11.98608901	0.023829	
Total	505	15.35895477		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	0.221631694	0.021975424	10.08543	6.57697E-22
MID (Read)	0.159858362	0.061482634	2.600057	0.009595
FIN (Read)	0.252002196	0.073425772	3.432067	0.000648

From Table 3, the P-value between midterm reading comprehension section scores and final exam reading comprehension section scores showed a positive correlation, but precisely what this significance attributed to was unclear. The nature of the reading passages was either seen or unseen, and students have been engaged in memory practice for months to score points in the extensive reading test. To investigate further, test items in the reading comprehension section were identified. In the midterm exam reading section, there were two types of passages: unseen passages, which test takers have

not read before, and seen passages, which test takers have seen during their class session, but the test items asked were different. The same pattern was repeated in the final examination paper. Next, the mean scores from the midterm and final exam reading sections were calculated (.598 and 0.579), respectively. Despite similar mean values, the mean scores were markedly different when comparing the seen and unseen passages. The midterm mean score is .549 in the seen passages, while the final exam mean score was 0.651. There was a .102 increase. The midterm mean score is .635 in the unseen passages, but the final-exam mean score is 0.546. There was a .089 decrease. T-test was used to observe statistical differences between scores from the seen and unseen midterm reading exam and the seen and unseen final reading exam. The comparison table reports a significant difference between midterm and final reading exams with Pearson Correlation at more than $\approx .7$ across seen, unseen, and total sections. The mean value of the seen final reading exam was higher than that of the midterm seen exam. In contrast, the mean value of the total score saw a modest drop to $\approx .58$. There was also a significant drop in the unseen passage section at $\approx .55$ compared with $\approx .64$ of the midterm reading exam.

Table 4. Midterm Seen-and-Unseen Reading Passages Scores and Final Seen-and-Unseen Reading Passages Scores

	<i>MID (SEEN)</i>	<i>FIN (SEEN)</i>		<i>MID (Read)</i>	<i>FIN (Read)</i>		<i>MID (UNSEEN)</i>	<i>FIN (UNSEEN)</i>
Mean	0.549802372	0.651185771	Mean	0.598983625	0.579314888	Mean	0.635869565	0.54685707
Variance	0.053281589	0.042151147	Variance	0.051830042	0.036340378	Variance	0.061507856	0.039552161
Observations	506	506	Observations	506	506	Observations	506	506
Pearson Correlation	0.7374817		Pearson Correlation	0.871296919		Pearson Correlation	0.810539757	
df	505		df	505		df	505	
t Stat	-14.2721632		t Stat	3.950556037		t Stat	13.78321734	
P(T<=t) one-tail	2.27944E-39		P(T<=t) one-tail	4.45327E-05		P(T<=t) one-tail	3.25059E-37	
t Critical one-tail	1.647876568		t Critical one-tail	1.647876568		t Critical one-tail	1.647876568	
P(T<=t) two-tail	0.00000		P(T<=t) two-tail	0.000089065		P(T<=t) two-tail	0.000000	
t Critical two-tail	1.964672639		t Critical two-tail	1.964672639		t Critical two-tail	1.964672639	

Discussion and Conclusion

Research Question 1: To what extent can extensive reading predict the sub-scores of the pre-intermediate university final exam in an English compulsory course?

The result showed a statistically significant correlation between extensive reading and reading comprehension of the final exam and vocabulary learning which agreed with many previous studies (Alsaif & Masrai, 2019; Boutorwick, et al. 2019; Carolina et al., 2019; Liu & Zhang, 2018; Manihuruk, 2020; Wang, 2013). The result also found a correlation between extensive reading and reading comprehension which agreed with many studies (Katenga & Mushunje, 2021; Pem & Sukavatee, 2022; Suk, 2017) despite some studies arguing in favor of skill emergence rather than language knowledge development (Carney, 2019; Chavangklang et al., 2019). In addition, with four months, students had a fair chance of looking up a handful of unknown words embedded in familiar texts.

On vocabulary, the data showed that extensive reading correlated with the final vocabulary exam more than its counterpart. This implies that the more extended learners are in the program, the stronger extensive reading scores. In addition, vocabulary knowledge is primarily concerned with word recognition (Milton & Fitzpatrick, 2014). It appears to be achieved easier than reading comprehension, which is multifaceted.

The same goes for reading comprehension in that there are relatively stronger relations between extensive reading and final-exam reading comprehension. Despite the stronger correlation, this information should be treated with caution. First, the figure shown is conditioned on a paltry adjusted r-square value. Further studies should be conducted to confirm the relations. Second, correctly answering reading comprehension required more than word recognition, as reading comprehension was more multifaceted (McCarthy & McNamara, 2021). Muijselaar et al. (2017) argued that vocabulary

was a subset of reading comprehension; therefore, changes in reading comprehension tend to lag behind changes in vocabulary.

Research Question 2: To what extent does memory training affect scores in seen and unseen passages in the midterm and final exams?

To investigate memorization, there are two kinds of reading passages in the test already-read and new passages. If extensive reading positively affected memorization, we would expect higher scores in seen passages. Based on Pearson correlation at $\approx .73$ for seen passages in midterm and final exams and $\approx .81$ for unseen passages in midterm and final exams, these two test sets were comparable. The scores from seen passages showed that the extensive reading test focusing on memorization—all test items in the extensive reading test asked learners to answer specific details in the reading material such as proper name and numbers—significantly affected seen-passage scores with the means score of $\approx .55$ in the midterm exam and $\approx .65$ in the final exam. At the same time, we observed a reverse effect on unseen passages in that students scored well in midterm unseen passages at a means score of $\approx .64$ but $\approx .55$ in final unseen passages. This, in turn, drove the mean score of the reading passage section to remain virtually unchanged (.60 for the midterm and .58 for the final exam). This trade-off is surprising and worrying because it indicates that memory training worked at the expense of other learning capabilities. Apart from the results of the two studies, more studies, and test specification types, should be done and tested to establish this fact.

Pedagogical Implications

Despite arguing causes for promoting extensive reading in general, findings from this study suggest that extensive reading could start bearing fruit, judging from the mean scores in the seen-and-unseen passages between the midterm and final exam in four months. However, more robust research

should be done to strengthen the claim further. Nevertheless, it is vital to have measures in place to hold students accountable (Zhou & Day, 2021). On this, graded reader software can come to instructors' rescue. Another possible middle ground between the learner-centered approach and the teacher-oriented approach in graded reader selection for the whole course is an online vote.

In case of the urgent need to promote vocabulary learning within four months, tests focusing on mnemonic test specification could produce meaningful increments at the expense of other faculties. To alleviate this washback effect, activities championing reading comprehension should be administered. One case in point would be a reading comprehension exercise focusing on comprehension rather than detail elicitation. Follow-up questions from the reading texts should be “why” and “how” rather than “when” and “what”.

Extensive reading should be included for vocabulary-concentrated courses such as business English, medical English, and hospitality English, namely, ESP courses. At best, the course should be extended well into four months to reap the benefits. To optimize the recurrence of unfamiliar specialized words such as bill of lading, letter of intent, remittance, and backlog, the title chosen should be related to the course title. In particular, for places with specific fields of study, each faculty might be given a unique and appropriate title to ensure motivation. However, the chosen title should be of the same difficulty level.

References

- Allen, M. (2017). **The Sage Encyclopedia of Communication Research Methods**. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Alsaif, A., & Masrai, A. (2019). Extensive Reading and Incidental Vocabulary Acquisition: The Case of a Predominant Language Classroom Input. **International Journal of Education and Literacy Studies**, 7(2), 39-45.
- Boutorwick, T., Macalister, J., & Elgort, I. (2019). Two Approaches to Extensive Reading and their Effects on L2 Vocabulary Development. **Reading in a Foreign Language**, 31(2), 150-172.
- Carney, N. (2019). Gauging Extensive Reading's Relationship with TOEIC Reading Score Growth. **Journal of Extensive Reading**, 4(4), 69-86.
- Carolina, C. D., Yadira, C. M., Oswaldo, G. B., Antonio, B. M., & Antonio, U. L. (2019). The Effect of Extensive Reading on Vocabulary Knowledge of First Level University Students. **European Scientific Journal**, 15(13), 54-73.
- Chavangklang, T., Chavangklang, P., Thiamhuanok, S., & Sathitdetkunchorn, P. (2019). Development of EFL University Students' Vocabulary Size and Reading Comprehension Using Online Multimedia-Based Extensive Reading. **Advances in Language and Literary Studies**, 10(5), 146-151.
- Chun, E., Choi, S., & Kim, J. (2012). The Effect of Extensive Reading and Paired-Associate Learning on Long-Term Vocabulary Retention: An Event-Related Potential Study. **Neuroscience Letters**, 521(2), 125-129.
- Davoudi, M., Zolfagharkhani, M., & Rezaei, M. (2017). The Relationship between EFL Learners' Extensive Reading and English Language Proficiency. **Theory and Practice in Language Studies**, 6(3), 549-559.

- Day, R., & Bamford, J. (2002). Top Ten Principles for Teaching Extensive Reading. **Reading in a Foreign Language**, 14(2), 136-141.
- Dhanarattigannon, J. (2022). Effects of Additive Extensive Reading on Struggling Thai University Learners. **TEFLIN Journal**, 33(2), 240–256.
- Ferdila, R. (2014). The Use of Extensive Reading in Teaching Reading. **Journal of English and Education**, 2(2), 68–80.
- Gardner, D. (2013). **Exploring Vocabulary: Language in Action**. Hoboken: Taylor and Francis.
- Giraldo, C. M., & Arango-Tobón, O. E. (2022). The Relation Between Extensive Reading and Working Memory, Processing Speed, Learning Motivation and Literacy Skills in A Foreign Language. **Revista de Lingüística Teórica y Aplicada**, 60(2), 63-75.
- Grabe, W., & Stoller, F. L. (2019). **Teaching and Researching Reading**. New York: Routledge.
- Holster, T. A., Lake, J. W., & Pellowe, W. R. (2017). Measuring and Predicting Graded Reader Difficulty. **Reading in a Foreign Language**, 29(2), 218–244.
- Hudson, T. (2007). **Teaching Second Language Reading**. Oxford: Oxford University Press.
- Huffman, J. (2014). Reading Rate Gains during a One-Semester Extensive Reading Course. **Reading in a Foreign Language**, 26(2), 17-33.
- Katenga, J. E., & Mushunje, A. T. (2021). Reading Comprehension of Thai Students Improved by Extensive Reading When Learning English as a Foreign Language. **HUMAN BEHAVIOR, DEVELOPMENT and SOCIETY**, 22(3), 95–104.
- Klauda, S. L., & Guthrie, J. T. (2008). Relationships of Three Components of Reading Fluency to Reading Comprehension. **Journal of Educational Psychology**, 100(2), 310-321.

- Krashen, S. (2007). Extensive Reading in English as Foreign Language by Adolescents and Young Adults: A Meta-Analysis. **International Journal of Foreign Language Teaching**, 3(2), 23–29.
- Lems, K., Miller, L. D., & Soro, T. M. (2018). **Building Literacy with English Language Learners: Insights from Linguistics**. New York: Guilford Publications.
- Liu, J., & Zhang, J. (2018). The Effects of Extensive Reading on English Vocabulary Learning: A Meta-analysis. **English Language Teaching**, 11(6), 1-15.
- Magno, C. (2010). Korean Students' Language Learning Strategies and Years of Studying English as Predictors of Proficiency in English. **Teaching English to Speakers of Languages Journal**, 2, 39-61.
- Maipoka, S.-a., & Soontornwipast, K. (2021). Effects of Intensive and Extensive Reading Instruction on Thai Primary Students' English Reading Ability. **LEARN Journal: Language Education and Acquisition Research Network**, 14(1), 146–175.
- Manihuruk, D. H. (2020). The Correlation between EFL Students' Vocabulary Knowledge and Reading Comprehension: A Case Study at the English Education Department of Universitas Kristen Indonesia. **Journal of English Teaching**, 6(1), 86-95.
- McCarthy, K. S., & McNamara, D. S. (2021). The Multidimensional Knowledge in Text Comprehension framework. **Educational Psychologist**, 56(3), 196-214.
- Mermelstein, A. D. (2015). Improving EFL Learners' Writing through Enhanced Extensive Reading. **Reading in a Foreign Language**, 27(2), 182-198.
- Milton, J., & Fitzpatrick, T. (2014). **Dimension of Vocabulary Knowledge**. New York: Palgrave Macmillan.

- Muijselaar, M. M., Swart, N. M., Steenbeek-Planting, E. G., Droop, M., & Verhoeven, L. (2017). The Dimensions of Reading Comprehension in Dutch Children: Is Differentiation by Text and Question Type Necessary? **Journal of Educational Psychology**, *109*(1), 70–83.
- Nation, I. S. (2001). **Learning Vocabulary in Another Language**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pem, K., & Sukavatee, P. (2022). The Effects of Extensive Reading on the Reading Fluency and Reading Comprehension of Primary Grade Students in a Bhutanese ESL Context. **An Online Journal of Education**, *17*(1), 1-15.
- Pongsatornpiat, W. (2021). Interactive Group in Extensive Reading to Enhance Reading Ability of Thai Undergraduate Students. **LEARN Journal: Language Education and Acquisition Research Network**, *14*(2), 342–371.
- Poulshock, J. (2010). Extensive graded reading in the liberal arts and sciences. **Reading in a Foreign Language**, *22*(2), 304–322.
- Promluan, Y., & Sukying, A. (2021). The Impact of Extensive Reading on Thai Primary School Children's Vocabulary Knowledge. **Journal of Modern Learning Development**, *6*(5), 209–223.
- Sakurai, N. (2017). The Relationship between the Amount of Extensive Reading and the Writing Performance. **The Reading Matrix: An International Online Journal**, *17*(2), 142-164.
- Singum, R., & Chinwonno, A. (2021). Implementing EFL Extensive Reading for Thai Vocational Students. **LEARN Journal: Language Education and Acquisition Research Network**, *14*(1), 208-239.
- Syamsuddin, M. R. (2021). The Role of Extensive Reading in Improving General English Proficiency. **Parahikma Journal of Education and Integrated Sciences**, *1*(1), 25-32.

- Suk, N. (2017). The Effects of Extensive Reading on Reading Comprehension, Reading Rate, and Vocabulary Acquisition. **Reading Research Quarterly**, 52(1), 73–89.
- Wan-a-rom, U. (2010). Self-assessment of word knowledge with graded readers:A preliminary study. **Reading in a Foreign Language**, 22(2), 323–338.
- Wang, Y.-H. (2013). Incidental vocabulary learning through extensive reading: A case of lower-level EFL Taiwanese learners. **Journal of Asia TEFL**, 10(3), 59-80.
- Waring, R. (2023). Extensive reading. In E. Hinkel, **Handbook of practical second language teaching and learning** (pp. 384-394). New York: Routledge.
- Wisaijorn, P. (2017). Effects of Extensive Reading on Thai University Students. **Pasa Paritat Journal**, 32, 29-62.
- Zhou, J., & Day, R. R. (2020). The Incidental Learning of L2 Chinese Vocabulary through Reading. **Reading in a Foreign Language**, 32(2), 169-193.
- Zhou, J., & Day, R. R. (2021). Online Extensive Reading in EAP Courses. **Reading in a Foreign Language**, 33(1), 103-125.

วิธีวิทยาการสร้างควมไว้วางใจว่าด้วยการเลือกใช้สำเนียงในภาษาลาว
และตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยในการศึกษากลุ่มแรงงานชาวลาว
ข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดอุบลราชธานี
Trust-building as a Methodological Issue:
The Selective Use of Lao Dialects with Unregistered Lao
Labourers in the Borderlands of Ubon Ratchathani

ธนเชษฐ วิสัยจร¹

Thanachate Wisaijorn

Received: April 11, 2023/ Revised: September 14, 2023/ Accepted: September 22, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้อภิปรายประเด็นปัญหาในเรื่องวิธีวิทยาการสร้างควมไว้วางใจผ่านการใช้สำเนียงเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันในการเป็นพวกพ้องเดียวกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นแรงงานลาวข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนบริเวณชายแดนไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวของจังหวัดอุบลราชธานีและแขวงจำปาสัก โดยผ่านมุมมองแบบชาติพันธุ์วรรณา ตำแหน่งแห่งที่และการสร้างควมไว้วางใจ ผู้วิจัยทำงานวิจัยหลายโครงการในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีระหว่างปี 2562-2566 และพยายามใช้สำเนียงที่ใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลเพราะหวังว่าสำเนียงที่คล้ายกันจะทำให้เกิดความไว้วางใจได้รับการยอมรับว่าเป็นคนในในการลงพื้นที่ภาคสนาม แต่ผลกลับเป็นตรงกันข้ามเมื่อผู้ให้ข้อมูลยิ่งเกิดความไม่ไว้วางใจในการทำงานภาคสนามชี้ว่าความพยายามในการเปลี่ยนสำเนียงในการเก็บข้อมูลไม่ได้ส่งผลต่อการได้มาของข้อมูลอย่างมีนัยสำคัญ หากแต่ผู้วิจัยต้องใช้เวลานานในสนามให้มากพอจึงจะสร้างควมไว้วางใจได้ ตลอดการทำวิจัยระหว่างปี ค.ศ. 2019 ถึง 2023 ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ ปัญหาทางวิธีวิทยา

---

¹ อาจารย์, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (Lecturer, Faculty of Political Science, Ubon Ratchathani University), E-mail: thanachet.v@ubu.ac.th

เรื่องการสร้างควมไว้วางใจจะปรากฏผ่านเทคนิคการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยใช้ตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยมีบทบาทสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล

คำสำคัญ: วิธีวิทยาการศึกษาชายแดน การสร้างควมไว้วางใจ ตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัย ชายแดนไทย-ลาว

Abstract

This article discusses the fieldwork methodological problems of trust-building. Hoping to be included as an insider by the informants, the researcher attempted to employ the most similar accent with the transnational undocumented Lao labourers along the Thai-Lao border on various occasions. Adopting the theoretical framework of ethnography, positionality, and trust-building, the researcher conducted a number of research fieldworks along the Thai-Lao border in Ubon Ratchathani and Champassak from 2019 to 2023. Taking great effort to employ the most similar Lao accent with the informants when collecting data, the researcher expected that trust would be enhanced and they would be included as an insider by the informants. In contrast, the informants were suspicious about the researcher. This article argues that a researcher should spend sufficient time in the field rather than trying to change their accent, despite it being similar to the informants'. Trust will therefore be enhanced. Throughout the research conducted from 2019 to 2023, document analysis, participant observation, and interview methods were employed. The methodological problems with trust-building were found when the data was collected using participant observations and interviews because the positionality of the researcher plays a crucial role in these data collection methods.

Keywords: Border methodology, Trust-building, Positionality, Thai-Lao border

บทนำ

ในการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีการอภิปรายถกเถียงกันเรื่องคนนอก/คนในอยู่มาก แต่การถกเถียงในประเด็นเรื่องการใช้ภาษาเพื่อได้รับการยอมรับจากคนนอกให้กลายเป็นคนในยังมีอยู่จำกัด ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (Koanantakool, 2002) ได้ยกประเด็นเรื่องคนนอก/คนในในสาขาวิชามานุษยวิทยา โดยย้อนกลับไปตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เมื่อนักวิชาการชาวตะวันตกมักจะลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษาสังคมชนเผ่าในดินแดนอาณานิคมหรืออดีตอาณานิคม นักวิชาการชาวตะวันตกจึงถือว่าเป็นคนนอกในภาคสนาม แต่สำหรับนักมานุษยวิทยาชาวไทยแม้ว่าจะใช้ภาคสนามในพื้นที่ของรัฐไทยซึ่งเป็นรัฐของตน แต่พวกเขาก็ยังคงสถานะคนนอกด้วยความแตกต่างทางสถานภาพสังคมเพศ และภาษา

ในทัศนะของ Koanantakool (2002) นักมานุษยวิทยาทำความเข้าใจสังคมที่ตนศึกษาด้วยการพยายามเป็นคนใน เพื่อจะมองโลกในลักษณะที่ใกล้เคียงกับที่คนท้องถิ่นมองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การลงพื้นที่ภาคสนามไม่อาจมีกลวิธีตายตัวว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ แต่บ่อยครั้งนักมานุษยวิทยาต้องพยายามค้นหาคำตอบที่เหมาะสมตามแต่สถานการณ์ว่าจะสามารถปฏิบัติตนจนได้รับการยอมรับและถือว่าเป็นคนในของสังคมที่ศึกษาอยู่ได้อย่างไร Koanantakool (2002: 17) เสนอว่าการพูดภาษาเดียวกันกับผู้คนที่ท้องถิ่นอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถทำให้คนนอกได้รับการยอมรับว่าเป็นคนในได้ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการศึกษาเรื่องการใช้ภาษายังคงมีอยู่จำกัดในงานมานุษยวิทยาของไทย บทความชิ้นนี้จึงถือได้ว่าเป็นกรณีศึกษาที่นักวิจัยซึ่งพยายามพูดภาษาลาวในสำเนียงที่ใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นคนในให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยผ่านมุมมองชาติพันธุ์วรรณา ตำแหน่งแห่งที่และการสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยกับแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่ไม่ได้ลงทะเบียนในบริเวณชายแดนไทย-สปป.ลาว ที่จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่ชายแดนติดกับสามแขวงของสปป.ลาวอันประกอบไปด้วยแขวงสะหวันนะเขต แขวงสาละวัน ที่ติดกับอำเภอนาตาล เขมราฐ โพธิ์ไทรและแขวงจำปาสักที่ติดกับอำเภอโขงเจียม สิรินธร บუნทริกและน้ำยืน ด้วยความใกล้ชิดทางประวัติศาสตร์ที่คนที่จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในสองฝั่งแม่น้ำโขงถือได้ว่าอยู่ในแผนที่วัฒนธรรมเดียวกัน (Viravong, 1964) แม้ภายหลังจะถูกแยกออกจากกันด้วยแผนที่อธิปไตยที่ต่างกันของรัฐอธิปไตยสองรัฐคือ สยามและอินโดจีนของฝรั่งเศส หลังจากการ

ปลดปล่อยอาณานิคมในอินโดจีนเมื่อ ค.ศ. 1954 พื้นที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงที่มีผู้ที่พูดภาษาลาวอาศัยอยู่ได้กลายเป็นราชอาณาจักรลาวก่อนจะกลายเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปี ค.ศ. 1975 (Wisaijorn, 2020: 171-203) ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ผู้คนในจังหวัดอุบลราชธานีจึงมีความใกล้ชิดกับผู้คนในสปป.ลาว ช่องทางการไปมาหาสู่มีหลากหลายทั้งช่องทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในบริเวณจังหวัดอุบลราชธานี ช่องทางที่เป็นทางการปรากฏอยู่สองแห่งคือบริเวณบ้านปากแซง อำเภอนาตาลซึ่งในอนาคตจะมีสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 6 ที่เชื่อมต่อกับแขวงสาละวัน และบริเวณบ้านช่องเม็กที่อำเภอสิรินธรกับเมืองโพนทองที่เป็นช่องทางไปสู่แขวงจำปาสักของ สปป.ลาว นอกจากนี้ยังมีจุดผ่านแดนที่ไม่เป็นทางการอีก 5 แห่งคือหน้าที่ว่าการอำเภอเขมรราชหลังเก่า อำเภอเขมรราช บ้านสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร บ้านคันท่าเกวียนและบ้านด่านเก่า อำเภอโขงเจียม และช่องตาอุในอำเภอบუნทริกที่เชื่อมต่อกับแขวงจำปาสักของ สปป.ลาว (Department of Foreign Trade, Ministry of Commerce, 2020) เมื่อมีจุดผ่านแดนที่เปรียบเสมือนประตูระหว่างอุบลราชธานีกับจำปาสักและสาละวัน ผู้ที่ไม่ได้ลงมาสัมผัสกับสถานการณ์จริงในภาคสนาม อาจตั้งสมมติฐานไว้ก่อน (รวมถึงผู้วิจัยด้วย) ว่าแรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนจากสปป.ลาว น่าจะเดินทางมาจากสองแขวงที่มีพื้นที่ติดกันคือแขวงสาละวันและจำปาสักเป็นหลัก ยกเว้นแขวงสะหวันนะเขตที่ส่วนน้อยติดกับจังหวัดอุบลราชธานีและมีพื้นที่ส่วนใหญ่ติดกับอำนาจเจริญและมุกดาหาร แต่เมื่อลงพื้นที่ภาคสนามกลับพบว่าแรงงานชาวลาวข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนที่เข้ามาทำงานในอุบลราชธานีไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะสองแขวงเท่านั้น แต่เป็นไปได้ด้วยเช่นกันว่าอาจมาจากแขวงอื่นที่อยู่ไกลออกไป เช่น นครหลวงเวียงจันทน์ซึ่งมีพื้นที่ติดกับจังหวัดหนองคายของไทยและหลวงพระบางซึ่งไม่ได้มีพื้นที่ชายแดนติดกับรัฐไทย²

สำหรับความใกล้ชิดกันของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนไทย-ลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดอุบลราชธานีและแขวงจำปาสัก ผู้คนในบริเวณนี้มีการย้ายถิ่นฐานปฏิสัมพันธ์ก่อนที่จะมีการเขียนแผนที่สมัยใหม่ตามแบบเวสต์ฟาเลียซึ่งถือเป็นการจัดการพื้นที่ของรัฐอธิปไตยที่เกิดขึ้นในยุโรปเป็นครั้งแรกในราว ๆ คริสต์ศตวรรษที่ 17 (Ruggie, 1998) ที่เริ่มมองพื้นที่รัฐว่าแยกส่วนออกจากกันเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ก่อนวิธิตีเช่นนี้จะแพร่หลายและยอมรับกันทั่วโลก ซึ่งสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1893 นับเป็นการจัด

² เมื่อตรวจสอบข้อมูลใน Google Map จะพบว่า จังหวัดอุบลราชธานีห่างจากแขวงหลวงพระบางเป็นระยะทาง 773 กิโลเมตร

ระเบียบผู้คนในบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงตามแนวทางเวสต์ฟาเลียเป็นครั้งแรกที่กินอาณาบริเวณพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานีของประเทศไทยและแขวงจำปาสักของลาวในปัจจุบัน (Winichakul, 1994; Kasetsiri, 2011) ในยุครัฐบรรณาการผู้คนที่อาศัยอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำโขงนั้นอยู่ในแผนทีวัฒนธรรมเดียวกันคือวัฒนธรรมของผู้ที่ใช้ภาษาลาวภายใต้อาณาจักรจำปาสักซึ่งเป็นหนึ่งในสามอาณาจักรลาวนอกเหนือไปจากเวียงจันทน์และหลวงพระบาง (Viravong, 1964; Ngaosyvathn & Ngaosyvathn, 1994) Ian Baird (2013: 260) ได้กล่าวว่าพื้นที่ของแขวงจำปาสักของสปป.ลาวในปัจจุบันอยู่ภายใต้อำนาจของราชวงศ์จำปาสักเช่นเดียวกันกับพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษและอุบลราชธานีของประเทศไทย ก่อนที่จะมีการปักปันอาณาเขตกันระหว่างสยามกับอินโดจีนของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1893 แม้ว่าจะมีเส้นเขตแดนตามตรกษะรัฐชาติสมัยใหม่แล้วแต่ผู้คนในบริเวณนี้ก็ยังคงติดต่อกันสัมพันธ์กันอยู่ (Walker, 1999) อย่างไรก็ตามมีผู้เสนอความเห็นว่ามีชาติพันธุ์อื่นอาศัยอยู่ในบริเวณนี้นอกจากชาติพันธุ์ลาวด้วยเช่นกัน เช่น ชาวเบรา (Brao) ที่เคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่อยู่บริเวณตอนใต้ของสปป.ลาวและตอนเหนือของกัมพูชามาตั้งแต่อายุคอาณานิคม จริงอยู่ว่าการตีความพื้นที่และชายแดนรัฐแบบเวสต์ฟาเลียนั้นแตกต่างกับแนวคิดเรื่องชายแดนของผู้คนที่อาศัยในดินแดนแถบนี้ แต่ในระดับท้องถิ่นการแบ่งเส้นอาณาเขตของกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีความสำคัญอยู่ไม่น้อย (Baird, 2010; 2011)

ข้อเขียนของบทความนี้เกิดจากประสบการณ์การลงพื้นที่ของผู้วิจัยซึ่งทำงานวิจัยหลายชิ้นนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2019 ถึง ค.ศ. 2023³ และบางส่วนเป็นการย้อนกลับไปยังพื้นที่ภาคสนาม ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดอุบลราชธานีหลังจากงานวิจัยเสร็จสิ้นลงแล้ว ในการลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยซึ่งเติบโตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคุ้นเคยกับลักษณะทางภาษาและวัฒนธรรมกับพื้นที่ของสปป.ลาว ซึ่งเป็นรัฐต้นทางซึ่งผู้ให้ข้อมูลเดินทางมาจากมา ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานไว้ก่อนว่าภาษาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลของ

³ ปี พ.ศ. 2561 (ค.ศ. 2018) ผู้วิจัยได้รับทุนวิจัยเรื่อง “มิติด้านเวลาในความสัมพันธ์ไทย-ลาว: การเขียนประวัติศาสตร์ของอุบลราชธานีและจำปาสักจากปี ค.ศ. 1954-2018” จากเงินรายได้คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปี พ.ศ. 2564 (ค.ศ. 2021) ได้รับทุนวิจัยหน้าใหม่จากงานวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเรื่อง “อุบลราชธานีในบริบทของการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจศึกษาจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับเพื่อนบ้านจาก ค.ศ. 1973-2021” และปี พ.ศ. 2565 (ค.ศ. 2022) ได้รับสนับสนุนทุนวิจัยจากสถานเอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย เรื่อง “การปลดปล่อยอาณานิคมตามแนวทางสำนักอินเดียน: เสียงของผู้ไร้เสียงในทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงหลังปี ค.ศ. 1994 จนถึง 2022”

ผู้วิจัยมีบทบาทสำคัญในการสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม ด้วยสมมติฐานว่าหากผู้วิจัยใช้ภาษาและสำเนียงใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลมากเท่าไร ก็จะยิ่งสร้างความไว้วางใจและยอมรับให้ผู้วิจัยกลายเป็นคนในมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งย่อมส่งผลต่อความยินยอมที่จะให้ข้อมูลโดยไม่รู้สึกว่าเป็นการคุกคามทางความรู้สึก ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะใช้ภาษาลาว สำเนียงเวียงจันทน์กับแรงงานชาวลาวข้ามชาติที่ไม่ได้มีการลงทะเบียนแต่ทำงานในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าในการลงพื้นที่หลายครั้ง เมื่อได้พยายามปรับภาษาและสำเนียงให้เหมือนกับผู้ให้ข้อมูล กลับกลายเป็นว่าผู้ให้ข้อมูลเองรู้สึกสงสัยเคลือบแคลงในเจตนาของผู้ให้วิจัย การปรับตำแหน่งแห่งที่ในเรื่องภาษาจึงไม่ได้เป็นการสร้างความไว้วางใจและยอมรับว่าเป็นหนึ่งในคนในเสมอไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากการลงภาคสนามนั้นอยู่ในบริเวณชายแดนที่เป็นพื้นที่ที่สาม ตามทัศนะของ Nail (2016) และ Rungmanee (2014) ที่นิยามพื้นที่ชายแดนว่ามีลักษณะเฉพาะและคนในพื้นที่ก็มีความก้ำกึ่งว่ามีวิถีชีวิตที่สวนกลางของรัฐมองว่าผิดกฎหมาย แต่บ่อยครั้งการปฏิบัติตามกฎหมายในพื้นที่ชายแดนอาจไม่ได้สำคัญเท่ากับว่าแนวปฏิบัตินั้นได้รับการยอมรับจากคนในพื้นที่ สภาวะผิดหรือถูกกฎหมายในการข้ามแดนและหางานทำของแรงงานชาวลาวข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนในดินแดนของรัฐไทยจึงเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้คนในบริเวณชายแดน

บทความนี้มีลักษณะบังเอิญค้นพบ (serendipity) กล่าวคือบ่อยครั้งผู้วิจัยได้ข้อมูลโดยบังเอิญจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Boonwanno, 2019: 8) ในขณะที่ผู้วิจัยเองก็ไม่ได้ตั้งใจวิจัยไว้ตั้งแต่แรกในประเด็นเรื่องการปรับเปลี่ยนสำเนียงและภาษา ซึ่งอาจส่งผลต่อการสร้างความไว้วางใจของผู้ให้ข้อมูลที่มีต่อผู้ทำวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าการได้ข้อมูลนั้นแทบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะตัดขาดตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยออกจากผู้ให้ข้อมูลอย่างเด็ดขาด ด้วยไม่ใช่มีเพียงผู้วิจัยที่ต้องนำข้อมูลมาตีความตามการบอกเล่า หากแต่ผู้ให้ข้อมูลที่แม้กำลังจะบอกเล่าหรือยังลังเลที่จะตัดสินใจเองก็มีการตีความ “ตำแหน่งแห่งที่” ซึ่งก็คือ สถานภาพ เจตนาท่าทางของผู้วิจัยเช่นเดียวกัน การสร้างความไว้วางใจในการลงพื้นที่ภาคสนามจึงเป็นเรื่องสำคัญในความพยายามเป็นคนในของการทำงานภาคสนาม

ในบทความชิ้นนี้ผู้วิจัยได้ลำดับโครงเรื่องดังนี้ ลำดับแรกคือบทนำ จากนั้นกล่าวถึงวิถีวิทยาการศึกษาภาคสนาม ตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัย และการสร้างความไว้วางใจและกรณีศึกษาในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ส่วนสุดท้ายเป็นส่วนสรุป

วิธีวิทยาการศึกษาชายแดน

ในระหว่างปี ค.ศ. 2019-2023 ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูล 3 วิธีการหลัก วิธีการที่หนึ่ง คือการวิเคราะห์เอกสาร วิธีที่สองคือการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และวิธีการสุดท้ายคือการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้แนวทางการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา

การทำวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

ผู้วิจัยทำการวิจัยโดยใช้วิธีการแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) คือการเขียนถึงชุมชนหรือสังคมที่ผู้คนมีพฤติกรรม แบบแผนประเพณีความเชื่อร่วมกัน (Angrosino, 2007: 1) แม้ว่าเราไม่อาจด่วนสรุปว่าวิธีการทำวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณาเป็นแบบเดียวกันทั้งหมด แต่อย่างน้อยการทำวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณาก็มีลักษณะร่วมกันอยู่สองประการคือ ประการแรกงานชาติพันธุ์วรรณาให้ความสำคัญกับการลงพื้นที่เพื่อไปคลุกคลีกับสังคมที่ตนต้องการทำความเข้าใจ ผู้วิจัยจะใช้วิธีสังเกต บันทึก และศึกษารูปแบบในชีวิตประจำวันของคนในสังคมในพื้นที่ เช่น Clifford Geertz (1972) ได้เดินทางพร้อมครอบครัวไปศึกษาเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในบาหลี ที่มีประชากรอยู่ราว ๆ 500 คน แต่แรกเริ่มเดิมที Geertz ถูกผู้คนในท้องถิ่นปฏิบัติต่อเขาในฐานะคนอื่น เมื่อเขาต้องการจะทำความเข้าใจสังคมในท้องถิ่น เขาจึงต้องพยายามทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันในแบบเดียวกันกับที่คนในท้องถิ่นทำแม้ว่ากิจกรรมนั้นอาจผิดกฎหมายในมุมมองของรัฐบาล เช่น การเข้าขมไก่ชน เมื่อ Geertz (1972) ได้ใช้ชีวิตในแบบเดียวกันกับที่คนในท้องถิ่นปฏิบัติ ตั้งแต่ขบวนการชนไก่ที่ผิดกฎหมาย การวิ่งหนีตำรวจร่วมกับชาวบ้านจนทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ในท้ายที่สุด Geertz (1972) ก็ได้รับการยอมรับมากขึ้นจากชุมชน ประการที่สองคือผู้วิจัยต้องคำนึงถึงจริยธรรมในการวิจัย กล่าวคือผู้วิจัยต้องใช้ความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเก็บข้อมูลนั้นทำร้ายผู้ให้ข้อมูลทั้งทางกายและทางอารมณ์ ความรู้สึก และการเก็บข้อมูลจะต้องผ่านความยินยอมของผู้ให้ข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะฉะนั้นการสร้างควมไว้วางใจและตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยจึงสำคัญเป็นอย่างมาก

ประเด็นว่าพื้นที่ใดเหมาะแก่การทำวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณาได้มีการถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการด้านมานุษยวิทยา Malinowski (2013: 10) เคยแสดงทัศนะไว้ว่าพื้นที่อาณาเขตของชาติตะวันตกน่าจะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับนักมานุษยวิทยาชาวตะวันตกในการทำงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ดังที่เขาได้ลงพื้นที่ทางตอนเหนือของดินแดนนิวกินี แต่ทัศนะเช่นนี้ก็ถูกตั้งคำถามจาก Gupta และ Ferguson (1997: 18) รวมถึง Passaro

(1997: 152) ด้วยว่านักวิชาการจากดินแดนเจ้าอาณานิคมไม่จำเป็นต้องมองว่าดินแดนอาณานิคมอันไกลโพ้นเหมาะสมจะเป็นพื้นที่วิจัยเสมอไป ดังที่ Passaro (1997: 154) เองก็ได้เคยทำวิจัยในมหานครนิวยอร์กที่เป็นเมืองใหญ่ในสหรัฐอเมริกาโดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับคนไร้บ้านซึ่งถือว่าเป็นผู้อยู่ในสภาวะชายขอบของสังคม นอกจากนี้ Gupta และ Ferguson (1997: 18) ได้ระบุว่าลักษณะประการหนึ่งของการทำวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณาคือการเปลี่ยนสภาวะทางภูมิศาสตร์ของผู้วิจัย ดังเช่นการทำงานภาคสนามของ Passaro (1997: 154) ที่ได้เก็บข้อมูลคนไร้บ้านในนิวยอร์กนั้นถือว่าเป็นการเปลี่ยนพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของเขาจึงถือได้ว่าเป็นการเก็บข้อมูลแบบชาติพันธุ์วรรณา

งานภาคสนามในข้อเขียนชิ้นนี้เก็บข้อมูลในพื้นที่ชายแดนในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งติดกับแขวงจำปาสัก สาละวันและส่วนหนึ่งของสะหวันนะเขตในสปป.ลาว ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นแรงงานลาวข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนทั้งงานหัตถกรรมในชุมชน งานบริการร้านอาหาร หลายครั้งมีความสับสนเกี่ยวกับธุรกิจบันเทิงและการค้ามนุษย์ซึ่งเป็นธุรกิจในเวลากลางคืน นอกจากการเข้าไปยังพื้นที่ชายแดนถือได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนลักษณะทางภูมิศาสตร์ตามทัศนะของ Gupta และ Ferguson (1997: 152) แล้ว ผู้ให้ข้อมูลยังจัดได้ว่าเป็นผู้คนที่อยู่ในสภาวะชายขอบและมีความเปราะบาง ผู้วิจัยจึงต้องใช้ความระมัดระวังในการเข้าถึงข้อมูล และคำนึงถึงตำแหน่งแห่งที่ของตนเองขณะเก็บข้อมูลเป็นอย่างมาก

หากจะย้อนเวลากลับไปในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 ซึ่งถือได้ว่าความขัดแย้งทางอุดมการณ์ตามแนวทางของสงครามเย็นที่เป็นการต่อสู้กันระหว่างโลกเสรีประชาธิปไตยและสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีนไม่ได้มีความเข้มข้นดังที่เคยเป็นในหลายทศวรรษก่อนหน้านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณชายแดนไทย-ลาว พื้นที่ของรัฐไทยจัดว่ามีแรงงานชาวลาวข้ามมาหางานทำเพื่อโอกาสที่ดีในชีวิตเป็นจำนวนนับแสนในแต่ละปีเท่าที่ได้มีการบันทึกในปี ค.ศ.2000 (Rigg, 2005: 146) และยิ่งหากจะประมาณการที่รวมแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่ไม่ได้ลงทะเบียนเข้าไปอีก ตัวเลขที่แท้จริงอาจจะยิ่งสูงกว่า เนื่องด้วยรัฐไทยในฐานะพื้นที่ซึ่งเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเร็วกว่ามักดึงดูดแรงงานจากพื้นที่ซึ่งเติบโตทางเศรษฐกิจช้ากว่าจากประเทศเพื่อนบ้านอย่าง สปป.ลาว แรงงานที่ไม่ได้ลงทะเบียนจึงจัดได้ว่าเป็นกลุ่มที่เปราะบางก็เป็นโจทย์สำคัญสำหรับนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ที่จะต้องทำความเข้าใจและศึกษาประเด็นปัญหาในด้านต่าง ๆ ทั้งในแง่ชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงาน สวัสดิภาพตลอดจนปัญหาด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของรัฐ นักวิชาการที่เก็บ

ข้อมูลแบบชาติพันธุ์วรรณนาจึงถือได้ว่ามีบทบาทเป็นอย่างมากในการเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ช่วยให้เสียงของแรงงานชาวลาวที่เข้ามาหาโอกาสทางเศรษฐกิจในพื้นที่ของรัฐไทยมีพื้นที่ปรากฏอยู่ในงานวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ กล่าวคือตลอดระยะทาง 1,810 กิโลเมตรของชายแดนไทย-ลาว ซึ่งเป็นแม่น้ำโขง 1,108 กิโลเมตร (Paribatra, 2013: 66) และ 110 กิโลเมตรเป็นแม่น้ำเหือง ส่วนอีก 592 กิโลเมตรเป็นผืนแผ่นดิน มีผู้เก็บข้อมูลแรงงานที่ชายแดนไทย-ลาว เพื่อมาหาโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าในพื้นที่ของรัฐไทย เช่น Rigg (2005: 154) และในมิติที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจอย่างเช่น Rungmanee (2014) รวมถึงในเรื่องเพศระหว่างนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูลเองอย่าง Molland (2012) ที่ถือได้ว่าทำงานร่วมกับคนกลุ่มนี้และเป็นงานที่ได้รับการยอมรับในวงการมานุษยวิทยาชายแดนระดับต้น ๆ

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation)

หากต้องเข้าไปเก็บข้อมูลกับผู้ที่อยู่ในสถานะชายขอบของสังคม เช่น แรงงานที่ไม่ได้ลงทะเบียนในบริเวณชายแดน การสร้างความไว้วางใจเป็นประเด็นที่สำคัญ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่จะช่วยสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลวิธีหนึ่ง (De Walt & De Walt, 2011) เมื่อเกิดความไว้วางใจ ผู้ให้ข้อมูลก็จะยินยอมลงนามในใบอนุญาตให้ใช้ข้อมูลและนำไปสู่การเก็บข้อมูลแบบถัดไปคือการสัมภาษณ์ ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยเข้าร่วมกิจกรรมในชีวิตประจำวันกับชุมชนชาวลาวที่ข้ามมาทำงานโดยไม่ได้ลงทะเบียน บางคนเป็นบุคคลไร้สัญชาติ ผู้คนในชุมชนแห่งนี้ประกอบอาชีพหลากหลายตั้งแต่การทำประมง การทำงานรับจ้างในวิสาหกิจชุมชน โดยผู้วิจัยเข้าไปอยู่กับชุมชนตั้งแต่ช่วงเดือนเมษายนซึ่งเป็นช่วงหน้าแล้งที่การจับปลาขนาดใหญ่ในแม่น้ำโขงยังทำไม่ได้จนกระทั่งช่วงกลางฤดูฝนที่การจับปลาในแม่น้ำโขงเป็นกิจกรรมที่หลายครัวเรือนต่างทำมาหาเลี้ยงชีพ ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การรับประทานอาหารร่วมกัน การข้ามแดนแบบไม่ได้มีการบันทึกอย่างเป็นทางการโดยกระบวนการตรวจคนเข้าเมืองของทั้งไทยและสปป.ลาวร่วมกับการเรียนรู้และการจับปลาร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนชายขอบที่ประกอบอาชีพในช่วงเวลากลางวัน แต่เมื่อเป็นกลุ่มแรงงานชายขอบที่ประกอบอาชีพในเวลากลางคืนเช่น ผู้ประกอบการร้านอาหารกึ่งสถานบริการ และพนักงานในร้านที่ผู้วิจัยไม่สามารถใช้เวลาในการมีส่วนร่วมรับประทานอาหาร และไม่สามารถร่วมเรียนรู้หรือในการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันเพื่อผูกมิตรกับผู้คนในธุรกิจดังกล่าวได้ก่อนจะขอให้ลงนามในเอกสารยินยอม

ให้ใช้ข้อมูล ผู้วิจัยจึงพยายามผูกมิตรด้วยวิธีอื่น เช่น การซื้อของฝากจากในเมืองไปให้ เป็นครั้งคราวหรือการไปรับประทานอาหารเย็นตามโอกาส (Wisaijorn, 2022: 199-232) ผู้วิจัยใช้เวลาในชุมชนทั้งสิ้นเป็นเวลา 6 เดือน จากนั้นผู้วิจัยจึงออกจากพื้นที่ดังกล่าว ถึงอย่างนั้นก็ตามผู้วิจัยยังคงมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้คนในชุมชนและหวนกลับไปยังพื้นที่วิจัยเป็นระยะ ๆ ตลอดระยะเวลาที่ระบุคือ ค.ศ. 2019-2023

ตัวอย่างในทำนองใกล้เคียงกันว่าด้วยการปรับตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยให้ใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลที่อยู่ในสถานะเปราะบางไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเปลี่ยนภาษาหรือสำเนียง แต่อาจจะเริ่มต้นตั้งแต่การเข้าสู่พื้นที่วิจัยในสถานภาพที่ได้รับความเคารพและไวใจ เช่น Tangseefa (2006; 2007) ได้เข้าไปเก็บข้อมูลในศูนย์พักพิงชั่วคราวของผู้พลัดถิ่นที่หลบภัยสงครามในพม่าในบริเวณชายแดนไทยที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ผู้ให้ข้อมูลเองหลายคนอยู่ในสถานะของเยาวชนในศูนย์นั้น ทั้งนี้ก็ไม่ปรากฏว่า Tangseefa (2006; 2007) ได้ระบุว่าเขาพยายามเปลี่ยนภาษาในการสื่อสารกับผู้พลัดถิ่นซึ่งพูดภาษากะเหรี่ยง แต่เขาเข้าไปในศูนย์ในฐานะของครูสอนภาษาอังกฤษ ซึ่งสถานภาพของครูของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงอีกในหลายที่มักจะได้รับ ความเคารพและไวใจอยู่แล้ว จุดนี้จึงเป็นอีกวิธีการเก็บข้อมูลวิธีการหนึ่งซึ่งสามารถสร้างความไว้วางใจได้เป็นอย่างดี

สำหรับนักวิชาการชาวไทยที่มีภาษาและพื้นเพใกล้เคียงกับผู้คนที่อยู่ในบริเวณชายแดนไทย-ลาว เมื่อต้องการสร้างความไว้วางใจและความผูกพันกับพื้นที่ การใช้วิธีแบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เป็นวิธีที่สำคัญในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มคนที่มีความเปราะบางและอยู่ในพื้นที่ชายขอบซึ่งมีการเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดนระหว่างประเทศ ดังที่ปรากฏในงานวิจัยของ ของ Phukongchai (2003) ที่บริเวณอุบลราชธานี-จำปาสักในปี ค.ศ. 2000 ที่จุดผ่านแดนช่องเม็ก โพนทองซึ่งเกิดเหตุการณ์การโจมตีด้านศุลกากรในเขตเมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก ของสปป.ลาว จากนั้นผู้ก่อความไม่สงบได้หลบหนีเข้ามามายังฝั่งไทย แต่งานของ Phukongchai ใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้สันักตกรณี และไม่ได้ใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม จึงทำให้มีติดการพยายามสอดแทรกผู้วิจัยให้เป็นคนในของสังคมที่ตนศึกษานั้นขาดหายไป ในแง่นี้การพยายามหาคำตอบของการกระทำที่ผิดกฎหมายของทั้งรัฐไทยและลาว คือการข้ามแดนที่จุดผ่านแดนช่องเม็กไปเพื่อยึดสถานที่ราชการของ สปป.ลาวจึงไม่ได้ใช้แนวคิดเรื่องการรู้กันทางสังคม (cultural sensitivity) ที่หากอ้างตามทัศนะของ Herzfeld (2016) มีความจำเป็นต่อการทำความเข้าใจประเด็นในสังคมที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายของรัฐ ในขณะที่เดียวกันงานของ Sangkhamanee (2006) ที่บริเวณ

เสียงของซึ่งพิจารณาภูมิทัศน์ของสายน้ำ (riverscape) ของผู้ที่ค้าขายบนเรือที่มีการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศโดยใช้เส้นทางแม่น้ำโขง และงานของ Rungmanee (2014) ที่ระบุว่า การผ่านแดนบริเวณชายแดนไทย-ลาวที่มุกดาหารและสะหวันนะเขตซึ่งแรงงานเหล่านั้นไม่ได้มีลงทะเบียนที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่บ่อยครั้งสภาวะผิดถูกกฎหมายก็ไม่ได้มีความสำคัญเท่ากับการยอมรับของคนในท้องถิ่น เช่น การใช้แรงงานชาวลาวที่ข้ามแดนเข้ามาทำงานในฝั่งไทย แม้จะไม่มีใบอนุญาตทำงานก็ตาม ล้วนแล้วแต่ใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมทำให้ในหลายมิติสามารถอธิบายพฤติกรรมที่ข้ามแดนที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายในบริเวณชายแดนได้ ทั้งนี้การลงพื้นที่เพื่อพยายามให้ได้รับการยอมรับจนเกิดความไว้วางใจล้วนปรากฏอยู่ในงานของ Taotawin (2019) บริเวณอำนาจเจริญ-สะหวันนะเขตที่มองว่าชายแดนตามนิยามของรัฐบาลิบนแม่น้ำโขงแทบไม่มีผลต่อการข้ามแดนของคนชายแดนในท้องถิ่น งานของ Krishnachuta และ Srisupun (2019) ที่บริเวณชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขตที่กล่าวถึงพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) ภายใต้วาทกรรมของรัฐไทยซึ่งผู้คนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนหล่อหลอมการตีความว่าจุดใดควรเป็นพื้นที่ซึ่งส่งเสริมเศรษฐกิจผ่านแดนจุดใดไม่ได้ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในงานวิจัยระหว่างปี ค.ศ.2018-2023 ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มคนหลายกลุ่ม วิธีการขออนุญาตสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลจึงมีความแตกต่างกัน หากเป็นบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในสถานะที่เปราะบางในสังคมที่เกี่ยวข้องกับชายแดนไทย-ลาวที่ผู้วิจัยต้องการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะติดต่อไปยังต้นสังกัดของผู้วิจัยเอง คือคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เพื่อทำหน้าที่ขอขออนุญาตสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เช่น การขอสัมภาษณ์ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีหรือตัวแทนจากหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีหลายครั้งในการสัมภาษณ์ภาคเอกชนและนักธุรกิจที่มีกิจการอยู่ในบริเวณชายแดนหรือเกี่ยวข้องกับการขนส่งสินค้าข้ามแดนระหว่างไทยและสปป.ลาว ผู้วิจัยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับนักธุรกิจในพื้นที่เพื่อติดต่อขอสัมภาษณ์โดยตรง ซึ่งไม่ปรากฏว่าจำเป็นต้องใช้ภาษาอีสานหรือภาษาลาวในการเก็บข้อมูลกับบุคคลกลุ่มดังกล่าว แต่ในขณะเดียวกันเมื่อผู้วิจัยต้องลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อเก็บข้อมูลจากบุคคลผู้เปราะบางที่ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการหวนกลับไปยังพื้นที่วิจัยเดิมเมื่อครั้งที่ผู้วิจัยยังศึกษาอยู่ในระดับดุษฎีบัณฑิต ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการติดต่อผู้เฝ้าประตู (gatekeeper) ในชุมชนชาวลาวอพยพที่ไม่มีสัญชาติในบริเวณชายแดนไทย-ลาว เพื่อสร้างความไว้วางใจ จึงหมายความว่าผู้วิจัยไม่ได้

สุ่มเดินเข้าไปเพื่อเชิญชวนให้ผู้คนในชุมชนเลือกผู้ให้ข้อมูลตามอำเภอใจและไม่ได้เชิญชวนให้เข้าร่วมวิจัยในทันทีที่พบเจอ แต่จะใช้เวลาทำความรู้จักก่อนสักระยะอย่างน้อยหนึ่งถึงสองเดือนจึงจะเริ่มเชิญชวนเข้าเป็นผู้ให้ข้อมูล แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล ผ่านความสัมพันธ์ของผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ภาคสนามในอดีตที่ผู้วิจัยกลับไปเยือนเพื่อเก็บข้อมูลอีกครั้ง

ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้คำถามปลายเปิด และวิธีการตั้งคำถามจะถูกจัดออกเป็นสองประเภท คำถามกลุ่มแรกเป็นการสอบถามผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการข้ามแดนในชีวิตประจำวัน ความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ (circumstance) คุณค่า (value) และเป้าหมาย (goal) ของยุคสมัยที่เปลี่ยนไปตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID 19) ที่จังหวัดอุบลราชธานีประกาศปิดพรมแดนกับสปป.ลาว จนถึงในปี ค.ศ. 2022 ที่มีการทวนกลับมาเปิดด่านข้ามแดนระหว่างไทย-สปป.ลาว อีกครั้งหนึ่ง การสัมภาษณ์ใช้เวลาครั้งละ 45 นาทีถึงหนึ่งชั่วโมง และได้มีการแจ้งถึงหัวข้อวิจัยตลอดจนวัตถุประสงค์ ของการสัมภาษณ์ต่อผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า

ในการสัมภาษณ์ประกอบไปด้วยการฟังเชิงรุก (active listening) การฟังอย่างระมัดระวัง (sensitive listening) และสังเกตปฏิกิริยาตอบรับจากผู้ให้ข้อมูล ในการฟังเชิงรุก (active listening) ปฏิกิริยาของผู้ฟังจะถูกเก็บรายละเอียดด้วยความระมัดระวัง ทั้งเนื้อหา ความหมาย ปฏิกิริยาและบริบทที่ตั้ง ทั้งหมดจะถูกบันทึกไว้ด้วยเครื่องบันทึกเสียงจากนั้นก็จะนำมาสรุป ตามแนวทางการเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนามที่ De Walt และ De Walt (2011) ได้เสนอแนะไว้ ในระหว่างการสัมภาษณ์ บทสนทนาจะถูกปล่อยให้สั้นไหลและผู้สัมภาษณ์ในฐานะนักวิจัยก็จะสบตาผู้ให้ข้อมูลในลักษณะเป็นมิตร อีกทั้งได้ให้ความใส่ใจกับสิ่งที่กำลังพูดถึงเป็นพิเศษ De Walt และ De Walt (2011) กล่าวเพิ่มเติมว่าในการสัมภาษณ์ที่เป็นภาษาอังกฤษ ผู้สัมภาษณ์จะพูดซ้ำประโยคสุดท้ายที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวในลักษณะที่ขึ้นเสียงสูงคล้ายประโยคคำถาม (a question-tag tonality) แต่ในการสัมภาษณ์ในงานวิจัยส่วนใหญ่ของผู้วิจัยเป็นภาษาไทย อีสานและลาว จึงทำเช่นนั้นไม่ได้ ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการกล่าวซ้ำประโยคสุดท้ายแทน แต่ก็ไม่ได้ทำตลอดหากแต่พิจารณาตามความเหมาะสม เพราะผู้ให้สัมภาษณ์อาจจะรู้สึกว่าตนกำลังถูกล้อเลียนอยู่

เมื่อครั้งที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานไว้ก่อนว่าภาษาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยมีบทบาทสำคัญในการสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้ให้ข้อมูลเพื่อที่ผู้วิจัยจะได้รับการยอมรับให้เป็นหนึ่งในคนในเฝ้ามากที่สุด ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะใช้ภาษา

ลาว สำเนียงเวียงจันทน์กับแรงงานชาวลาวข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียน แต่ทำงานในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีที่บทความชิ้นนี้จะถือว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักแม้ว่าจะไม่ได้ลงนามยินยอมให้สัมภาษณ์ตามเกณฑ์จริยธรรมของการทำงานภาคสนามก็ตาม

สนามและการสร้างความไว้วางใจ (Fieldwork and Trust-building)

ในการลงพื้นที่ซึ่งต้องมีการปรับเปลี่ยนทางภูมิศาสตร์ (Gupta & Ferguson, 1997: 154) Ellen (1984: 75) ได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมว่าการพยายามศึกษาภาษาในพื้นที่ของนักวิชาการต่างถิ่นอาจเป็นขั้นตอนแรกในการทำงานก่อนการลงพื้นที่ภาคสนาม ทั้งการอ่านตัวบทในภาษาท้องถิ่นและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างความไว้วางใจ โดยเฉพาะในประเด็นทางมานุษยวิทยาที่บ่อยครั้งศึกษาพฤติกรรมที่ก้ำกึ่งว่าจะผิดหรือถูกกฎหมายดังที่ Herzfeld (2016) ได้อธิบายถึงแนวคิดเรื่องการรู้กันทางวัฒนธรรม (cultural intimacy) ที่มีบทบาทสำคัญในการเก็บข้อมูลในกรีซ โดยยกกรณีของรัฐมนตรีที่ถือได้ว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถเจรจาต่อรองกับกลุ่มโจรสลัดแคะในเรื่องสินบนที่จะให้กับพยานเมื่อต้องขึ้นศาล และหนึ่งในสมาชิกของโจรก็เป็นญาติของรัฐมนตรี แนวคิดเรื่องการรู้กันทางวัฒนธรรมจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้จากประเด็นเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้คนได้เป็นอย่างดี ดังที่ Kitiarsa (2009) ได้ทำงานภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลของแรงงานข้ามชาติชาวอีสานของไทยที่ไปทำงานที่สิงคโปร์ที่ก้ำกึ่งว่าจะทำงานที่ผิดกฎหมาย เช่น การค้าประเวณีหรือการปล่อยเงินกู้นอกระบบ ด้วยวิธีการเช่นนี้ผู้วิจัยจะต้องพยายามปฏิบัติตนให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนศึกษาอยู่ แม้ Kitiarsa (2009) จะไม่ได้ระบุชัดเจนว่าภาษาอีสานมีความสำคัญในการเก็บข้อมูล แต่ในบทความวิชาการของ Kitiarsa (2009) หลายจุดก็บอกเล่าด้วยภาษาอีสาน จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเป็นปัจจัยหนึ่งในอีกหลายปัจจัยเพื่อการสร้างความไว้วางใจจนสามารถทำให้เข้าถึงข้อมูลของแรงงานชาวอีสานที่หลายครั้งสุ่มเสี่ยงต่อการกระทำที่ผิดกฎหมายในสิงคโปร์ ในทำนองเดียวกันในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว หากว่านักวิชาการที่ทำวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณาไม่สามารถได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในคนในหรือสื่อสารเข้าใจภาษาของผู้คนในท้องถิ่น การทำความเข้าใจน้ำเสียงของผู้คนในชุมชนเองอาจถือได้ว่าเป็นอุปสรรคอยู่พอสมควร

ตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัย

ตำแหน่งแห่งที่ หมายถึงสถานภาพของผู้วิจัยทั้งอายุ เพศ อาชีพและลักษณะ ทำทาง ประเด็นเรื่องตำแหน่งแห่งที่กับสนามในพื้นที่ชายแดนมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังที่ Rungmanee (2016) ได้อธิบายเอาไว้ในการเก็บข้อมูลพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวที่ มุกดาหาร เนื่องจากพื้นที่ชายแดนมีลักษณะเฉพาะ และผู้วิจัยไม่สามารถควบคุม สถานการณ์ได้ตลอดเวลา ดังเช่น Rungmanee (2016) ที่มีตำแหน่งแห่งที่ในฐานะที่เป็น นักวิจัยสตรีชาวไทย เมื่อต้องเดินทางข้ามชายแดนไปเก็บข้อมูลในสปป.ลาว ชาวลาวผู้ให้ ข้อมูลเองก็จะตีความบทบาทของนักวิจัยที่เป็นสตรีชาวไทยโดยยึดโยงกับประสบการณ์ของ คนในพื้นที่คือบทบาทของสตรีชาวลาวที่ควรจะเป็น บางครั้งการที่นักวิจัยสตรีชาวไทยมี ความกล้าที่จะเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐของลาวเมื่อถูกสอบถามอาจถูกตีความว่าเป็น เรื่องเหนือความคาดหมายในบริบทของสตรีชาวลาวคนอื่นที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านในพื้นที่ ชายแดนสปป.ลาว Rungmanee (2014, 2016) ใช้วิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมก็ไม่ได้ กล่าวถึงความพยายามในการปรับเปลี่ยนภาษาของผู้วิจัยให้มีความคล้ายคลึงกับผู้คนใน ชุมชนเพื่อให้ใกล้เคียงกับความเป็นคนใน

การปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยในแต่ละบทบาททำให้การเข้าถึงข้อมูล ทำได้ง่ายขึ้นในสถานการณ์ที่อยู่ท่ามกลางความเป็นชายแดนที่มีสถานะคลุมเครือซึ่งถือว่าเป็น ลักษณะเฉพาะของชายแดน (Sangkhamanee, 2016: 12) ตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัย และสถานภาพที่อยู่ในสภาวะชายขอบของผู้ให้ข้อมูลเองมีผลต่อการสร้างความไว้วางใจ เมื่อผู้ให้ข้อมูลอยู่ในพื้นที่ชายแดนที่ Nail (2016) อธิบายว่าเป็นพื้นที่ที่สามที่ความถูก/ผิด กฎหมายอาจไม่สำคัญเท่ากับค่านิยมซึ่งคนส่วนใหญ่ในบริเวณชายแดนปฏิบัติกัน ด้วย เพราะชายแดนเป็นรอยต่อของรัฐอธิปไตยสองแห่งที่มาบรรจบ ข้อปฏิบัติบางประการที่ถูก กฎหมายในอีกรัฐหนึ่งอาจไม่ถูกกฎหมายในอีกรัฐหนึ่ง ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ที่บ่อยครั้งมีการ อนุโลม การแสวงงัดดาข้างเดียวของเจ้าหน้าที่รัฐผู้รักษากฎหมาย การฉกฉวยโอกาสของผู้ ที่ใช้ชีวิตในการข้ามแดนต่อความแตกต่างของกฎหมายของรัฐสองรัฐ และการยอมที่จะไม่ ปฏิบัติตามกฎหมายที่เขียนโดยส่วนกลางของรัฐเนื่องจากเป็นแนวปฏิบัติในท้องถิ่น ตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยที่อาจถูกตีความว่าใกล้ชิดกับส่วนกลางของรัฐอาจถูกตั้งคำถามจาก ผู้ให้ข้อมูลว่าจะถูกส่งมาจากส่วนกลางเพื่อเก็บข้อมูลให้มีการดำเนินการจับกุมหากมีการ ละเมิดกฎหมายเกิดขึ้นหรือไม่ ดังนั้นความพยายามในการปรับเปลี่ยนสำเนียงภาษาเป็น เพียงหนึ่งประเด็นในอีกหลายประเด็นที่ส่งผลต่อการสร้างความไว้วางใจ เช่น เพศ อายุ อาชีพ

ของทั้งผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลเองว่าประกอบอาชีพที่อาจมีความเสี่ยงที่จะผิดกฎหมาย และถูกจับกุม การปรับเปลี่ยนสำเนียงจึงไม่ใช่ปัจจัยเดียวในการสร้างความไวใจเพื่อให้ง่ายต่อการเก็บข้อมูล ซึ่งจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

การสร้างควมไว้วางใจและภาษาในฐานะเครื่องมือสร้างความไว้วางใจ

ในการทำวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บข้อมูลแบบชาติพันธุ์วรรณา ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญสามประการในการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสังเกตผู้คน และชุมชน การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ซึ่งการใช้ภาษาจะมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากทั้งวัจนภาษา (verbal language) และอวัจนภาษา (non-verbal language) ดังนั้นการเก็บข้อมูลที่ใช้เพียงการสัมภาษณ์จึงมีข้อจำกัดเป็นอย่างมาก (Rock, 2001: 29)

เมื่อผู้วิจัยได้รับการยอมรับว่าใกล้เคียงกับการเป็นคนในของสังคมที่กำลังศึกษา การยอมรับย่อมส่งผลต่อการเก็บข้อมูล (McKnight & Chervany: 2001) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ซึ่งมีความไม่แน่นอนอย่างพื้นที่ชายแดน ภาษาที่ใช้สื่อสารเพื่อเก็บข้อมูลไม่ควรเป็นอุปสรรค เมื่อผู้ให้ข้อมูลต้องการเล่าเรื่องราวของตนอันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ (Stahl & King, 2020) ดังที่ Davies (1999: 47) ได้ระบุไว้ว่าหากผู้ให้ข้อมูลมีความคุ้นเคยกับภาษาวิชาการได้จะถือว่าลดอุปสรรคในการเก็บข้อมูลไปได้มาก แต่ในทำนองเดียวกันหากผู้ให้ข้อมูลไม่คุ้นเคยกับภาษาวิชาการย่อมมีอุปสรรคในการสร้างสัมพันธและความไว้วางใจ ผู้วิจัยจึงต้องเลือกถ้อยคำในการสื่อสารให้เข้าใจต่อผู้ให้ข้อมูล เมื่อนำกรอบความคิดนี้มาใช้ในการลงพื้นที่ภาคสนามบริเวณชายแดนไทย-ลาว ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสะดวกใจมากที่สุดโดยการปรับเปลี่ยนภาษาที่ผู้วิจัยสามารถให้ข้อมูลได้อย่างไม่มีอุปสรรคใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาษาลาวหรือภาษาอีสาน สำเนียงอุบลราชธานี ดังที่นักมานุษยวิทยาท่านอื่นเคยทำมาในงานวิจัยของตน เช่น Kitiarsa (2009) Baird (2014) ซึ่งพยายามใช้ภาษาอีสานและบางกรณีภาษาลาวในการเก็บข้อมูล เช่นเดียวกันกับที่กล่าวถึงในงานวิจัยของ Rungmanee (2014) ทั้ง Kitiarsa (2009) และ Baird (2014) ก็ไม่ได้กล่าวถึงความพยายามในการปรับเปลี่ยนภาษาของผู้วิจัยให้มีความคล้ายคลึงกับผู้คนในชุมชนเพื่อให้ใกล้เคียงกับความเป็นคนใน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจในการทำงานภาคสนาม

นักมานุษยวิทยาพยายามจะทำความเข้าใจสังคมที่ตนศึกษาด้วยการพยายามเป็นคนในเพื่อมองโลกในลักษณะที่ใกล้เคียงกับที่คนท้องถิ่นมองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการศึกษาเรื่องการใช้ภาษายังคงมีอยู่จำกัดในการทำงานภาคสนาม งานเขียนชิ้นนี้จะได้อธิบายว่าการใช้ภาษาที่ใกล้เคียงกับผู้คนในท้องถิ่นส่งผลต่อการสร้างความไว้วางใจจนนำมาซึ่งการยอมรับว่าผู้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของคนในมากน้อยแค่ไหน อย่างไร

การสร้างความไว้วางใจผ่านการใช้ภาษาและสำเนียงในการเก็บข้อมูลบริเวณชายแดนไทย-ลาวของจังหวัดอุบลราชธานี

พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่สาม Nail (2016) เสนอว่าเมื่อมีการลากเส้นเขตแดนเพื่อแยกส่วนพื้นที่รัฐออกจากกันและพื้นที่ใกล้เคียงที่ติดกับเส้นนั้นจะกลายเป็นพื้นที่ใหม่แห่งการผสมผสานขึ้นมา เปรียบเสมือนการใช้กรรไกรตัดกระดาษที่ไม่เพียงแยกกระดาษออกไปเป็นสองส่วน แต่รอยตัดนั้นกำลังกลายเป็นพื้นที่ใหม่ ในแง่นี้ Rungmanee (2014) ได้กล่าวเสริมว่า สภาวะความถูกต้องตามกฎหมาย (legality) ไม่ได้สำคัญเท่ากับความถูกต้อง (licitness) เฉพาะถิ่น โดยยกตัวอย่างการจ้างแรงงานจากฝั่งสปป.ลาว เข้ามาทำงานแรงงานในจังหวัดมุกดาหารของประเทศไทย ที่แม้จะผิดกฎหมายเพราะไม่มีใบอนุญาตให้ทำงานในดินแดนของรัฐและบ่อยครั้งก็ไม่ได้ผ่านกระบวนการตรวจคนเข้าเมืองอย่างถูกต้อง แต่เจ้าหน้าที่ที่ต้องสร้างทำเป็นเอาหูไปนาเอาตาไปไร่ เพราะหากว่ามีการจับกุมเจ้าของที่นาเพียงหนึ่งรายและละเว้นรายอื่น ย่อมหมายถึงการดำเนินคดีมีลักษณะสองมาตรฐาน หรือหากเจ้าหน้าที่รัฐจับกุมอย่างเคร่งครัดในกรณีการใช้แรงงานจากสปป.ลาวเข้ามาทำนา เจ้าหน้าที่รัฐไทยอาจไม่ได้รับความร่วมมือในการช่วยสอดส่องดูแลและส่งข่าวให้กับเจ้าหน้าที่รัฐไทย (Rungmanee, 2014) เมื่อชายแดนไทย-ลาวมีลักษณะเฉพาะเช่นนี้ แนวคิดเรื่องตำแหน่งแห่งที่ และความไว้วางใจจึงมีบทบาทสำคัญในการเก็บข้อมูล

การสร้างควมไว้วางใจในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่สามต้องใช้เวลา ผู้วิจัยควรมีกิจกรรมร่วมกันในชีวิตประจำวัน รวมถึงการรับรองจากผู้นำพาและผู้เฝ้าประตูที่จะรับรองความปลอดภัยให้กับผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ที่กำลังจะยินยอมเป็นผู้ให้ข้อมูล การเปลี่ยนภาษาและสำเนียงให้สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการสร้างความไว้วางใจและไม่เพียงพอต่อการยอมรับว่าเป็นคนในในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ชายแดน

เนื่องจากวิธีการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยตระหนักว่าควรมีการลงนามในใบยินยอม ขอให้ใช้ข้อมูล ก่อนสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสร้างความไว้วางใจก่อน ขอสัมภาษณ์จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ กล่าวคือผู้วิจัยจะต้องผูกมิตรกับพวกเขาและเธอ โดยใช้เวลากันสักระยะหนึ่งก่อนถึงจะขออนุญาตสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงได้พยายามใช้ภาษาที่ใกล้เคียงกับผู้ที่จะขอสัมภาษณ์โดยพยายามเปลี่ยนสำเนียงไม่ว่าจะเป็นภาษาลาวสำเนียงจำปาสักและสำเนียงเวียงจันทน์

ผู้คนในจังหวัดอุบลราชธานีใช้ภาษาอีสานซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาไทย-ลาวในสำเนียงที่คล้ายกับผู้คนที่อยู่ในภาคใต้ของสปป.ลาวในชีวิตประจำวัน แต่คำศัพท์จะได้รับอิทธิพลจากภาษาไทย ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้สันตกระณีชาวตะวันตกซึ่งผ่านการเก็บข้อมูลแบบชาติพันธุ์วรรณาในสปป.ลาว ได้แสดงทัศนะว่าความต่างของสำเนียงเวียงจันทน์และสำเนียงจำปาสักที่อยู่ทางภาคใต้ของสปป.ลาวไม่ใช่แค่เฉพาะคำศัพท์บางคำเท่านั้น เช่น คำว่า ‘พริก’ ในภาษาไทย เวียงจันทน์จะเรียกว่า ‘หมากเผ็ด’ แต่จำปาสักจะเรียกว่า ‘บักพิก’ แต่ยังหมายรวมถึงสำเนียงและความซ้ำเร็วของผู้พูดด้วย กล่าวคือในเวียงจันทน์หากผู้พูดอยู่ในอารมณ์โมโหจะพูดเสียงดัง และถ้าเป็นการพูดปกติจะพูดเสียงเบา เมื่อเปรียบเทียบกับสำเนียงจำปาสัก การพูดเสียงดังจะหมายถึงผู้พูดอยู่ในอารมณ์ปกติ แต่เมื่อใดก็ตามที่ผู้พูดเสียงเบาย่อมาหมายความว่าผู้พูดมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อคู่สนทนาของตนหรืออารมณ์ไม่ดีในตอนนั้น

ในกระบวนการสร้างความไว้วางใจ บางรายใช้เวลาหนึ่งถึงสองเดือนก่อนเขาและเธอลงนามในใบยินยอมให้ใช้ข้อมูลซึ่งวิธีการทำงานของผู้วิจัยในลักษณะนี้ก็สอดคล้องกับข้อเสนอของ Davies (1999: 46) ที่ระบุว่าความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยวิจัยนั้นมีความสำคัญต่อการลงนามเอกสารยินยอมให้ใช้ข้อมูล นอกจากนี้แล้วยังช่วยให้นักวิจัยเข้าใจความเป็นมาเป็นไปของสังคมนั้น (Emerson, Fretz & Shaw, 2011) และความพยายามที่จะขอให้ผู้คนในชุมชนลงนามแต่ไม่เป็นผลสำเร็จแม้ผู้วิจัยจะพยายามปรับสำเนียงภาษาแล้วก็ตาม

ผู้คนที่เป็นแรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนเมื่อพบกับผู้วิจัยก็ย่อมคาดหวังว่าผู้วิจัยเป็นชาย สัญชาติไทย และเป็นบุคคลที่ทำงานให้กับรัฐ การอธิบายว่าเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยหรือนักวิจัยอาจซับซ้อนเกินไป พวกเขาและเธอจึงรู้จักผู้วิจัยในฐานะบุคคลที่มีอาชีพ “ครู” คนหนึ่งซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี ในมุมมองของแรงงานชาวลาว ผู้วิจัยน่าจะสื่อสารกับพวกเขาด้วยภาษาอีสานสำเนียงอุบลราชธานี หรืออาจจะพูด

ภาษาราชการของรัฐไทยเมื่อต้องสนทนากับผู้วิจัยในชีวิตประจำวัน ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยสามารถสื่อสารกับพวกเขาและเธอด้วยภาษาลาวที่ใกล้เคียงกับสำเนียงเวียงจันทน์จึงถือได้ว่าเป็นเรื่องที่เหนือความคาดหมายเป็นอย่างมาก

ผู้วิจัยได้หวนกลับไปยังหมู่บ้านแห่งหนึ่งบริเวณชายแดนไทย-ลาว ของจังหวัดอุบลราชธานี ที่เคยใช้เป็นพื้นที่เก็บข้อมูลเมื่อครั้งยังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาเอก ในหมู่บ้านแห่งนี้มีแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่ไม่ได้ลงทะเบียนทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวฝั่งไทย โดยคำแนะนำจากญาติพี่น้องที่เป็นชาวลาวที่อาศัยอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานีมาเป็นระยะเวลาหลายสิบปี ญาติพี่น้องผู้นี้อยู่ในฐานะผู้นำพาและเป็นเหมือนผู้เฝ้าประตู ด้วยปัจจัยที่ผู้วิจัยได้ใช้เวลาภาคสนามเมื่อครั้งยังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาเอกนานเป็นเวลาหกเดือนในการทำกิจกรรมและทำความเข้าใจกับผู้นำพา ตั้งแต่การรับประทานอาหารเข้าเที่ยง เย็น บางครั้งออกไปหาปลาในแม่น้ำโขงร่วมกัน ภาษาที่ใช้สนทนาในชีวิตประจำวันของผู้วิจัยเป็นภาษาอีสานสำเนียงอุบลราชธานีซึ่งมีความใกล้เคียงกับสำเนียงภาคใต้ของภาษาลาวในสปป.ลาว เมื่อผู้วิจัยต้องการเก็บข้อมูลจากญาติพี่น้องของผู้เฝ้าประตูซึ่งเข้ามาทำงานจากฝั่งไทย ความหวาดระแวงจึงไม่ปรากฏเห็นแม้จะเป็นกลุ่มผู้เปราะบางและอยู่ในสถานะชายขอบ กล่าวคือข้ามเข้ามาโดยที่ไม่ได้มีการทำบัตรผ่านแดนประการหนึ่ง และไม่ได้มีใบอนุญาตให้ทำงานประการที่สอง ดังจะได้ยกตัวอย่างสองกรณี

กรณีแรก คือขันทอง (นามสมมติ) (Khanthong, Interview, 2019) สตรีชาวลาววัย 20 ปีจากแขวงจำปาสักที่ข้ามเข้ามาทำงานในร้านอาหารในฝั่งไทย ผ่านคำแนะนำและการอุปถัมภ์ของผู้นำพาก่อนการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 โดยที่ไม่ได้เป็นแรงงานที่มีการจดบันทึก ขันทองมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับภรรยาของครอบครัวของผู้นำพาและผู้เฝ้าประตู ในครอบครัวดังกล่าวสามีในอดีตเป็นบุคคลสองสัญชาติและเกิดที่เมืองปากเซในแขวงจำปาสัก ก่อนที่ภายหลังจะถูกถอดสัญชาติลาว ปัจจุบันจึงเหลือเพียงสัญชาติไทย ส่วนภรรยาเกิดและเติบโตอยู่ในเมืองโพนทอง แขวงจำปาสักซึ่งตกหล่นจากการสำรวจสำมะโนครัวประชากรของสปป.ลาว และในขณะที่อยู่ในสถานะไร้สัญชาติ ผู้วิจัยรู้จักกับครอบครัวนี้มานานหลายปี รวมถึงขันทองด้วยตั้งแต่เมื่อครั้งยังศึกษาในระดับปริญญาเอกอยู่ในตอนแรกที่พูดถึงการขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย ขันทองมีท่าทีลังเลที่จะลงนามในใบอนุญาตให้ใช้ข้อมูลและถึงเลที่จะบอกเล่าเรื่องราวการเข้ามาทำงานโดยไม่ได้ขออนุญาตทำงานในไทย แต่เมื่อผู้นำพาคือครอบครัวสามีภรรยาดังกล่าวได้รับรองความปลอดภัย ขันทองจึงยินยอมให้สัมภาษณ์พร้อมทั้งลงนามให้ใช้ข้อมูล และเมื่อผู้วิจัยได้

กลับไปเยี่ยมพื้นที่เดิมอีกจึงได้พูดคุยกับชั้นทองอีกครั้งหนึ่งถึงการอยู่ในสถานะแรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนของเธอ

กรณีที่สองคือ ทองสี (นามสมมติ) (Thongsi, Interview, 2019) สุภาพสตรีชาว ลาววัย 17 ปีจากแขวงจำปาสักเช่นเดียวกันที่ข้ามเข้ามาทำงานในวิสาหกิจชุมชนทอผ้าฝ้าย ในท้องถิ่นของหมู่บ้านแห่งหนึ่งในบริเวณชายแดนไทย-ลาว ในครอบครัวเครือญาติชาวลาว ของชั้นทอง ในกรณีนี้มีความเปราะบางเป็นอย่างยิ่งนอกจากที่จะข้ามฝั่งมาทำงานในฝั่งไทย โดยที่ไม่ได้ลงทะเบียนแล้วยังอยู่ในสถานะเยาวชนอีกด้วย ในกรณีของทองสี ผู้วิจัยไม่ได้ขอให้มีการลงนามในใบขออนุญาตใช้ข้อมูล แต่ทองสีก็ไม่ได้มีท่าทีหวาดระแวงเคลือบแคลง สงสัยอย่างใดเนื่องจากผู้นำพาเป็นคนเดียวกันกับชั้นทองซึ่งเคยเป็นผู้ร่วมวิจัยในงานวิจัย ตั้งแต่ครั้งที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม ในคุณสมบัติของผู้วิจัยเอง และสามี-ภรรยาก็ได้ลง นามในใบสำคัญยินยอมอยู่ก่อนแล้ว ในบทสนทนาในชีวิตประจำวันของผู้วิจัยกับครอบครัว นี้ ส่วนใหญ่ใช้ภาษาอีสานสำเนียงอุบลราชธานี จะมีบางครั้งที่ผู้วิจัยจะลองพูดสำเนียง เวียงจันทน์แล้วถามทั้งทองสีและชั้นทองว่าสำเนียงที่ผู้วิจัยพูดใกล้เคียงกับภาษาราชการ ของสปป. ลาวหรือไม่ ส่วนใหญ่คำตอบคือใกล้เคียง

ในทางตรงกันข้าม ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้ลงทะเบียนในธุรกิจสถาน บันเทิงที่ร้านอาหารถือว่าเป็นธุรกิจกลางคืนการสร้างควมไวใจของผู้วิจัยกับผู้ที่ให้ข้อมูลถือว่าไม่ประสบความสำเร็จ ด้วยธรรมชาติที่สถานประกอบการดังกล่าวเปิดทำการในเวลากลางคืน และในสถานะที่ผู้วิจัยเป็นที่รู้จักในชุมชนว่าประกอบอาชีพเป็นอาจารย์หรือ “ครู” ที่คนในชุมชนไทย-ลาวคาดหวังว่าต้องห่างไกลอบายมุขจึงเป็นครูที่ดี แม้ว่าจะเป็นการ กลับมาเยี่ยมเยียนพื้นที่เก่าแต่เมื่อผู้วิจัยต้องการรักษาภาพลักษณ์ ผู้วิจัยจึงหลีกเลี่ยงที่จะใช้ เวลานานเกินไปในสถานบริการลักษณะดังกล่าว เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้วิจัยจึงมีเวลาในการทำ ความรู้จักผู้ประกอบการเพื่อสร้างความไวใจน้อยกว่ากลุ่มแรงงานที่ทำงานในเวลากลางวัน ถึงอย่างนั้นก็ดี ผู้วิจัยเคยพูดคุยกับเกรซ (นามสมมติ) (Grace, Interview, 2019) ในฐานะ ผู้ประกอบการที่จากคำบอกเล่าและลักษณะท่าทางว่าเป็นบุคคลไร้สัญชาติและเป็นเพศที่ สาม แต่ไม่ได้มีการลงนามในใบยินยอม ผู้วิจัยได้ข้อมูลมาว่าในการประกอบกิจการของเกรซ นั้น เขาต้องร้องขอให้ญาติของเขาลงนามในฐานะเจ้าของกิจการแทนเพราะเขาเองก็ไม่มี สถานภาพทางกฎหมาย นอกจากนี้พนักงานในร้านหลายคนไม่ได้มาจากแขวงจำปาสักซึ่ง อยู่ติดกับจังหวัดอุบลราชธานี หากแต่หลายคนมาจากนครหลวงเวียงจันทน์ และบางคนมาจากหลวงพระบาง ผู้วิจัยจึงพยายามจะสร้างความไว้วางใจด้วยการใช้สำเนียงเวียงจันทน์ใน

บทสนทนากับแรงงานที่ไม่ได้จัดบันทึกกลุ่มดังกล่าว เมื่อผู้วิจัยขอให้เกรงชลงนามในใบยินยอมให้ข้อมูล แต่เขาก็พยายามบ่ายเบี่ยงหลายต่อหลายครั้งจนสามารถสรุปได้ว่าเขาไม่สะดวกใจที่จะให้ข้อมูลในงานวิชาการเพราะหวั่นเกรงว่าข้อมูลทางด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์จะทำให้เขาอยู่ในสถานะลำบาก ไม่ว่าจะเป็นสถานะภาพบุคคลที่เกรงไม่ได้มีสัญชาติ (ถ้าหากเป็นความจริง) แต่หาชื่อคนอื่นมาลงนามว่าเป็นเจ้าของกิจการแทน และการที่แรงงานสตรีชาวลาวหลายคนไม่ได้มีการจัดบันทึก หากจะเปรียบเทียบกับกลุ่มแรงงานสตรีชาวลาวที่เข้ามาทำงานในเวลากลางวันอย่างทองสีและชั้นทองซึ่งผู้วิจัยใช้เวลามากกว่าในการสร้างความไว้วางใจ กับครอบครัวที่เป็นผู้เฝ้าประตู แต่ถ้าเป็นกลุ่มหลังซึ่งเกี่ยวข้องกับธุรกิจกลางคืน การเก็บข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในสถานภาพประบาง ย่อมถูกตีความว่าอาจทำให้พวกเขาและเธอรู้สึกไม่ปลอดภัย ยิ่งผู้วิจัยใช้ภาษาและสำเนียงที่พวกเขาและเธอคาดไม่ถึง (สำเนียงเวียงจันทน์แทนที่จะเป็นอีสานแบบอุบลราชธานี) ยิ่งสร้างความรู้สึกไม่ไว้วางใจมากยิ่งขึ้นไปอีก ผู้วิจัยเคยถามเกรงว่าเหตุใดจึงบ่ายเบี่ยงที่จะให้ข้อมูลและลงนามใบยินยอมและได้รับคำตอบว่าเขายินดีให้ข้อมูลธุรกิจของเขากับผู้วิจัยแม้ว่าจะรู้สึกไม่ปลอดภัยที่จะไม่ถูกกฎหมายแต่ต้องไม่มีการลงนามที่เป็นลายลักษณ์อักษรใด ๆ

สรุปผลการศึกษาในฐานะบทสะท้อนด้านระเบียบวิธีวิจัย

ในงานวิจัยหลายชิ้นแม้ผู้วิจัยจะพยายามลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยความพยายามที่จะให้ได้รับความไว้วางใจจากสังคมที่ตนศึกษาด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน และการใช้ภาษาที่ใกล้เคียงกับสังคมที่ตนศึกษา แม้จะไม่ปรากฏในงานเขียนอย่างตรงไปตรงมาถึงความพยายามเลือกใช้ภาษาที่ใกล้เคียงกับผู้คนในชุมชน แต่ผู้วิจัยเชื่อว่าผู้เก็บข้อมูลเองก็พยายามเลือกใช้ภาษาที่ใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อจะสร้างความไว้วางใจเพื่อที่จะได้รับการยอมรับว่าใกล้เคียงกับการเป็นคนในในสังคมที่ตนศึกษาให้มากที่สุด เพียงแต่ประเด็นดังกล่าวไม่เคยถูกหยิบยกมาพิจารณาเป็นบทความทางวิชาการเท่าใดนัก

ในบทความชิ้นนี้ผู้วิจัยลงพื้นที่ด้วยสมมติฐานว่าหากผู้วิจัยใช้ภาษาและสำเนียงใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำผิดกฎหมายในทัศนะของส่วนกลางของประเทศไทยมากขึ้นเท่าไร ก็คงยิ่งสร้างความไว้วางใจและทำให้สถานะของผู้วิจัยมีความใกล้เคียงที่จะเป็นคนในของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งส่งผลต่อความยินยอมที่จะให้ข้อมูลที่มีความกล้าที่จะผิดกฎหมายหรือถูกกฎหมาย อย่างไรก็ตามผลปรากฏว่าใน

กรณีของผู้วิจัยในการลงพื้นที่หลายครั้ง แม้ว่าได้ปรับภาษาและสำเนียงให้ใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลมากที่สุดเท่าที่จะมากได้แล้ว แต่เมื่อผู้วิจัยไม่ได้ใช้เวลาที่นานมากเพียงพอในการทำกิจกรรมร่วมกันกับชุมชนผ่านการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม กลับกลายเป็นว่าผู้ให้ข้อมูลเองรู้สึกหงายหลังเคลือบแคลงในเจตนาของผู้วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่เป็นแรงงานในธุรกิจกลางคืนที่ผู้วิจัยไม่สามารถใช้เวลาในการสร้างความไว้วางใจที่มากพอ เพราะตำแหน่งแห่งที่ปัจจัยอื่น ๆ ก็ส่งผลต่อการสร้างความไว้วางใจด้วยเช่นกัน เช่น การที่ผู้วิจัยเป็นที่รู้จักในชุมชนในฐานะครู เป็นนักวิชาการจากในตัวเมืองอุบลราชธานี เพศชาย การเก็บข้อมูลและการสร้างความไว้วางใจในสถานที่ที่เสี่ยงต่อความผิดหรือถูกกฎหมายจึงไม่ได้เกิดจากการเลือกเปลี่ยนสำเนียงเพียงประการเดียว หากแต่ยังเป็นความกังวลของผู้คนในชุมชนที่รู้สึกไม่ปลอดภัยอีกด้วย บทสรุปทางด้านวิธีวิทยาคือการสร้างความไว้วางใจนั้นขึ้นอยู่กับการใช้เวลาในการมีกิจกรรมร่วมกันในชีวิตประจำวันร่วมกับชุมชนที่มากพอ ผู้วิจัยจึงจะได้รับความไว้วางใจจากผู้คนในชุมชนในการเก็บข้อมูล

References

- Angrosino, M. (2007). *Doing Ethnographic and Observational Research*. London: Sage Publications Ltd.
- Baird, G. I. (2023). Assistant Professor at University of Wisconsin-Madison. **Interview**. September 20, 2023.
- Baird, G., I. (2010). Making Spaces: The Ethnic Brao People and the International Border between Laos and Cambodia. *Geoforum*, **41**, 271-281.
- Baird, G., I. (2013). Millenarian Movements in Southern Laos and North Eastern Siam (Thailand) at the Turn of the Twentieth Century: Reconsidering the Involvement of the Champassak Royal House. *South East Asia Research*. **21**(2), 257-279.
- Baird, G., I. (2011). Questioning the Precolonial, Colonial and Postcolonial in the Context of the Brao of Southern Laos and Northeastern Cambodia. *An International E-Journal for Critical Geographies*, **10**(1), 48-57.

- Baird, G., I. (2014). The Cult of Phaya Narin Songkhram: Spirit Mediums and Shifting Sociocultural Boundaries in Northeastern Thailand. **Journal of Southeast Asia Studies**, 45(1), 50-73.
- Boonwanno, T. (2019). The Significance of “Serendipity” in Anthropological Fieldwork. [in Thai]. **Journal of Anthropology, Sinridhorn Anthropology Centre**, 2(2), 5-48.
- Davies, C.A. (1999). **Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others**. London & New York: Routledge.
- De Walt, K. & De Walt, B. (2011). **Participant Observation: A Guide for Fieldworkers**. Walnut Creek, Lanham, New York, and Oxford: Altamira Press.
- Department of Foreign Trade, Ministry of Commerce. (2020). The Current Situation of Border Trade between Thailand and Lao PDR. [In Thai]. <https://data.go.th/th/dataset/laos-2561-2563>.
- Ellen, F.F. (1984). **Ethnographic Research: A Guide to General Conduct**. Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Emerson, R.M., Fretz, R., I., & Shaw, L.L. (2011). **Writing Ethnographic Fieldnotes**. Chicago, The University of Chicago Press.
- Geertz, C. (1972). Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight. **Daedalus**, 101(1), 1-37.
- Grace. (2019). Owner of a restaurant. **Interview**. March 2, 2019.
- Gupta, A. & Ferguson, J. (1997). “Discipline and Practice: ‘The Field’ as Site, Method and Location in Anthropology.” In Gupta, A. & Ferguson J. editor. **Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of Science**. (p. 1-46). Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Khanthong. (2019). Employee at a Weaving House. **Interview**. February 20, 2019.

- Kitiarsa, P. (2009). Tell Border-crossing Stories: The Transnational Folklore of Thai Migrants in Singapore. [in Thai]. **Journal of Mekong Societies**, 5(1), 1-29.
- Krisnachuta, S. & Srisupun, P. (2019). Discourse and Meaning Construction of Mukdahan Special Economic Zone. [in Thai]. **Journal of Social Sciences, Naresuan University**, 15(2), 38-66.
- Koanantakool, P.C. (2002). "Introduction." [in Thai]. In Koanantakool, P., C. editor. **The Insider: Fieldwork Experience of Thai Anthropologists**. (p. (9)-(21)). Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center
- Malinowski, B. (2013). **Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea**. London: Routledge & Kegan Ltd.
- McKnight, H. D., Chervany, N. L. (2001). "Trust and Distrust Definitions: One Bite at a Time". In Falcone, R., Singh, M. & Tan, Y.H. editors. **Trust in Cyber-societies: Integrating the Human and Artificial Perspectives**. (p. 27-54). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Molland, S. (2012). **The Perfect Business? Anti-trafficking and the Sex Trade along the Mekong**. Honolulu: University Press of Hawai'i.
- Nail, T. (2016). **Theory of border**. New York: Oxford University Press.
- Ngaosyvathn, M., & Ngaosyvathn, P. (1994). **Kith and Kin Politics: The Relationship between Laos and Thailand**. Manila: Journal of Contemporary Asia Publishers.
- Paribatra, P. (2013). **Thailand's Relationship with Its Neighbors: A Study of Border Conflict from 1973 to 2011**. PhD Dissertation, Northern Illinois University.

- Passaro, J. (1997). “‘You Can’t Take the Subway to the Field!’: ‘Village’ Epistemologies in the Global Village”. In Gupta, A. & Ferguson, J. editor, **Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of Science**. (p. 147-162). Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Pookongchi, P. (2003). **Impact of the Seizure of Wang Tao Custom Office on Thai-Lao Relations**. [in Thai], (Master Dissertation), Chiang Mai University.
- Rigg, J. (2005). **Living with Transition in Laos: Market Integration in Southeast Asia**. London & New York: Routledge.
- Rock, P. (2001). “Symbolic Interaction.” In Atkinson, et al., editor. **Handbook of Ethnography**. Los Angeles, London, New Delhi & Singapore: Sage Publications.
- Ruggie, J.G. (1998). **Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization**. London & New York: Routledge.
- Rungmanee, S. (2014). **Compromised Margin: Migration and Agrarian Transformation in the Northeastern Thai-Lao Borderlands**. (PhD Dissertation, Sydney University).
- Rungmanee, S. (2016). Positionality as Research Method: Reflection from Field Research along the Thai-Lao Border. [in Thai]. **Journal of Sociology and Anthropology, Thammasat University**, 35(1), 25-46.
- Sangkhamanee, J. (2016). Editor’s Note. [In Thai]. **Journal of Sociology and Anthropology, Thammasat University**, 35(1), 3-22.
- Sangkhamanee, J. (2006). **Mekong Border Riverscape: Space and Identity Construction of the Lao Long-Distance Boat Traders**. [in Thai]. Master Dissertation, Chiang Mai University.
- Stahl, N.A. & King, J.R. (2020). Expanding Approaches for Research: Understanding and Using Trustworthiness in Qualitative Research. **Journal of Developmental Education**, 44(1), 26-28.

- Tangseefa, D. (2006). Taking Flight in Condemned Grounds: Forcibly Displaced Karens and the Thai-Burmese in-between Spaces. **Alternatives**. 31(4), 405-429.
- Tangseefa, D. (2007). "Temporary Shelter Area and the Paradox of Perceptibility: Imperceptible Naked Karens in the Thai-Burmese Border Zones." In Rajaram, P. Rajaram, & Grundy-Warr, C., editor. **Borderscapes: Hidden Geographies and Politics of the Territorial Edge**. (p. 231-251). Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Institute for Languages and Culture of Asia and Africa [ILCAA], Tokyo University of Foreign Studies.
- Taotawin, N. (2019). The Production of Seeds for Export in the Borderlands of Thai-Lao PDR: Land Control and Land-Use Change. [in Thai]. **Journal of Social Sciences, Naresuan University**, 15(2), 155-190.
- Thongsi. (2019). Employee at a Weaving House. **Interview**. February 20, 2019.
- Viravong, M.S., trans. (1964). **History of Laos**. New York: Paragon Book Reprint Corp.
- Walker, A. (1999). **The Legend of the Golden Boat: Regulation, Trade and Traders in the Borderlands of Laos, Thailand, China and Burma**. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Winichakul, T. (1994). **Siam Mapped: A History of the Geo-body of a Nation**. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Wisajorn, T. (2022). International Relations of the Peoples: The Unheard History of Thailand-Lao Relations. **Political Science and Public Administration Journal, Chiang Mai University**, 13(1), 199-232.
- Wisajorn, T. (2020). Post-orientalism on the Thai-Lao Border from 1954 to 2019. **Journal of Social Sciences, Chulalongkorn University**, 50(2), 171-203.